Viliam Klimáček

GONDOLAT

68 forró nyara

Viliam Klimáček

68 forró nyara

Viliam Klimáček

68 forró nyara

Fordította
Jakabffy Imre

Gondolat Kiadó
Budapest, 2023

A fordítást a Szlovák Művészeti Alap közpénzből
ösztöndíj formájában támogatta.

A könyv megjelenését a Szlovák Irodalmi Információs Központ,
a LIC Slolia programja támogatta.

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:
Viliam Klimáček: *Horúce leto 68*, Marenčin PT, 2011.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Copyright © Viliam Klimáček, 2011
Hungarian traslation © Jakabffy Imre, 2023

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolat

A kiadásért felel Bácskai István
Felelős szerkesztő Szabó Piroska
Tördelte és a borítót tervezte Lipót Éva

ISBN 978 963 556 465 1

ASZFALT

A népi demokratikus Csehszlovákiában csak egy autó kapott büszke, ősi angol családra emlékeztető nevet.

Skoda Tudor. Az emberek azért nevezték el így, mert hasonlított egy esetlen páncélos lóra, amelyen Albion vitéz lovagjai indultak harcba Istenért, a királyért és a hazáért – bár ez a kurzus inkább Sztálinról, Leninről és Marxról szólt.

Egy otromba és hangos, olajat izzadó, inkább fémlemezzel, mint üveggel burkolt autó. Kifinomultság helyett nehézkesség, teljesítmény helyett zaj. A dizájn szó még nem jött divatba, és a motorháztető alatti technika is távol állt az arisztokratikustól.

Az idő ugyanakkor a meglepetéseknek kedvezett. A Skoda cég tervezői a nemzet eltűnőben lévő klasszikus műveltségére alapoztak, és a lendületes Skoda Octavia után következő modellt úgy nevezték: Felicia.

Boldog.

Elegáns cabriolet, amely úgy ragyogott a csehszlovák aszfalton, mint narancs a krumplik között.

A boldogság fogalmához akkoriban a hűtőszekrény, a mosógép és a televízió képzete társult. De háztartások ezrei csak álmodozhattak ezekről. Ahogy bármiféle autóról is – nemhogy egy Feliciáról. Aki erre szert tett, kivételezetté vált. Nem erőből, mint a politikai elit, amely szovjet Csajkákkal furikázott. És pláne nem úgy, mint egy körzeti főnök a hazai Tatra 603-asával. Itt az *esprit*-ről volt szó. A Felicia-sofőrök, bár nem hivatalosan, „elit" klubot alkottak.

1968 júniusában, amikor történetünk kezdődik, Feliciát vezetni már korántsem volt annyira rendkívüli, mint néhány évvel azelőtt. De még mindig ez volt az az autó, amelyben a szögesdróttal körülvett állam polgára legalább egy ideig oly szabadnak érezhette magát, mint James Dean a 66-os főúton.

Alexander szeretett vezetni. Nem volt szüksége a világfiság érzésére, amit autója a járókelők szemében tükrözött. Nem telt el nap, hogy valaki ne integetett volna neki. Ő mindig visszaintett. Ez hozzátartozott a jólneveltséghez. Alexander szülőföldjén régi hagyománya volt az integetésnek. Ő azok közé tartozott, akik nem a járdáról integettek, hanem a limuzin ülésén fogadták azt.

Alexander magas pozíciót töltött be az egyetlen olyan csehszlovákiai vállalatnál, amely orvosi berendezéseket gyártott. Sanolának hívták. Hányszor vezetett körbe kivételes személyiségeket az üzemben! Még Barnardot is, a sebészt, aki a világon elsőként ültetett át emberi szívet.

Több mint egyértelmű volt, hogy Šani,* ahogy otthon becézték, egy nap olyan járművet vásárol majd, amely úgy vonzza a mohó tekinteteket, mint gyertyaláng az éjszakai pillangókat. Egy olyan országban, ahol az autókra sok éves várólista volt érvényben, burjánzania kellett a korrupciónak. Šani azonban nem vesztegetett meg senkit.

Csupán elintézte, hogy a kórház, ahol az autógyár dolgozóit kezelték, kivételes eljárás keretében kapjon új lélegeztetőgépeket, amelyekre az egész köztársaság várt. A hála bumerángja egy olyan jármű formájában repült azonnal vissza rá, amelynek fényképeit gimnazista fiúk ragasztották a falra, Brigitte Bardot izgalmas domborulatai mellé. Motorizált ékszerével Šani any-

* A kötetben előforduló névalakok az eredetivel megegyező formában szerepelnek – a ford. megj.

nyira excentrikusnak tűnt, mint orchidea az overallon. Irritálóan hatott, noha ez egyáltalán nem állt szándékában. Távolságot sugallt a kollégáitól, amit viszont cseppet sem bánt.

Már nem akart nagyobb karriert befutni. A műszaki igazgatói rang volt számára a csúcs, és már nem kívánt újabb ötezreseket meghódítani. Karrier-hegymászókból amúgy is akadt bőven – kis Skodák ajtaját nyitogatták, kétütemű Wartburgokban ültek vagy Jáván poroszkáltak, mindegyiküknek volt egy tízszer tizenöt méteres kertje sárgarépa- és koraikrumpli-ágyásokkal, a gyerekeikből pedig esztergályosok vagy eladónők lettek.

Šani lánya egy hete fejezte be az orvosi egyetemet. Egy kisvárosban irigységet keltett az ilyen sikeres gyermek, az extravagáns autóról nem is beszélve. Aki az álmait zászlóra hímzi, jóval az előtt felébred, hogy azt lobogtathatná.

De Šani biztonságban álmodhatott. Nem volt ő közönséges halandó, hanem a Kommunista Párt tagja. A csillaggal ellátott piros kártya nélkül az ember nem futhatott be megfelelő karriert Csehszlovákiában, és tudását sem aknázhatta ki teljesen. Amikor Šaninak azt kellett mondania: „mi, kommunisták", a szó eleji „k"-t szégyenkezve nyelte le. Šani csak „ommunista" volt. Megbízhatatlan a város első elvtársai közt. És első a megbízhatatlanok körében.

Nem tudta, hogy meddig tarthat ez így. A fizika ezt a jelenséget labilis helyzetnek nevezi, és Šani, akit csak milliméterek választottak el a zuhanástól, annak késlekedését nem annyira a pozíciójának köszönhette, inkább a tankönyvekbe „politikai olvadás" néven bekerült időszaknak.

A menny mindig távol marad a kormányzóságtól. Mire az újjáéledés 68-as prágai tavaszának főnje idáig is elért, még mindig csípős hideget talált. Stará Rudában* társadalmilag egyelőre 1965 tele uralkodott.

* Beszélő név, jelentése kb.: 'Öreg Vasérc' (fiktív település) – a ford. megj.

Odakint viszont ragyogó volt az idő. Így aztán Šani e júniusi vasárnap reggelen rövid ujjú ingben nyitotta ki a garázst. Hátratolatott a Feliciával, és odakiáltott a feleségének.

– Jössz már? Estig sem érünk oda!

– Vegyél pulóvert.

– Majd felhúzom a tetőt.

– Akkor is.

Anna átnyújtotta neki a sárga-fekete pulóvert, amelyet még tegnap fejezett be. Kritikus szemmel pásztázta végig, nem lóg-e ki valahol egy gyapjúszál. Makulátlan volt. Aztán tekintete a családi autó felé fordult. Ha az előző nézés szerető fénysugár volt, mely nyíló bimbót simogat, ez most villámcsapás, amely szénné égeti azt.

Gyűlölte ezt az autót. Utálta az összecsukható tetejét. Utálta az állandó huzatot. A Felicia a férje szeszélye volt, ő viszont a régi, divatjamúlt Tudort szerette, amelytől már évekkel korábban megszabadultak – abban legalább védve volt a széltől.

Milyen lehet az a nő, aki őszinte undort érez a kabrió szó hallatán? Ezt az Olvasóra bízom. A regényben szándékosan mellőzöm a szereplők és a tájak leírását, méghozzá az Önök kedvéért. Olvasóként mindig gyorsan átfutom őket, és úgy képzelem, Önök is kicsit olyanok, mint én, így remélem, nem fogják hiányolni az ilyen töltelékelemeket.

Elég annyi, hogy Šani Annája valamivel több, mint negyven éves, pár évvel fiatalabb a férjénél, aki most éppen mogorván készül magára ölteni a csíkos pulóvert.

– Úgy nézek ki, mint egy darázs.

– Vedd csak fel, fújni fog a szél.

Az akkori Csehszlovákiában elterjedt szokás volt a horgolás, a kötögetés, a batikolás; a szekrénysoros konyhákban itt-ott feltűnt a makramé is.

Ahogy az olaszoknál házi a tészta, úgy a szlovákoknál házi a művészet.

Söröskupakokból formáznak doboló nyulakat, Chemlon-takarót akasztanak a falra lángoló naplementével, a polcra egy lakkozott *samorast*-ot* helyeznek, amely szüntelen igyekezetükben, hogy idehaza kevéssel is beérjék, már-már balatoni sellőre kezd hasonlítani.

Anna és Šani között a szokásos reggeli beszélgetés folyik, ám eközben nem tudják leplezni meglepettségüket, hogy a kis Petra már túl van a fa óvodán, a tégla iskolán, a beton gimnáziumon és a márvány egyetemen, nemrég az orvosi karon diplomázott, és éppen most mennek hazaköltöztetni pozsonyi albérletéből.

Indulás!

– Vezess lassabban.
– Ne előzz!
– Engedd. Hogy tolakszik!
– Vigyázz, teherautó!
– Láttad, hogy nincs ablaktörlője?

Az „Utastárs" című monodráma már a második órájában jár. Anna mint Winnie, a derékig érő homok helyett a Felicia ülésén, Šani mint Beckett Willie-je, partnere szavainak néma célpontja, aki félóránként egy-egy mosolynak szánt pillantást vet a másikra, hogy annak igazán boldog napja legyen.

Autópálya még nem épült. A tölcsért, amelyen keresztül az egyre sűrűsödő autóáradat Pozsonyba ömlik, E16-os nemzetközi útnak hívják, de ebből a megjelölésből csak az E a nemzetközi. Keskeny kétsávos út, ahol minden kanyar kaszkadőrmutatvánnyá válik, mert egy-egy nehézkes gyorsulást a sofőr kirobbanó öntudata ellensúlyoz. Előzni annyi, mint nyerni. És aki csillogó piros Feliciát előz le halványkék műanyag Trabantban, akár egy hétre is feltankol önbizalomból.

* modern cseh szobadísz dirib-darabokból, ágakból – a ford. megj.

Csehszlovákia polgára háromféleképpen – szex, lopás vagy előzés – vezetheti le frusztrációját a köztársasággal szemben, amelynek szorítójából még egy egér sem tud a hatóságok kegye nélkül kicsúszni. Leginkább otthon szexel, az aszfalton előz, és főleg a munkahelyén lop.

Alexander, akit Anna hatékonyan lelassított, időnként megtapasztalhatja mások sofőr-orgazmusát, amelyet hangos dudálás kísér. Tegyük hozzá: cseppet sem érdekli. Két és fél órás utazás után, amikor több tucat városon és falun haladtak keresztül, Šani megtöri a csendet.

– Pozsony.

A Dimitrovka Művek illata már az útjelző táblák előtt fogadta őket. Egyre több bádogcsillag, beton sarló-kalapács villant fel az ablakok előtt, meg-megszakítva a béke és a szocializmus reklámjaival. Ezt a portékát sárga betűkkel hirdették piros transzparenseken, amelyek a ma már szégyellt épületek omladozó homlokzatát voltak hivatottak elevenné tenni. A szecesszió és a klasszicizmus idegen korunktól, amely inkább a lakosok és gyermekeik jövőjét felemésztő gazdaságot rehabilitálja, mint a paloták vakolatát és tetejét.

Csenget egy villamos, Šani lassít.

Második kép

ALBÉRLET

Petra nem akart többé diák lenni. Belefáradt a diákéletbe. Szenvedett.

Az első és a második évben még a csoporttársaival lógott: együtt járták a borozókat. Lemaradtak az utolsó csatlakozásról, így mindannyian gyalog tértek vissza, énekelve az éjszakai városban. Szlovákia egész területéről érkeztek, és kollégiumban laktak.

Élvezte a tanulást. Élvezte a latin szavakat, amelyek gyönyörű képeket hívtak életre az agyában, még akkor is, ha fájdalmas betegségekre utaltak. A jegyzetek szemeszterről szemeszterre váltak egyre vastagabbá, és a kollégium miatt nem tudott kellően összpontosítani rájuk. Bár hallgatótársai közül a legnagyobb bohémek már régen visszatértek otthonukba, Nagytapolcsányra és Szinnára, a vizsgák rostáján átmentek sokasága egyenlő arányban osztotta meg energiáit a tanulás és az ivás között. Pusztító volt, de hát ki bírna többet a fiataloknál?

Az alkohol volt a szocializmus marihuánája, és aki huszonkét éves, annak néha be kell tépnie. Ha Petra el akart jutni a diplomáig, el kellett költöznie a kollégiumból.

Hétvégenként a szüleihez menekült, különösen télen. Petra és a hó – szerelem első látásra. Kiváló síelőként kilencévesen már meghódította a Stará Ruda feletti hegyeket. Akár élsportoló is válhatott volna belőle, csábították, hogy csatlakozzon a köztársaság junior válogatottjába, de ő csak élvezni

akarta a sportot, nem pedig megélni belőle. Nem a testével akart érvényesülni, hanem a fejét választotta – és jól tette.

Nem talált meghitt barátnőre, csupán felületes haverokra. A negyedik évben inkább már csak tanult. Vattával a fülében aludt, mert a lányok éjszakába nyúlóan vihorásztak. Hihetetlenül az idegeire mentek, és amikor az apja végre elintézett neki egy albérletet, mindannyian fellélegezhettek.

Az utolsó két évet a Panenská utca 23-ban töltötte. Olyan gyorsan túl akart jutni a diákéleten, hogy amikor végre átvehette a diplomáját, szinte kitépte azt a dékán kezéből. A szülőkkel zsúfolásig telt előadóterem ezt a fiatal orvosnő lámpalázának tudta be, és szimpatizáló nevetéssel nyugtázta.

Minél messzebb az iskoláktól, találni valami foglalatosságot. Hat év borzasztóan hosszú idő, ha valaki fiatal, és nem tudja, mihez kezdjen. Petra nem tudta, mit akar, de azt pontosan tudta, mit nem. Nem akart többé fiatal lenni. Izgalmasnak tűnt számára, hogy hamar felnőjön, elfelejtse az egyetemi jegyzeteket, kórházban dolgozzon, akár éjszakai műszakokat is vállalva a kifulladásig, szabadidejében pedig síeljen.

Két évvel korábban találkozott Terezával, a Metodova végzősével. Az ő apja volt a főbérlő, akinél lakott. Petra szerette a régi lakásukat a második emeleten. Az evangélikus kertre nézett. Nem értette, hogy Ferdinand – Tereza apja és Šani barátja – miért találta olyan lepusztultnak ezt a lakást. De nem ugyanaz valahol lakni, és csupán látogatóban lenni ott.

Az évszázados épület felett már eljárt az idő. Az ablakok lakkozása megrepedt, a vakolat hullott, rozsdásodtak az ereszcsatornák, s mindezt tetézte a széntüzelésű fűtés. Végtelen lépcsők vezettek felfelé. Tereza el sem tudta képzelni, hogy valaha is máshol éljen. Ha ő volt az a képzeletbeli nővér, akire Petra mindig is vágyott, akkor az anyja, Mária, ideiglenesen Annát helyettesítette számára. A pót-otthonban tartózko-

dott Janko is, tízéves kis kibic, aki csodálattal figyelte a könyvekkel elárasztott albérlőt, és olykor váratlanul rákérdezett arra, amit a nyitott jegyzetekből kiolvasott.

– Osteomyopathia?

És kirohant a szobából. Nem is lehetett volna két ellentétesebb természet, mint a Nap Tereza és a Hold Petra. Itt sem volt nagyobb csend, mint a kollégiumban, sőt talán még zajosabban éltek – egyszerre öten egy két és félszobás lakásban –, de a levegőben olyan illat terjengett, amely a Bécsből becsempészett parfüménél is többet ért.

Tolerancia.

A lányok tanulószobájának ablakával szemben lévő evangélikus nagytemplomból orgonaszó áradt. Az orgonista nem konkrét dallamot játszott, csak bemelegítette az ujjait. Ha dobolnak, az embernek táncolni támad kedve, az orgonaszó viszont elmélyülésre késztet.

Petra tanulását Tereza hangja szakította félbe.

– Ez a kert nekem mindig is titokzatosnak tűnt. És ez a zene… Különleges, ünnepélyes, szinte fel sem tudom fogni. Szerinted ez arra való, hogy azok az emberek ott…

Fejével a kerítés felé intett, amely mögött fiatal lelkészek sétáltak.

– Hogy mire?

– Hogy féljék az Istent?

Petra már régóta határozott világnézettel rendelkezett.

– Nem hiszem. Kislány koromban a szüleim azt mondták: nézd, Peťka, egyesek szerint van Isten, mások szerint nincs. Mi nem kényszerítünk semmire. Ha akarsz, elmehetsz a templomba, nem akadályozunk meg benne.

– És elmentél?

– Egyszer. Hideg volt és áporodott… Apa rafináltan rendezte el a dolgokat. Úgymond szabad kezet adott. De ő és

anya nem jártak templomba. És soha nem dohányoztak. Egy példa többet ér ezer szónál. Ezért ma sem dohányzom, és nem tudok imádkozni. Hát te?

Tereza ránézett.

– Egy kicsit.

– Hogyhogy kicsit? Vagy tudsz, vagy nem tudsz.

Tereza kinézett az ablakon a lent sétáló lelkészekre. Még csak növendékek voltak. Integetett nekik. Ők visszaintegettek, majd biccentve tovább sétáltak. Többé nem néztek fel az ablakra.

– Látod azt a fekete hajút? Egyszer hosszasan elbeszélgetett velem. Meg akart győzni.

– Miről?

– Elmagyarázott nekem mindent a vallásról, pedig én csak az orgonáról kérdeztem. Furcsa, nem?

– Le akart venni a lábadról?

Tereza elmosolyodott.

– Nem ment kicsit ez a… – odahajolt, és kisilabizálta a jegyzetből – ginekológia és szülészet az idegeidre?

– Kísértésbe hozod a fiatal lelkészeket, drágám, ez bűn.

Petra felállt, kiment vizet inni a konyhába. Tereza lassan hintázni kezdett, átfogva a térdét.

– Történetesen ők szólítottak meg engem. Úgymond ha meggyőznek egy eltévedt bárányt, ááállatira, de ááállatira jó cselekedetet hajtanak végre.

Tereza minden ááá-nál boldogan ásított.

– Mi lehet odabent? Azok az emberek orgonakísérettel énekelnek. Mind. Biztosan szép lehet.

– Soha nem voltál templomban?

Tereza a fejét rázta.

– Mi zsidók vagyunk.

Petra tehát csak három héttel a Panenská utcába költözése után jött rá, hogy egy zsidó családnál él. Ahogy Terezát a templomi orgona, őt is lenyűgözték azok a titokzatos dolgok, amelyeket a más vallású emberek felszínesen ugyan, de őszintén próbálnak megérteni a zsidósággal kapcsolatban. Édesapja egyszer lefekvéskor a szokásos esti mese helyett elmondta neki, hogy az összes Stará Ruda-i zsidót koncentrációs táborokba vitték, és a háború után egyikük sem tért vissza.

Šani már régóta beszélt, s a szemei fénylettek. Csak egy utcai lámpa világított be a sötét hálószobába.

– Képzeld el, Peťka, hogy mindez velünk történik. Egyik este dörömbölnek az ajtónkon, téged kivesznek a kiságyadból, engem és mamát pizsamában hajtanak ki az utcára, marhavagonokba terelnek, egy hétig ennivaló nélkül szállítanak, aztán amikor odaérünk, elszakítanak egymástól, és soha többé nem látjuk egymást…

– Apa, hagyd abba!

Anna magasodott a küszöbön, mint egy viharfelhő, rettentő dühösen. A kis Peťa a párna alá rejtette a fejét, és az ágy remegett a sírástól.

– Miért csinálod ezt?

Alexander a feleségére nézett, és átölelte a síró tollpárnát. Sokáig suttogta, hogy nem adja oda őt, hogy nem történhet semmi, hogy régen volt ez már. De az apa gyengédsége olyan, mint a vasreszelő – gyorsan visz, de nem eléggé finoman alakít. Ezért aludt aznap éjjel Anna a lánya mellett, és a gyerek nem engedte el, még álmában is úgy kapaszkodott belé, mint egy kullancs. Petra soha nem hibáztatta az apját, hiszen ő ébresztette rá, hogy a világ legnagyobb disznóságait soha nem szabad elfelejteni.

Most rettenetesen szégyellte, hogy nem vett észre semmit. De hát eltekintve a szekreterben levő néhány apróságtól, az albérleti szoba úgy nézett ki, mint bármely más háztartásban.

Ő minden pénteken a szüleihez utazott ebédelni, ezért nem láthatta, hogy a család megüli a sábeszt. Máris világos lett számára, miért mondta apja az odaköltözésekor:

– Gyere haza minden hétvégén, ne legyünk túlzottan a terhükre.

Terezára nézett, égett az arca.

– Bocsáss meg, olyan buta vagyok! Beköltözöm a lakásotokba, és nem értek semmit!

Tereza elmosolyodott, és a fejét rázta. Hozzászokott már a vendégekhez.

Harmadik kép

MIATYÁNK

Amikor 1956-ban a magyarok fellázadtak a kommunista rendszer ellen, és az orosz tankok által lerombolt Budapest lángokban állt, a Panenská utcai lakásuk harminc menekültet fogadott be. Nem egyszerre, hanem időről időre, és Terezának fél évig nem volt saját gyerekszobája, mert abban vendégek aludtak.

Apja a koncentrációs táborból azzal a szilárd meggyőződéssel tért vissza, hogy mindig segíteni kell másokon.

– A szobád általában a rendelkezésedre áll, Terezka, de amikor probléma van, akkor segítenünk kell.

E szilárd etikának köszönhetően végül Petra is itt lakhatott.

A kis Tereza, fogékony lévén, hamar felfogott mindent. Láthatatlan antennákat növesztett. Tudta, hogy zsidó, de nem volt világos számára, hogy ez mit jelent. Úgy érezte, hogy más, mint a többi gyerek az iskolában. És hogy néhányukat jobban megérti, mert a szüleik összejárnak. Tudta, hogy egyesek a mieink, mások meg nem. De miért is van ez így? Egy gyerek antennáitól ne várjunk túl sokat.

Az ötvenes években gyakran fogadtak látogatókat. Mindannyian a politikáról beszélgettek, s a kislány közöttük ült. A fogalmakat ugyan még nem értette, de a helyzetet igen. Kétezer könyvük volt otthon. Mária, a Pravda kiadó szerkesztőjeként, ritka köteteket hozott haza és adott kölcsön másoknak is. Ezért Tereza olyan könyveket lapozgathatott, amelyeket társainak eszükbe sem jutott volna kézbe venni.

Egy éjszaka zajokra ébredt.

A nappaliban apja ismerősei a könyvtárat rendezték át. Néhány kötetet kiválogattak, hogy a pincébe vigyék, másokat az első sorból hátulra raktak, hogy a többi könyv gerincével takarják el őket. Ez a Slánský-per évében, a kommunista zsidók elleni rejtett pogrom idején történt. Az állambiztonság meglepetésszerű házkutatásokat tartott, és a gyanús irományok birtoklása veszélybe keverhette volna őket.

A per idején Tereza egyik barátnőjének apja az Igazságügyi Palotában raboskodott, ugyanabban az épületben, ahol később a híres gyilkos, Irena Čubírková is, aki élettársa testét a kenyérsütő kemencében égette el, fejét pedig egy vasúti WC-be dobta. Akkoriban az állam a politikai foglyot még a gyilkosnál is rosszabbnak tartotta. A kis Tereza hozzászokott ahhoz, hogy az ismerősök közül valaki mindig ül. Méghozzá nyilvánvalóan ártatlanul. Fel sem merült benne, hogy a család barátait lopásért vagy bántalmazásért büntetnék. Tudta, hogy a szavaikért börtönözték be őket.

Elmentek Leopoldovba meglátogatni a barátnője apját. Minden tekintetben különbözött a többi rabtól: az arca, a viselkedése, a mozdulatai… Lerítt róla, hogy nem követett el semmit, hogy igazságban élt. A gyerek a másság életre szóló iskoláját járta ki, és a benyomások úgy vésődtek agyába, mint hieroglifák a márványlapba.

Tereza apja a teherforgalmat irányította a Főpályaudvaron. A vasutak stratégiai fontossága csak kicsivel maradt el a hadseregétől. Mindent szállítottak – ércet, szenet, búzát, fegyvereket. Minden késedelmes kocsi okot szolgáltatott a nyomozásra. Aki ilyen munkát végzett, bármely nap bármely órájában úgy érezhette, hogy valaki figyeli őt, s bármely pillanatban utolérheti bármiféle vád.

Ferdinand, mint a háború után számos zsidó értelmiségi, kommunista lett. Logikus döntés volt ahhoz az erőhöz csat-

lakozni, amely megálljt parancsolt a nácizmusnak. A biztonság kedvéért szinte minden zsidó család tágabb rokonságában előfordult legalább egy párttag. Nem bíztak többé semmiben és senkiben, csakis a sajátjaikban.

Terezából gyönyörű nagylány lett. De soha nem felejtette el azt az éjszakát, amikor tizenhárom évesen egy vidéki iskola lány-hálószobájában tért nyugovóra.

Húszan aludtak ott. Mielőtt lefeküdtek volna, a tanárnő ellenőrizte a rendet, jó éjszakát kívánt, és lekapcsolta a villanyt. A lányok vártak egy pillanatig, míg az ajtó mögött már nem hallatszanak a léptek, aztán kimásztak az ágyukból. Letérdeltek a fapadlóra, és titokban elimádkozták a Miatyánkot.

Tereza is velük térdelt. Nem akart más lenni. Nem tehette. Kinyitotta a száját, és utánuk ismételte, mindig késve és minden alkalommal rosszul. Minden este így zajlott az imádkozás: egyikük mondta fennhangon, a többiek pedig utána. Egyszer egy lány rosszindulatúan feléje fordult.

– Mi lenne, ha Tereza mondaná hangosan az imádságot?

Megőrizte a nyugalmát és visszavágott:

– Jó. De csak holnap.

Még egy ideig hallatszott a kuncogás és a fojtott suttogás a sötétben. Mindannyian kíváncsian várták, mit fog csinálni a legnépszerűbb osztálytárs holnap este.

Biztonság kedvéért a reggelinél is megkérdezték, amikor a tálcáján a meleg tejet és a mákos tekercset vitte:

– Ma te fogsz imádkozni?

Bólintott.

– Én.

Gépiesen harapott egyet a tekercsből, nem ette ki a mákot, mint ahogy szokta. Meleg pánik árasztotta el a testét. Reggeli után elszánta magát. Megkereste azt a tanárt, akiben megbízott. Az egyetlent. Ez fizikát tanított. Tereza elmondta

neki a problémáját, ő ránézett, majd egy végtelenül hosszú másodperc után elmosolyodott és bólintott. Elvitte sétálni.

Ott szóról szóra elmondta neki az egész imát, Tereza pedig elismételte azt. Így térdelt este mezítelen térddel az olajillatú padlón, és magabiztos hangon mondhatta azokat az idegen szavakat, amelyek titokzatos mondatokká olvadtak össze.

Általuk egy ismeretlen szigetre lépett, ahol furcsa növények nőttek, soha nem látott állatok szaladgáltak, és fenyegető madarak köröztek megközelíthetetlen magasságban. Nem mezítláb lépett erre a szigetre. Térden csúszva jött.

– Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a Te neved…

Képes volt rá, de úgy érezte, nem akar többé ilyen abszurd helyzeteket átélni, ha továbbra is meg akarja őrizni az önbecsülését. Ez csak az első volt a számos próbatétel közül, amelyen a legtöbb körülötte lévő embernek soha nem kellett átesnie.

Amikor befejezte az imát, felállt zúzódásos térddel, és beburkolta magát egy szúrós takaróval. Majd halkan, hogy senki ne hallja, sírt. Az antennák ára.

Negyedik kép

ALAGÚT

Amikor Anna és Alexander beléptek a Panenská utcai kapun, megálltak. Az épületen rövid átjáró vezetett át, a végén kerttel. Egy pillanatig úgy tűnt, hogy az utcát elárasztja a napfény, miközben az udvar alámerült az alkonyatba.

Az átjáró másik dimenzióba vitt, ahol minden fordított volt: a fény, az idő, a lét. A végén inga lengett. Šani és Anna óvatosan bújtak elő. Néhány lépés után a varázslat szertefoszlott. Gyerekkiabálás hallatszott az udvarról, átrepült egy pöttyös labda, és a szélrázta fák nem adtak árnyékot többé. Az inga fényes szenesvödörré változott – valaki megpróbálta felhúzni.

Šani Anna felé kacsintott, és mindkét kezével megragadta a vödröt. A kötél feljebb húzódott, megállt, majd ismét feljebb húzódott.

– Hé! Engedd már el!

– Mondd ki a jelszót!

– Alexander! – kiáltotta rögtön Anna.

Mindig férje nevének anyakönyvi alakját használta, amikor az felbosszantotta a gyermetegségével. Egy családapa! Egy mérnök! Aki szinte már igazgató! Még a kötél is engedett egy pillanatra, mintha csak elgondolkodott volna. Aztán fentről zengő hang hallatszott.

– Ezer injekciós tű a fenekedbe!

Šani elengedte a vödröt, amely elszabadulva akkora iramban indult meg felfelé, hogy kevéske szén is kiszóródott belőle.

– Néha egyáltalán nem értelek, Alexander!

Felesége szavai annyira hátba taszajtották, hogy pillanatok alatt felrobogott a második emeletre. Ferdinand már a nyitott ajtóban várta.

– Na, gondolhattam volna. Szia, klistélygyártó.

– Szia, tolatásvezető.

Ferdinand leakasztotta a vödröt a csigáról. Ezzel az egyszerű géppel szokta felhúzni azt is, amit bevásárolt.

– Te fűtesz júniusban?

– Képzeld el, befőzünk.

– Szia, apa, anya!

Petra puszival érvénytelenítette azokat az apró sértéseket, amelyeket a két volt osztálytárs oly előszeretettel adományozott egymásnak, mint elnökök a díszdoktori címeket. Huncutságuk ugyanolyan ártalmatlan volt, mint az említett titulusok. Ferdinand pihegett. A szén felhúzása teljesen kimerítette.

– Mi van veled, Ferdo?

Amaz csak legyintett.

– Tényleg, hol van Tereza?

A lakásra egy pillanatig csend borult. Még az óra is, vékony és vastag ceruza alakú mutatóival, megállt az idő rajzolásában.

– Elment, érted? Elment! Még a második évét sem fejezte be! Még hiányoznak vizsgái, nyárra halasztotta őket, és elment a bandával.

– Táborozik?

– Izraelben van.

Tereza egy Ladislav Mňačko által toborzott hallgatócsoporthoz csatlakozott. Mňačko és a felesége azzal az ötlettel álltak elő, hogy csehszlovák fiatalok – zsidók és mások – ismerjék meg, milyen is a valódi Izrael. Nyári munkát szervezett nekik egy kibucban, a lelkes Tereza pedig azonnal intézni

kezdte a formaságokat, hogy utazhasson. Azóta Mňačko-gyerekeknek hívják őket.

1968 júniusát írtuk. Az alaki követelményeket soha ilyen könnyedén nem teljesítették. Az országon végigsüvített az újjáéledés forró szele, s egyre jobbá, egyre reménytelibbé tett mindent. Tereza arra kérte szüleit, hogy egy időre függeszthesse fel második évét a Bölcsészettudományi Karon. Hisz az utazás nagyon megéri: olyan helyekre juthat el, ahová még soha, és ahová a mai napig tartozik – nem tudja, hogy a gyökereit érzi-e majd, de látnia kell, ott kell állnia a Siratófal előtt és a közvetlenül a feje fölött járó nap alatt, meg kell pillantania a sivatagot és a világon a legsósabb Holt-tengert.

Ahogy beszélt, Ferdinand már tudta, hogy képtelen lesz akadályt gördíteni elé. Olyan gyengédséggel szerette, amilyet csak apák éreznek lányaik iránt. Terezka, a család reménysége, kiváló hallgató, megannyi univerzum középpontja, melyekben a barátok, ismerősök vagy épp véletlenszerű figurák elmosódott arcai egyszer csak az ő gravitációs mezejébe kerültek, s nem repültek tovább, inkább belenyugodtak bolygó-sorsukba.

– Na, akkor megyünk?

Petra megpróbálta menteni a kínos helyzetet. Alexander megrázta a fejét.

– Igen, de még meg akarok állni valahol…

– A vonatok, ugye?

Kettejüknek pont ellentétes lapokat osztottak. Az orvostechnika humán beállítottságú szakértője, Šani a vasútmodellezésért rajongott, a racionális vasúti dolgozó Ferdo pedig az irodalomért.

– Te, ne sértődj meg, Ferdo, mindennap vonatok között vagy… nem is érdekel az egész?

– Az munka. Azt az ember másképp élvezi.

– Soha nem akartál modelleket gyűjteni?

– Hülye vagy? Láttál már valaha olyan bányászt, aki műszak után a bányába megy pihenni?

Šani otthoni vasútmodellje a hálószoba felét is elfoglalta. Jelzőlámpák világítottak rajta, alagutak kígyóztak és kitérők kattogtak. Az egész bonyolult szerkezetet eleinte darabonként vásárolta meg karácsonyra a kis Petrának, míg csak Anna fel nem lázadt.

Azóta elkezdett a lányának szalmával tömött macikat tenni a fa alá, meg olyan társasjátékokat, mint a Kloboučku hop* vagy az Electric Multiplier. Karácsonyi vonatját maga vette meg, de nem bontotta ki, hogy mégis maradjon valamennyi a meglepetésből. Mindig ünnepélyesen adta át a feleségének.

– Hiszen tudod.

Anna karácsonyi papírba csomagolta a vonatot. Ő is maga választotta ki az ajándékait, de ezeket a változatosság kedvéért Šani csomagolta be. Ragaszkodott hozzá. A karcos lemezről felcsendülő karácsonyi énekeket a csomagok kicserélése követte. Majd jött a savanyúkáposzta leves, a sült ponty és a krumplisaláta. Karácsonyestéken rendszerint zenét hallgattak, csukott szemmel ültek a székükben. Lejátszották a Jevgenyij Anyegint, a mama kedvenc operáját. Időnként Anna, Šani és Petra is önkéntelenül a többiekre pillantott, mintha csak meg akart volna bizonyosodni róla, hogy még ott vannak a helyükön. Aztán újra lehunyták a szemüket.

Monsieur Tricquet a gyönyörű Tatjánáról énekelt. Tenorjába merülve egyikük sem sejtette, hogy 1967 karácsonya az utolsó, amelyet együtt töltenek.

* Ugráló kalapok (cseh) – a ford.

Ötödik kép

PANELHÁZ

Az első panelházat Szlovákiában a „kísérleti" jelzővel illették. A többit nem nevezték így, bár tökéletesen megfeleltek az akkori rendszer kísérleteinek: hány polgár fér el egy négyzetméteren tiltakozás nélkül. A pontos választ nem ismerem, de azt mindannyian tudjuk, hogy „sok".

Az első panelházak egyszerű tisztaságot sugároztak, akárcsak a kommunista mozgalom a kezdeti időkben. A háború utáni lakásmizériában előrelépést jelentettek – világos, meleg, kényelmes lakásokat, saját WC-vel, ami egyáltalán nem volt magától értetődő.

A hatvanas években még nem váltak ama lakótelepek elszaporodásának szimbólumává, amelyekben egy orvosra tíz proletárnak kellett jutnia. Pozsonynak át kellett változnia munkásvárossá: kevesebbet gondolkodni, többet tenni. A kérges tenyér jobb képesítést jelentett, mint az egyetem.

A korai szocializmus épületei közt a legelső panelekből emelt ház kivételes helyen szerepelt. Ez volt a Kísérleti Montodom, a pozsonyi Kmeťovo tér első szlovák panelje. A Karfík professzor vezette iroda a feszített beton használatát vázpanel rendszerrel tervezte, de hogy az mi, annak tudását hagyjuk az építészekre. Nekünk nincs szükségünk rá.

Az első bérlők 1956 januárjában költöztek be a Montodomba. Szerény berendezéseiket két kapun keresztül hordták be, ezek felett egy-egy műalkotás ékeskedett. Az életnek szépnek kellett lennie, akár így érezték a lakók, akár nem. Ezt per-

sze nem mondták ki hangosan. A reliefek egyikén játszó fiúk, a másikon lányok motívuma szerepelt.

Éppen a kőben megörökített játszó lányok alatt halad el Anna. Erikát, a húgát jött meglátogatni. Kis csomag van a kezében, amely egy pulóvert rejt Erika fia számára. Éppen azelőtt készült el, mint a fekete-sárga szvetter a férjének. Petra ott maradt, hogy segítsen Máriának a vasárnapi ebéd főzésében, Ferdinand az állomásra ment, Alexander pedig a vasútmodell-boltba. Megbeszélték, hogy két óra elteltével találkoznak.

Anna sietett. Tudta, hogy Mária ebéddel várja őket – aligha érhet nagyobb megaláztatás egy nőt, aki a délelőttöt a tűzhely mögött töltötte, mint hogy az ebédvendégek késnek, és az étel kihűl. Fel kell melegíteni, miközben sok anya legszívesebben éles késeket dobálna, amitől csak a barátság és – gondolom – a jogtudat tartja vissza. Anna éppen ezért kifulladva csenget be a húga ajtaján.

– Szia, kicsim, bejöhetek egy pillanatra?

Erika mindörökre a „kicsi", noha fél fejjel magasabb Annánál. Csakhogy egy évvel fiatalabb, ami komoly korkülönbség. A konyhából Peťko rohan ki.

– Csókolom, Anka néni!

Miközben Anna a karjára veszi, villámgyorsan felméri, mennyire passzol rá a szvetter.

– Már nagyfiú vagy. Nézd meg, mit hozott neked a néném.

– Játékautót?

Anna, mint annyi nő őelőtte, praktikus ajándékával csalódást okoz a gyereknek. Az autók és a légpuskák megmaradnak a kisfiúk álmaiban, helyükbe zoknik és ingek lépnek, amelyek lassan gyomként növik be a Csodaországot.

– Nem autó, de legalább nem fázol, amikor játszol.

– Én nem fázom!

Erika rákiáltott.

– De Peťko!

A fiú engedelmesen felvette a pulóverét, és kelletlenül hagyta magát a tükörhöz tuszkolni. A gyapjú szemei közül egy piros, szőrös pamuttal hímzett autó bukkant elő, mintha alagútból jött volna ki. Ugyanolyan, mint Šani bácsié. A gyerek miatt Anna leküzdötte ellenérzéseit, és Peťko ezt nagyra értékelte.

– Feecia!

Vasárnap lévén a világon az egyetlen üzlet, amelyikbe Šani szívesen tért be, zárva volt. Legalább jól kiélvezte a kirakatnézést. Már tudta, mit tesz számára Anna a fa alá.

Alexander összezsugorította a világot. Mint a költő a verset, úgy faragta ő a rétegelt lemezt és a balsafát. A világot olyan méretekre hozta, hogy az elviselhető legyen. Évekig tájmaketteket épített kis házakkal kis utak mellett, ezeken kis kocsik haladtak, a kis síneken pedig kis villanyvonatok jártak halk zúgással.

Šani időnként feljajdult, mormogott, vonaglott és homlokot ráncolt a kirakat előtt. Bárki, aki ilyenkor látta volna, kétségbe vonja a józan eszét. De mindenki otthon ült, rádiót hallgatott, és várta a disznósültet krumplisalátával.

Amíg szeretteink nem szenvednek tőle, minden gyűjtőszenvedély megengedett. Anna nem bánta; elég értelmes volt ahhoz, hogy férjével kéz a kézben átsétáljon azon a kapun, amelyen túl a szerelem apa-anya szeretetté alakul át. A hobbik eltűrésével a partner jelezheti a másiknak – és fordítva –, hogy még mindig szereti őt, és az megértéssel válaszol.

A gyakorlatban azonban ez azt jelentette, hogy Anna többet tűrt, ezért bátran leírom, hogy Šani boldog ember volt. És tudott is erről.

– Hogy s mint élsz?

– Tanítok egy gimnáziumban. Állandóan azt várom, hogy bemondják: Rola elvtársnő, fáradjon az igazgatói irodába, hogy elrendezzük a munkaviszonyát.

– Nahát!

– Jó dolog ez, csak hát – érted – még nem tudtam megszokni, hogy taníthatok.

– A férjed hol van?

– Modrán, a szüleinél. Jézusmária, meg akartalak kérni, hogy amikor autóval vagy, vigyél oda a gyerekkel együtt.

– Majd megyek Petráért, és ott is megállunk.

– Šani nem fog morgolódni?

– A játékvonatokat nézi, ne félj. Ilyenkor mintha kicserélték volna.

– Köszönöm.

– Egy vagy két óra múlva itt vagyunk.

– Lajo nem jelentkezett?

– Már fél éve nem. Nálad sem?

– Nem. Jó kis család vagyunk. Még mosok egy kicsit.

– Szia, Peťko! Jövünk érted a feeciával!

Hatodik kép

SZŐLŐSKERT

Erika ott esett szerelembe leendő férjével, ahol abban az időben annyi pár – a május elsejei felvonuláson. Még a boldogság és a béke kényszerű kinyilvánítása sem fosztotta meg e fiatalokat az élet és a szerelem örömétől. Szerette nézni a fiút, ahogy kézilabdázik. Remekül játszott, úgy lebegett a labdával, akár egy angyal a mirtuszkoszorúval. Mindketten kitüntetéssel végeztek a gimnáziumban, de amikor Jozef a teológiára jelentkezett, hirtelen az összes tantárgyból négyest* kapott.

Az evangélikus teológiát szülővárosában végezte el. Miután letette a lelkészi vizsgákat, elhelyezték Érsekújvárra. Két nap múlva volt esedékes, hogy Modrán felszenteljék. Előtte azonban az Oktatási Minisztérium egyházügyi megbízottja hívatta.

– Rola elvtárs – bár valójában nem így kéne szólítanom –, térjünk a tárgyra. Ugye munkáscsaládból származik? Dolgozó parasztiból? Jól van, jól van… A szülei szőlővel foglalkoznak, tudjuk. Biztos vagyok benne, hogy megért. Valami földalatti mozgalom alakult ki az érsekújvári egyházban, szükségünk van valakire, aki tudatja velünk, mi folyik ott. Valaki megbízhatóra. Nem kell azonnal válaszolnia. Holnapig van ideje. Gondolja át!

Jozef sápadtan jött ki az irodából. Azt sem tudta, hogyan került ki az utcára. Meggyújtott egy cigarettát, mélyen leszívta, és fehér füstfelhőt eregetett. Úgy fújta ki az orrán, mint

* elégséges – a ford. megj.

bika a párát. A kezdeti ijedtséget harag váltotta fel. Már az egész családot meghívták a szentelésre, több tucat ismerős és még több száz ember készült eljönni, akiknek a városukból származó fiatal lelkész jelentette a reményt. Anyja örült a legjobban, aki mindezt elindította benne.

Egyszer ugyanis, még kisgyermekként, megjött az iskolából, és utána szaladt a szőlőbe.

– Anyu, tudod, hogy nincs isten? A világ magától fejlődött ki, baktériumokból!

Az anyja letette a kapát, megtörölte a homlokát, és elmosolyodott.

– Na, mesélj.

Soha nem mondott ellent neki, hagyta, hogy beszéljen. És a gyerek beszélt, de minél hosszabb ideig tartott, annál inkább olyan kérdésekbe bonyolódott, amelyeket nem tudott megválaszolni. A legfontosabb így hangzott: jól van, de ki hozta létre a baktériumokat? Talán azon a napon erősödött meg a kis Jozef hite? Azóta sem hagyta el, és önállóan döntött a lelkészi hivatás mellett.

Lassan elszívta a cigarettát. A parázs égetni kezdte az ujjait. Tudta, mit kell tennie. Egy pillanatig még ott állt az utcán, és elhatározta, hogy megteszi azt a lépést, amely egész életét megváltoztatja.

A szocializmus évtizedei alatt számos evangélikus lelkész működött együtt az államhatalommal. Tagjai voltak a Békemozgalomnak, miközben a katolikusoknak ott volt a *Pacem in terris*. A lelkeknek egyik szervezet sem hozta meg a békét.

Jozef elnyomta a cigarettát, és öt perc múlva ismét a megbízott irodájában állt. Mindketten meg voltak illetődve. Még az ajtót sem csukta be, és azonnal beszélni kezdett.

– Inkább leszek közönséges halandó, mint besúgó lelkész!

Három nap múlva idézést kapott. De előtte kórházban „kezelték". Nem mondhatta ki nyilvánosan, hogy elutasította

a lelkésszé szentelést. Főleg pedig az okát nem vallhatta be. Míg két álmatlan éjszakát töltött a belgyógyászaton, családja mindenkivel közölte, hogy fiuk felszentelését váratlan betegség miatt elhalasztották… hogy azután soha ne kerüljön rá sor. Csehszlovákiában legalábbis soha.

Erikát érettségije előtt arról értesítette a Kommunista Párt gimnáziumi bizottsága, hogy nem támogatja egyetemi továbbtanulását. Ezerkilencszázhatvanat írtunk. A lány nemkívánatosnak számított. Apja korábban privát fogorvosként működött, ráadásul a családban egy nagytőkés is volt, aki szabászattal rendelkezett. Ugyan ingatlanjaikra már régen rátette a kezét az állam, s a rendelő és a szalon az egész népé lett, a gyerekeknek mégis amiatt kellett szenvedniük, hogy szüleik valaha nem voltak nímandok, és mertek sikeresek lenni.

E perverz logika szerint őt nem engedték tanulni, a gárdista lányát viszont igen, pedig az ő apja tizenöt évvel azelőtt a Hlinka-gárda fekete – népi nevén ördögbőrből varrt – egyenruháját viselte.

Erika sírt. Úgy érezte, mintha ezen a ponton véget érne számára az élet. Tőle, az évfolyam legjobb tanulójától tagadták meg a további iskoláztatást! A boltozat lehullott az égről, márványoszlopok dőltek halomba, összetört ideálok egész mennyezete omlott rá. Senkinek érezte magát, haszontalan, értéktelen senkinek. A család minden tagja, kivéve persze a gyerekeket, egyetemi végzettséggel rendelkezett.

Nővére, Anna sem jutott be a főiskolára. Elvégzett egy tanfolyamot, és könyvelőnek állt. Az egyetlen kivétel, aki fájdalmasan erősítette a szabályt, Lajo volt, a legkisebb testvér. Már jó ideje tagja volt a pártnak, elvégezte a közgazdaságtant, és a kocsmában olyan emberek között üldögélt, akiknek még szódát sem szívesen rendelnénk. Besúgókkal, titkos- és segédrendőrökkel. Nem sokáig lakott szülővárosában, Bazin-

ban, Stará Rudán élt, a nővérein soha nem segített. Nem is jelentkezett náluk. Ők sem nála. A járásnál futott be karriert, és még magasabbra tört: a híresztelések szerint közvetlenül a Kommunista Párt Központi Bizottságába. Vagyis az aranytelefonos szocialista atyaúristenné válás előcsarnokát vette célba.

Erikának legalább egy népfőiskolára sikerült felvételt nyernie. E középiskola utáni továbbképző elvégzése valamivel többet jelentett az egyszerű érettségінél. Az iskolában népdalok gyűjtése folyt. Erika élvezte, mindig is szerette a folklórt. Úgy tűnt, rendben megy minden. Vasárnap eljegyezték egymást Jozeffel. Hétfőn már az igazgató hívatta.

– Erika, eljegyezték magukat egy bizonyos Rolával?

– Igen.

– Akiből lelkész lesz?

– Igen.

– És hozzá is megy feleségül?

– Igen.

– Figyeljen, ezt nem én találtam ki, de lelkész feleségeként nem folytathat oktatói tevékenységet.

A nótáskönyvet kémcsövekre cserélte, egy katonai kórház laboratóriumába ment dolgozni.

A sereg kegyes volt Jozefhez. Zöld mundérba öltöztetett melósként kezdte, de egy műszaki segédzászlóaljból – amelyben a megbízhatatlan honvédek lapáttal és csákánnyal való átnevelése zajlott –, mint jó kézilabdázót, egy sportolói rajba helyezték át, és végül a pozsonyi Vörös Csillagig vitte.

Túlélését az tette lehetővé, hogy sokat edzett, és a mecscseket országszerte tartották. Felettesének, Kořínek századosnak az az ötlete támadt, hogy a lelkészből kommunistát farag. Hosszú eltávozásokat adott neki, hogy hazamehessen a családjához, mert kísérleti nyula mindig csak egyet ismételgetett:

– Százados elvtárs, meg kell konzultálnom a feleségemmel.

A katonai kórházban dolgozó Erika automatikusan alhadnagy lett, maga sem tudta, hogyan. Egymást érték nála az agitációs látogatások.

– Rola elvtársnő, katonai feladattal bízzuk meg.

– Igenis.

– Mit csináljunk a férjével?

– Majd beszélek vele.

– El kellene felejtenie a téveszméit… hiszen tudja.

– Igen, százados elvtárs.

– Figyeljen, kommunistát faragunk a maga Jozefjéből, na mit szól hozzá?

– Nehéz ügy. Értsen meg, még várni kell. Túlságosan megszállottja a vallásnak. Művelni akarja a szőlőt.

– Az bizony szép dolog, nem?

– Az Úr szőlőjét, érti már?

– Beszélnie kell vele!

– Minél gyakrabban jöhet haza a laktanyából, annál nagyobb az esélyem, hogy elérjek nála valamit. Adjon rá időt.

– A párt megbízik önben, Rola elvtársnő.

– Értesítem, ha sikerült.

De Jozef átnevelése kommunistává éppolyan irreális volt, mint a vas arannyá változtatása, annak ellenére, hogy Kořínek százados lelkesedése méltó volt egy alkimistáéhoz.

Erika, mintha betartotta volna ígéretét, egy marxizmus tankönyvet küldött Jozefnek. Egyszerű okból: hogy férje aláhúzogassa neki a kulcsmondatokat, amire neki nem volt ideje. Újra felvételi vizsgákra készült. Jozef érdeklődéssel olvasta a marxizmust. Meg akarta ismerni az ellenségét. Ezenkívül rengeteg szabad ideje volt, és szívesen segített a feleségének. Mindenhol a könyvet olvasta, még a konyhai szolgálata alatt is. És Kořínek éppen itt lepte meg.

– Nocsak, honvéd elvtárs, mit olvas? Mutassa!

A százados őszintén arra számított, hogy valamilyen krimivel kapja rajta, nem is szólva a Bibliáról. Kemény fogda járna ezért. Jozef szó nélkül átnyújtotta neki a tankönyvet. Kořínek hitetlenkedve olvasta a címet, majd a biztonság kedvéért kicsit belelapozott, Jozefre nézett, a könyvre, Jozefre, a könyvre, úgy tűnt, hogy még tíz percig folytatja, de aztán meglátta az aláhúzott sorokat. A tankönyvet alig rejtett csodálattal adta vissza.

– Nagyszerű, Rola. Folytassa!

Ez az epizód végérvényesen meggyőzte a katonaságot arról, hogy Erika átnevelési erőfeszítései valódiak. Egészen a katonai szolgálat végéig békén hagyták. Második próbálkozásra még a Bölcsészettudományi Karra is felvették, ahol német–szlovák szakon tanult. A múltja már senkit sem zavart – hisz nagyszerű értékelést kapott!

Ő maga írta. A laborparancsnoknak nem volt kedve hozzá, inkább vele készíttette el. A parancs az parancs, és Erika engedelmesen teljesítette. Az elkészült műben annyira túltengett az ömlengés a szocializmusról, hogy még a világ proletariátusának bebalzsamozott vezetője is elismerően bólinthatott volna üvegkoporsójában. Immár semmi akadálya nem lehetett az egyetemnek. Rendelkezett katonai ranggal, még ha a legalacsonyabbal is, emellett a laboratóriumból ment tanulni. Szocialista újbeszédre fordítva – egyenesen a termelésből. Ki okozna problémákat egy ilyen remek káderanyaggal rendelkező fiatal nőnek?

De férje vonzotta a botrányokat. Néhány évvel azelőtt a Holt-tenger mellett fekvő Kumráni barlangokban kilencszáz kéziratot találtak: a több mint kétezer éves kumráni tekercseket, amelyek az Ószövetség átiratát is tartalmazták. Világos volt, hogy ez a huszadik század második felének legjelentősebb régészeti felfedezése. A kutatók csak nagyon lassan nyitották fel a törékeny pergameneket, és Csehszlovákiában

szinte lehetetlen volt bármit is megtudni róluk. Jozef az izraeli nagykövetséghez fordult ez ügyben. Hamarosan – egyenesen a laktanyába – megérkezett a válasz is. És vele az elhárítás.

Levelezni az izraeli nagykövetséggel: ez a katonaságnál akkoriban nem csupán veszélyesnek számított, hanem annyira excentrikusnak is, hogy az elvtársak eleinte beugratásnak gondolták.

Aztán nekiláttak a munkának. Még keresztkérdésekkel sem sikerült őt összekapcsolniuk a Moszad titkosszolgálattal. Néhány hét után a nyomozók leszálltak róla, mert egy evangélikus lelkészt cionizmussal vádolni mégis csak abszurd lenne. A sereg azt is megértette, hogy az egyenruha alatt egzotikus figura rejlik, aki nem tudja, mit cselekszik. De ha mégis tudja, akkor vagy naivan teszi, vagy olyan rafináltan, hogy jó lesz rajta tartani a szemüket.

Amint Jozef feje fölül elhárult az egyik veszély, már érkezett is a másik. A szovjet vezető, aki arról volt hírhedt, hogy ENSZ-tárgyalásokon a cipőjével verte a pultot – Nyikita Hruscsov –, úgy döntött, stratégiai rakétákat szállít Kubába. Az amerikai kémrepülők még a tengeren lencsevégre kapták az atomtölteteket, amelyeket az oroszok Floridától csak néhány kilométerre akartak telepíteni.

Elkezdték visszaszámolni a világ végéig hátra lévő időt. Ez az atomkatasztrófa előtti helyzet kubai válságként vonult be a történelembe. A harmadik világháború fenyegetése miatt az egyetemre felvettek kivételével minden katona kötelező szolgálatát meghosszabbították.

Jozef mindenhova pánikszerűen küldte szét a pályázatokat, de a káderanyaga miatt senki nem tartotta érdemesnek arra, hogy válaszoljon. Az egyetlen meghívás a Színművészeti Főiskoláról érkezett. Nem volt vesztenivalója. Amint megkapta a rövid eltávozást, Pozsony felé vette az útját.

Az egyenruhás katona nem volt ritkaság a hallgatók körében, bár egyikük sem volt Jozeffel egyidős, pláne nem evangélikus lelkész. Alig tíz órája sétált ki az egység bádog őrbódéja mellett, és hirtelen máris a bizottság előtt állt. Benne a szlovák színjátszás csúcsvezetése ült: Chudík, Zachar, Záborský, Sládek, Budský…

A mai napig nem tudja, hogyan lehetséges, de felvették. Jozef Rola felszenteletlen lelkész színész lett.

Hetedik kép

MODRA

Ezt a gyönyörű kis-kárpátokbeli várost Ľudovít Štúr és a bor tette híressé. Bacchus itala azonban jóval több szerencsével járt itt, mint az irodalmi szlovák nyelv atyja. Ő a modrai tartózkodását, amelynek során rendőri felügyelet alatt állt, és fivére árváit gondozta, inkább vadászattal, mint borivással tette változatosabbá, s ez lett a végzete. Egy környékbeli vadászat során a nem biztosított puskája elsült, aminek következtében később meghalt. Szerencsére a szlovák nyelv túlélte, és kitartott a bor is, amely a mai napig annyira kedves a szlovák nyelvek ízlelőbimbóinak.

Erika egy szőlőskertes családba került be itt. Már több bort is meg tudott különböztetni, nem csak a fehéret a vöröstől, amiben a lakosság nagy részének *sommelier*-sége egy életen át kimerül. Hordókról, szőlőkről és permetezőszerekről szóló beszélgetés töltötte ki a Pozsonytól Modráig megtett egész utat nővére és sógora társaságában.

Végül a Felicia, Peťko nagy bánatára, egy frissen meszelt hosszú ház előtt állt meg. Mögötte egy szőlőtövekkel teli domboldal emelkedett. Családi szőlőskert, egyesek számára gyönyörű, mások számára rettenetes.

Jozef, mióta csak kapát tudott fogni a kezében, itt robotolt. El kell mondani, hogy a kapálás mellett iskoláit is kijárta. Nem tehetett mást, segítenie kellett anyjának. Apja rokkant volt, minden reggel megfente a kaszáját, előkészítette a szerszámokat, és lefeküdt. Csak este jelent meg a családnál ellenőrizni, hogy minden rendben megy-e.

Apró sziluettek integettek a szőlőből.

– Anyós szerint beszélni kell a szőlőhöz, folyton simogatni kell.

Šaninak nagyon nem volt kedve a látogatáshoz. Legszívesebben azonnal távozott volna. Próbálta kerülni Erikát.

– Messze van Ruda, sötét lesz…

– Hogy nézne már ki, ha egy pillanatra sem kukkantanánk be?!

Petra és Anna el is indultak befelé. Šani vonakodva csatlakozott.

– Isten hozott. Na, gyertek beljebb.

Az anyós mindenkivel kezet fogott. A vadszőlő által kellemesen árnyékolt udvarba mentek. A nap még mindig elég magasan járt, de már lefelé tartott.

– Nem maradunk sokáig…

Šani, mint mindig, tapintatosan kezdte, de Anna közbevágott.

– Hogy megy a sora, néném?

– Úgy tűnik, szép lesz a szüret, legalább tíz mázsa, és a cukortartalom is megjárja.

Erika nem hagyta, hogy nővére sokáig bólogasson. Tudta, hogy annyi fogalma sincs a szőlőről, amennyit egy bogyóból kipréselhetünk. De az anyósa már talált magának beszélgetőpartnert.

– Petulka, te már orvos vagy?

– Majdnem, néném.

– Tudod, hogy nekem itt szúr? Mi lehet ez?

Peťa komolyan elgondolkodott. Nem egy hasonló kérdést kapott azóta, hogy felvették az orvosira. Még indexe sem volt, de az emberek máris megállították, és diagnózist kértek tőle. Amíg rájött, hogy csak megkönnyebbülni akarnak, sok szorongással teli pillanatot élt meg, átkozva saját tudatlanságát.

Senkit nem érdekel, hogy még csak tanulsz: világos állásfoglalást akarnak.

Jozef is visszajött a szőlőből, és elment kezet mosni. Kisfia kíváncsian figyelte, ahogy barnaagyag színű víz csordogál a tenyeréről. Ez nem a lelkész vagy a színész tenyere volt, hanem olyan emberé, aki gürcöl.

A katonaság után ismét elutasították a felszentelését. A feltétel, hogy ki kell adnia egyháztagjait, továbbra is élt. Családot tartott fenn, de hiába próbált munkát találni. Nem vették fel sehová. Ki akarták éheztetni. Nagy nehezen végül egy nyomda alkalmazta szállítómunkásnak.

Napközben színjátszást tanult, éjszaka pedig *Pravdá*val és *Új Szó*val teli csomagokat szállított a főpályaudvarra. Állandóan kimerült volt. Agatha Christie *Egérfogó*jának diákelőadásán nyílt színen elaludt a közönség előtt.

Egyébként sikeresen folytatta tanulmányait, sorra kapta a szociális és előmeneteli ösztöndíjakat. Jónak kellett lennie, nem volt más választása. A színész szak első évében zengő hangja miatt meghívták a Szlovák Rádióba. Attól kezdve rendszeresen ő olvasta fel a híreket délután egy és két órakor.

Amikor Viliam Záborský, a színpadi dikció ügyének nagy védelmezője, később a prágai Színművészeti Akadémia Dráma- és Bábjáték Karának dékánja egyszer felismerte a rádióban a hangjáról, roppant dühös lett. Ki engedte meg ezt? Felháborító merészség! Tönkreteszi a dikciót! Hogyan olvashat a nyilvánosság számára iskolájának engedélye nélkül? Ladislav Chudík megvédte. Vállalta érte a felelősséget, és Jozef befejezhette tanulmányait. Bár színészetet végzett, egyetlen színházba sem került be.

Az udvart, ahol ültek, bearanyozta a lenyugvó nap. És ebben az évben Erika és Jozef élete is hasonló fényben fürdött. Úgy tűnt, hogy a kihalás szélén álló állatfaj, a boldogság nevű, mérhetetlen drága bundájú menyét végre rájuk talált. A hoz-

zájuk hasonló emberek számára ez annyit jelentett, hogy viszonylag tisztességes foglalkozás mellett a hatóságok békén hagyják őket. Mi mást is kívánhattak volna 1968 nyarán?

– Mennünk kellene. Nem akarok sötétben vezetni. És van egy látogatójuk…

Šani az ott álló férfira tekintett, akivel Jozef apja már tíz perce vitatkozott, miközben keze egész mondatokat írt a levegőbe. A vendég hallgatott, vállai előre estek, arcára szenvedésteli mosoly ült ki.

A közelben élő író volt. Jozef apjának, rokkant lévén, több szabadideje volt, mint másnak, és szenvedélyesen olvasott: naponta végzett egy-egy könyvvel. Mindenki teli ládákkal vitte neki az irodalmat; leginkább a kortárs szlovák prózát kedvelte. Tudtán kívül vált a környék egyik legolvasottabb emberévé. Érdekesen elemezte a műveket, megragadva azok lényegét. Nem irodalomtudósként, hanem a maga sajátos logikája és a tömörség művészete által, amely csak paraszti kobakokban sziporkázik.

Ha recenziókat készített volna a könyvekhez, általános tisztelet övezte volna, de soha nem írt sehová. Minek? Egész nap az ablak mellett feküdt, esténként pedig szerzőket látott vendégül. Az érkezőknek saját készítésű kolbásszal és borral kedveskedett, ezért minden este telt ház volt nála. Néhány tollnok szó szerint ugyanannyit ivott, mint evett. Ha a könyv nem tetszett, a bor mindenki torkában megsavanyodott. És ma is így történt.

Šani és Anna búcsúzkodni kezdtek. Miközben Petra az utolsó orvosi tanácsokkal látta el Jozef anyját, az apa barátságosan vállon ragadta a regényírót, de inkább úgy tűnt, mintha azért fogná, hogy ne szökhessen el. Hipnotizálta, mint óriáskígyó a nyulat.

– Jano, te jó ember vagy, de pocsék író. Ez a te utolsó könyved fabatkát sem ér. Kérlek, mondd meg, ki ez a főhős?

Milyen ember? Nem értem őt. Miért teszi, amit csinál? Jano, át kéne dolgoznod az egészet!

A szerző nekibúsult. Ha néhány héttel később jelenik meg a regény, mi mindent beleírt és milyen merészen fogalmazott volna! Hisz alig pár nappal ezelőtt szüntették meg az állami sajtófelügyeletet! A könyveket mostantól cenzúra nélkül lehet kiadni – siránkozott magában az író –, és ő ezt elszalasztotta! Minek is vitte el a kéziratot a kiadóba, még várnia kellett volna vele! De hát ki tudott arról, hogy már kritikusabban is lehet írni? Igaz, már látszottak előjelek, amelyektől néhányan felbátorodtak, de ő inkább óvatos maradt. Előrelátása eddig soha nem hagyta cserben, csak éppen most. De sebaj! Holnaptól másképp ír majd, bátran, hősei csupa húsvér és karakteres emberek lesznek. Kiabálni szeretett volna, de hallgatott. A szőlősgazda bírálata úgy égette, mint a váratlan fagy.

Šani igencsak örült, hogy már a Feliciában ül, és hogy nem az ő munkáját szedik ízekre a vadszőlő-pergola alatt, bár ő soha nem írt semmit. A Petra holmijaival telerakott autó végül elindult Stará Ruda felé.

Nyolcadik kép

TURBINA

– Erősítsd fel!

– Apát zavarja a vezetésben.

– Akkor miért hoztuk el a rádiót, anyu?

– Jól van, na, Peťka.

– Jozef bácsi beszél!

– Máris? Most köszöntünk el tőle.

– Ez ismétlés.

– Hogyhogy „Vigyázat, kanyar"? Nincs is autója!

– Normális országban lenne.

– Erika elmondta, hogy készülnek autót venni. Használt Skodát.

– Ugyan, lányom, mi az, hogy normális ország?

– Ahol a fiatalok azt a főiskolát végzik el, amelyiket akarják, és amihez tehetségük van.

– Jézusmária, hagyjátok abba!

– Elvégezted az orvosit, Peťa. Kiváló egyetem. Hányan szeretnének bejutni…

– Csak azért jutottam be, mert te a Sanolában dolgozol.

– Azért vettek fel, mert a felvételin te voltál a legjobb. Az egész csoportban. Nem kellett hozzá a Sanola.

– Ne idegesítsd apát.

– Akkor is disznóság, amit Jozef bácsival csináltak.

– Ha nem hagyjátok abba, kiszállok.

– De kik? Én Jozefnek nem ártottam semmit.

– Azok, akik a papokat elintézték.

– Én egyetlen papot sem intéztem el.

– Nem te, de a tieid!

– Miféle enyéim?

– Az útra figyelj, apa.

– És a párt történetesen beismerte a hibáit. Ma már mindenről lehet beszélni. A sztálinisták félreálltak, és fiatalok kerültek a vezetésbe. Már nem hallgatnak el semmit.

– Kik? Ők?

– Nem hagynátok már abba?

– Én kezdtem? Nézem az utat és vezetek! Mi közöm nekem a papokhoz?!

– Lassíts. Ott valami baleset történt.

– Ez nem baleset.

– Csak valamit szállítanak.

– Na tessék, reggelig sem érünk haza.

– Egy turbina.

– Hát nem szép?

– Hogy tetszhet valakinek egy turbina?

– Apa a villanyvonatokat is szereti, hagyd békén.

– Gondoljátok, hogy az „építési" költőket felizgatták a gátak?

– Micsoda?

– Úgy értem, szexuálisan.

– Szerintem inkább a kommunistákkal foglalkozzatok.

– Ugyan, anya!

– Orvosnőt neveltél, ehhez hozzá kell szoknod.

– Van egy olyan szexuális elhajlás, amikor valakit felizgat egy gát. Ezt először Lesznyickij szovjet pszichiáter írta le, amikor a szovjet vízierőművek építőit kezelte.

– Te ezt csak kitaláltad.

– Erekciójuk volt, amint meghallották a víz zúgását a kifolyó csatornán keresztül.

– Petra, megdöbbentesz.

– Veletek nem lehet hülyéskedni.

– Engem igenis érdekel a dolog.

– Úgy hívják, hogy hidroelektrofília.

– Nem tudnánk átvágni?

– Nem lehet.

– Ha korábban elindultunk volna, már otthon lennénk. Éjjel mindig van valamilyen transzport.

– Tudtam, hogy a húgom idegesít.

– Engem ez az előttünk lévő turbina idegesít.

– Mindig bajod volt a családommal.

– Pedig szeretem Erikát, szeretem a férjét, szeretem Luthert, Kálvint, Husz Jánost, mindenkit.

– Néha nem értelek, Alexander.

– Anya, ne veszekedjetek.

– Ha még tíz percig kell követnem ezt a turbinát, akkor vagy a guta üt meg, vagy hidro…-t kapok… mit is?

– Hidroelektrofíliát.

– Azt.

Kilencedik kép

MASARYK

Az első csehszlovák elnök, Tomáš Garrigue Masaryk nemcsak a lakosság többsége számára volt ikon, hanem azoknak is, akik bármilyen okból elhagyták az államot, és szétszóródtak az egész világon. Egyesek, akiket Izrael fogadott be, farmokat létesítettek.

Az egyiket a Felszabadító elnök tiszteletére nevezték el. 1932-ben hozták létre litván, nagyrészt női bevándorlók kezdeményezésére. A csoport férfiakat keresett, ezért összefogtak a csehszlovákiai zsidó bevándorlókkal. Később lengyel zsidók is csatlakoztak hozzájuk. 1940-ben a gazdaság megtalálta végleges helyét és nevét.

Tereza és a többiek – a „Mňačko-gyerekek" – a Masaryk Kibucot, héberül Kfar Masarykot vették célba. Több járattal repültek Tel-Avivba. Amikor Tereza kilépett az odaállított lépcsőre, úgy érezte, mintha egy vödör vízzel öntötték volna nyakon. A magas hőmérséklettel kombinált páratartalom sokkolta a mérsékelt égövi fiatalokat.

– Akkora itt a hőség, hogy még csókolózni se lenne kedvünk!

Indulás előtt egy Bécshez közeli szállodában helyezték el őket, amelyet biztonsági okokból nem hagyhattak el. Ez volt ugyanis a terrorista merényletek kora, minden ellen, aminek csak köze volt a Dávid-csillaghoz. A néhány szállodai nap végtelen buliba torkollott, s mindenki megfogadta, hogy majd Izraelben jól kialussza magát. De már a repülőgépen álomba zuhantak, és mire felébredtek, ott is voltak

Tel-Avivban. A reptéren buszok vártak rájuk, s vitték őket északra, Haifa felé.

A kibuc leginkább hatalmas kertre emlékeztetett, a következő hetek programja pedig egy népszerű iskolai tantárgyra: a földművelésre. Itt aztán nem sok alkalmuk maradt pihenni. Amikor kiszálltak a buszokból, csak néhány sietős kibucossal találkoztak. A többiek keményen dolgoztak a földeken, estig nem is látták őket.

Tereza nem tudta nem észrevenni a meglepetést, amely divatos öltözékük láttán ült ki az arcokra. Az utolsó jövevények az 1948-as kommunista puccs után jöttek ide. Annak, aki valahonnan emigrálni kényszerül, az odahagyott helyszínen megáll az idő. Miközben hajlamos idealizálni emlékeit, képzelete a lehető legsötétebbre festi egykori hazája jelenét.

Ennek megfelelően az itteniek sokkal nyomorultabb látványt nyújtó jövevényekre számítottak. Egy kommunisták által megszállt országban sanyarú az élet – így hiszi minden kivándorló, és így is szeretné tudat alatt, be nem vallottan, hogy ezzel enyhítse a hazájából való kiszakadás fájdalmát.

Számítottak a fiatalok vidámságára, de arra nem, hogy a legdivatosabb holmikban feszítenek, degeszre tömött bőröndökkel és elegáns kézitáskákkal. Ezen mélységesen ledöbbentek. Tereza így írt haza: „Meglepődtek, milyen jól öltözöttek vagyunk. Vajon mire számítottak? Hogy még nem jöttünk le a fáról, és rovarokon élünk?"

Az átlagos kibucnyik világos rövidnadrágot és pólót viselt; lábán szandál, fején pedig a bolondok sapkájának becézett kalap. Terezának azonnal eszébe jutottak a toborzó plakátok, amelyek a zsidókat a világ minden tájáról hívták Izraelbe. Azokon pont ilyen kibucosok szerepeltek, széles mosollyal és eltökélt tekintettel.

A vendégeket faházakban szállásolták el kettesével, és már másnap kivitték őket a mezőkre. A munkán keresztül kezd-

ték megismerni Izraelt. Pár nap múlva már csaknem mindannyian hasonultak a plakátfigurákhoz, leszámítva Terezát és néhány más társát, akik a földeken is viseltek legalább egy különc ruhadarabot vagy kiegészítőt. Tereza például hatalmas fülbevalókat, a „hulahoppkarikákat".

A helyiekkel fokozatosan megszokták egymást. Elmúlt a kezdeti zavar, amelyet a távoli országból a farmra tóduló városi gyerekek keltettek. Itt-tartózkodásuk végre kezdte beteljesíteni Ladislav Mňačko elképzeléseit: megismerni azt a titokzatos földet, amelyről oly sok ellentmondásos hír kering.

Ami az ideológiát illeti, ez a hely – paradox módon – nem is tért el annyira Csehszlovákiától. A kapitalista Izrael közepén a kibucok maguk voltak a szocializmus szigetei. A kibucnyikok mind egyenrangúnak számítottak, azonos státusszal. A munkát, élelmet és pénzt szükségleteik szerint osztották meg. Konyhai szolgálat, gyermekfelügyelet az óvodában vagy fáradságos munka a földeken – mindez tisztességesen váltakozott, amíg fokozatosan mindenkire sor nem került. A megkeresett pénzt a kibucnak adományozták, és onnan kaptak fizetést. Olyan keveset, hogy abból még a városba sem tudtak elmenni a lányok után. De minek is? A lányok úgyszintén a kibucban voltak. Egyszóval megvolt itt minden, ami csak szükséges. Évente két nadrág, három ing. És szerény életmód.

Reggel fél hatkor keltek. A nap a közös fürdőszobában indult, majd a reggelinél folytatódott. Addig egyikük sem látott enynyi gyümölcsöt és zöldséget együtt. Egészségesen éltek. Étkezés után teherautókra szálltak: ezek vitték őket a földekre. Tereza egy körtefa-ültetvényen dolgozott, mások zöldségekkel, szőlővel foglalatoskodtak, néhányan pedig a halastavaknál segédkeztek. Hétvégeken a vendéglátóik Haifába vitték őket, hogy megismerjék az ottani családok életét.

Néhány nappal az érkezésük után chatunán, azaz esküvőn vettek részt. Ünnepelt az egész kibuc. Egy fiatal pilóta kötött házasságot, mielőtt elment volna a háborúba. A szlovák lányok bátortalanoknak tűntek az izraeliekhez képest, akik sokkal korábban randiztak fiúkkal, mint ők, sőt sokkal korábban kezdtek szexuális életet élni. A nők is hadkötelesek voltak. Egy olyan országban, amely folyton háborúban állt, és ahol nem lehetett tudni, mikor küldenek harcba, a fiatalok minél több tapasztalatot akartak szerezni. Az idő borzasztóan rövidnek tűnt. Gyorsabban értek, és gyorsan éltek.

Tereza érdeklődéssel figyelte az itteni nőket. Otthon sötét hajúaknak képzelte őket, ehelyett gyönyörű és karcsú, tökéletes alakú szőkék sétálgattak az utcákon. Hogy ez a katonai kiképzésüknek vagy a vallásuk által parancsolt étrendnek köszönhető-e, nem tudta. Mindnyájan magabiztosabbnak és tapasztaltabbnak tűntek, mint ők – akiket viszont az izraeliek túl merevnek találtak. Tereza és a többi lány attól félt, hogy a szlovák fiúk elhagyják őket a helyi szépségek kedvéért.

Ám tüstént megfeledkeztek a féltékenységről. Néhány nap múlva érkezett a hír, hogy a fiatalember, akinek az esküvőjén részt vettek, elesett. Ismét mindenki összegyűlt a nagy ebédlőben. Terezát meglepte vidámságuk, hogy nem említik a halált, ehelyett az elhunyt életét ünneplik. Milyen is volt ő, miken mentek keresztül együtt, s miféle jókat cselekedett. Végül is ő maga sem akarta volna, hogy sirassák.

A legjobban Dáviddal jött ki. Apró termetével, rövid karjaival két lábon járó dugóra hasonlított. A helyiek úgy hívták: a Gépész. Amikor megkezdődtek az első támadások Izrael ellen, az ország hadseregének csehszlovák fegyverek is rendelkezésére álltak. De senki sem tudta kezelni őket: nem értették a harckocsik belsejében lévő szlovák feliratokat. Lázasan kerestek valakit, aki lefordítaná őket, és rábukkantak Dávidra. Ő bemászott a tankokba, mindent lefordított, és megszületett a becenév.

Haifában Tereza egy fagylaltkészítő családhoz járt. Néhányszor segített eladni a lányaiknak. Jó volt a pult mögött állni, és adagolni a hideg gombócokat. Tán egy évre való fagyit is betermelt előre. A háziak kicsit emlékeztették édesszüleire: ők sem kényszerítették túlzott vallásosságra a lányaikat. Mikor a zsinagógába velük ment, szokásból körülnézett a bejárat előtt.

– Miért néztél körül?

– Hogy nem lát-e meg valaki. Pozsonyban igyekszem minél gyorsabban bemenni. Nemcsak én, mindenki.

– Szégyellitek, hogy zsidók vagytok?

– Nem, de tudod, az ŠtB…

– Az mi?

– A titkosrendőrség. A zsinagógával szemben van egy ablak, ahonnan állandóan filmezik, ki megy be, érted már?

– Miért érdekli ez őket?

Tereza rezignáltan legyintett. A megmagyarázhatatlant úgysem tudja megmagyarázni.

– Nem is tudom. Menjünk be.

Felmentek a lépcsőn a karzatra, ahol az asszonyok és a lányok álltak. Talált egy helyet, ahonnan hasonló kilátás nyílt, mint otthon. Lehunyta a szemét. A rabbi éneklő hangja több ezer kilométernyire repítette…

A pozsonyi zsinagógában van. Bal vállát a falnak támasztja, és egyik lábáról a másikra áll. Nem akar telni az idő. Mint mindig az elhúzódó szertartások alatt, kisurran a kertbe, és ott szórakozik a barátnőivel. A szülők megengedik nekik, hogy távozzanak, az idősebbek pedig egyenesen örömmel veszik, hogy kimennek, és nem zavarognak. Sok gyermek nem tud héberül: szüleik, hogy óvják őket, nem tanították meg nekik ezt a nyelvet. Állítólag össze kellett volna olvadniuk a lakosság többi részével, de ez nem volt lehetséges. Elhatárolódtak,

és el is határolták őket. A fiatalok ezt egyre inkább érzékelték. Megtanultak szabadnak lenni egy olyan aprócska térben, amely csak az övék volt.

A Heydukova utcai zsinagóga magas kerítéssel körülvett udvara tökéletesen alkalmas a találkozókra. Ezt még a madarak is tudják a fák tetején, és gyönyörűen énekelnek hozzá. Itt, Haifában, rettenetesen távol, Tereza még jobban szereti azt a pozsonyi udvart, mint valaha. Sok barátság és sok házasság kezdődött ott – az övé is, bár erről még mit sem sejt.

Ezen a helyen ismerte meg Milant, aki most is eszébe jut, s aki a családjával nyaral. Először utaztak autóval: új MB-vel robogtak Jugoszlávia felé. Elmosolyodik az emléken, hogyan tároltak a Skoda 1000 MB kis csomagtartójában konzerveket és spirituszfőzőt, ugyanis a mi turistáink otthonról hozott élelemmel felszerelkezve indulnak neki a világnak. Látja őt maga előtt, hálózsákban összekuporodva a hátsó ülésen, kezében egy termosz kávéval. De ez még régebben volt. Most lehet, hogy ugyanolyan sós levegőt szív magába, mint én – mereng el Tereza, s alig várja, hogy a szünidő után, Pozsonyban újra találkozzanak.

Tizedik kép

MOTOR

Alexander sokáig titkolta kollégái elől a játékvasútját. Szinte hihetetlen, mert akkoriban néha heti öt alkalommal is fogadtak vendégeket. Autójának köszönhetően a végletekig különcnek számított, és minden további szenvedély ezt támasztotta volna alá.

Miniatűr táj mesterséges fákkal (meg lehet különböztetni a lombhullató és a tűlevelű fákat, sőt akár a nyírfákat is), enyhén hullámos terep aszfaltozott utakkal: ezek szélén fekete csíkkal ellátott fehér mérföldkövek vezettek egy benzinkúthoz, amelynél miniatűr Wartburg tankolt (keletnémet eredetű, mint minden vonat, ház, ember és autó), mindez feltárta a tulajdonos vágyát, hogy saját univerzumot teremtsen, és felvetette a célzatos kérdést: mérnök elvtárs, Önnek nem elég a mi gyönyörű világunk?

Vagy másképpen: a mi szocialista jelenünk miért nem tetszik Önnek? A válasz után, hogy a táj valójában egy miniatűr szocialista mennyország, jönne a következő kérdés: kicsinek tűnik? Nem élhető? Ugyebár a szülei nem voltak kommunisták? Földjeik voltak, tudjuk, mérnök elvtárs. Azt is tudjuk, hogy a nagyapja kulák volt. És ön vezető beosztású dolgozó, méghozzá egy, az egész szocialista tábort egészségügyi felszerelésekkel ellátó fontos gyárban?!

Hasznosabb volt megtűrt hobbikat színlelni: lombfűrésszel faragni, kertészkedni, pitypangból mézet készíteni, vagy egy minduntalan meghibásodó autó alatt feküdni. De Šani kedvelte a társaságot. Szerette meghívni az embereket, és ugyan-

ilyen szívesen viszonozta a látogatásokat. Minden vendég mindig a nappaliban kötött ki, ahol a modernkori barlanglakók a tűz helyett a fekete-fehér Oravan televízió képernyőjét bámulták.

Minden látogatáskor megkóstolták a Vénusz varázsát vagy a Kolostori vöröset (standard vendégek), vagy szeredi habzóbort ittak (de luxe vendégek) – utóbbit a tudatlanok, köztük e sorok írója, évtizedekig pezsgőnek vélték. Szendvicseket is felszolgáltak majonézes salátával, tojással és sonkával, s folyton hozták mellé ama híres pogácsákat és medvemancsokat.* Anna – mint annyi nő többéves házasság után – főként a sütés által mutatta ki szeretetét.

Két és fél szobás állami lakásuk tisztességes téglából épült, hengerrel volt festve, parketta volt minden helyiségben. A félszoba tulajdonképpen gyerekszoba volt, alig nagyobb, mint a hajdani cselédszobák. De a dolgozó nép már nem használt ki cselédeket, s hogy miért nem? Mert minden munkát a nők végeztek – és ez a harmadik évezredben sem változott. Petra csak hétvégeken lakta a szobáját, amikor eljött az albérletéből. Volt egy keskeny kanapéja és egy kis asztala polccal. Szekrénynek nem maradt hely.

Fejezzük be a környezettanulmányt a hálószobában. És éppen ott, a dupla ágy, a házasélet e cirkálója alatt rejtegette Šani a vasutat.

Senki sem tudott a szenvedélyéről, amíg az egyik vendég hölgy rosszul nem lett – terhes volt –, és a házigazdák be nem bugyolálták a paplanba. Nem vette volna észre az ágy alá vezető elektromos vezetékeket, ha tíz perc pihenés után rá nem lép a kapcsolóra.

Valami halk zúgást hallott a lába alatt, ami teljesen ledöbbentette. És mivel Šani egyetlen gyermeke lány volt, ki kellett

* aprósütemény – a ford. megj.

rukkolni az igazsággal. Az a dolog a padlón, amely morog, világít, zörög, suhog, kopog, nyikorog, szikrázik és rázkódik, a férfi második, titkolt gyermeke.

– A méretarányuk H0-s.

Csak ennyit mondott. Amikor a látogatók elmentek, két kérdő mondatot fűzött hozzá.

– Pont a kapcsolóra kellett rálépnie?

– De hát teljesen el volt zöldülve, nem láttad? Rosszul érezte magát.

– Ugye előtte porszívóztál?

– Nem fogunk miattad port belélegezni!

Ő volt a hibás! A felesége! A porszívóval kilökte az ágy alól a kapcsolót, amit ő gondosan oda rejtett. Šani becsapta az ajtót, és egy régi, gombok nélküli flanelinggel (a gombok ugyanis megkarcolnák a dukkót) nekilátott kifényesíteni az amúgy is meglehetősen fényes Feliciát. Tudta, mi következik.

Már másnap az a gonosz pletyka keringett a Sanolában, hogy az ágya alatt van egy játékvonat, amellyel ők a feleségével a házasság szentségét erősítik, és amely a szeretkezésük tempója szerint gyorsít vagy lassít. És egy utolsó poén:

– Végül fütyül, ahogy kijön az alagútból!

A nagy vonat-lelepleződés után Šaninak valahogy kevésbé tetszett a szülővárosa. Elviselte a hegyeket, a réteket és az utcákat, de mindazt, ami ezeken kavargott, már kevésbé. Stará Ruda hivatalosan 1962 óta volt város, de a személyközi kapcsolatok terén még mindig falusi szinten állt. Mindenki ismert mindenkit, és mindenki belátott mindenkinek egészen a hálószobájáig.

Most a konyhaasztalnál ül, és lassan kicsavarja a mozdony csavarjait. A játékszer úgy fekszik a tenyerében, mint egy döglött veréb. Óvatosan összehajtja a kéményes műanyag fedelet, és megvizsgálja a motort. Az egyik érintkezés megszakadt.

Šani megnyom egy kapcsolót, kigyullad a forrasztópáka lámpája. A forró drótot gyantába mártja, és ónt tesz rá. Az égett gyanta illata erdőket idéz fel, a lecsöpögő ón pedig esőcseppre emlékeztet. Óvatosan ráfúj az új illesztésre. Próbaképpen elhelyezi a kerekes vázat, és rákapcsolja az áramot a sínekre. A vonatocska kipattan a kezéből, nekiiramodik és dübörög a kis mozdony…

A csehszlovák motor is teljes sebességgel robogott. Egyik hónapról a másikra változott az ország, és jó irányba: az addig zárva tartott ablakok kinyíltak. A hirtelen beáradó, túl sok friss levegőtől az emberek egészen megrészegültek. Mindez a hatalmon lévők által indított, szándékos reformnak volt köszönhető. A szürkeség évtizedei után egyszeriben színek spektruma bomlott ki a palettán. Az ország kommunistáit szinte megijesztette saját bátorságuk.

A társadalmi reform felülről, a politikusoktól indult. Csakhogy ez alulnézeti regény, a sakktáblán lévő gyalogok szemszögéből. 1968 Csehszlovákiájában olyan fokozatra kapcsolt a politika, mint korábban vagy azóta nagyon ritkán. Azok a remények éltették, amelyek egyetlen politikai párthoz fűződtek, méghozzá őszintén. Alapjában véve nem is léteztek más pártok. Abban az időben a kommunisták olyan elsöprő népszerűségnek örvendtek, hogy az emberek szót fogadtak nekik, és sosem látott áldozatokra voltak képesek értük. Nemcsak a sajtóban, a rádióban, a televízióban, hanem a mindennapi beszélgetések során az üzletekben, a buszmegállókban, a gyárakban, otthon az íróasztaloknál, a parkban, mindenütt politikusok nevei hangzottak el.

Egy ezekről az évekről írt történetet elvileg át kellene, hogy szőjenek ezek a nevek. Ha szerepel D, akkor C-nek, E-nek is benne kell lennie, és persze H-nak is. Mivel a regény a válogatás művészete, felajánlom saját válogatásomat. A ne-

veket, amelyek apáinkat és anyáinkat felvillanyozták, és amelyek körülöttünk, az akkori gyerekek fülei körül zümmögtek – mi pedig elhessegettük őket – kihagyom. Ők indították be a nagy történéseket, de az én írásom a kisemberek sorsáról szól. A politikusok felülről hajtották az események szekerét, de az lefelé kezdett el rohanni. Fékezhetetlenül száguldott le a hegyről, és többségében olyanok voltak rajta, akik menet közben ugrottak fel rá. Bizakodó emberek, név nélkül. A történelem nem tartotta érdemesnek, hogy emlékezzen rájuk.

Akkor sem, ha átrobogtak rajtuk a kerekei, és összezúzva az út melletti bokrokba dobálták őket. Ezért ne említsünk egyetlen politikust se! Nem érdemlik meg.

Tizenegyedik kép

SZÍV

Jozef a *Jó reggelt*-et konferálta. Miközben Edith Piaf arról énekelt, hogy nem bánt meg semmit, de tényleg semmit, ő gyorsan elszívott egy cigarettát az ablakban. Kezdett világosodni, és egyre jobban kirajzolódott a pozsonyi vár sziluettje. A váralja romjai úgy néztek ki, mint egy háborús film stúdiója, kékfehér biztonsági autókkal és az első reggeli gyalogosokkal. Itt volt az idő.

Éppen akkor ült le a székére, amikor a hangmérnök jelentőségteljesen intett a kezével az üveg mögött. Kigyulladt egy piros lámpa, és Jozef hangja több ezer ébredező háztartásba eljutott.

– Még egyszer jó reggelt, kedves hallgatóim. Nem én vagyok az első, aki megismétli azt a hírt, amely tegnap mindannyiunkat meglepett és örömmel töltött el. A tegnapi napon, 1968. július kilencedikén Karol Šišek professzor vezetésével a második pozsonyi klinikán végrehajtották az első szívátültetést a szocialista tömbben. A sebészek operáló csapatát Ladislav Kužela egyetemi docens vezette, aki tegnap este adott interjút kollégánknak.

Jozef a hangmérnökre néz. Elindulnak a felvett kazetta tekercsei, és a stúdióban az orvos hangja hallatszik.

– A műtét nemcsak a beavatkozás, hanem a műszerezettség szempontjából sem volt könnyű. A *Sanola – Stará Ruda* szakemberei által készített speciális szivattyút használtuk. Elvezette a vért a szívből addig, amíg dolgoznunk kellett rajta. A vért hűtöttük, ami csökkentette a szervezet károsodásának

kockázatát, és egyúttal oxigénnel is elláttuk, helyettesítve a tüdőt, amíg az nem működött. Ily módon a vért oxigénnel feltöltve juttattuk vissza a páciensnő szervezetébe. A donor szívét speciális jégoldattal készítettük elő. Egyszerre több sebészcsoportnak kellett dolgoznia, az egyik kiemelte a donor szívét, a másik – a miénk – pedig beültette.

– Docens elvtárs, el tudná magyarázni hallgatóinknak, hogyan lehet egyáltalán helyettesíteni egy olyan összetett szervet, mint a szív?

– Azt az operálási eljárást alkalmaztuk, amelyet Barnard professzor már sikeresen kipróbált Fokvárosban. Mint bizonyára tudják, ő volt az első a világon, aki emberi szívet ültetett át. Ennek lényege, hogy csak a szívizmot cseréljük ki, és a donor szívét a recipiens érrendszeréhez varrjuk. Nagyon gyorsan kell dolgoznunk, nehogy a donorszervben és az operált beteg szervezetében visszafordíthatatlan változások történjenek.

– Mit csináltak a szív beültetése után?

– Elkezdtük felmelegíteni a beteget. Ugyanazzal a készülékkel, amellyel a vért hűtöttük. Amikor elértük a megfelelő hőmérsékletet, áramütésekkel próbáltuk felélesztení az új szívet. Mindannyiunk jutalma volt, hogy nézhettük, ahogy megrándul, és verni kezd.

– Az egész nyilvánosság figyelte az Önök kiváló teljesítményét. Hogyan értékeli ezt az elsőbbséget a szocialista országok között?

– A világon az első ember, aki szívátültetésben részesült, Louis Washkansky, a műtétet követően tizennyolc napig élt. Még mindig tucatnyi kérdés merül fel azzal kapcsolatban, mit tehetünk, hogy a szervezet befogadja az új szervet. Ugyanis a szervezet úgy védekezik az új szív ellen, mintha az betolakodó volna. Ki akarja vetni magából, antitesteket termel ellene. És ezt a jövőben meg kell akadályoznunk. Technikailag a műtét sikeres volt. Beültettünk egy új szívet, amely elkezdett

működni, de csak öt órán át tartott ki. Mindezek ellenére ez óriási előrelépés szocialista egészségügyi rendszerünkben.

– Docens elvtárs, köszönöm az interjút.

Jozef biccentett a hangmérnöknek, és a mikrofonhoz hajolt.

– Kedves hallgatóink, a következő, Marta Kubišová által előadott dal tegye kellemesebbé a munkába indulásuk idejét.

A hangmérnök már előkészítette a kazettát, és a sötét hajú szépség elkezdte énekelni Lampa című slágerét az éterbe. Jozef abba az irányba néz, ahol a második sebészeti klinikát sejti, mindössze néhány száz méterre. Vakolatlan téglafalai mögött kezdődik a munkanap. Más betegek a műtétjükre készülnek, fém oxigénpalackok csörömpölnek, az orvosok befejezik a reggeli kávézást. Talán még mindig ott fekszik a pozsonyi Šarlota Horváthová kihűlt teste, aki Csehszlovákiában elsőként halt meg idegen szívvel a mellkasában.

Öt óra élet, kevés vagy sok? Megérte? A betegnek valószínűleg nem volt más lehetősége. Mint egy halálraítélt, mindenbe beleegyezett. Megvolt az esélye annak, hogy túlél még egy napot, hetet, hónapot. Fokvárosban már sikerült ezt bizonyítani…

Jozef azután a saját problémáin gondolkodik. Tegnapelőtt sugárzott adást a kenőpénzekről, amelyeket a szülők adtak az orvosi felvételi vizsgákon. Valaki a rádió vezetőségéből ideges lett, szinte biztosan egy külső telefonhívás után. A tamtam-rendszeren keresztül megtudta, hogy határozatlan időre kitiltják, és hogy a mai *Jó reggelt* hosszú időre az utolsó volt. Egyelőre nem tudja, hogy a tilalom csak másfél hónapig lesz érvényben, és spontán módon megszünteti egy olyan esemény, amely fenekestül forgatja fel a kis állam történelmét és benne több millió ember életét.

Első páciensünk a transzplantáció után öt órát élt. 1968-ban egész Csehszlovákia megpróbálta a régi szívét újra cserélni. Háromszáz napig maradt életben.

Tizenkettedik kép

A TÓ

Petra egy kavicsos strandon fekszik. A kerek kavicsok mintákat rajzolnak a bőrére. A Rudník-tavat nem az anyatermészet, hanem a Sanola nemzeti vállalat munkásai hozták létre. Ők építették a gátat és tisztították meg a leendő medret. Egy kis patak fokozatosan feltöltötte a völgyet, és csak egy mesterséges sziget – az úszóversenyek és a gyors szex természetes célpontja – lógott ki a felszín alól. Petra még homályosan emlékszik arra, hogy anya és apa egy teherautó platóján tértek haza a brigádáról* – harci egység, a boldogságról énekelve. Fegyverek helyett gereblyék és lapátok meredtek felfelé a teherautón.

Ifjúkorában a mamája fejkendős nő volt. Ezt viselték a lányok a városban vagy a faluban, a hivatalnokok, színésznők és a munkásnők is, hogy védjék magukat a forgó esztergapadok skalpolásától. A fejkendő a parasztasszony ikonja, a proletárnő jelképe és a városi hölgy elegáns kiegészítője volt.

Petra nem tudja elképzelni a régmúltbeli apját másban, mint öltönyben és nyakkendőben. Šani úgy viselte a funkcionáriusi egyenruhát, hogy az jól állt rajta – nem úgy, mint a kollégáin. Hihetetlennek tűnik az a gondolat, hogy egy teherautón ül ugyanebben az öltözetben, és azt hirdeti, hogy ők – Gottwald fiataljai – egy napon parancsolni fognak a szélnek

* A brigáda magyar megfelelői: kommunista szombat (ingyenmunka, szovjet mintára kezdték bevezetni az után, hogy ötnaposra csökkentették a munkahetet) és kaláka (az önkéntes ingyenmunka leggyakoribb formája, baráti, rokoni, munkatársi segítség). (A ford. megj.)

és az esőnek. Az pedig, hogy apa nem megy a brigádára, még hihetetlenebb. De soha nem látta őt munkásruhában. Még a kocsi alá is egy régi öltöny nadrágjában mászott be. Ki tudja, milyen lehetett az.

Petra hason fekszik, és hunyorogva figyeli a strandon zajló életet. Lármás hőség, élénkség a víz közelsége miatt. Mindenfelé a naptól ingerelt rovarok repkednek. A tópart telistele nyaraló gyerekekkel. A kicsik a körhintán szórakoznak, amelynek tengelye a vízbe merül. A nagyobbak a fémhintán ülnek, a legnagyobbak pedig a tóba vasállványon horgonyzott kötélen ereszkednek le a partról. Úgy néz ki az állvány, mint egy óriási pók, a feje pedig kerek Sanola-embléma.

Stará Ruda nyári látványosságai általában vonzzák a turistákat, de idén egy sincsen. Ki tudja, hogy a szovjet Szputnyik utazási iroda lemondja-e a csehszlovákiai utakat? A nyugati országok képviselői figyelmeztetik állampolgáraikat. Franciák, spanyolok, angolok és nyugatnémetek egyik óráról a másikra hagyják el a fürdőket. Karlovy Vary és Pöstyén is elnéptelenedik. Baráti seregek veszik egyre szorosabban körbe az országot, egyáltalán nem barátságosan.

Még júniusban indult hadgyakorlatként Lengyelországban és Kelet-Németországban, majd Šumava-gyakorlatként Csehszlovákiára is átterjedt. A Šumavának trójai falónak kellett volna lennie, amely ellenállás nélkül telepít ide szovjet csapatokat. Jöttek is gyakorlatozni a határvidéken, de a kormánynak sikerült kialkudnia a távozásukat, így paradox módon 1968. augusztus 20-ára ismét olyan lett az ország, mint egy üres garázs.

Az újságok, a rádió és a televízió naponta beszámoltak mindenről, tudat alatt ott bugyogott az emberek beszélgetéseiben, de az élet ment tovább. Senki sem tudta elképzelni, hogy katonai támadás közeleg. Az elképzelhetetlent nem lehetett elképzelni. Magasan lógott az égen, mint egy

felhő, s visszhangként vándorolt a koponyákban. Száműzték az elmékből, de ott volt. A várakozás feszültségét azonban a remény napi adagja ellensúlyozta. És ez napról napra nagyobb lett.

Petra ráébred, hogy képtelen lazítani. Folyton a főorvossal nemrég lezajlott interjújára kell gondolnia. Felvették alorvosnak a belgyógyászatra. Egy hét múlva kezd. A kórház Trencsénben van, ami napi ingázást jelent. Legalább egy óra oda és egy óra vissza.

Kínálkozott egyfajta kollégium mint lehetőség, de a közös zuhanyzó és a dupla platnin melegített étel képzete túlságosan emlékeztette az internátusra, ahonnan megszökött.

Jövőjére egyetlen árnyék vetült: a távolság a munkavégzés helye és a szülei lakása között. A kórháznak örült. Alig várta a betegeket, ki akarta engedni magából annak a tudásanyagnak az óriási túlnyomását, amely fojtogatta, és amelyről rémülten kezdte felismerni, hogy nem állandó.

A megtanult anyag lassan elhalványult, és miközben a kockás pléden heverészett, próbára tette magát. Már egy hete azt gyakorolta, hogy az ábécé minden betűjéhez egy-egy kérdést társít, amelyre azonnal válaszolnia is kell. Hallgatott, de az ajka hangtalanul mozgott. Nem vette észre, milyen furcsa látványt nyújt.

A Ch-nál járt. Chondrocytoma. Hirtelen nem emlékezett a szövettani képére. Kiverte a jeges veríték. Azóta hordta a tankönyveit a strandra. Egész életében kételkedett magában, és most attól félt, hogy megbukik orvosként. Tudta, hogy egy diáknak joga van tévedni, de azt is, hogy az orvos csak egyszer hibázhat.

Napnyugtáig tanult mindennap, és utolsók között hagyta el a strandot. Amíg ő azon aggódott, hogyan tudja megszerezni a vörös diplomát, addig szülei a lakhatásával foglalkoztak.

A realista Šani minden kapcsolatát mozgósította, és elkezdett intézni számára egy trencséni szövetkezeti lakást.

Anna viszont azt tervezte, hogy kifestik a „kis" szobát, és hasznosabb bútorokat helyeznek el benne. Elment egy helyi asztaloshoz, aki egyedi bútorokat készített, természetesen fusiban.

Élet az élet után, nem tudni, létezik-e, de munka a munka után az biztosan: ez volt Csehszlovákia szürkegazdaságának motorja. Anna osztrák bútorkatalógussal érkezett az asztalloshoz, amely úgy keringett a családok között, mint a Kralicei Biblia. A remény fényét hozta el az emberek közé. Megmutatta, hogy szépen és céltudatosan is lehet élni. Egyszer talán ők lesznek azok, akik halvány fából készült komódban tárolják a holmijaikat, s a paplanokat kerekes ágyneműtartóba rakják.

Már látta a lánya új és gyönyörű szobáját, ami csak az első lépés lenne. Magában azt fogalmazta, hogyan veszi rá a férjét, hogy adják át a hálószobát a lányuknak, és aludjanak ők a nappaliban. Šani vonata ugyan útjában állt a merész tervnek, de Anna egyszer csak megtelt erővel. Bízott benne, hogy neki minden sikerül. Érezte lánya bizonytalanságát, és szeretett volna vele lenni még néhány évig, amíg önálló életet nem kezd.

Mellette Alexander mély álmában hangosan lélegzett. Ahogy forgolódott az ágyban, az alatta lévő síneken halkan zakatoltak a vonatok. A világ a helyén volt. Anna olyan boldogan aludt el, mint ritkán – ezerkilencszázhatvannyolc augusztus huszadikának éjszakáján.

Tizenharmadik kép

TANKOK

Már néhány nap óta tartott a rendkívül fülledt idő. A Kmeťovo tér panelháza napközben elnyelte a napsugarakat, hogy sötétedés után visszaadja a lakóknak. Ez ismétlődött minden nyáron. Télen a fűtés néha leállt, nyáron pedig túlmelegedtek a betonfalak. Egy olyan országban, ahol a lakásokban nem volt légkondicionáló – és a mai napig alapértelmezés szerint nem is létezik –, ez senkit nem lepett meg.

De mindenkit megleptek a hosszú sorokban érkező teherautók, páncélozott járművek és harckocsik. Hirtelen szállítóhelikopterek zümmögtek a levegőben, és egyik hatalmas Antonov landolt a másik után. Aznap éjjel talán az összes pozsonyi lakás ablakai nyitva álltak, így sokan már tudták, mi lesz a fő hír néhány órán belül az egész világon. Elkezdődött Csehszlovákia megszállása.

Jozef épp menekült. Nem tudta, ki üldözi, de élete a futás sebességétől függött. A lába azonban nem engedelmeskedett. Mintha valaki tízszeresére növelte volna a föld gravitációját. Izzadt. Az üldöző árnyéka már egészen közel került hozzá. Anyagtalan mancsával megragadta Jozefet, és egy fényes fémharang alá tette. Kuporognia kellett, éppen hogy elfért a búra alatt. Középen egy acéltengely volt, rajta két golyós inga lógott, amelyek egyszerre csak forogni kezdtek, és kongatták a harangot.

Egy ezredmásodperc alatt három dolgot értett meg – azt, hogy egy nagy biciklicsengőben van, meg hogy össze kell húz-

nia magát, különben az ingák összezúzzák – és hogy semmi sem fog történni, mert álmodik…

– Ez a hülye felébreszti a kicsit!

A lakásban megszólalt a telefon. Dühösen nyúlt a kagyló után. Ez a kapuőr lesz a rádióból. Éjszakánként berúgott, majd felhívta a szerkesztőket, hogy ne felejtsenek el bejönni a reggeli adásra. Mindig hamarabb csörgött, mint kellett volna, ezért aztán mindenki erős kávéval kezdett a mikrofon előtt.

A szomszédasszony volt.

– Rola úr, itt vannak az oroszok!

– Tessék?

– Bejöttek az oroszok!

A szomszédasszony letette a telefont. Jozef a kagylóval a kezében állt. A bicikli csengője még mindig visszhangzott a fejében, amikor a városközpont felől folyamatos zajra lett figyelmes. Az ablakhoz lépett. Erika fürdőköpenyben volt, átölelte, és könnyekben tört ki.

– Mi lesz velünk?

– Be kell mennem a rádióba.

Egy kerékpárral közlekedő férfi száguld át az éjszakai Pozsonyon. Szétoszlatja a fojtogató levegőt, amely körülveszi a testét, és kiszárítja rajta az izzadságcseppeket. Ez a férfi nem sír. Ez a férfi rettenetesen, de rettenetesen dühös. Vérig sértették. A velejéig megalázták. Nyeli a nyálát. A nagy sebesség miatt néha egy-egy muslica repül az arcába. Elhalad egy kamionkonvoj mellett. Fáradt katonaarcok néznek rá a ponyva mögül. Egyszer az iskolában, amikor ez a férfi még gyerek volt, hatalmas plakát lógott a falon, tucatnyi népviseletbe öltözött figurával – a Szovjetunió Testvérnemzetei. Most a plakát életre kelt, és az autók rakterében ül.

Széles arcok, ázsiai vonások, ferde szemek, kiugró arccsontok, szőke haj a rohamsisakok alatt. Senki nem mosolyog

a férfira, aki igyekszik nem rájuk nézni. A nyitott ablakokból pizsamás emberek bámulnak ki az utcára, és fenyegetik a tankokat. A férfi tudja, hogy éppen egy darab történelmet él át. Tudja, hogy ő, felesége és fia, valamint országa a vaj, és a történelem a kés. És hogy valaki éppen kenyérre keni őket, s készül beléjük harapni.

Ez az ember nagyon vágyik arra, hogy unalmas életet éljen, de ott, ahol született, ez nem lehetséges. Olyan keményen lép a pedálokra, hogy személyes rekordot állít fel, de ez soha nem derül ki. A rádióépülethez ér, a biciklit a falnak támasztja, és még csak nem is rögzíti lánccal, ahogy szokta. Amikor délután távozik, a kerékpár továbbra is ott lesz, két harckocsi és több száz ember veszi körül. Máskor ellopták volna. De az ezt az éjszakát követő napokban a bűnözés Csehszlovákiában szinte megszűnik. Az alvilág önként korlátozza tevékenységét, hogy ne fokozza azt a káoszt, amely szúrós palástjával mindent eltakarni készül.

– Majd én megmutatom ezeknek a ruszkiknak!

A rádiós portás ízesen fenyegetőzött. Nem is akarta elrejteni a ribizliborral töltött ásványvizes palackot. Folyton szétszedte és összeszerelte szolgálati pisztolyát. Feláldozta az ingét is, és a csövet suvickolta vele, csak azért, hogy jól felkészüljön.

– Nem adjuk meg magunkat!

Ha a hadsereg nem állt ellen, ő elintézi! Az asztalon egy tár, egy rugó és néhány alkatrész hevert. A pisztoly lassan fényes fémkupaccá változott, majd ismét fegyverré a keze alatt.

Jozef rohant az irodába. A megtett táv után először is irány a mikrofon. Tudta, hogy a lét a tét, borotvaélen táncolunk, de naivan úgy gondolta, mint emberek milliói vele együtt, hogy semmi sem történhet, hogy a világ ezt nem hagyhatja.

Hagyta. Az oroszok nem akarták továbbra is tehetetlenül nézni, hogy a háború után uralmuk alá került szocialista or-

ságok táborából egy vagánykodó kiszabaduljon – mint egy elítélt, aki kihúzza a nyakát a hurokból. A magyarok tizenkét évvel ezelőtt megpróbálták. Most a csehek és a szlovákok húzták ki a Fekete Pétert.

– Mit kell leadnom?

– Átvesszük a prágai adást. Az adóikat lekapcsolták, vezetéken jön.

Jozef egy papírt tart a kezében, amelyre Szlovákia legfőbb képviselőinek a nyilatkozata volt írva, amit éppen az imént diktáltak le telefonon. Többször rápillant, hogy ne tévedjen, bár ezekben a pillanatokban az információra vágyó hallgatók minden lapszust megbocsátanának neki. Hajnali fél ötkor felolvassa az első felhívást, rövid zene után egy másikat, a legfontosabbat. Végül az éterből hangzanak fel az ismerős szavak, amelyek még ma is több ezer embert felkavarnak – köztük e könyv szerzőjét is.

– A Csehszlovák Szocialista Köztársaság minden népének! Tegnap, augusztus 20-án, kb. 23 órakor a Szovjetunió, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Magyar Népköztársaság és a Bolgár Népköztársaság katonái átlépték a Csehszlovák Szocialista Köztársaság határait. Erről sem a köztársaság elnökének, sem a nemzetgyűlés elnökének, sem a CSKP Központi Bizottsága első titkárának nem volt tudomása. A CSKP Központi Bizottságának elnöksége ezt a lépést a szocialista államok közötti kapcsolatokkal és a nemzetközi jog alapvető formáival ellentétes cselekedetnek tartja. Felszólítunk minden állampolgárt, hogy maradjon nyugton, és ne álljon ellen az előrenyomuló csapatoknak. Ezért még a hadseregünk, a Biztonsági és Népi Milíciánk sem kapott utasítást az ország védelmére. A Kommunista Párt Központi Bizottságának elnöksége ezt a cselekedetet nemcsak ellentétesnek tekinti a szocialista államok közötti kapcsolatok összes elvével, hanem a nemzetközi jogi normák tagadásának is.

Satöbbi. Odakint már világosodik, és az utcák tele vannak emberekkel. Nem munkába mennek, hanem a járdákon állnak, beszélgetnek a katonákkal. De ez csak egy monológ. A katonák meglepődnek azon, hogy milyen jól beszélünk oroszul. Kakája harósaja gubernyija!* Fogalmuk sincs arról, hogy az orosz az egyetlen idegen nyelv, amelyet minden iskolában tömegesen tanítanak, nem a Csehov és Tolsztoj népe iránti őszinte szeretetből, hanem a politikusok döntése miatt. A dekadens franciát vagy a kozmopolita angolt elhanyagolható számú gyermek beszéli csak, köszönhetően néhány tanár bátorságának és leleményességének.

Nincs vita. A tisztek nem engedik. Amint a tömeg a hernyótalpakat kezdi taszigálni, figyelmeztetően a levegőbe lőnek. A tömeg a lövések után mindig kissé visszavonul, hogy aztán megint ott legyen. És nem verekszik, csak a nap legismertebb orosz szavát kiabálja – pacsimú?!**

Nem sokkal nyolc óra előtt szovjet katonák lépnek be az épületbe. Egyikük kalasnyikovval a kezében egyenesen a mikrofontól löki el Jozefet. Továbbra sem lehet sugározni. A katonák szétlövik a kábelfejet. A pozsonyi rádió elnémul. Katonacsizmák topognak a lépcsőn. Az oroszok mindenkit kihajtanak az irodákból. Égett kábelek csípős szaga terjed a folyosókon.

Az ablakon keresztül Jozef figyeli az udvaron lévő technikusokat, ahogy kihozzák a mikrofonokat és egyéb eszközöket, hogy tovább tudjanak sugározni. Ezen a napon több ezer névtelen hős születik. Ha felfedeznék őket, annak végzetes következményei lennének.

* Milyen jó kis tartomány! (orosz) – a ford.
** Miért? (orosz) – a ford.

Az emberek folyamként özönlenek az utcákon. A tankok motorjai dübörögnek. Néhány áll, mások annál inkább rázendítenek, ilyenkor fekete füst ürül a kipufogókból. A tank egy helyben fordul el, és a talpak szikráznak a kövezeten. A fiatal, miniszoknyás lányok megvetően néznek a katonákra, akik még nem vették észre, hogy jogtalanságot követnek el. De azt nagyon is értik, hogy ha a szépség megveti őket, akkor valami nagyon rossz történhet.

Van, aki a falaknál áll, mások csehszlovák zászlókat viznek, és a himnuszt éneklik. Az a hála, amelyet az emberek az oroszok által 1945-ben a Pozsonyért vívott csatákban ontott vér miatt tápláltak, egy másodperc alatt kristálytiszta gyűlöletté változott. Ezt még sok generáció nem fogja elfelejteni.

Forró nap van, az emberek nyári ruhában járnak, az egyetemhez sietnek, ahol a megszállók lelőttek egy fiatal lányt. A Dunajplavba kapitánya másutt esett el. Rögtönzött téglabarikádokat hoznak létre városszerte, a járdákon szárad a vér. Komoly arcú gyalogosok állják körül. Mások a rádió épülete előtt tolonganak, háttérben a Vár sziluettje. A kéznél lévő politikusok szónoklatai közti szünetekben Viliam Záborský szaval. Mindazok, akik eddig alábecsülték a költészetet, megértik, mit jelent a *Mor ho!** Elektromos szikrák pattognak végig a tömegen. A több mint százéves költemény az emberekben váratlan borzongást kelt.

Van, aki áll és sír, mások ökölbe szorítják a kezüket. Van, aki a falakra ír mésszel: kelj fel, Lenin, Brezsnyev megőrült! Mások sietve megvesznek mindent, ami később jól jöhet. Az üzletek szinte üresek, de mindig van mit tenni a kosárba. Készletezni kell. Ki tudja, nem lesz-e háború.

De az utcán, a teherautók platóján, az üzletekben, a járdákon, a benzinkútnál levő sorokban a tizenkét óra elütésekor

* Öld meg! – Samo Chalupka verse. (A ford. megj.)

mindenki elhallgat – hogy harcoljanak? Nem. A tülkölés elfojtására bekapcsolták a szirénákat és harangoztak. Az országos sztrájk zaja egy pillanatra megszakítja a motorok zúgását és a lövéseket.

Kiabáltunk, így volt könnyebb nekünk. A pozsonyi templomok csatlakoztak hozzánk. És az összes hang egyetlen kakofón akkordban egyesült, ami ezekben az időkben oly jellemző a helytelenül komolynak nevezett zenére. A tiltakozásnak megvolt a maga muzikális jellege, hiszen mi a zenei gesztusok nemzete vagyunk.

Gyengédségre ítélt nemzet. Az ilyet könnyen elfoglalják.

– Kicsi, hála Istennek!

– Anna, kérlek, ne sírj…

– Reggel óta nem tudtalak elérni, Erika! Remélem, óvatos vagy! Ne menj az utcára! A bécsi televíziót nézzük, Pozsonyban harcolnak!

– Anna, kérlek, nem harcolnak, legalábbis én nem tudok ilyenről, mindenkit arra szólítanak fel, hogy ne álljon ellen.

– Egész éjjel repülőgépek szálltak erre. A dombokon, ahol rádióadó van, állítólag ejtőernyősök tanyáznak.

– Szerencsére messze vagy Pozsonytól.

– Ott állítólag lelőttek néhány gyereket. Peťko jól van?

– Nem vittem el az óvodába, az Osmijankót* olvassuk. Šani mit csinál?

– Reggel óta üléseznek. Ez egy céges szünnap a Sanolában, de mindenki eljött dolgozni, ilyet még nem láttam. Tényleg, hallgattam Jozefet is, de már kikapcsolták.

– Mit mond Lajo?

– Eltűnt.

– Jellemző.

* Krista Bendová meseciklusa (kötetenként nyolc mese). (A ford. megj.)

– Ne beszélj így, Erika. Ő a testvérünk.

– Sajnálom őt. Ha tényleg akkora kommunista, ahogy mondja, nagyon rosszul érezheti most magát.

– Hidd el, megszenvedi. Ezt ő sem akarta.

– Miért, ki akarta? Te vagy én?

– Erika, az Istenért…

– Sajnálom, Anka, az idegeim teljesen felmondták a szolgálatot… ne haragudj… nem, Peťko, nem sírok… sajnálom, be kell fejeznem.

– Puszild meg a nevemben.

– Átadom. Szia.

– És ne hősködjetek Jožóval, kicsi. Van egy gyereketek.

– Ne mondd nekem, hogy kicsi. Csak egy évvel vagy idősebb.

– Jól van, na. Kitartás!

Jozefnek fél órába telt, mire biciklijével le tudott lépni a rádióból. Este találkoznak a kollégáival, megpróbálnak máshonnan sugározni. A városban már több stúdiót elfoglaltak a katonák, de voltak olyanok is, amelyeknek nem voltak feltűnő antennáik, és csak egymástól hallottak róluk az emberek. Jozef rálépett a pedálra, és azon gondolkodott, miket csomagoljon be.

Éppen a panelházhoz érkezett, amikor egy olajozott autódaru állt meg előtte. A sofőr vidáman integetett. A túlsó ülésről Jozef anyja szállt ki.

– Istenem, hogy kerültetek ide?!

– Jozefko praktikus.

A mama rámosolygott egy sovány, nyakigláb, overálos férfira, akiben Jozef felismerte egykori iskolatársát.

– Az úton végig tankok sorjáznak, de azt mondtam, hogy az elakadt teherautókat fogom kihúzni. Valahogy átengedtek.

Anyja átadott neki egy táskát tele kolbásszal és szalonnával az utolsó disznóölésből. Szüksége lesz rá. Hogy tovább beszélhessen. És beszélni fog arról, hogy állnak valójában a dolgok. Mert ő a fia, aki csak azért nem lett lelkész, mert nem akart hazudni. Megsimogatta. Aztán visszaült a daruskocsiba, és mire Jozefnek sikerült kidadognia, hogy nem akarnak-e legalább egy kávét, Jozefko már Modra felé vette az irányt.

Ott állt a táskákkal, és orrában érezte a hús szagát. Most békésen távozhat. Nem tudta, hogy összeomlik-e az ellátás, nem tudta, hogy nem fog-e mindenhonnan hiányozni a kenyér, nem tudta, hogy a sugárhajtású bombázók nem repülnek-e át a város felett. Nem tudott semmit, ahogy abban a pillanatban senki sem tudott semmit Csehszlovákiában. Minden lehetséges volt. Polgárháború, vér és gyilkolás egyaránt. Sőt az olyan valószerűtlen látogatás is, mint anyjáé az olajfoltos sofőrrel. Nézte a kezében lévő táskákat. Nem álmodott.

A zörgő teherautó eltűnt a település végén. Néha az angyal mutatós szárnyakkal érkezik, máskor akár egy Praga mobil daru is elég neki.

Tizennegyedik kép

MÉSZ

Stará Ruda forrongott. Ha eddig álmos város volt is, amaz augusztusi éjszaka után megelevenedett. Csehszlovákia térképén nem volt olyan hely, ahol az invázió ne hívta volna elő az emberekből a legjobbat. Prága és Pozsony jelentősége megkérdőjelezhetetlen maradt – elvégre ott volt a legtöbb áldozat.

Mindenki mértéktartásra szólított fel. Ne hagyják magukat provokálni, hangzott a rádióból és az újságok különszámaiból. A lakosok engedelmeskedtek és körültekintően viselkedtek. Nem építettek barikádokat, és nem kevertek Molotov-koktélokat. Csak írtak.

Petra az elsők között szerzett egy vödör meszet, és írt jelmondatokat a házfalakra. Alig két órája síró anyja ébresztette, aki szó nélkül adta oda neki a tízóraiját. Annának nem volt kedve enni, talán – mint az összes nő, akivel a bolt előtti sorban találkozott – úgy gondolta, helyesebb spórolni az élelmiszerekkel. Miközben szidták az irodájában a félelemtől reszkető üzletvezetőnőt, aki nem mert kinyitni, nehogy kirabolják, a férfiak sztrájkba léptek.

A Sanolát az egész vállalatra kiterjedően szabadságolták. Minden alkalmazottnak egyszerre kellett pihennie, akár akarta, akár nem. Tulajdonképpen az tette érdekessé a Sanola sztrájkját, hogy a munkát nem állították le teljesen, hanem csak színlelték. Hat órakor kinyitották a kaput, és az igazgató az udvaron készült beszédet tartani.

Amint megpillantotta a tömeget, amekkorát csak május elsején látott, összeesett. Hiányzott neki a zene, hiányzott

azoknak az integetése és vidámsága, akik egyenesen a felvonulásról jöttek berúgni, vagy az épp erre az alkalomra behozott kevéske narancsból vásárolni. Nem volt rossz ember, csak gyenge. Mint a hormonokon élő sportolók, ő is doppingolta magát – a munkás származásával.

Megszámolni sem lehet, hányszor beszélt arról, hogyan tanult esztergályosnak a Sanola – akkor még Mayer és Fia Részvénytársaság – egykori tulajdonosainál. Tudott beszélni a munkások kizsákmányolásáról, de arról, hogy Mayerék a pozsonyi kirendeltségen saját költségükön képeztették ki, szemérmesen hallgatott. Megbízható, vélemény nélküli parancskövető volt. Amikor meglátta az augusztusi tömeget, kibelezett tehénként tárult fel előtte az idők abszurditása. A belek kiomlottak. Időben sikerült őt elkapni, így nem sérült meg túlzottan.

A tömeg odalent zúgott. Szerették az öreget. Nem volt alattomos, tudott viccelődni, tényleg törődött az emberekkel, és többüknek segített, hogy elhelyezkedjen, vagy taníttassa a gyerekeit. Miközben egy kis tárgyalóterembe vitték, kijött az erkélyre az az ember, aki valójában a Sanolát vezette. Alexander.

– Egyetlen dolgot javaslok. A kormánynak szüksége van a támogatásunkra. Tudatnunk kell velük, hogy mi, mint Csehszlovákia egyik legnagyobb vállalata, kiállunk mellettük. Nem akarunk harcolni. Mi nem fegyvereket gyártunk, hanem injekciós tűket. Nem hagyjuk magunkat provokálni. Most azonnal aláírunk egy nyilatkozatot, hogy tiltakozunk a területünket ért katonai invázió ellen. Szuverén állam vagyunk, és az idegen csapatokat megszállóknak tekintjük. Egységeseknek kell lennünk. Világossá kell tennünk a világ számára, hogy elutasítjuk ezt a förtelmes cselekedetet, és kiállunk országunk szabályosan megválasztott képviselői mellett!

Šani még soha nem tapasztalt ilyen dörgő tapsot. Azonnal diktált egy nyilatkozatot a titkárnőnek. Az igazgató bezárkó-

zott az irodájába, és nem válaszolt a kopogásra. Šani felolvasta neki a szöveget a csukott ajtón keresztül. Az öreg bizonyára szilvapálinkával gyógyította magát, amit itt kitűnően égettek. Homályos mormogását jóváhagyásnak vették. Az öreg mentségére legyen mondva: az ajtón át hallott kétértelmű mondatokat soha nem állította be ellenvéleménynek, hogy megvédje magát azok előtt, akik fél év múlva korengedményes nyugdíjba küldték.

Tíz perc alatt lesokszorosították a papírokat, és a gyár udvarán elkezdték aláírni őket. A város három csoportra oszlott. Az első a petíciókat írta alá. A második az üzletekben várt. A harmadik a járdák mentén festett.

Mint Petra. Az ő feliratai abban különböztek a többiekétől, hogy az anyjától átvett kalligrafikus írást használta. Anna számára ez volt a minden.

– Ahogy írsz, úgy élsz. Az írás többet árul el rólad, mint gondolnád. Ne firkálj. Szép írással nagyobb esélyed van jó állásra.

Ó, drága Anna, ó minden anyuka, aki néha csacsiságokat beszél! A kalligráfia talán a császár idejében esetleg megnyitotta a kormányhivatalok kapuit, a rock and roll és a tranzisztorok korában viszont már anakronizmusnak számított. De a szeretteinkkel nem ellenkezünk, ezért Petra önként átvette azt az óvilági írást, amellyel Anna a könyvelési lapokat töltötte ki. Éppen amikor az utolsó kerítésre kitette a felkiáltójelet, önkéntelenül is a túlsó kertbe pillantott.

Egy ismerős arc figyelte őt a családi ház ablakából. Lajoš bácsi. Nem köszönt, és nem vett tudomást a családról. Petra tudta, hogy ő, a nagy kommunista, a kisujját sem mozdította, amikor anyja testvérét, Erikát kirúgták az iskolából, és hogy megírta Anna feletteseinek: egy olyan megbízhatatlan ember, mint a nővére, nem lehet bérszámfejtő, hisz nem tudhatja, hogy melyik elvtárs mennyiért dolgozik.

Nem ismeretes, Annát mi tartotta meg inkább az állásában: férje státusa, saját megbízhatósága, a puha idők, amelyek az augusztusi éjszaka után gyorsan keményedni kezdtek, vagy csak az, hogy a testvére egy idióta, amit nemcsak a köznép tudott róla, hanem a felettes elvtársak is.

A nagybácsi már nem volt az ablakban, és Petra visszatért munkájához. Még arra sem volt ideje, hogy üdvözölje Lajoš bácsit. Réges-régen eldöntötte, hogy a hivalkodó köszönés minden alkalommal az ő gandhi válasza lesz a férfi butaságára. Már azon sem gondolkozott el, hogy Lajoš mit keres ott, amikor teljesen más helyen lakik. A többiekkel együtt tartott, hogy felborogassák az útjelző táblákat.

Már mindegyik az ellenkező irányba mutatott, és újak jelentek meg – Moszkva 2000 km. Másokat egyszerűen leszakítottak. Petrának is volt a kezében egy. Futott vele az úton, de aztán elbújt az erdőben. Megállt, és nagy levegőt vett. Tudta, hogy ennek nincs sok értelme. Minek is tépte le?

Megállni tilos jelzés volt. Óvatosan nekitámasztotta a póznának, amelyen kevéssel előbb még a város neve volt feltüntetve. Az aszfaltút szélén tartott hazafelé. Nem tudni, hogy az ő tettének volt-e köszönhető, de tény, hogy Stará Rudában egyetlen tank sem állt meg.

Lajoš ledermedve állt a szobában, és remegett, hogy felfedezték. Újabb cigarettára kellett gyújtania. Úgy érezte, szétreped a mellkasa. Mit keresett az ablaknál? Füstöt fújt a függönyökre, amelyek korábbi fehérségét állandó sárga szín váltotta fel. Több év óta csalta a feleségét, aki ezt csendben elfogadta, mert félt tőle. Az augusztusi invázió lehetővé tette számára, hogy egy időre indokoltan eltűnjön, arra való rejtélyes célzással, hogy a párt illegalitásba vonul, és rendkívüli feladatokkal bízta meg. Felesége hitt neki, mert álmában sem gondolta volna, hogy képes lesz hazudozni egy ilyen helyzetben, amely az

ország minden családját megrázta. Még meg is ölelte, forrón, erősen.

Egy pillanatra zavarba jött, de aztán gyorsan megveregette az asszony vállát.

– Jól van, jól van…

Lajoš, a sokat próbált gazember tehát az invázió alatt zavartalanul lefekhetett szeretőjével, egy gumiszerviz titkárnőjével. Épp amikor ki akarta szellőztetni a füstös szobát a nő házában, a kerítés fölött megjelent Petra feje, ő pedig szaftos káromkodásba kezdett.

Hagyjuk még pár oldalig attól félni, hogy testvérének a gyereke mindent elárul, bár mi már tudjuk, hogy Petra nem fog róla beszélni senkinek, mert közömbös a számára. Nem is annyira szerelmi kapcsolatának felfedése aggasztotta Lajošt, inkább az, hogy rejtekhelye kitudódhat.

Mindig szerette összekötni a kellemeset a hasznossal. Amikor nem szeretkeztek, a tévé előtt ültek, és a bécsi híreket nézték. A nő vásárolni járt, főzött, a férfi pedig azt mérlegelte, hogy mikor lesz megfelelő a pillanat a nyilvánosság előtti megjelenésre.

Néhány hozzá hasonló ember eltűnt a kerületi bizottságból. Amikor megtudta, hogy az invázió orosz titkosrendőrség által elrabolt lehetséges áldozatainak tartják őket, boldogan mosolygott, még ha egy szibériai börtön gondolata nem is volt éppen kellemes. Tudta, hogy ha eljön az idő, jól fog dönteni. Nem fenyegeti semmi. Nem kiabál, mint a naiv Šani. Nem firkál a járdák mentén, mint a hülye diákok. Nem fekszik a tankok elé, mint a hisztérikus fiatalok. Rágyújt. Cigarettázik. Kivár.

A győztesekhez csatlakozik.

Tizenötödik kép

KÖRTE

A nap még csak nemrég kelt fel, de Tereza már körtét szedett. Először mindegyiket a tenyerébe fogta, kinyújtotta a mutatóujját, és vigyázva letörte a szárat az ágról. Épeknek kellett lenniük, amikor a kosárba tette őket. Szár nélkül hamarabb kezdenek el romlani.

Nagyon szerette ezt a gyümölcsöt, az ízét és az illatát. A Masaryk Kibucban több száz körtefa sorakozott. Bámulta őket, nekidőlt a törzsüknek. Már ötödik hete voltak itt a Mňačko-gyerekek, turnusuk lassan a végéhez közeledett. Bár mind közül ő állt ellen a legtovább, a környezet nyomása alatt ő is úgy kezdett öltözködni, mint a többiek: rövidnadrágot, elnyűtt pólót és kalapot viselt. A fülbevalóját, amellyel a kibuc egyenöltözéke ellen tiltakozott, már egy hete nem viselte. Azt játszotta, hogy álruhás megfigyelő, aki idegen területre szivárgott be, és jól ki akarja ismerni, mielőtt megbarátkozik vele. Ezért nem szabad felhívnia magára a figyelmet. Alena, akivel a faházban lakott, mellette dolgozott, két másik ember pedig a közelben.

Tereza ásítozott. A korai kelés nem tartozott a hobbijai közé. Alenának sem volt nagy kedve ehhez. Szemei duzzadtak voltak a megszakított alvástól. Egymásra néztek, és nevetésben törtek ki.

– Szóval ma az izraeli népnek nem jut sok gyümölcs.

Csak néhány körte lapult a kosara alján. Valaki közeledett az ösvényen a főépület felől, miközben a lányok lassan megmozdultak és dolgozni kezdtek. Ismerősük, Štoplík alias Gépész volt az. Kedvelte őt ez a vidám társaság. Integettek neki.

– Ahoj!

Csak amikor egészen a közelükbe ért, köszönt vissza Štoplík.

– Ahoj, orosz gyerekek.

Alena először nem értette, Tereza viszont azonnal falfehér lett. Szó sem volt viccről: Štoplík nem nevetett, mint máskor. Összehúzott szemekkel nézett rájuk. Soha nem volt még ennyire komoly.

– Minden rádióadó ezt hozza. Csehszlovákiában benn vannak az oroszok.

Alena felsikoltott, és lassan behúzódott az egyik fa alá. A keze remegett. Egy körtefa alatt ült, és mielőtt Tereza bármit is tehetett volna, elkezdte falni a földet. Gyűjtött belőle egy marékkal, és a szájába vette. Az arca maszatos volt, a könnyei folytak és összekeveredtek a porral. Tereza a mai napig nem érti, honnan volt benne erő ehhez: odalépett barátnőjéhez, felsegítette, a pólója szélével megtisztította az arcát, és őt támogatva a főépület felé indultak. Štoplík a másik oldalról tartotta.

Az egyébként csendes épületben nagy volt a nyüzsgés. A diákok tanácstalanul álltak, egyesek szitkozódtak, fenyegetőztek, mások sírtak. A régiek már hallották a hírt, és abbahagyták a munkát. Tereza beszaladt a faházba, és kivett egy tranzisztoros rádiót a bőröndjéből. Mindenki köréje gyűlt, de az éter zúgása közepette nem lehetett hallani semmit.

A zuhanyokhoz rohantak, és ott ráfektették a vízvezetékekre. A magasan a fejük felett elhelyezett kis Doris rádió lett az egyetlen hírforrás. A mondattöredékekből csak azt tudták meg, amit a világ összes állomása ismételgetett, hogy Csehszlovákiát öt hadsereg szállta meg, hogy ez a szocialista államok inváziója egy másik szocialista államban, hogy a lehető legnagyobb árulás, amikor testvérek támadnak testvérre, hogy az utcákon zavargások vannak, hogy lövéseket és

gépfegyverekből leadott sorozatokat lehet hallani, hogy Prága és Pozsony tele van tankokkal, és már vannak halottak. Újra és újra meghallgatták a híreket, mert olyan hihetetlen volt, hogy a szív nem akarta elfogadni, pedig az elme már régen megértette.

Pozsony ég? Áll még a házunk? Élnek az enyémek? Senki nem tudta.

Egy idő után autók érkeztek a kibuchoz – riporterek, rádiók, újságok és televízió. Életükben először álltak kamera előtt, először fényképezkedtek egy nagy újság számára, nehézkesen és lassan fogalmazták meg azt, amit ki sem lehetett mondani. Annyira fiatalok voltak, és annyira meglepettek. Az újságírók olyan részletekről faggatták őket, amelyekről itt, hazájuktól több ezer kilométernyire fogalmuk sem volt. Csak azt tudták hajtogatni szüntelenül, hogy meg vannak döbbenve, hogy borzasztó, és tiltakoznak, mert ez barbárság.

Alig egy hónapja érkeztek ide mint Mňačko-gyerekek, mint vidám és gondtalan diákok, és egyetlen nyári reggelen hirtelen felnőttek.

Az idénymunka idő előtt véget ért, mindenki azon töprengett, mi legyen a következő lépése. Néhányan azonnal vissza akartak térni Csehszlovákiába, mások legalábbis Európába, de a legtöbben Izraelben maradtak. Azok, akik összecsomagoltak, hogy hazarepüljenek, azzal az érzéssel búcsúztak, hogy talán soha többé nem látják egymást. Azoknak, akik maradtak, Mňačko felesége hozott írógépet. Tereza és néhány társa ezen írta meg véleményét az egész csoport nevében, hogy elküldjék azt az újságoknak. Tereza fakopáncsnak indult, és géppuskaként végezte. Amilyen gyorsan gépírási technikája fejlődött, úgy élesedett a megszállással kapcsolatos véleménye is.

Még nem akart hazatérni, de lépnie kellett, hogy meg tudjon élni valamiből. Izraelben oktatást, támogatást kínáltak

nekik, egyetemeken is tanulhattak. A Csehszlovákiából érkezett egyetemisták gazdagodást jelentettek az országnak. Havi százhetven lírát kaptak a kormánytól, ami csak nagyon szerény megélhetést biztosított. Az utazás és a lakhatás ingyenes volt számukra.

Ez nem mindenkinek tetszett. A kibuc régi telepesei nem értettek egyet a támogatással. Amikor 1948 után Izraelbe jöttek, semmit sem kaptak a kormánytól, és saját kezűleg kellett felépíteniük a gazdaságokat – szó szerint a semmiből.

Pedig ezzel a pénzzel egyébként sem lehetett nagyon ugrálni. Szerencsére mindegyikük rendelkezett egy hatalmas tőkével, amelyet a bankok nem vettek el, s amellyel mindent túl lehetett élni: a fiatalsággal. Tereza továbbra is Alenával lakott együtt. Mindketten tanácstalanok voltak, nem tudták, hogyan tovább.

Végül nagy nehezen, rejtélyes frekvenciák zajától és sípolásától kísérve, de fel tudta hívni a pozsonyi számot.

– Apu, szia, én vagyok

– Cicuška!

– Ne sírj, kérlek!

– Nem sírok. Hogy vagy?

– Iskolába járok, gondoskodnak rólunk. Milyen a helyzet nálatok?

– Bizonytalan szörnyen bizonytalan Megírom, jó?

És Tereza, akit Csehszlovákiában az évek kiokosítottak, megértette, hogy nem csak az apja hallja a beszélgetést. Így hát elkezdtek írni egymásnak. Ferdinand tudta, hogy egy képeslap sokkal feltűnésmentesebb, mint egy lepecsételt levél, még akkor is, ha mindenki el tudja olvasni. A levelek többsége meg sem érkezett, mindegyiket felbontották. És mindegyikbe sokkal többet láttak bele, mint amit az emberek írtak.

De ki gyanakodna a képeslapokra? Ferdinand ezért lapokat írt, tele allegóriákkal:

„Legjobban azt szeretném, ha hazajönnél. De felnőtt vagy, neked kell döntened. Már kaptunk értesítést a stúdiumokból való kizárásodról. Cicušnak Bécsbe kellene utaznia Kališhoz. Marcuš odajönne hozzá, hogy meglátogassa. Cicuš anyja azt mondta, hogy ha akar, visszajöhet, hogy itt nem csinálnak ügyet semmiből. Olyan sokan visszatértek már. Írd meg, mit küldjünk neked. Viszlát Kališnál, ha máshol nem!"

Cicuš Tereza családon belüli beceneve volt, Marcuš az apjáé; Cicuš anyja Tereza mamája, Kališ pedig egy török kereskedő Bécsben, akinél az emberek üzeneteket hagytak. Terezát kirúgták a pozsonyi főiskoláról, de ha visszajön, folytathatja, az anyja ott járt, hogy megkérdezze, amit Ferdinand titkos nyelvén további képeslapokon írt meg neki.

Nem volt ereje visszaírni, hogy nem megy haza. Félt visszatérni egy rossz energiákkal teli városba, pedig ott éltek azok az emberek, akik a világon a legjobban szerették. Kališ volt az egyetlen megoldás. Ott Cicuš találkozna Marcuš-sal, és mindent megbeszélnének. Vannak dolgok, amiket a papír sem tud elviselni, bár az állítólag mindent kibír. Jó. Elmegy Bécsbe, és megkeresi Kališt.

Előtte azonban temetésre kellett mennie.
A legelején – még csak két napja laktak a kibucban – Alena elmesélt Terezának egy esetet kisgyermek korából. Egyszer felébredt, és nem volt otthon senki. Rettenetesen megijedt. Nem tudta, hogy a mama leszaladt vásárolni. Alenka bejárta az egész lakást, és az anyját kereste. Aztán kinyitotta az ablakot, és hirtelen annyira magával ragadta a látvány, hogy elfelejtette, mennyire fél. Kiült az ablakba a második emeleten, és lóbálta a lábát. Ez nagyon tetszett neki. Lent az emberek jöttek-mentek, és mutogattak rá.

Alenka nevetve integetett nekik. Anya még mindig vásárolni volt, de aztán apa váratlanul visszatért – azt követően,

hogy egyszer csak letette a könyveit a kórus próbatermében (tanár volt), és hazakéredzkedett. A közelben tanított. Ha sejtette is, nem tudta megmagyarázni, miért tette, de amikor megérkezett a ház elé, mindjárt rájött. Gyorsan felszaladt a második emeletre, és olyan halkan nyitotta ki az ajtót, ahogy csak tudta. Nem akarta megijeszteni a lányt. Aztán centiméterről centiméterre közeledett, és igyekezett, hogy ne nyikorogjon a fapadló. Alenka az ablakban ült, a szél a hajával játszott. Halkan odaért hozzá, egy pillanat alatt a karjába vette, és behúzta a szobába. Aztán mind ő, mind a rémült gyermek könnyekben tört ki.

Erre gondol Tereza, amikor a sír felett áll. Kölcsönzött ruhában. Senki sem hozott magával feketét, elvégre nyaraláskor ez nem szokás. Senki sem sejthette, hogy egyikük meg fog halni. Így hát az izraeli lányoktól kért kölcsön ruhát.

Valami történt Alenával, egyre kevésbé lehetett megérteni. Nem volt egyetlen barátja sem. Nem tudta, maradjon-e, vagy visszatérjen Pozsonyba. Haifában is elkezdett iskolába járni, de egy reggel az órák előtt kiült az ötödik emelet nyitott ablakába egy üres tanteremben. És nem volt ott senki, aki csendben megölelje.

Azon a napon Tereza utoljára ment el a körtéskert mellett. Oda sem nézett. Elindult a repülőtérre, és vett egy jegyet Bécsbe. A következő negyven évben nem evett körtét. Rá sem bírt nézni.

Tizenhatodik kép

RÁDIÓ

Erika napok óta nem látta Jozefet. Nem jelent meg otthon, és nem is telefonált. Tudta Erika, hogy miért nem. Néhányszor nyári zakóba öltözött férfiak csengettek be hozzájuk. Rögtön megérezte, hogy kik azok. Családja története tele volt a titkosrendőrség látogatásaival.

Szlovákok voltak: ezt onnan tudta, hogy sikerült megtalálniuk a lakásukat. Nemrég eltűntek az utcanévtáblák, hogy a megszállók ne tudjanak eligazodni. Így ez most már csak a helybelieknek sikerült.

A férfiak Jozefről kérdezősködtek, és amikor a nő elmondta, hogy már régóta nem volt otthon, udvariasságból nem erőltették tovább. Még az is látszott rajtuk, hogy nem szeretik ezt a munkát. Mintha csak kötelességből végeznék.

Az ország reménytelen helyzete dacára az ellenállásban még nagyon is volt élet. Az emberek összetartottak és segítették egymást. Ez még nem az egy évvel későbbi, rezignált Csehszlovákia volt, amikor a tegnapi lázadók alázatosan visszavonták nézeteiket, és azokat, akik a megszállást a valódi nevén nevezték, nem pedig testvéri segítségnyújtásnak, kirúgták az iskolákból és a munkahelyekről.

Amint a titkosszolgálatiak eltávoztak, Erika beszélgetésbe kezdett Jozeffel. A vezetéken keresztül bekapcsolta a rádiót. Egy idő után, amikor másik bemondó következett, meghallotta a hangját.

– Itt a Csehszlovák Rádió szabad adása.

– Szia, drágám.

– Figyelmeztetni szeretnénk minden hallgatónkat, hogy ne hallgassák a kollaboráns Vltava adót, amelyet a megszálló hadseregek hoztak létre dezinformációs célból…

– Voltak itt érted ketten, tudod, kik.

– Ne hallgassák az Užhorod adót se, amely rossz szlováksággal sugároz…

– A kicsi rólad kérdezősködik.

– A Moszkvai Pravda arról számol be, hogy lakosaink melegen üdvözölték azt a sereget, amely felszabadította őket az ellenforradalom alól. Mindenképpen tájékoztassák a külvilágot a valós helyzetről! Fényképezzék le a katonákat, készítsenek felvételeket az emberekről az utcán, forgassanak amatőr filmeket! A városokban sok a külföldi, tévéstábok is. Küldjenek el nekik minden anyagot a köztársaságból, hogy a világ tudomást szerezzen arról a hallatlan igazságtalanságról, amelyet egy békés nemzet ellen követnek el!

– Vigyázz magadra.

A rendkívüli események megörökítése minden újságíró vágya. A veszély figyelmen kívül hagyása és az emberek tájékoztatása pedig az egyik legnagyobb művészet a tudósító munkájában. A Csehszlovák Rádió legemlékezetesebb pillanatai közvetlenül az elhallgatása után jöttek el. Már az első órákban megkezdődött az illegális adás, amelyben a vezetékes rádiózás bizonyult a leghatékonyabbnak. Sokkal nehezebb volt kontrollálni, mint az éterbe történő műsorszórást, mert nem a levegőben terjedt, hanem vezetékeken. Technikailag nagyon egyszerű. Bármilyen telefonról sugározható. Először a Mezőgazdasági Bizottságból – ma úgy mondanánk, minisztériumból – indult be.

Jozef tudta, hogy a technikusok szándékosan csatlakoznak a kettessel kezdődő vonalakhoz. Ezeket a katonaság, a kormány és az egészségügy használta, ezért nem voltak feltűnő-

ek. Ki keresne ott illegális adót? Vagy ha mégis, a rádió a vezetéken így is tovább sugárzott. Hiszen a rendőrök telefonjait nem tudták lekapcsolni.

Kollégáival együtt mindennap költözött. Jelentkeztek a Kolibáról, sugároztak hajóról. A Duna állomás, ahogy magukat nevezték, gyakran változtatta helyét. Az aktuális híreket más szerkesztők közölték, akik figyelemmel kísérték a helyzetet az utcákon, vagy követték a külföldi médiát. A sebtében gépelt oldalak feltűnés nélkül érkeztek a bemondókhoz. Személyesen vitték őket, motoron, biciklin, egyszer még mentővel is.

Az óvatosságra szükség is volt. Az állambiztonság nagy része a megszállókat szolgálta. Az állami vezetés sem volt egységes, egyesek élesen tiltakoztak, mások titokban orosz tábornokokkal találkoztak a repereken. És jöttek az üzenetek a rádió igazgatóságától, hogy mindenki térjen vissza. Senki nem tett így, mindenki nagyon jól tudta, hogy azonosítani és lecsukni akarják őket.

Nem minden szerkesztő volt hajlandó kockáztatni. Ki a rokonaihoz utazott, ki egy nyaralóban húzódott meg. Az illegális műsorszolgáltatóknál mindenki pártonkívüli volt. Amikor véget ért az első hektikus ellenállás, amikor kissé megnyugodott a helyzet, és újraindult a hivatalos adás, visszahívták őket a rádióba. Pontosan azokat, akik kivártak. Jozef nem bízott bennük, ahogy ők sem benne.

Az olló a kommunisták és a nem kommunisták között kezdett újra kinyílni. Nem mintha valaha is megértésre kerülhetett volna sor, nem. Az áldozatok és az elkövetők közötti megbékélés lehetetlen. Egy ilyen bűnöző párt esetében, amely emberek tízezreit küldte börtönbe és uránbánya-táborokba, ez még csak szóba sem jöhetett. De 1968 augusztusában még a rezsim ellenfelei is támogatták a kommunistákat, mert úgy tűnt, hogy őszintén megbánták az ötvenes évek bűneit, és hogy a kormány valóban megpróbálja jobbá tenni a dolgokat.

Azonban a volt és a leendő áldozatok már a megszállás első heteiben megértették, hogy semmi sem fog változni. A múlt- és jövőbeli bűnözők pedig megkezdték a bosszú előkészítését. A harckocsik brutalitása ellenére ez – a tizenöt évvel korábbi akasztófákkal ellentétben – egyenesen bársonyosan zajlott. Csak átvilágításra készültek. A hűségesek maradnak, a hűtlenek távoznak.

No nem a börtönbe. A professzorok kezébe lapát, a docensekébe csákány, doktorok a betonozáshoz, mérnökök a kazánházhoz, költők a kertészethez. Írókból éjjeliőrök. Nem fognak felakasztani senkit, csak emberek tízezreit fosztják meg munkájuktól és méltóságuktól. A vért nem ontó megaláztatás azonban örökre megaláztatás marad, s a legjobb elméitől megfosztott nemzet stagnálásra van ítélve.

Jozef természetesen viselkedett a kamera előtt, képzett színész volt. Mikrofon mögé ült, és felolvasta a híreket. Önmagát játszotta. Már egy órája forgatott az amerikai stáb, amely az összeesküvés összetett hálózatán keresztül végül eljutott oda, ahol akkor éppen a Duna állomás volt található. Jozef nyugodt maradt. Megtudta, hogy Erika és a fia jól vannak, a mamához utaztak Modrára. Két szerkesztővel váltott szót, egyikük törte a németet, a másikuk a konyhai angolt beszélte, így kimerítő tájékoztatást adtak a külföldieknek. A film készítői azt állították, hogy az archívumuknak forgatnak.

Mekkorát csodálkozott Erika, amikor egy hónappal később a bécsi tévét nézve saját férjét látta a *Seven Days to Remember* című amerikai dokumentumfilmben! Könnyekben tört ki. Jozef egyértelműen felismerhető volt a felvételeken, egyik cigarettát a másik után szívta, és vadul gesztikulált. A hangulat az illegális stúdióban hektikusnak tűnt, és még inkább az lett volna, ha a filmezettek tudják, hogy a televízióban majd viszontlátják magukat. Nem tudni, hogy ez a stáb

ostobasága volt-e, vagy a szocialista országok világának teljes félreértése. Az amerikaiaknak, akik hozzászoktak a születésük óta belélegzett demokratikus levegőhöz, fogalmuk sem volt arról, hogy kárt is okozhatnak. Biztosan nem így akarták, de tökéletesen sikerült nekik.

Másnap a rádióban mindenki Jozefet fújolta. Gyűlölték a Duna szerkesztőit a bátorságukért. Saját bűntudatuk elfojtására olyan megjegyzéseket tettek, hogy ezek abban az amatőr adásban szakmaiatlanul szerepeltek. Hogy az óvatosak csúcsteljesítménye az volt, hogy egy biztonságos menedékhelyen rákeresnek a bécsi televízióra, miközben a kollégák a bőrüket viszik vásárra, azt már nem mondták.

Jozef főnöke kommunista volt, de tisztességes ember. Azt javasolta neki, hogy – mivel a rádió fedélzete riasztóan billegett alatta, és ő már derékig állt a katasztrófa jeges vizében – lépjen be a kommunista pártba. És Jozef, mint már annyiszor, helyesen döntött.

– Tudod, hogy nem tehetem. Megértem, hogy segíteni szeretnél, de a pártba nem lépek be.

– Számítottam erre. De később…

– Tudom. És köszönöm.

Tereza szülei két tűz közt voltak. Egyrészt aggódtak a távoli Izraelben levő lányukért, másrészt vigyázniuk kellett az öcscsére. Mint az osztályából annyi fiú, Janko sem hagyott ki egyetlen alkalmat sem, hogy szlogeneket írjon a pozsonyi falakra. Eddig soha nem hazudott anyjának. De ez férfidolog volt, amit az anyák nem értenek! Életében először anyja kifejezett tiltása ellenére vágott neki az utcának.

Mária erről nem tudott, amíg egy feldúlt szomszédasszony meg nem állította a lépcsőházban.

– Láttam, ahogy paradicsommal dobálta a tankokat.

Mária elnevette magát. Ez őrültség.

– Ferdinand? Ugyan!

– Janko!

Mária megragadta a korlátot, nehogy leessen. A régi falépcső nyikorgott. Egyre több odakint a halott, és a gyermeke provokálja a katonákat! Akik olyan idegesek, hogy lőnek, mielőtt valóban történnék valami. Sápadtan köszönetet mondott a szomszédasszonynak, aki együttérzőn megszorította a kezét.

Egyedül volt. Ferdinand hosszú órákat töltött a vasútnál, és próbálta megakadályozni az ellátás összeomlását. Esténként pedig Máriával együtt képeslapokat írt Terezának. Egy órán át kotlottak azon a néhány soron, ami kifért, csak hogy minél több üzenetet préseljenek bele. Ferdinand vitte őket a postára, nem tudva, hogy megérkeznek-e. De a szórványos válaszokból tudták, hogy a lányuk él, és Bécsbe készül.

Janko már hazaérkezett. Mária nem szólt semmit, csak sütötte tovább a húsgolyókat, a fiú kedvenc ételét. Aztán a világatlaszt nézegették. Nem hibáztatta Jankót. A fiú azt kérdezte, hol van pontosan a nővére, Mária pedig egy pontra mutatott a térképen, amely Haifát jelképezte. Aztán szorosan magához ölelte.

– Meghalok, ha az utcán történik veled valami!

A pubertáskorú Janko máskor ellenállt volna anyja gyengédségének, de most megértette a pillanat különlegességét, és ő is magához ölelte anyját. Amikor elaludt, Mária lement a pincébe, és benzines tisztítószeres palackokat talált a rakás szén mellett.

Janko ezekre költhette az összes zsebpénzét. Legalább húsz volt belőlük, halálos arzenál. Mindegyikbe kötésből készült kanóc merült. Molotov-koktél, primitív fegyver a tankok és azok ellen, akik eldobták. A lángokban a katonák nem az igazi tetteseket keresik, hanem körbe lőnek mindenkire. Mária csatornába öntötte a benzint, a palackokat összetörte az ud-

varon, a szilánkokat pedig a szemeteskosárba dobta. Jankót attól kezdve egy percre sem hagyta magára. Ferdinandnak kellett gondoskodnia minden beszerzésről.

Csak amikor a csapatok lassan elkezdtek kivonulni a városon kívülre, akkor lépett először az utcára a fiával. Bevitte a boltba, és fogta a kezét. Pozsony úgy nézett ki, ahogy a front átvonulása után. Kilőtt homlokzatok, lánctalpak karistolta utak, tiltakozó feliratokkal teli, szinte kifehéredett falak. Az arcokon nem a tegnapi lelkesedés, hanem fáradtság és beletörődés látszott. Egyre-másra tűntek fel emberek nagy kefével a kezükben.

Megkezdődött az igazság leradírozása.

Tizenhetedik kép

A KISBŐRÖND

A nap lemenőben van Stará Ruda fölött. Eléggé költői kép, de manapság kevesen tudják élvezni. A nap korongja lassan oda csúszik, ahol régen a zsidó temető volt – most a gaz és ledőlt sírkövek dzsungele. Nincs, aki emlékezzen a régi halottakra. Az új élőknek van elég saját problémájuk, és nem gondolnak arra, hogy holnapután ők lesznek az új halottak. Csak a holnapnak élnek. Hirtelen besötétedik.

Egyik ablakban sem ég a fény, kivéve Šaniék konyháját. Petra a szobájában alszik. Anna előtt egy befejezetlen bögre tea, férje gépiesen keveri az egy órája még forró kávét. Hajnali fél négy van.

– El kellene mennie.

– Én féltem őt.

– Jobban fogod félteni, ha marad.

– Hogy találja fel magát?

– Anna, kérlek, ő már felnőtt! Orvos! Hans és Rézi nagyon várják őt.

– De akkor is.

– Ez csak ideiglenes megoldás. Egy rövid időre. Amíg itt meg nem nyugszanak a kedélyek.

– Nem tudom, mi lesz…

– Én sem. Ezért kell legalább őt kijuttatnunk.

– Beszéltél vele?

– Még nem. Feküdjünk le. Legalább egy pillanatra.

– Tudod, hogy nem bírnék aludni.

– Próbáld meg.

Šanit hatkor az ébresztőóra keltette fel. Egy tányérra volt téve, és kétségbeesetten csörömpölt. Šani álmosan leállította, és a lánya szobájába ment. Megrázta Petra lábát. Semmi. Ha fel akarta ébreszteni, csiklandoznia kellett. Ez a módszer kislány kora óta bevált.

– Mi az?

– El kell utaznod, Peťka. Válaszd ki a legkisebb bőröndöt, hogy ne kelts feltűnést.

– Hogyhogy?

– Siess csomagolni, kérlek. Mindjárt megy a vonatod. Bécsbe mész. A legkisebb bőrönddel.

– Kirándulás? Jó ötlet ez most?

– Nem kirándulás.

Šani otthagyta, hogy felöltözzön, és kiment a konyhába vizet tölteni. Az ő háztartásukban is használtak kiöblített mustáros poharakat. A mustáros poharak jelensége egész Csehszlovákiában népszerű volt. Az „orosz kristálypohár" becenevet kapta. Miközben a szájához emelte, Anna belépett a konyhába.

Šani kezéből kiesett a pohár. Anna ősz lett. Néhány órával ezelőttig gesztenyebarna haja volt, de egyik napról a másikra kifehéredett. Meglepetten nézett a férjére. A férfi csak mutatott rá. A keze remegett.

– A hajad…

Anna végigsimította, szinte oda sem figyelve.

– Többé nem látom Petrát.

Šani meg akarta ölelni, kiabálni akart, hogy ez nem igaz, hogy az egész csak egy kis időre szól, hogy ez egy nagy félreértés, aminek jó vége lesz, de csak ült, és csendben figyelte a feleségét. Úgy érezte, igaza van, és soha többé nem fogják látni a saját lányukat.

Petra a Feliciában ült, és sírt. Jobban megdöbbent a saját anyja miatt, mint a távozása tényén. Fehér haja úgy égett a retinájára, mint egy napfolt. Az izzó folt csak nem akart eltűnni, akkor sem, ha becsukta a szemét.

Először megpróbált elcsípni egy vonatot, de nem jött semmi. Šani vele várt, és egy óra múlva feladták. Eközben sokan meglátták őket. Bár a legkisebb bőröndöt vitte magával, Starán Rudában azonnal elterjedt a hír, hogy a műszaki igazgató lánya kivándorol. Hazamentek, és Šani megpróbálkozott az aszfaltúttal.

Felhúzta a kocsi tetejét, mert egyfolytában autók és a tankok soraival találkoztak. A pozsonyi út, amely korábban két és fél órát vett igénybe, öt órára nyúlt. Hosszú percekig fegyveresek konvojában haladtak. A platókról katonák fáradt szeme figyelte Petrát. Igyekezett a lehető legkevésbé feltűnő lenni, próbált kicsi maradni – még kisebb, a legkisebb az egész világon, ennek ellenére folyton megakadt rajta egy-egy tekintet.

Nem a győztesek szemei voltak. De ha nem, akkor kiknek a szemei? És miért?

– Rézi és Hans rendesek. Majd meglátod.

– Nem akarok oda menni.

– Annyiszor hívtak. És te mentél volna.

– Azelőtt igen, mielőtt ezek jöttek.

– Peťka, nagyon kérlek. Ez csak ideiglenes megoldás, látod, hogy mi van…

– Veletek akarok maradni.

– Majd eljövünk érted.

– Akkor miért nem mindannyian megyünk?

– Nem hagyhatom itt a gyárat, az embereimet Te viszont fiatal vagy.

– Akkor fiatal vagyok, vagy félted a gyárat?!

– Nagyon kérlek, ne nehezítsd meg a dolgomat. A határok nyitva vannak. Bármikor láthatjuk egymást.

Az államhatár akkoriban valóban korzó volt, ahogy egy politikus hamarosan kijelenti. Le is záratja. De jelenleg szabadon lehet kijutni Csehszlovákiából és bejutni Csehszlovákiába, oda és vissza. Petrának ugyan van egy betétlapja Ausztriába, amelyet Šani korábban intézett el neki a doktorálás jutalmaként, de a tervezett utazás hirtelen meneküléssé vált, amihez nincs szükség a betétlapra. Az invázió után a kormány megnyitotta a határokat, és lehetővé tette a fenyegetett polgárok távozását. Néha akkora roham volt a határátkelőhelyeken, hogy az addig megalkuvást nem ismerő határőrök, akik mindenkire rálőttek, aki átlépte a határt, betétlap nélkül is kiengedték az embereket. És amikor nem volt idejük az útleveleket ellenőrizni, akkor a kezekre is pecsétet tettek. Sokan okmányok nélkül mentek ki, és állítólag volt, aki bérletet váltott.

A sok órás mártírium után Šani megérkezett a lányával Pozsonyba, és az állomáson elbúcsúztak egymástól. Egyikük sem sírt, azt eltették későbbre.

– Telefonálj mindennap.

– Gyertek ti is!

– Rögtön hívj minket Hansitól!

Petra épphogy be tudta préselni magát a folyosóra. Most értékelte igazán a kis bőröndöt. A vonaton egész családok zsúfolódtak össze. A gyerekek izgatottan várták a kalandot, a szülők tekintete félelemről árulkodott. Lehúzta az ablakot, integetett az apjának. Biztos volt benne, hogy még találkoznak. Nem, ez nem naivitás volt. Megértette, hogy meg akarják őt védeni attól, ami itt lesz, de úgy vélte, hogy az csak később jön el, s hogy ők is elmenekülhetnek.

A vonat kigördült az állomásról, és órákba telt, amíg megtette a Bécsig tartó néhány tucat kilométert. Többször megállt, egyszer mindenkinek le kellett szállnia, és a géppisztolyos katonák minden fülkét átkutattak. Nem lehetett tudni, hogy

keresnek-e valakit, vagy bombatámadástól tartanak. Mindannyian újra felszálltak, és a vagonok egymásnak ütődve, csikorogva megmozdultak. Odabent meleg volt és fülledt. Az ablak melletti ülés, amelyet történetesen ő foglalt el, megfizethetetlen volt. Egy enyhe szellő segített neki túlélni. És vele együtt Silvia és Rudo is.

Mindketten most érettségiztek a kassai művészeti középiskolában. Tizennyolc évesek voltak, egyedülállók, minden nyitva állt előttük. Nem voltak gyerekeik vagy más kötelezettségeik, persze a szüleiken kívül, akik útnak engedték őket. A páros abba a nagy csoportba tartozott, akiknek az augusztusi invázió megengedte, hogy elhagyják az országot, amely a tankok nélkül sem jelentett nekik semmit. Könnyű szívvel távoztak. Nem nyomasztotta őket semmilyen vagyon. Mindenüket két, a lábuknak támasztott vászon hátizsákban tárolták.

Beszélgetni kezdtek Petrával, és nyugodt optimizmusuk lassan rá is átragadt. Nem értették, mitől fél. Ő, egy fiatal orvos, diplomával a zsebében, aki egy, az egész világon keresett területre szakosodott? Petra egyszeriben más szemszögből kezdte nézni a helyzetét. Nagyszerű azért nem volt, nem, nem vált gondtalan pillangóvá a vonaton, de megértette, hogy nem is osztottak neki olyan rossz lapokat.

Rokonok várják Bécsben. Van hol laknia. Van hol várnia. Van hol végiggondolnia mindent. Aztán majd meglátja, hogyan tovább. Csak egyben volt biztos. Ezeket a lépéseket a szüleivel együtt akarja megtenni.

Eközben Šani hazatér. Mindig is szeretett vezetni, élvezte a Feliciát, de ma lépesben halad. Mire hazaér, már besötétedik. Ezalatt Anna sorban áll az üzlet előtt. Péntek van, esedékes a hús. Stará Rudába hetente egyszer érkezik, de ma már nem jön, amit a várakozók még nem tudnak. A bolti sor olyan,

mint egy kígyó a fejével, a testével és a farkával. Egy olyan országban, ahol mindenért sorba kell állni, az idő effajta agyonütésének ősrégi a hagyománya.

A kígyó farka apatikus. A benne állók jöttek a legkésőbb, és szinte semmi esélyük a vásárlásra. A kígyótest ellenben tele van jogos reményekkel, ez a legfegyelmezettebb. Vannak benne őrkutyák, akik ellenőrzik a többieket, nehogy azok megelőzzenek másokat. Elég egy láb, amely átlépi a vonalat, vagy ne adj' isten, egy pillantás a pultra. Az őrkutya ugat, a tömeg zúgolódása pedig eltéríti a vakmerőt.

A kígyó feje a legmérgezőbb. Kitartó emberekből áll, akik hosszú órák óta állnak a hentesüzlet zárt ajtaja előtt. Tudják, hogy reális esélyük volna sertés- és marhahús vásárlására is, de a fej általában a csirkére vár. A sült csirke a Stará Ruda-i vasárnapi ebéd megtestesítője. A sült csirke a helyi jólét ikonja.

Milyen élet lenne az, ha már attól a nyomorúságos vasárnapi csirkétől is meg lennénk fosztva?

Hirtelen kinyit a bolt, és a kígyó bekúszik az ajtón. A pultok szinte üresek, semmit sem szállítottak. A fej megriad, dühöng. Mit jelentsen ez az egész? Miért nincs semmi a horgokon? Látták elmenni a hűtőkocsit! Már megint kinek rejtette el a hentes? Jól ismerik, mindig félrerak az ismerőseinek, de olyan még nem fordult elő, hogy legalább valamit ne tett volna ki a pultra! Felháborító!

Anna a kígyó farkán áll, nem figyel senkire, nem reagál a boltból jövő kiabálásra, ahol a vita a tartós szalámi miatt robbant ki. Még csak el sem szomorodik tőle. Amikor a kínlódás nap mint nap végigkíséri az életünket, elzsibbadunk. Ezek az emberek még tegnap is képesek lettek volna életüket áldozni a városukért. Ma a szalámiért áldoznák fel.

Anna nem veszi észre, hogy a kígyó teste hogyan hagyja abba a hullámzást. A várakozást érzi. A lánya most olyan

távolságra indul, amely megközelíthetetlen, de nem a kilométerek, hanem a szögesdrótkerítés miatt. Anna elkap egy suttogást.

– Ne haragudjon, ki ez a fehér hölgy?

Sokan ismerik Annát, ahogyan mi is ismerjük a könyvelőket, akik a bérszámfejtésünket végzik. Mindenki járt már nála legalább egyszer, amikor igazolást hozott arról, hogy a fia vagy a lánya tanul, amikor a gyermekek utáni támogatásokkal foglalkozott, amikor orvosi igazolást adott. Több százan ismerték Annát, de senki sem ismerte a fehér hajú nőt. Aztán hirtelen rájöttek, ki az. Megdermedtek.

Bevásárolnak, és félénken elmennek mellette, mintha nem mernék üdvözölni. Az a nő olyasmin ment keresztül, ami velük is megtörténhet. Itt-ott valaki azt mondja, jó napot, Anna rábólint. Amikor a kígyó farka eléri a pultot, a megdöbbent hentes felajánlja neki a bélszínt, amelyet másnak tett félre, és senki sem tiltakozik. Anna megköszöni, és elmegy. Suttogás hallatszik a háta mögött.

Ettől kezdve nem hívják másképp, mint Fehér Hölgynek.

Tizennyolcadik kép

TETVEK

Amikor Petra leszállt a vonatról Bécsben, Hansi és Rézi már várták. A peronon tucatjával fehérlettek névvel ellátott papírok, de csak egyre, egy kekszes doboz kartonjára volt ráfirkálva, hogy PETRA STARA RUDA.

Zavartan puszilkodtak, a lány tízéves volt, amikor utoljára látták. Hansi és Rézi majdnem hetvenévesek voltak, de úgy néztek ki, mint akik az ötvenes éveikben járnak. Ápoltak és jól öltözöttek voltak. Úgy ragyogtak a jóléttől, mint egy százmárkás bankjegy. Olyan felsőbbrendűség volt az arcukon, amit a mi leharcolt nyugdíjasaink gyorsan elveszítenek az utolsó méltóságukért folytatott küzdelemben. Valójában soha nem is fogják visszanyerni, mert az állam lassan ölő szegénységre ítélte őket.

Rézinek rozsdaszínűre festett haja volt, Hansi pedig azt a sötét öltönyt viselte, amelyben nemrég még az osztrák kancellárt fuvarozta személyes sofőrként. Nagyszerű tartással rendelkezett, nem tagadhatta le a benne rejlő Wehrmacht-katonát. Kezet nyújtott, és bécsi németséggel mondott valamit. Petra bizonytalan mosollyal válaszolt.

– Kiszti hand.

Többet nem is tudott. Angolul beszélt és egy kicsit franciául. De a Hochdeutsch úgysem menne ezzel a párral. Nem kerülte el a figyelmét a szemükből kiolvasható zavar. Elegáns fiatal hölgyként szállt le a vonatról egy olyan kosztümben, amelyet édesanyja készíttetett az érettségire. Haja a legújabb divat szerint volt formázva, és hatalmas napszemüveg takar-

ta könnybe lábadt szemét. Egy ütött-kopott vékony nőre vártak, aki többször átalakított kabátban érkezik, és három napja nem evett. Eleganciája lehangolta őket.

Megkönnyítette volna a dolgukat, ha nyomorúságosabban néz ki. Készek voltak a jótékonykodásra, de lelkesebbek is lehettek volna. Miközben sok kérdést tettek fel az apjáról – ők valami nagyon távoli rokonok voltak, hogy mifélék, azt Petra nem értette, pedig Šani sokszor felsorolta a nagybácsikat, nagynéniket és nagymamákat, akiket ők úgy kötöttek össze egymással, mint egy telefonközpont a telefonokat –, beszálltak Hansi Mercedesébe. A tulajdonos szerette az autóját: régi, 1958-as modell volt, fényezett és jól karbantartott.

Egy óra óvatos vezetés után Hansi gálánsan kicipelte a bőröndöt a kocsiból, és felsegítette Rézit a lépcsőn. Hatalmas szecessziós lakásban laktak a Mariahilferstrasse sarkán. Megmutatták neki a szobát, ahol aludni fog. Annak ellenére, hogy eredetileg egy szobalányé volt, így is háromszorosát tette ki a Stará Ruda-i szobájának. Még ki se pakolta a bőröndjét, mikor Rézi tapintatosan megkérdezte, meddig marad náluk.

Petra nem tudta. Hansi közben diszkréten eltávolította az ágy közepén heverő dobozt. Tetűpor volt. A házigazdák nagylelkűen feltételezték, hogy nem lesz rá szükség. Miután Hansi zsebre tette a fertőtlenítőszert, mosolyogva megmutatta neki a civilizáció legújabb kényelmi termékét – egy rolettát.

Megrántod, sötét lesz. Kihúzod, süt a nap a szobában. Zseniális és egyszerű. Csehszlovákiában nincs ilyen. Aztán megmutatták neki a fürdőszobát és a vízöblítéses WC-t. A keleti tömbből jött lány merev arccal reagált minderre.

Rézi hosszan beszélt, és Petra elképedten hallgatott. A szavak összefolytak és szétfoszlottak a fejében, néha nem hitte el, amit hallott, nem volt biztos a mondatok tartalmában, máskor pedig túlságosan is jól értette. Rézi a monológját szlovák szavakkal szőtte át, mert ő Csehszlovákiában született, ami-

kor azt még Ausztria-Magyarországnak hívták. Tizenöt évesen Bécsbe ment dolgozni szobalánynak, és ott is maradt.

– Tudod, meine Liebe, szegény emberek vagyunk, nem tudjuk, mi lesz, ma nálatok vannak az oroszok, holnap pedig lehet, hogy nálunk lesznek, tegnap valaki bombát rakott egy izraeli gépbe, tele vannak az utcák a tőletek menekültekkel, szívesen segítünk, osztrák keresztények vagyunk, ez a kötelességünk, ezért vagy velünk, kedves Petra, érezd jól magad itt, adjuk, amink van, de nem sok, tudod, szerényen élünk, és ezért jobb, ha nem ereszted a meleg vizet, engedek neked én, amikor akarod, csak szólj és engedem, mindig pénteken fürdünk, majd szívesen segítünk, de gondolkodnod kell, mit csinálj ezután, orvos vagy, tiszteljük az orvosokat, de olyan sokan vannak itt, hogy az utcát kell söpörniük, nem tudom, hogy te kapsz-e helyet Bécsben, talán Grazban vagy az Alpokban, azt mondják, szeretsz síelni, gondoltál-e arra, hogy Tirolba menj, ott sok a beteg, az orvosok paradicsoma, könnyen megfáznak, abban a bőrnadrágban rohangálnak, azt hiszik, megedződnek, de nem, nem tesz jót a petefészeknek, Petruska, nincs már petefészkem, meg a fél gyomrom hiányzik, az orvosok kivágtak belőlem, amit csak lehetett, rokkant vagyok, és örülök, hogy élek, de Hansival jó katolikusokként mindent megteszünk, hogy segítsünk neked, de látod, nincs már sok erőnk, ma itt vagyunk és holnap tudod, hol, nézz körül Bécsben, menj el a Stefansdomba, mellesleg elmegyünk a Wienerwaldba grillcsirkéért, aki Bécsben volt és nem próbálta ki a wienerwaldi grillcsirkét, az valójában nem is volt Bécsben, hát élvezd ki itt, te szerencsétlen lány, nem irigyellek, mihez kezdesz ezután, de fiatal vagy és erős, ki is tudnál vasalni, három kosaram van tele vasalni valóval, nem bírja a kezem, borzasztóan bedagadtak az ízületeim, mi lehet, nézd, ezeket a gyógyszereket kellene szednem, tizenkét schillingbe kerültek, felháborító, Hansival egész életünkben Ausztriáért

dolgoztunk, és most ki kell pengetnem tizenkét schillinget, ha azt akarom, hogy ne fájjanak az ízületeim, rettenetesen feldagadnak, néha azt sem tudom, hogy töröljem ki a fenekemet, sajnálom, liebe Petruska, hogy ezt elmondtam, de te orvos vagy, és az orvosoknak mindent meg kell hallgatniuk, amikor a beteg szenved, igen, és mi betegek vagyunk, de azért az elején segítünk, hogy aztán továbbmehess és megpróbálj boldogulni, hogy ne vesztegelj ilyen beteg emberek mellett, mint mi, akik csak terhedre vagyunk, nem kérhetjük, hogy vigyázz ránk, a vasaló a szekrényben van, ott a villany, nincs vasalódeszkánk, az asztalon vasaltam, amíg tudtam, most jön egy frau vasalni, de drága, képzeld, húsz schilling óránként, jézusmária, ez undorító, valami mocskos lengyel lány, az ember jót tesz velük, munkát ad nekik, és vitriolt öntenek az arcába, ne sírj, édesem, a tieid hívni fognak, ne aggódj, ne a mi telefonunkról beszélj, mi nem nagyon telefonálunk, csak ha orvos vagy ilyesmi kell, menj a postára, ott sokkal olcsóbb, el sem tudod képzelni, mit kérnek egy perc telefonálásért itthonról, lenyúzzák a bőrünket is, ha nem vigyázunk, ezeket is lehet vasalni, csipketerítők, húsz éve nem láttak fényt, előbb hagyd kiszellőzni vagy inkább mosd ki őket, és utána kezdheted a vasalást, Hansi vett nekem waschmaschinát, rettenetesen modern gép, nézd a gombokat, olyanok, mint valami rakétában, úgy hívjuk, hogy Apollo, ne aggódj, liebling, teljesen magától mos.

Így Petra szobalány lett a Mariahilferstrassén, ahogy Rézi egykor Cermacek kereskedőnél. Igaz, még mindig „kedves vendégünknek" hívták Hansival, de Rézi mindennap talált neki újabb és újabb munkát. Miután számtalan kosár fehérneműt kivasalt, több mosnivalója is akadt. Leszedte és beáztatta a függönyöket, kiporolta a szőnyegeket, a parkettát drótkefével sikálta föl, és sárga pasztával eresztette be. Az összes edényt

kisúrolta, a mosogatókból pedig eltávolította a vízkövet. Hansi segítségével azokat az antik bútorokat is elhúzta, amelyek mögött a pókok már Dollfuss kancellár ideje óta ott tanyáztak.

Nem volt cukorból. Hozzászokott a munkához. Még a pozsonyi magánházban is segített Tereza anyjának, ha szünetet akart tartani a tanulásban. Lazításnak vette.

Jutalmul egyszer elvitték a Práterbe, az óriáskerékhez. Csak Petra ült fel rá, ők lent maradtak, mert úgymond szédülnek. Petra azonban tudta, hogy a schillingeken spórolnak. Hansi minden reggel elolvasta a hirdetéseket, hogy melyik piacon kedvezőbbek az árak. Megvették a legolcsóbb sonkát és szalámit, tele zsírdarabkákkal, valamint hosszú virslit és zsíros kolbászt. Petra gyomra felfordult ezektől.

Az idő nagy részében kenyéren, tejen és lekváron éltek. Ezek szerencsére nagyszerűek voltak. De egyszer elmentek grillcsirkét enni. Hansi gavallér volt, még egy kólát is fizetett neki, és hosszasan ecsetelte, hogyan ivott először ilyet a hadifogolytáborban, amikor az amerikai Vöröskereszt odaérkezett. Inkább egyedül nézte meg a Szent István-székesegyházat, de előtte mindketten elmagyarázták neki, hogy a tető egyik kerámiacserepe tőlük ered, ezzel ők is hozzájárultak az országos gyűjtéshez, amikor kiégett a székesegyház.

Mindennap hazatelefonált a postáról. Bár nem mutatta ki csalódottságát, Šani azonnal megérezte, hogy gyermeke boldogtalan. Az egyetlen dolog, amire apjának célzott, hogy nem maradhat Bécsben akármilyen hosszú ideig. Šani Terezát hozta szóba:

– Képzeld, Bécsbe készül.

– Tereza? Jaj, de szuper! Mikor jön?

– Senki nem tudja. Megadtam neki a címedet a biztonság kedvéért, majd megkeres.

– Borzasztóan örülök neki. Ti mikor jöttök?

– Azt beszélik, bármelyik pillanatban lezárhatják a határokat.

– Apa!

– Ne félj, nem hagylak magadra.

Šani rettenetesen aggódott Petráért. Az osztrák cím volt az egyetlen, amivel segíthetett neki. Szívet tépő volt átéreznie, hogy lányát átküldte a határon, és ezt még az amiatti öröm sem ellensúlyozta, hogy megkímélhették attól a sok mocsoktól, amely a családjukra mindenfelől zúdult.

Naponta hívták, hogy különböző bizottságok előtt tanúskodjon. Egyrészt a sztrájk miatt, amelyet állítólag egykor ő szervezett, de főleg a gyár miatt. Még mindig ő volt az egyetlen ember, aki fenn tudta tartani a beindult termelést a Sanolában. Nem tudták mással helyettesíteni, legalábbis egyelőre. Azt kockáztatták volna, hogy az üzem leállítja a szállításokat, amelyekre több tucat ország várt.

Orvosi felszereléseket külföldre is eladtak, éspedig dollár fejében. A dollár a kommunista politikusok arcára is megbízhatóan mosolyt tudott csalni. A köztársaságnak stratégiai nyersanyagokra volt szüksége. Dollár nélkül nem jutott volna hozzájuk. De a Sanola nélkül nem lennének dollárjai. És Šani nélkül nem lenne Sanola.

Summa summarum: Šani nélkül a köztársaság összeomlana.

Šani nélkül azonban nem tud létezni Petra sem. Tudta, hogy a lánya nem bírja tovább Ausztriában. És akkor eszébe jutott az ottawai nővére. A háború előtt vándorolt ki, ott ment férjhez. A férj színesfém-kereskedő volt, igen sikeres. Évekkel ezelőtt meghalt, eszébe jutott a parte, amely szakadt borítékban érkezett a postaládájába. A biztonságiak mindent elolvastak. Ő és a nővére továbbra is írtak egymásnak, még akkor is, ha csak hivatalos karácsonyi és húsvéti képeslapokról volt szó.

Šanit rögtön elkápráztatta ez a váratlan ötlet. Petra Kanadába megy! Minél messzebb kell kerülnie a hazájától. Európa olyan érzékeny, mint az epehólyag. El arról a területről, ahová az orosz tankok két nap alatt eljuthatnak!

Biztos volt benne, hogy mind az otthoni, mind a munkahelyi telefonját lehallgatják. Ezért hivatalos utat szervezett Magyarországra, és egy megbeszélés után, amelyen a budapesti gépészek oly leplezetlenül szégyellték csapataik részvételét a megszállásban, hogy borzasztóan berúgtak a cseresznyepálinkától, azonnal telefonált egy kis postahivatalból egyenesen Ottawába.

Tizenkilencedik kép

GESZTENYE

Elérkeztek az első hideg napok, amikor Tereza becsengetett a Mariahilferstrassén lévő lakásba. Petra nyitott neki ajtót, és meglátta, hogy abban a nyári ruhában van, amelyben Izraelbe utazott. Nem csomagolt semmi melegebbet, mert úgy volt, hogy az ünnepek után hazamegy. A lányok szó nélkül átölelték egymást. A megdermedt Hansi és a ledöbbent Rézi Tereza bőröndjeire meredt, amelyek nem sok jót ígértek.

– Ő a barátnőm Pozsonyból. Két évig laktam náluk.

– Na ja. Gut.

– Itt alhatna?

A kérdés után Rézi valami olyasmit kapott, mint egy veseroham, és Hansinak be kellett vinnie a szobájába. Petra követte őket, és becsukta az ajtót. Rézi az ágyon feküdt, a fejét párnával letakarva, de úgy, hogy kilásson alóla. Sóhajtozni is elfelejtett, annyira meglepte ennek a kis csehszlovákiai lánynak a határozottsága.

Petra egy pillanat alatt kiszámolta, hogy mit tett értük, és hogy mennyit fizetnének ezért a piszkos lengyel nőnek, ami bizony nem lenne kevés. Bár nagyon hálás, mondta, és soha nem fogja elfelejteni nekik, nem pihenni volt ott; ellenkezőleg, idejét főként az öregeknek nyújtott segítség töltötte ki, és ezt szívesen tette, de mivel keresztények, nem tagadhatják meg az éjszakai szállást egy olyan lánytól, akinek nincs otthona.

Tereza az előszobában állt, és szörnyen érezte magát. Ezt reggeli csalódása is megsokszorozta. A vonatról leszállva rögtön

a Mexikoplatzra rohant Kališ boltjába. A tulajdonos török volt, és a világon mindent árult. A nála töltött öt perc alatt körülbelül tíz ember keveredett oda, közülük négyen Csehszlovákiából.

Kališ nem ismerte Tereza apját, és a neve semmit sem jelentett számára. Az üzenet vagy nem érkezett meg, vagy elveszett a többi között. A szőnyegekkel, vízipipákkal és faragott asztalokkal zsúfolt üzletben, a digitális órák és a tollak mellett, amelyekben elfordításra fiatal hölgyek vetkőznek le, volt egy asztal, amelyen az emberek borítékokat hagyhattak. A szakállas fickó megengedte Terezának, hogy turkáljon bennük, de a lány nem talált semmi neki szólót. Már csak a Mariahilferstrasse maradt, de a balszerencse ott is utolérte.

Ekkor kinyílt a hálószoba ajtaja, és a sugárzó Petra egy kézmozdulattal behívta. Rézi és Hansi beleegyeztek, hogy három éjszakát ott töltsön, gut, de többet biztosan nem, be kellene menni a Polizei-ra, nem szálló, de rendben, három éjszakáról azért szó lehet. Amikor megtudták, hogy Tereza zsidó, a változatosság kedvéért Hansinak lett idegrohama. Petra szagoltatott vele valami kétes összetételű cseppeket, amelyeket egy kínai kereskedőtől vásárolt, és Hansi kinyitotta a szemét. Ő és Rézi egyszerre mártírokká váltak.

Ők neki, Petrának annyit segítettek, annyi áldozatot hoztak, hogy legyen hol laknia, és ezért tőle, Petrától nemhogy köszönetet és megértést nem kapnak, hanem vele, Petrával csalódást csalódás után élnek át, mert ő, Petra, egyenesen az életükre tör, amikor veszélyes külföldieket szabadít rájuk, akik nemcsak az ő, Petra, hanem az ők, Hansi és Rézi életét is veszélyeztetik, mert hát nem hallott a palesztin bombatámadásokról Bécsben minden Izraelből érkező ellen?!

Megállapodtak egyetlen éjszakában. A lányok visszautasították a vacsorát, és bezárkóztak a szobájukba. Odakint már sötét volt, és fújt a hideg szél. Petra folyamatosan bocsánatot kért Terezától.

– Rettenetesen zavarban vagyok, tudod.

– Ne is törődj vele.

– Olyan sokat voltam nálatok…

– Nem a te hibád. Ez nem a te lakásod.

– Hova mész majd?

– Kališhoz. Ha apa azt mondja, hogy Kališ, akkor Kališ.

– Milyen volt Izraelben?

Szinte egész éjjel beszélgettek, mert nem lehetett aludni. Az ágy szoros volt, és hol az egyikük, hol a másikuk gurult le róla.

– Vissza akarsz menni?

– Hová?

– Haifába.

– Nem tudom.

– Néha legszívesebben kimennék az állomásra, és vennék egy jegyet Pozsonyba.

– Én is, Peťa. Én is.

Az akkori Bécset szinte Kis-Csehszlovákiának lehetne nevezni. A cseh és a szlovák nyelvet gyakrabban lehetett hallani, mint a németet. Ausztria kedvezett a menekülteknek. A hatóságok meghosszabbították a nyitvatartási időt, a jótékonysági szervezetek közvetlenül az utcán dolgoztak, és a lakosok többsége csatlakozott a segítés hullámához. Voltak azonban, akik féltek, főleg az idősebb osztrákok körében.

Kik ezek az emberek? Mit akarnak? Meddig maradnak itt? Nem jelentenek fenyegetést ránk nézve? Csehszlovákia polgárai hálásan fogadták a segítséget, számukra ez természetesnek tűnt. Utóvégre a pokolból menekültek. Ez segített nekik az első napokban kiheverni a sokkot és a tankokat. De rövid volt az emlékezetük. Sajnos, negyven év múlva, amikor Csehországban és Szlovákiában demokrácia lesz, nem fogják ugyanazzal a természetességgel segíteni a harmadik világból

érkező új menekülteket, akik számára hazánk éppúgy menedékhely lesz, mint egykor Ausztria volt honfitársaink számára.

Tereza utazóként tekintett magára. Amikor eljött Petrától, egész nap fel-alá járkált a vasútállomás és Kališ között. De sehol nem találkozott az apjával, sehol nem talált tőle üzenetet sem. A bőröndjét a csomagmegőrzőben adta le. A pályaudvari mosdó volt a fürdőszobája, a váróterem a nappalija. Lassan elfogyott a pénze, és nem volt mit ennie. Megállapodott egy sültgesztenye-árussal, hogy az összes égett darabot átengedi neki. Öregember volt, féllábú rokkant. Sok égettet hagyott neki, hozzájuk néhány jót is kevert.

A megégett gesztenyének teljesen széníze volt. Na jó, gondolta, legalább egészséges lesz a gyomra. Annyi szenet evett, hogy már mozdonynak érezte magát. Így kezdődtek a gesztenye-napok.

Napközben Kališhoz menet átrohant a piacon, ahol rothadt gyümölcsöt adtak neki. A banánból egészséges darabokat vágott ki. A bolhapiacon vett egy meleg kabátot, amit ő, a női *arbiter elegantiae,* Pozsonyban soha nem öltene magára. De a csillogás és a tüdőgyulladás közötti döntés könnyű – inkább feláldozta a csillogást. Nem volt hol aludnia, és Petrát sem zavarhatta ismét, mert Hansi és Rézi már ajtót sem nyitottak volna neki. A váróterem éjszakára zárva volt, így életében először a híd alatt hált. Szerencsére Bécsben sok van belőlük.

Nem volt az olyan rossz. Beburkolta magát az új kabátjába, és lefeküdt a száraz fűbe. Mögötte egy oszlop, előtte a lustán folyó Duna. Egy pillanatig sem ismerte el, hogy veszélyes lehet. Utazó volt, átélte a sivatag viszontagságait és a tűzpróbát, szerencsésnek kellett lennie. Egyszerűen nem lehetett másképp.

Reggel Kališ felé vette az irányt, és útközben azon gondolkodott, mit fog reggelizni. Szén vagy banán? Bécs, a grillcsirke fővárosa finom illatokkal gyötörte. De mindez nem elég: a

nemzetiségi éttermek aromái is kiáradtak az utcákra. Indiai, kínai és thai illatbombák robbantak az orra előtt. Csukott szemmel ment el az éttermek mellett, mert a kirakatokból a szószok éles sárgája, a kókusztej fehérsége és a húsgombóc vörössége vigyorgott rá.

Kališhoz nem jött utasítás. Leült egy padra, és maga mellé tette az élénk színű papírba csomagolt kabátját. A csomagjával úgy nézett ki, mint egy fiatal hölgy, aki bevásárolt. És ekkor észrevett egy sziluettet az utca távoli végén. Tipikus járás, amelyet több ezer másik ember között is felismerne. Bár reggel volt, és mindenfelé nyüzsögtek a járókelők, biztos volt benne. Apa jött.

Ferdinand lehajtotta a fejét, így nem ő látta meg először Terezát, aki még mindig nem tudta, apja mennyire liheg, és hogyan igyekszik ezt akaratlanul is elrejteni mások elől. Lassan jött, mindkét kezében egy-egy hálóból készült tömött szatyrot tartva. Azt mondják, a fény gyorsabb a hangnál? Tévedés. Először csak hallotta a lányát.

– Apu!

– Cicuška!

Nem tudta, hogyan ölelje meg. A szatyrokat a padra tette, majd karjaiba zárta gyermekét.

– Anya küldött neked ételt. Sóletet. És a meleg kabátodat. Hogy vagy? Meg fogsz fázni. Mi van Petrával, vele vagy?

Tereza mindent elmondott neki. Ferdinandnak arcizma sem rezdült, csak könyéken fogta a lányát.

– Gyere.

Elvette a szatyrokat, és elindultak. Egy bolhapiaci kabát maradt élénkpiros papírban a padon.

– Ez a tiéd?

– Meghagyom valaki következőnek.

Tereza felvette elegáns pozsonyi kabátját, s egy étterembe mentek. Ferdinand még a levest sem tudta befejezni.

– Visszajössz, Cicuška?

– Mondd meg, mit tegyek.

– Tudod, hogy mi anyával nagyon szeretünk téged, azt akarjuk, hogy Pozsonyban legyél, de…

– Mit mondanak a barátaid? Mindig jó orruk volt.

– Attól félnek, hogy… nem tudom. Nem tudom, hogy lesz. Azt akarom, hogy otthon legyél, de ugyanakkor félek, hogy valamit csinálnának veled.

– Hogy van Janko?

Apa válasz helyett egy összehajtott papírt húzott elő. Tereza kinyitotta, és kicsordultak a könnyei. Janko lerajzolta a házukat, és a második emeletnél egy nyilat illesztett az ablakokhoz – ITT VAGYUNK!

Ettől kezdve csendben maradt, amíg a lány be nem fejezte az evést. Tereza tisztán látta, mennyire küzd az apja, hogy ne hívja erőszakkal haza. Érezte, hogy nagyon szeretné az ő visszatérését, ugyanakkor nem akarta megakadályozni, hogy szabadon döntsön. Mire a kávét is megitták, apa végleg átlátta, hogy lánya nem tér vissza Csehszlovákiába.

Fel volt készülve rá. Még a bécsi állomáson beszélgetésbe elegyedett osztrák vasutasokkal. Eligazították, hogy merre találja a menekültszállókat. Ebéd után egyenként elkezdték bejárni őket.

Tereza azonnal észrevette, hogy apjának légzési nehézségei vannak, de próbálja leplezni. Akkor sem volt egészséges, amikor a lány Izraelbe indult, de most sokkal rosszabbul nézett ki. Aggódni kezdett érte. Gyakran álltak meg kirakatok mellett, és úgy tett, mintha érdeklődne az üveg mögötti áruk iránt, de valójában a lélegzete akadt el. Arca fehér volt, elgyötört. Szörnyen megöregedett az alatt a néhány hónap alatt, amíg nem látták egymást.

Már nem haragudott, amiért Terezát kirúgták a filozófiai fakultásról. Amikor nem tért vissza a megadott időpontig, ki-

zárták a szakról. És még a nyári gyakorlatra sem ment el a Matica slovenská archívumába, inkább a Mňačko-gyerekekkel való utazást választotta… De mindez réges-régen megbocsátatott, eltörölték az életüket felforgató események.

Az első szálló sokkolta Ferdinandot. Hosszú folyosókat látott nyitott ajtókkal és mögöttük kis helyiségekkel. Emeletes ágyakon egész családok zsúfolódtak össze, gyermekeikkel együtt.

– Apa! Mi van veled?

– Semmi, csak kicsit… Semmi.

Ferdinand a falnak támaszkodott, majd a lány bevezette a közös fürdőszobába. Az asszonyok a mosdókban mosták a fehérneműt. Ferdinand leöblítette az arcát, elnézést kért, amiért megzavarta a munkájukat, és távozott. A lányának nem mondta el, hogy a szálló arra a táborra emlékezteti, ahol a családja nagy része elpusztult a háború alatt.

Agya folyton azt súgta neki, hogy ezek az emberek önként jöttek ide, itt valójában segítenek nekik, és senki nem zárja be őket. Hogy bármikor távozhatnak. Hogy az ágyak vasból vannak a sereg fölöslegéből, de egyébként tiszták. A falak pedig festettek, és egyáltalán nincsenek fa traverzek – ezt Ferdinand az eszével látta, de a szíve érezte, mennyire hasonlít minden arra, ahogy marhavagonokban a nagybátyjait és a nagynénjeit kivitték az országból…

Megértette, hogy ezzel megbántja az osztrákokat, akiknek áldozatkészen kellett megbirkózniuk a menekültáradattal, de zsidó volt – ami azt jelentette, hogy vannak antennái, amelyeket a lánya is örökölt, tőle pedig majd az ő lánya, s ezekkel mindenki más előtt megérzik az idő kizökkenését.

Tereza karon fogta apját, és kimentek. Ferdinand leült egy padra, és nitroglicerint vett be.

– Mióta szeded?

– Már egy éve, Cicuška, de mama sem tud róla. Nehogy kifecsegd neki!

Apa viccelni próbált, mint amikor otthon elárulta neki a csokik rejtekhelyét, amelyeket Mária eldugott, hogy a gyerekek megegyék az ebédet. Arcán azonban tükröződött a görcsös fájdalom. De azért a tabletta lassan feloldódott a nyelve alatt, és visszanyerte mosolyát. A friss levegő is segített. Fiatalosan talpra ugrott.

– Gyere, keressünk valami jobbat!

Negyedikre azután találtak egy helyet, ahol sokkal kevesebben voltak, mint máshol. Tereza ugyan egy szobába került négy nővel, de volt szekrénye, ágya és tető a feje fölött. Kikísérte apját az állomásra. Akkor is beszélgettek, amikor a vonat már indult. Ferdinand a nyitott ablakban állt és integetett.

– Apám mindig azt mondta nekem, hogy egy jó zsidónál két dolog mindig készenlétben kell, hogy legyen: egy becsomagolt bőrönd és útlevél! Élelmiszercsomagokat küldünk majd neked. Mama ismer egy buszsofőrt. Majd hívjuk egymást. Bármikor hazajöhetsz! Várunk rád! Döntsd el magad. Meg tudod csinálni, Cicuška! Meg tudod csinálni!

A vonat átküszködte magát a váltók végtelenjén, és Tereza egyedül maradt. Visszament a szállásra, de a zajban nem tudott gondolkodni. A zsidó népkonyhán vacsorázva megismerkedett azzal a fiúval, aki az ételeket szolgálta fel. Pozsonyból származott, és az ottani Konyha révén látásból már ismerték egymást. Úgy tűnt, tetszik a fiúnak. Meghívta őt egy Bee Gees-koncertre a Wiener Stadthalléba.

Életében először volt nagy rockkoncerten. Nem hitte volna, hogy valaha is megtapasztalja ezt. Szóval ilyen a szabadság? A zenekar remekül játszott, de ő nem tudta elengedni magát. A szabadság már nem tetszett neki annyira, mint

gondolta. Olyan dolgokat tehetett meg, amiket eddig nem, de nem élvezte. Inkább kényszerből, mint szabadon döntött. A fiatalember pedig fel akarta szedni, ezért meg sem várta, hogy a Bee Gees befejezi, átfurakodott a sikoltozó emberek tömegén, és kiment.

Apja már nem tudott újabb vonatot elérni, mert a határokat egyik napról a másikra hermetikusan lezárták. És hiába ment a buszpályaudvarra megkérdezni a sofőröket. Nem érkezett semmilyen csomag.

Huszadik kép

A SZALAG

Jozefet a rádióban ismét keresték titkosszolgálatiak. Tudta, hogy ott vannak a nyomában, de azt is, hogy szörnyen elfoglaltak. A keresett személyek listája óriási volt, és nap mint nap nevek százai ömlöttek át a körözés alatt állók oszlopából a már emigráltak oszlopába.

Sápadt főnöke hívatta őt.

– Jožo, éppen most mentek el. Nem mondtam neked semmit, nem is láttalak.

Kezet nyújtott.

– Sok szerencsét.

Jozef éppen akkor tért vissza a Hajósok Házából: ott vett fel egy beszédet, amelyben elhangzott a híres mondat a korzóról és a határokról. Nem volt többé indok a várakozásra, nem volt ok arra, hogy hamis reményekkel vigasztalják magukat. A becsődölt lelkésznek és színésznek, ahogy a letartóztatásával megbízott emberek aposztrofálták, utoljára volt lehetősége arra, hogy elhagyja Csehszlovákiát. Máskülönben rabruhát ölt, és kiteszi a családját az üldöztetésnek.

Amikor hazaért, Erika a konyhában fütyörészett. Ez annak a jele volt, hogy remek hangulatban van. Bepácolt egy nyulat, és csodás szalonnát szerzett a piacon. Apró fehér kockákra vágta, Peťko pedig érdeklődve figyelte. Jozef egy pillanatig állt a folyosón, amíg eldöntötte, mit is mondjon. Aztán belépett.

– El kell mennünk.

– Elmenni? Hova?

– Ausztriába. Ma le akartak tartóztatni.

– De éppen tepertőt csinálok!

Erikában felébredt a gyakorlatias nő. Elmenni?! De hiszen szalonnát süt, disznózsírt olvaszt, nyulat pácol, hova mennének? Mindent előkészített! És nem magáért, hanem értük! De nem mondta ki, ami a fejében járt, mert tudta, hogy a férjének igaza van. El kell tűnniük.

– Szerencsére tegnap tankoltam. Csomagolj be meleg ruhákat télire.

– Ezek szerint hosszabb időről van szó?

– Segíteni fog az osztrák rádió. Felvesznek bennünket, munkát és szállást is biztosítanak.

Peťko figyelmesem hallgatta őket.

– Hová megyünk, mami?

Erika félig kimondta, hogy kirándulni, de elakadt a szava. Megölelte a fiút, aki viszont boldog hurrá!-ban tört ki. Kirándulni! Be kell csomagolnia a játékautókat.

Jozef már előbb leadta a rádióban a riportmagnót. Nem akarta, hogy tolvajt csináljanak belőle. A házban felkereste a szomszédasszonyt, pontosan azt, aki felhívta őket azon az augusztusi éjszakán, hogy megérkeztek az oroszok. Nála hagyta az összes nyugtát, hogy a tévére és a hűtőre felvett kölcsönt visszafizették. Nem volt szükség szavakra.

A legjobban az bántotta, hogy nem tud majd elbúcsúzni édesanyjától. Tőle tudta meg, hogy a modrai rendőrök a szőlőben is keresik őt. Szörnyű helyzetbe került. Úgy kellett távoznia, hogy egy utolsó csókot sem adott annak, aki annyit áldozott érte. Legalább Erika nővérét felhívhatta.

Anna hosszas kicsengés után vette fel. Elváltozott volt a hangja, fáradt, mintha egy mély kútból jönne.

– Halló? Anna, te vagy az?

– Jozef? Honnan hívsz?

– Telefonfülkéből. Hogy vagytok?

– Gondolom, tudod. Peťka elment.

– Tudom… ne sírj, szépen kérlek. Minden rendbe jön. Nagyon sietek, de hallani akartam a hangodat.

– Ennek örülök.

– Van egy kérésem, ha esetleg beugranátok a mamámhoz, amikor arra jártok autóval – tudod, nincs telefonja –, csak annyit mondj neki, hogy nagyon szeretem.

– Megmondom, ne aggódj.

– Üdvözlöm Šanit.

– Sok szerencsét kívánok nektek.

Jozef letette a kagylót. A telefon csendje, amelyet csak az elektromos frekvenciák recsegése tört meg, több tucat szóval felért. Ő hallgathatott, mégis mindent elmondott.

Az útlevélosztályon Bartoš századost találta, egy negyvenes éveiben járó hallgatag férfit. Jozefnek és egész családjának kérdezés nélkül adott Ausztriába való kilépési betétlapot. Osztálya egész nyáron osztogatta ezeket, senkinél nem emeltek kifogást. Tényleg mindenki kijutott, aki csak akart. Jozef megköszönte, és kijött az irodából.

Ezen a napon Bartoš százados kiállított még pár további kiutazási betétlapot, végül az utolsót magának, feleségének és gyermekeinek. Utána levelet írt feletteseinek, amely csak két nappal az emigrálása után érkezett meg hozzájuk a postával:

„Kommunistaként maradnom kellett volna, de családapaként nem."

A fehér MB este fél nyolc körül lépte át a határt. Az autó tele volt pulóverekkel, kabátokkal és téli lábbelikkel, a hátsó ülésen terítőbe bugyolált paplanokkal és evőeszközökkel. A csomagtartóban pedig ott lapult a friss tepertő és a pácolt nyúl.

Jozef hivatalosan üzleti útra ment, de a vámosok már semmin sem lepődtek meg. Ily módon megrakott autók százával hagyták el az országot. A tolerancia utolsó napjai véget értek.

Holnaputántól az állam szigorúan ellenőrzi a határokat, és az, hogy ezt előre bejelentették, váratlan bónusznak vehető. A kormány hamar megfeledkezett minapi engedékenységéről.

Amikor a fehér-piros sorompó lezuhant mögöttük, Jozef megállt és kiszállt. Kinyitotta a motorháztetőt, hogy ellenőrizze az olajat, de Erika tudta, hogy a Pozsony feletti szőlőhegyek sziluettjét nézi. Egyikük sem hitte, hogy csak huszonegy év múlva térnek vissza egykori szülőföldjükre.

A legnyugodtabb Peťko volt. Megbámulta az őket Csehszlovákiától elválasztó sorompót, majd visszafordult az ülésen:

– Most már nem jöhetnek értünk az oroszok.

Az ORF alkalmazottai nagyon emberségesen viselkedtek. Jozefet olyan kollégaként fogadták, aki problémákkal küzd. Családjával együtt szállást kapott, belépőt a rádió étkezdéjébe és ötezer schilling anyagi támogatást. És elkezdtek neki munkát keresni.

De az első bécsi éjszakán Jozef alig aludt. Az járt a fejében, hogy aznap ebédidőben kellene sugározni a *Vigyázat, kanyar!*-t. Az egész műsort előre rögzítette kazettára. És erre ő, az örök perfekcionista, az íróasztalába zárva hagyja a szerkesztőségben. Hogyan jutnak hozzá? Egyáltalán eszükbe jut-e? Iszonyatos galibát fog okozni kollégáinak, és veszélyezteti a Csehszlovák Rádió adását!

Elöntötte a hideg verejték. Reggel csendben felkelt, beindította az autót, és visszatért Pozsonyba. A betétlap érvényességének utolsó napja volt. Az elsők között érkezett a rádióba. Amikor egy kollégája meglátta, majdnem elájult. Azt már mindenki sejtette, hogy külföldre ment. És most hirtelen átnyújt nekik egy magnófelvételt.

– Itt a *Vigyázat, kanyar!*

– Bolond vagy te, Jožo. Le fognak tartóztatni. Hol a feleséged?

– Bécsben a gyerekkel. Megyek vissza hozzájuk.

– Jaj, Istenem, menj már!

De a férfit, aki a letartóztatást kockáztatta a motorozós műsor miatt, minden bizonnyal egy magasabb hatalom védte. Jozef tudott erről, megvolt hozzá a képzettsége. Beült az autóba, és ismét – immár végérvényesen – átlépte a csehszlovák határt, amely még aznap éjfél után bevehetetlen erőddé változott.

Huszonegyedik kép

A CSATORNA

Lajoš hirtelen bukkant fel, mint egy kanálisban sodródó fadarab. Kihasználta jó orosz nyelvtudását, és elment a megszálló hadseregek legközelebbi főhadiszállására. Valójában nem egészen világos, hogy hol járt és hogyan került oda, de amikor három órával később visszatért, nagyon komolynak tűnt. A körzeti pártbizottságon jelezte, hogy rendkívüli feladatokkal bízták meg, amit egy orosz nyelvű telefonhívás is azonnal megerősített.

Épp időben jelent meg. Még nem dőlt el minden. A Prágai Tavasz követőinek továbbra is megvolt a maguk súlya a közigazgatásban, így némi munkába telt, hogy a Moszkvai Tél csoport felszámolja őket. Akár kockázatról is lehetne beszélni. Nem volt nagy, mert minimális volt az esély a helyzet megfordítására, de ez az enyhe kockázat hitelt adott Lajónak, és megerősítette pozícióját a győztesek oldalán.

Voltak érdemei, nemde? Nem várta ki, hogy mi lesz a vége – legalábbis nem sokáig. Ő maga ragadta meg a kormányt, és csavarta vissza! A barnahajú nő az abroncsszervizből már kezdte untatni. Egyfolytában sürgette, hogy a férfi váljon el, és vegye feleségül, ami biztosan nem szerepelt Lajoš napirendjén, sőt, egyáltalán nem állt szándékában. És így, így felpörögve, tele adrenalinnal a szeretőjével való szextől és az üzemekben való szónoki fellépésektől, ő, a közszereplő, egy kis privát küldetésnek vágott neki.

Meglátogatta Šanit a munkahelyén. A beszélgetéshez a Sanola volt a megfelelő hely. A kávéház családi vita benyo-

mását kelthette volna, Šani otthonának felkeresése pedig az Annával való találkozást jelentette, amit el akart kerülni. Nem beszéltek egymással, de amióta Erika elment, és ő a felettesei szemrehányásain keresztül értesült róla – Lajoš, a családod kivándorol, te pedig csak nézed –, őrjöngött.

Šani éppen statisztikai táblázatokba mélyedt. Nőtt a fogorvosi felszerelések gyártása, és éppen Egyiptomból kaptak megrendelést. Lánya távozása ugyan felborította a közte és az állam közötti kényes egyensúlyt, és úgy érezte, hogy az visszafordíthatatlanul lefelé billen, de a bukás jelei egyelőre minimálisak voltak. Még mindig ő volt az egyetlen, aki a nyári leállások után csak lassan talpra álló gyárat valahogyan működésben tartotta. Nézte a számokat, de a szeme előtt Ottawa lebegett.

A nővére először csodálkozott a telefonhívásán, de aztán megörült. Nincsenek gyerekei, és szívesen látná Petrát a házában. Šani azon gondolkodott, hogyan üsse nyélbe a dolgot. Először is megkereste az összes képeslapot, amelyet Mariška küldött nekik. A karácsonyiak a hóval borított Ottawát mutatták be, a húsvétiak pedig tele voltak tulipánokkal. Hosszú órákon át nézte őket, a színes raszter minden egyes pontját kielemezte, emlékezetébe szívta a város képét, és találgatta, milyen Ottawa igazi arca, amelyet a lánya majd megpillant.

Szemével a számokat nézte, de lelkével Kanadában járt, amikor Lajoš rátalált az irodájában. A titkárnővel egy időben lépett be, aki hiába próbálta elállni az útját. A főnökére nézett: az megvonta a vállát. Az idő megtanította őket a modortalanság eltűrésére.

– Szia. Beszélnem kell veled!

Lajoš jelentőségteljesen a titkárnő felé fordult.

– Mint kommunista a kommunistával.

A titkárnő csendben kihátrált.

– Foglalj helyet.

Lajo nem ült le, hanem gesztikulálva sétált fel-alá a bolgár szőnyegen. A köztársasági elnök portréja mindenhová követte a szemével, de hallgatott. Átlátszó és matt hengeres fecskendők porosodtak az üvegvitrinekben, mellettük legyező alakban mindenféle méretű tűk hevertek. Utána a szikék és a sebészeti ollók szintje következett, laparotómiás kampókkal, visszatükrözve az ablakon besütő, szaggatott őszi napot. A szekrény alján vízmérővel, gázmérővel és tejmérővel zárult a Sanola-termékek kiállítása.

Šani mögött a falon egy fénykép függött, amelyen Christian Barnard ráz kezet vele a négyes számú üzemben. Mindketten nevetnek, és a világhírű fokvárosi sebész úgy néz ki, mint aki épp egy olajozottan működő csarnok látogatásának leírhatatlan örömét éli át. Az asztalon bekeretezett családi fénykép: Lajoš végigfuttatta rajta a tekintetét. Különösen Petrára ráncolta a homlokát, aki apja és anyja között állt, a flexaret önkioldója által megörökítve. Aztán végül a fogain keresztül nyomta ki:

– Szép!

S az asztal fölé hajolt.

– Ide jutottunk!

Šani felállt. Néhány másodpercig egymás szemébe néztek, majd a sógor megszólalt.

– Az, hogy szarsz a családra, nem lep meg. Szarsz rám, de tényleg. Az én pozíciómra. Rosszul teszed. Sosem kedveltél engem. De szarsz a gyerekedre is, úgy látom. Azt akarod, hogy tönkremenjen az élete? Tudom, kik állnak a dolog mögött. A nővéreim. Mindig a hátam mögött sustorogtak. Titkaik voltak! Folyton titkolóztak! Erika megszökött azzal a lelkésszel, most meg már a lányod is lelépett. Jól nézek ki, mi? Tudod is te!

– Jól nézel ki, Ladislav.

– Viccelődj csak, nem zavar. Úgy nézek ki, mint egy barom, aki nem tud rendet tartani a családjában. Ezt kapjátok

abból a tévéből. Nem értem, ilyen jó nagy dombok vannak Ruda körül, és mégis mindenki tudja fogni Bécset. Elveszi az eszeteket. De nem igaz, amit látsz, drága barátom, csak színészkednek abban az adásban! Az a Bécs nincs, legalábbis nem olyan, amilyennek mutatják. Hiszen ott munkanélküliség van. Koldusok vonszolódnak az utcákon! A nyomornegyedekben mindenfelé mezítlábas gyerekek koldulnak.

– Én nem ezt láttam Bécsben.

– Mert nem voltál mindenhol. Oda engedik a turistát, ahová akarják. Amikor megmutatják a fényes utcákat, nevetnem kell! Ez nem igaz! Honnan lennének ilyen boltjaik? Hiszen a háború után három vagon krumplit kellett adnunk nekik, hogy éhen ne dögöljenek! Most meg Propagandenstrassét építettek a stúdióban, hamis aranyat, gumiszalámit és játékórákat tettek a kirakatokba, kurvákat fizettek, hogy magas sarkú cipőben járjanak a kamera előtt, ilyen trükköket csinálnak a kapitalisták! De engem nem húznak be a csőbe! Speciális rádióadókat kaptak az amerikai hadseregtől, hogy a hegyeken át ide sugározhassanak.

Lajo zihálva szünetet tartott.

– Hiába beszélek hozzád. De nem vagyok gonosz. Segíteni akarok neked. Térj észhez, amíg lehetséges.

Sarkon fordult, és köszönés nélkül távozott.

Šani soha nem tudta meg, hogy sógora látogatása össze volt-e hangolva azzal, ami ezután következett, vagy Lajoš csak zseniálisan megérezte a karrieristákra jellemző orrával, hogy a téma a levegőben lóg. Még két óra sem telt el távozása után, amikor megcsörrent a telefon.

– Műszaki igazgató elvtárs, kérlek, gyere át hozzám.

Šani megkerülte a titkárnőt.

– Az öreghez megyek.

Magához vette az Egyiptommal folytatott levelezést. Azt gondolta, hogy meg fogják dicsérni a Kairóban elért nagy sikerükért. Az öregember azonban zaklatottnak tűnt, és a dolgozószobája helyett annak előszobájában ült, ahol mindig a látogatók várakoztak rá. Šani rádöbbent, hogy most már az igazgató is látogatóban van saját munkahelyén: a napjai meg vannak számlálva.

– Veled akar beszélni.

És fejével a saját irodája felé intett. Šani belépett. Bent egy negyven év körüli férfi állt modern bőrdzsekiben. Elegáns mokaszin volt a lábán, és kulturáltnak tűnt. Šani már látta valahol.

– Üljön le, kérem.

A férfi a kanapéra mutatott, és leült az igazgatói asztalhoz. A szoba közepén egy csiszolt bronzból készült hatalmas fecskendőmodell állt, agresszíven a mennyezet felé irányuló tűvel. Miután több látogató is kifogásolta, hogy a híres szobrász alkotása olyan, mintha keresztül akarná szúrni a köztársasági elnök portréját, elfordították a boltív felé.

A fickó rámosolygott, és Šani összerezzent. Már emlékezett. Amikor először ment San Franciscóba üzleti ügyben, visszatérte után ez a férfi három teljes napot szentelt neki. Kíváncsi volt, hogy kivel találkozott, miről beszélgettek, mit csináltak a többiek, és kivel… A férfinak akkor egy öreg feketékkel teli dixieland-együttes leírása keltette fel az érdeklődését. Istenien játszottak, olyan nyugalmat árasztva, amit most nagyon irigyelt. Aztán a férfi felsorolta, milyen számok hangzottak el, és mit ivott Šani a barátaival az asztalnál. Biztosan volt emberük a bárban.

– Hol van a lánya, igazgató elvtárs?

– Bécsbe ment, őrnagy elvtárs.

– Honnan tudja, mi a rangom? Amikor utoljára találkoztunk, még csak százados voltam.

– Vannak még barátaim.

– A barátai már nem sokáig lesznek vezető pozícióban. Önnek még mindig van esélye. Ön kiváló szakember. Iparágunknak szüksége van Önre. Nem néz ki jól, ha egy olyan ember lánya, mint Ön, elmegy. Különösen, ha éppen Ön kíséri ki a vonathoz.

– Ő még fiatal, előtte az élet.

– Orvos, ugye? Adunk neki még egy esélyt, igazgató elvtárs. Kap vízumot Ausztriába. Tudjuk, hogy az Ön Petrája ott él. Mariahilferstrasse, igaz? Sokkal többet tudunk. Nos, mit fog tenni? Rábeszéli, hogy visszajöjjön? Vezetőségünk úgy döntött, hogy több olyan embernek felajánlja ezt a lehetőséget, akik hibáztak. Ön is azok közé tartozik, akikben megbíznak. Ne rontsa el. Tudja, hányan készülnek már maguktól visszatérni? Utóvégre az itthoni helyzet normalizálódik. Mi vár az árulókra odakint? A mérnökök illemhelyeket takarítanak, az orvosok pedig tányérokat mosogatnak. Méltatlan, nem gondolja? De pártunk meg tud bocsátani azoknak, akiket a propaganda félrevezetett, azonban ez már nem sokáig lesz így.

– Visszavonják a lányom elleni letartóztatási parancsot?

– A szeme láttára tépem össze, ha megegyezünk. Ha egy héten belül nem tér vissza, távollétében három évre ítélik, mert illegálisan elhagyta a köztársaságot. Komoly ajánlat, igazgató elvtárs. Kap vízumot. A felesége természetesen itt marad. Várni fogja, és el nem mozdul innen, ezt garantálom. Menjen, és viselkedjen kommunistaként.

Šani falfehéren botorkált ki az igazgatói irodából. Az öreg még mindig az előszobában ült. Egy szót sem szóltak egymáshoz.

Šani nem tudta, hogy csak játszanak-e vele, tesztelik a hűségét, vagy komoly az ajánlat. Tudnak valamit Ottawáról? Nem hallgathatnak le minden telefont Magyarországon! Mi van, ha letartóztatják a határon, vagy követik?

Több tucat ügynök ment ki a menekültekkel együtt. Šani nem vette félvállról. Soha nem becsülte alá az állambiztonságot. Igazi profik voltak, és aki olyan idiótáknak hiszi őket, mint akik a rendőrviccekben szerepelnek, nagyon téved. Talán ezeket a vicceket is ők terjesztették, hogy az emberek kevésbé legyenek óvatosak.

Šani egész életében félt. Félt attól, hogy mit tudnak róla, és hogyan fogják azt felhasználni a családja, a gyermeke ellen. Rettegett. A hideg és ragacsos félelem talán születése óta lényének részét képezte.

Vagy mégsem? Hisz amíg fiatal volt, nem érzett félelmet… amíg egyedülálló volt, bizonyosan nem. Amikor megnősült és Petra megszületett, már fogták. Zsarolható volt a hozzá legközelebb állók szeretete miatt. A felszólítás, amelyet alig öt perce kapott, méregként bénította meg testét.

Munka után elvitte Annát sétálni. Fújt a szél, beborult. Anna sálat viselt a fején, ő kalapot, amelyet az egyik kezével folyton tartania kellett. A Stará Ruda fölötti népszerű ösvényeken sétáltak, látták mind a két templomtornyot, a temetőt és a gyár kéményeit. Amikor megbizonyosodtak arról, hogy senki sem hallja őket, halkan beszélgetni kezdtek. A szél a szájukba fojtotta a szavakat.

Hol Šani, hol Anna hajolt a másik füléhez, és beszélt tisztán, lassan.

– Mondd, mit csináljak? Megőrülök az egésztől.

– Menj Petra után.

– És te? Téged nem engednek!

– Később utánatok megyek. Engem biztosan kiengednek!

– Évekig eltarthat. Tudod, hány ilyen eset van?

– Inkább én legyek egyedül, mint a gyermekünk. Én itt kiismerem magam, de ő ott nem. Neki az teljesen új világ.

– Istenem, nem tudom. Nekem ez nem tetszik. Mit tegyek?

Csak két megoldás volt, mindkettő rossz. Hagyja magára Petrát, vagy hagyja itt Annát. Šaninak pedig döntenie kellett, mert a játék már elkezdődött. Másnap valóban átadták neki a Bécsbe szóló betétlapot.

A kockát elvetette, de az végül a saját fejére esett.

Huszonkettedik kép

A CSOMAG

A lányával való találkozás Ferdinand utolsó erejét is felemésztette. Amint a bécsi állomás eltűnt a látóteréből, odament a kis vécéhez, amely büdös és piszkos volt, mint a világ összes vonatvécéje, és még több nitroglicerint tett a nyelve alá. Szégyellte a gyengeségét. Ő, a testben-lélekben vasutas, úgy érezte, hogy amint felszáll egy vonatra, mindenki fel fogja ismerni őt. És hogy senkinek sincs joga tudni a problémáiról.

A Bécs felé utasokkal teli vonat félig üresen tért vissza Pozsonyba. Leült az egyik fülkébe, és azonnal megértette, hogy az összetört szívek klubjába érkezett. Főleg idősebbek ültek odabent. Síró nők, sápadt férfiak, anyák és apák, akik hozzá hasonlóan otthagyták gyermekeiket a bécsi peronon. Nem kellettek szavak. Mindegyikük túlélt egy olyan friss veszteséget, amelyről beszélni sem lehetett.

Ferdinand lehunyta a szemét. Eszébe jutott Tereza, hogy mindenben az első volt, hogy mindenhol kitűnt. Titokban jelentkezett egy meghallgatásra, majd egy nap ártatlan arckifejezéssel bekapcsolta a tévét, és látták, hogy ő lett az Úttörőfecske műsorvezetője. Olyan természetesen tartotta a kezében a mikrofont, mintha vele született volna. És menynyire szerette hallgatni az orgonát a nyitott ablakon keresztül. Hogyan játszott *Ki nevet a végén?*-t Jankóval, és szinte mindig hagyta, hogy öccse nyerjen. És noha mindenben segített anyjának, vasalni nem szeretett…

Ferdinand úgy érzi, mintha valaki forró vasalót szorítana a mellkasára. Nem kap levegőt, és a szegycsontja mögött égető

fájdalom nyomja az ülésbe, a bal karján lefelé szökik, megcsavarja a kisujját.

– Jól van? Fáj valamije?… Jézusom, orvost!

Amint a vonat megérkezett az állomásra, a kalauz mentőt hívott. Azonnal a Mickiewiczova utcai kórházba vitték, ahová Mária és Janko alig húsz perccel később érkezett meg. Még tudott beszélni a Terezának szánt csomagokról, utána eszméletét vesztette. Dr. Glauber, a család barátja, nem tudott segíteni. Súlyos miokardiális infarktus volt, és Ferdinand egy órával később meghalt.

Tereza csak egy hét után tudta meg. Hazatelefonálni nem lehetett, mindig kattant valami a kagylóban, és foglalt hang hallatszott. Így hát kegyes tudatlanságban élt, várta a buszt, és sétált Bécsben. De legalább Petrával volt.

Meghívta őt a Sacherbe, a Monarchia egyik tartópillérébe. Mint rendes turisták, rendeltek a nagy tulajdonosról, egyben a zseniális feltalálójáról elnevezett tortából – baracklekvárral volt megkenve, és vastag csokoládébevonat borította. Tereza eleinte nem akart bemenni egy ilyen puccos létesítménybe, úgy érezte, a végén a háziasszonya tönkremegy.

– Ne félj, én állom. Hansi és Rézi fizetik. Holnap megjön apa, és őket mintha kicserélték volna. Odadobtak egy obulust a méltatlan rabszolgalánynak.

– Megmozdult volna bennük a lelkiismeret?

– Nem tudom, létezik-e ez a szó az osztrák dialektusban.

– Továbbra is folyton vasalsz és mosol?

– Már mindent csináltam. Még a tapétát is lemostam, a WC-t pedig porszínezékkel lefestettem.

Petra élvezte, hogy van egy barátnője, legalábbis egy ideig. Hansinál és Rézinél el volt szigetelődve. Tényleg sok időt töltött a takarítással, de legalább nem kellett magára gondolnia. Nem találkozott más menekültekkel, nem járt a kávézóikba.

Voltaképpen kerülte őket. Otthon sem volt sok barátja. Aki medika, az mindig tanul, nincs ideje kapcsolatokra. Ráadásul úgy érezte, hogy ki nem érdemelt szerencsében részesült. Akármilyen lehetetlen is volt Hansi és Rézi, biztosítottak neki otthont, ennivalót és alapjában véve magánéletet is. Nem kellett zsúfolt hálótermekben aludnia, és olyan fürdőben zuhanyoznia, ahol mindig akadnak kíváncsi tekintetek.

– Hazulról nem jelentkeztek. Nem tudom elérni őket telefonon.

– Ne félj, Tereza, biztosan rendben van minden.

– Már nagyon várod apádat?

– Kicsit én is félek. Olyan titkolódzó volt.

– Csak aki bolond, az mond el mindent a telefonba.

– Tegnap itt láttam Werichet.

– Jan Werichet?

– Őt.

– Azt a színészt?

– Szivarral a szájában sétált a Mariahilferstrassén. Többen üdvözölték, mint Prágában.

– Ha még ő is elmegy, otthon nem marad semmilyen humor.

– Miért, úgy érzed, hogy most még van?

Nem volt értelme a buszpályaudvaron várni. Tereza megörült minden Szlovákiából érkezőnek, hátha hoznak csomagot, vagy meglát valakit, akit ismer. De egyre kevesebben jöttek Pozsonyból, és senkit sem ismert közülük. Szerencséje mintha elhagyta volna. Híres volt a váratlan véletlenekről. Mindig találkozott ismerősökkel. Most viszont sehol senki.

A családi tragédia ellenére Mária nem feledkezett meg róla. Előkészített egy konzervekkel és meleg ruhákkal teli csomagot, és megkérte a sofőrt, hogy vigye el. Az először nem akarta vállalni. Mivel minden kapcsolatot figyelnek, kockáztatná az állásvesztést és talán valami rosszabbat is. De tudott

Ferdinand haláláról, és bólintott. A Terezának szánt csomag azonban nem jutott messzire.

A határon a busz összes utasát leszállították. Mindenkinek ki kellett vennie a saját csomagját, és ki kellett állnia vele a járdára. Csak egy csomag maradt a raktérben. Senki sem jelentkezett érte. A katonák továbbra is feszültek voltak, nemrégiben itt éltek át egy bombatámadást hasonló csomaggal.

A rá fogott kalasnyikovaikkal arra kényszerítették a sofőrt, hogy vigye a fűre, távol a busztól. Utána apró darabokra lőtték szét.

Amikor Tereza végre haza tudott telefonálni, apját már eltemették. Mária hiába próbálta vigasztalni, hogy nem engedik át a határon. De ha mégis, azonnal letartóztatnák, és három év letöltendő szabadságvesztést kapna. Minden összeesküdött ellene. Bécs egy perc alatt ellenségévé vált, szecessziós sugárútjai, monumentális palotái és szobrai mind ráomlottak. El innen, el innen.

A repülőjegyre szánt pénzt félretette, inkább alig evett. Másnap este Tel-Avivba repült.

Huszonharmadik kép

AKKUMULÁTOR

A legszebb csehszlovák autó a legrondább aszfaltút utolsó kilométereit rója. Sajnos az út is csehszlovák. Ahogy a kenyér, a tej és a levegő – az aszfalt is minden országra jellemző. A miénk tele van kátyúkkal és jól-rosszul kitöltött üregekkel. A lengéscsillapítók nyögése és a karosszéria rezgése nem téved – íme, a haza!

A sofőr óvatosan vezeti Feliciáját, hogy ne tegyen benne kárt útközben. Olyan, mintha várná, hogy ki mikor veszi észre, de ez nem így van. Legszívesebben láthatatlan lenne. Hol vannak azok az idők, amikor valaki mindig intett neki. Ma mindenki befelé néz, nem kíváncsi a környezetére. A lassú vezetés oka tehát nem az aszfalt, hanem a volán mögött ülő férfi állapota.

Lássuk az arcát! Egy kis csepp csillog a szeme sarkában. A Felicia tetejét lehúzták, és a mozgó autó által felfokozott szél már eléggé hideg. Nemde ilyenkor a szem könnyezni szokott?

Anna meggyőzte, hogy mennie kell. Hogy ő lesz az, aki egyedül marad. Szóval így döntött. A fehér hölgy, az apró nő, akiben sokkal több erő van, mint gondolnánk. Šani most az autóban ül, és Petrának almás pitét, fehérneműt és orvostudományi könyveket visz. És fényképeket a családi nyaralásokról, nehogy elfelejtse őket.

A Balatonon. Petra lapos mellkassal és első fürdőruhájában, amelyet anyjától harcolt ki, aki próbálta meggyőzni, hogy a hatéves kislányoknak még nincs szükségük felsőrészre.

A Vrátna-völgyben. Petra egy lakkozott fából készült fokost forgat a feje fölött, és alig várja a brindza galuskát a közeli farmon. Juhtej-savóból iszik, és három napig nem kel fel a vécéről. Azóta sem nevezi másnak a nyaralását, mint „fos napoknak".

Stará Rudában. Fénykép csak úgy a ház előtt. Ottawában ez fogja legjobban meghatni a keresetlenségével. Nem ábrázoltak rajta semmilyen családi boldogságot, nyaralási idillt. Csak álltak lihegve egy hosszú séta után a bérházuknál, és minden olyan egyszerűnek és nyilvánvalónak tűnt.

Šani csatlakozott a várakozó autók sorához. Mellette egy menetrend szerinti busz parkolt. Az utasok éppen leszálltak, és vették ki a csomagjaikat. Mindenütt ott álltak határőreink és az orosz katonák.

Átadta az útlevelet és a betétlapot a zöld egyenruhás nőnek. Az szakszerű hitetlenkedéssel mérte végig. Végtelen másodperceket töltött a nyomtatvány elolvasásával és a bélyegzők ellenőrzésével. Egy orosz tiszt figyelte őket a sebtében felállított fabarakk ajtajából. A nő éppen az útlevelet adta vissza Šaninak, amikor a tiszt odament hozzá, és valamit odasúgott neki.

Šanit ellepte a hideg verejték. Tehát itt a vége. Soha többé nem fogja látni Petrát. De hisz ez egy kelepce volt, amelybe ő, a hiszékeny bolond, beleesett.

– Nyissa ki az autót, sofőr elvtárs.

Šani előrelépett. A tiszt tekintete a hátába fúródott. Kinyitotta a csomagtartót. Tudniuk kell, hogy szökésben vagyok, cikázott át az elméjén, annyi minden van itt. És az ülés alá rejtett dollárok…

– Ne ezt. Elöl.

A vámtisztviselőnőt nem érdekelte a bőrönd. Šani kinyitotta a motorháztetőt, és hátralépett. Miért gyötrik? Az orosz tiszt felélénkült, arcára széles mosoly ült ki, és csodálkozó ka-

carászással hajolt a Skoda motorja fölé. Šani annyira feszült volt, hogy eszébe sem jutott: az autózás istene az autók szerelmesét küldte az útjába!

Miközben a vámtisztviselő elnézően nézett az oroszra, aki a csehszlovák technológiát csodálta, Šani önbizalma visszatért. Azon a gyakorlott hangon, amellyel külföldön az orvostechnika bemutatását végezte, megszólította a férfit, akit a motor teljesen rabul ejtett. Korrekt oroszsággal tájékoztatta az ötven lóerős, ezernyolcvankilenc köbcentiméteres motorról, amellyel az autó az óránkénti százhuszonnyolc kilométeres végsebességet képes elérni. A katona elismerően bólintott, majd gesztikulálva megjegyezte:

– Kakaja malenykaja batyerija!*

Šani bólintott: igen, mi azt szeretjük, ami kicsi, apró, elfér a kézben. Éppen megfelelő az embernek. Önök viszont a nagy számok országa.

– Igyi!**

Šani már cseppet sem pánikolt, udvariasan rámosolygott mindkettejükre, lecsukta a motorháztetőt, és végül átlépte a határt. Az osztrák oldalon rövid formalitások után megállította az autót a határtól távolabb, és csak ült. A keze remegett, levegő után kapkodott. Ráeszmélt a megtett lépés végzetességére. Megmenti a lányát, feláldozza a feleségét.

Úgy hitte, hogy csak átmenetileg. Annát majd átviszi a határon. Óriási durranás lesz: riaszt minden hatóságot, követséget! A Köztársaság annyira szégyellni fogja magát, hogy meggondolja, érdemes-e szétválasztani a családokat! A Petrával való újbóli találkozás öröme elnyomott minden sötét gondolatot, beleértve azt is, amit egy ilyen intelligens ember nem hagyhatott volna figyelmen kívül: naiv, ha azzal áltatja

* Milyen kicsi elem! (orosz) – a ford.
** Menjél! (orosz) – a ford.

magát, hogy az állam nem áll bosszút rajta a kétszeres disszidálásért. Nem csendesen távozott, hanem nagy zajjal csapta be maga mögött az ajtót. És ez megbocsáthatatlan.

Hansi és Rézi kitettek magukért, és kifogástalan pörkölttel rukkoltak ki. Rézi már reggel elment megvenni a szép, sovány húst, és főzés közben, amelyben Petra is segített, végig a hentes borzalmas áraira és pofátlanságára panaszkodott. Amúgy kiváló hangulatban volt: végre megszabadul ettől a kolonctól a nyakán.

Közvetlenül az üdvözlések után ünnepélyesen átnyújtott Šaninak egy nagy borítékot, amely külföldi bélyegekkel volt teleragasztva. Egy levél az ottawai nővérétől. Minden szükséges nyomtatványt és meghívólevelet tartalmazott, amelyben Maria Ema Duvieur vállalta, hogy saját költségén gondoskodik csehszlovákiai rokonairól.

Petra nem tudott betelni az apjával. Mindig mellette ült, kérdezősködött, és önkéntelenül is követte őt a lakásban, amikor az éppen valamelyik ablakból nézett ki a forgalmas Mariahilferstrasséra. Úgy érezte magát, mint egy kislány, annyira ragaszkodott akkoriban a szüleihez. De a lakásban az udvarias mondatokon kívül némák voltak. Magányra volt szükségük, hogy elmondhassák egymásnak, amit el akartak mondani. Bécs leghíresebb bevásárlóutcája azonnal elnyelte őket közönyös nyüzsgésével.

– Mama nem maradhat ott!

– Nem marad végleg. De egyelőre igen. Így döntött, Peťka.

– Én inkább visszamegyek!

– Akkor értelmetlen lenne az ő áldozata. Ha visszajössz, halálra fognak zsarolni, hogy illegálisan hagytad el a köztársaságot, és hogy kegyesen visszavonták az ellened kiadott elfogatóparancsot! Ha egyáltalán, mert nem lehet bennük megbízni. De ha szét is tépték, bármikor megújíthatják! Még az

ellenem szólót is, mert segítettem neked! Minden még roszszabb lenne, Peťka. Ígérem, mindig ez lesz az első dolog, ami eszembe jut. Hogy mama utánunk jöhessen.

Azon a napon, amikor Anna a férjét a garázshoz kísérte, és várta, hogy a férfi a Feliciával kihátráljon, megforduljon és lassan, szokatlanul lassan elhajtson, egy csomagot kapott. A postás kézbesítette az ajtajánál. Amikor nekilátott, megtalálta benne Erika lakásának kulcsait, és egy gyorsan lefirkált üzenetet, hogy elmennek. Erika bocsánatot kért, amiért egyedül hagyta, és csak Šani gondjaira bízta. Felajánlotta, hogy bármit elvihet a lakásból, de ezt meg kell tennie, mielőtt lepecsételik.

A kivándorolt személy vagyona az államra szállt. Csehszlovákia-szerte megkezdődött a házak elnéptelenedése. A szomszédok éjfélkor a felettük lévő üres lakásokból érkező zajokra ébredtek, de senki sem hívta a rendőrséget. Tudták, hogy nem tolvajok járnak ott, hanem rokonok, akik még megpróbálnak elvinni néhány hasznos dolgot, míg lehet.

A vakáció után a gyerekek félig üres iskolákban gyülekeztek. Néhány helyen több osztályt kellett összevonni, olyan kevés volt a tanuló. A nyári szünetben külföldön maradtak a szüleikkel. A lakásokat leplombálták, a kerteket benőtte a gaz, az almák a fűbe hullottak és elrohadtak. Eltűnt a tájból a szelídség és az emberi minőség, melyek azután húsz végtelen évig nem tértek vissza belé.

Anna valóban elutazott Pozsonyba. Biztosra ment. A napaliban pasztell tájkép – falu faházakkal és templommal – lógott a falon. Egy hegyes csúcs meredeken emelkedett az egész fölé. Túl hegyes volt, mint egy kihegyezett ceruza, és a lenti templomnak elgörbült a tornya. A képen hibádzott a perspektíva, érezhető volt az alkotó gyakorlatlan keze, de sugár-

zott belőle a táj iránti szeretet. Erika festette közvetlenül iskola után, és olyannak mutatta a világot, amilyennek szerette volna, de amilyen sajnos soha nem volt.

Anna gondosan újságpapírba csomagolta a festményt, és visszazárta a lakást. A vonatút hazafelé végtelen volt, de ő időmilliomossá lett. Hirtelen minden kötelességének vége szakadt. Nem volt kire takarítania, főznie, nem volt kivel civakodnia. A világ forgása leállt.

Šani is elveszített egy darabot az életéből. Anna után előbbutóbb a Feliciától is el kellett búcsúznia. Tudta, hogy eljön ez a pillanat. De addig is vele akarta elhagyni a házat, hogy díszes külsőségek közt távozhasson. Anna nem ellenkezett. Elmondta neki, hogy főleg a lányának vitt dolgok miatt indul el, de Anna továbbra sem kérdezett semmit. Így aztán beszélt és beszélt, s egyre jobban belegabalyodott volna mindenféle logikátlan fejtegetésekbe, ha Anna nem zárja le az egészet egy csókkal.

Végül csak annyit tett hozzá: ne gondolja, hogy utoljára akarja vezetni azt az autót, amelyet Anna utált, de az igazság az, hogy utoljára akarta vezetni azt az autót, amelyet Anna utált. Nem hagyja otthon, mert biztosan lefoglalnák. De mit lehet vele kezdeni Ausztriában? Először egy mellékutcában akarta leparkolni, és elküldeni a kulcsokat Csehszlovákiába, hogy jöjjenek érte. De ki? Anna? Lajoš? Barátok a Sanolából? Senki sem kockáztatná meg, hogy olyan autót szállítson, amelynek tulajdonosa büntetendő cselekményt követett el.

Inkább Hansinak adja. Ez nem volt elragadtatva az ötlettől, be kellene az autót jelentenie, biztosítani kellene, teljes karbantartást végezni, és az sem biztos, hogy tudna vezetni egy ilyen keleti típusú járművet – ezeket mondta, és határozottan visszautasította. Šani azonnal ezres fordulatszámra pörgött fel.

Úgy tombolt, mint egy eltaszított menyasszony apja. Keleti típus, a francba! Inkább keres egy használtautó-kereskedést.

Amikor odaért, szinte megkövült. Az udvar tele volt régi Skodákkal. Látott Octaviákat, Spartakokat, MB-ket, Trabantokat és még egy Feliciát is, sokkal rosszabb állapotban, mint az övé. A tulajdonos csehül beszélt. Perfektül.

– Bécs tele van velük, uram! Ön szerint mennyit adnak érte? Önnek kellene fizetnie, hogy átvegyem!

Amikor Šani sértődötten, szó nélkül továbbindult, egy pasas elállta az útját, és pénzt ajánlott neki. Nem állt rá. Petrával a lehető legtöbb pénzre lenne szükségük. Otthon csúcsszakértő volt, de éhbérért. És akkoriban az ilyen kaliberű embereknek még nem voltak külföldi számláik. Még ha nyithattak volna is ilyeneket, nem tudtak volna mit utalni rájuk. Šani még ahhoz a garnitúrához tartozott, amelyik nem lopott. Sem ő, sem a Sanola igazgatója.

És meglepő módon még a kormány emberei sem. Akkoriban nem hálózta be őket úgy a korrupció, mint manapság. A Tízparancsolatot másképp szegték meg.

Habzsolták a hatalmat. Ez volt az az afrodiziákum, amelyért kiforgatták saját jellemüket, és lecsukatták a barátaikat, ha azok bármiféle fenyegetést jelentettek rájuk nézve. Részesedés a korlátlan hatalomból viszonylag szerény körülmények között. Ma már nem értjük, miért is érte meg nekik.

Huszonnegyedik kép

A TÉRKÉP

Az ORF támogatása segített Jozefnek túlélni az első heteket. Mindennap elment a családdal ebédelni a menzájukba, ahol rendszeresen találkoztak hol az egyik, hol egy másik ismerős társasággal. Két fő témájuk volt: mi újság otthon, és ki hova utazik.

Voltak köztük mindenféle esetek. Emberek, akik azért mentek el, hogy megmeneküljenek a börtöntől, de olyanok is, akik a kivándorlást személyes problémáik megoldására használták. Egyszer egy férfi, aki odahaza hagyta a feleségét, a szomszéd asztalnál ebédelt. Otthon nem szólt semmit, és eljött. A dolog már nem működött köztük, és itt volt a lehetőség, hogy igazán távozzon. Új életet akart kezdeni, nagyon messze, akár Dél-Amerikában. Elfogyasztotta a sültet és a krumplisalátát, megitta a kávéját, és soha többé nem látták.

Pozsonyból egymásnak ellentmondó hírek érkeztek, egyesek reményt keltettek, mások viszont rögtön rájuk cáfoltak. Egyre kevesebb volt a jó hír. A visszatérésre már nem volt reális esély. Mindenkit az foglalkoztatott, hogy melyik országba menjen. Bécsben nem maradt senki. Bár Csehszlovákiából több ezer ember költözött ide rövid időre, Bécs csak átszállóhelyként szolgált. Jozefnek szerencséje volt. A Szabad Európa Rádió állást, kétszobás lakást és havi kétezer-száz márkát ajánlott fel neki.

De Erika ellenezte.

– Tudod, nem a német nyelvvel van bajom, hanem a németekkel. Amikor ott brigádán voltam, rettenetesen sok egy-

kori SS-taggal találkoztam. Nem tudnék ott élni. Igazából nem is érdekelnek a németek. Ne legyen Európa, nagyon kérlek. Menjünk innen. Menjünk át az óceánon túlra. Európa mindenütt telis-tele van kémekkel.

Itt-ott értesültek Csehszlovákiából elmenekült emberek haláláról. Előfordultak furcsa autóbalesetek és váratlan szívroham is. Nem mintha Bécsben ne lett volna több karambol, mint Pozsonyban, és a feszült napok ne támadták volna gyakrabban a szívizmot, mint a nyugodt idők, de ami sok, az sok. Minden egyes haláleset rendkívül érzékenyen érintette őket, ha menekültről volt szó. Híre ment, hogy az állambiztonság még közéjük is beszivárgott, és kiválogatja azokat, akik hajlandók együttműködni vele. De aki ezt megtagadja…

– Csak Európába ne!

Jozef elismerte, hogy Erikának igaza van. Sajnálattal utasította vissza a müncheni ajánlatot, és újra ott találta magát, ahonnan elindult. Borzasztóan ki kellett ábrándulnia néhány pozsonyi rádiós ismerőséből. Amikor a határok még nyitva álltak, ezek menekültként jelentkeztek az ORF-nél – kaptak is támogatást. A menzajegyeket rögtön eladták, és hazatértek a schillingjeikkel. A lehető legtávolabbra kell kerülni az ilyenektől!

– Igazad van. El kell mennünk Európából.

A Katolikus Karitászban hatalmas világtérkép volt kifüggesztve. Minden olyan országot megjelöltek rajta, amely bevándorlókat fogadott be. Mindennap e térkép előtt találkoztak, ujjal mutogattak rajta, és suttogtak. Szomorú földrajz volt ez: valami véget ért. De reménnyel, új kezdetekkel is kecsegtetett.

Miután meggyőzték Peťkót, hogy Trinidad, a Húsvét-szigetek vagy Madagaszkár mégsem az igazi, kiválasztottak három reálisabb helyet – Ausztráliát, Kanadát és az Egyesült Ál-

lamokat. Ezután már csak az volt a kérdés, melyik adna nekik leghamarabb vízumot.

Ausztrália esett ki először. Amikor megérkeztek a bécsi követségére, ott szörnyű káosz fogadta őket. Éppen festés folyt. Mindenütt lábak tucatjaitól taposott, fehér festékkel telefröcskölt kartonpapír-halmok álltak. Az embert létrákon dolgozó festők és ingerült hivatalnokok kerülgették. Erika és Jozef azonnal sarkon fordult. Néha még egy ecset is meg tudja változtatni a sorsot. Utána évekig találkoztak olyan emberekkel szerte a világon, akik emlékeztek az ausztrál festésre, és arra, hogy éppen ezért választottak másik országot.

Kanada viszont tetszett. Kormánya gyorsított menekültprogramot hagyott jóvá. Jozefék nem tudták, hogy ott üzletelő neves honfitársaik – a cseh Baťa és a szlovák Roman – emeltek szót az érdekükben. Kanadában a lakatlan területekre való betelepítés volt napirenden, és a kiművelt emberfők iránt is érdeklődtek. A menekültek közt az orvosok, professzorok, egyetemi hallgatók voltak többségben. Ezért választották sokan Kanadát. Azonban amikor Jozef a konzulátusukon járt, megtudta, hogy jelenleg nincs szükségük szlovák lelkészre. A közösség kicsi, és éppen elég lelkésszel rendelkezik.

Jozef nagybátyja egykor evangélikus lelkész volt Pittsburgh-ben, de már nem élt. Tőle tudta, hogy számtalan szlovák lakik ott, az első hullám bevándorlói a legendás „kenyér-emigrációból". Döntöttek. Az USA-ba fognak menni. A vízum megszerzése a gyorsított eljárásban is három hónapig tart – de legalább már bizonyosak a céljukban.

Egy nap, amikor Erika a fehérneműt teregette, Jozef pedig Peťkóval játszott, a szállás hangosbeszélője egy nevet kezdett ismételgetni.

– Jožo, téged hívnak.

Felkapta a fejét.

– Engem? De hát kicsoda?

Igen. A hangosbeszélő kitartóan ismételgette a nevét egy német szóval együtt, amelyet ismert. Telefon. Rohant a portáshoz, aki az ablakon keresztül kiadta neki a kagylót. Ami utána történt, azt nem volt hajlandó Erikának részletezni.

– Az öcséd hívott.

– Lajoš?

– Nagyon vulgáris volt, nem is ismétlek el mindent, amit mondott. Hogy őt és az egész családját veszélybe sodortad, és nekik kell majd bűnhődniük a te szökésed miatt.

– Hogy talált meg minket?

Jozef megvonta a vállát. A menekültek névsorát senkinek nem adták ki. Aznap szállót cseréltek. Lajoš egész életében az államvédelmisekkel kocsmázott. Mi van, ha itt is ártani akar nekik? Egészen az indulásukig féltették a biztonságukat.

A személyzet mindenhol jól bánt velük. A hétköznapi emberekkel az utcán rosszabb volt a helyzet. Féltek a bűnözéstől, féltek a menekültek által keltett nyugtalanságtól. Az eladónők még bizalmatlanabbul néztek rájuk. Szó szerint követték őket a polcok között, belekukucskáltak a táskájukba, lopással gyanúsították őket. És sokan valóban loptak. Pénzhiányból, akaratgyengeségből. Életükben először olyan árukat tarthattak a kezükben, amelyek egykori hazájukba nem jutottak el. És micsoda illatot árasztottak!

A csehszlovák üzletek bűzlöttek a fertőtlenítőktől. Itt mindent finom illat lengett körül. Az iparcikkektől a könnyű pulóverekig minden át volt itatva vele. A színek pedig az éhes szemeket is felkorbácsolták. Minden banalitást úgy csomagoltak, hogy azt meg is vegyék. Nyújtsd ki a kezed! Vigyél magaddal!

Csehszlovákia polgárai húsz év múlva újra átélik ezeket a kínos érzéseket, amikor leomlik a vasfüggöny. Kis változtatás-

sal. Bár az osztrák kereskedők ugyanilyen gyanakvóak lesznek velük szemben, hajlonganak előttük, és behívják őket az üzletükbe. 1989-ben a tájékozatlan csehszlovákok minden elfekvő és másodosztályú árujukat felvásárolják, ezért lelkes Grüss Gott!-tal fogadják őket.

De most az 1968-as évszámot írjuk a jégvirágos ablaküvegre. Gyorsan lehűlt az idő, mindenki sálat és sapkát visel. Jozef teljesen úgy néz ki az usánkájában, mint egy idegen. A csúnya pillantásokat elviseli. Minden országban vannak idióták, sőt ott, ahonnan elmenekült, még hatalomra is jutottak. Valahogy csak ki lehet bírni az indulásig. Három hónap. Majdnem száz nap!

Részmunkaidős állást talált, amit egy ismerős ismerőse közvetített, amolyan – a fantáziát megerőltetve – távoli rokon. Jozef pedig szívesen használta a fantáziáját, a szegények ópiumát. Elképzelte Pittsburgh-öt, a kéményeit, az utcáit és egy házat valahol, ahol alkalmasint lakni fognak. Olyan állást kapott, amelyet úgy nevezhetünk: a titkárnő asszisztense. Naponta járt a postára levelekkel és levelekért, csomagokat vett át és másolatokat készített.

Eközben Erika igyekezett fenntartani a háztartást. Olcsó húst vásárolt a Naschmarktban, és örült, hogy van mit főznie a fiúknak. Csak egy hónap múlva tudta meg, hogy lópörköltet esznek. Ettől egy időre spontán módon vegetáriánusokká váltak. Megtanulták ezerféleképpen készíteni a zöldséglevest és a burgonyát. És több hektoliter teát megittak.

A nyűglődés azonban nem volt értelmetlen. Jozef megkereste a ruháira valót. Hiszen a lelkész úr nem mehet Amerikába elnyűtt farmerben.

Minden hitnek megvolt Bécsben a maga szervezete, amely szárnyai alá vette az övéit. A katolikusoknak a Karitász, a zsidóknak a Hiász, végül a protestánsoknak az Egyházak Világtanácsa. Csak a kommunistáknak nem volt semmijük. Igaz, ők nem voltak felekezet, de gyakorlatilag nem álltak távol az egyház-léttől, csak nagyon más szimbólumokkal és eszmékkel.

A kivándorló kommunistákra nem a sajátjaiknál való jelentkezés, hanem a nagyfokú rejtőzködés volt jellemző. Šanit annyira lefoglalta a kiköltözés, hogy nem volt ideje szégyenkezni. Tudjuk, hogy csak formális kommunista volt, de Bécsben annyi sértést hallott hazai pártja ellen, hogy inkább hallgatott arról, ki ő, honnan való, és mit csinált.

Azonnal kérvényezte a Vöröskeresztnél, hogy Anna elhagyhassa Csehszlovákiát. Ugyanezt a kérést elküldte a nagykövetségünknek is. Ott senki sem akart szóba állni vele, de legalább a levelét regisztráltathatta az ablakban. Nagyon vonakodva pecsételték le, és ennél többre a hatóságok nem is voltak hajlandók. Petra angol és francia tankönyveket vásárolt, és együtt forgatták őket. A gimnáziumban még tanult nyelveket, de tudása az egyetemi évek alatt már jócskán megkopott.

Šani tűrhetően kommunikált angolul. De összesen csupán tizenegy napot töltött külföldön, és végig csak a műszaki osztályokon dolgozó partnereivel tárgyalt, akik tapintatból nem javították ki borzalmas akcentusát és szegényes szókincsét.

Meg volt győződve arról, hogy elsajátította a nagy Shakespeare nyelvét. De egy pillanat alatt rá kellett ébrednie, hogy kétféle angol létezik – az egyiket ő beszéli, a másikat pedig az egész világ.

– Soha nem tanulom meg.

Azzal a jó érzéssel, hogy tud szpíkelni, belevetette magát a francia nyelvbe. A 3. oldalon levő párbeszédet célozta meg.

– Zse szví Alexándr.
– Nem zse szví, hanem zs szüi, papi. Zs szüi.
– Zse szvi.
– Zs szvi!
– Én már csak ilyen Šaňo vagyok, bocsáss meg.
Petra elmosolyodott.
– Hát az vagy.

Huszonötödik kép

HÓ

Milant a jugoszláv tengerparton lepte meg a történelem. Ő és a szülei nem is gondolkodtak sokáig. Elintézték a formaságokat, beszálltak a kocsiba, és elhajóztak Haifába. Ott végeztek az utolsó csehszlovák konzervekkel. Amikor Milan egy drótkosárba dobta őket a kikötőben, azt szimbolikus búcsúnak tekintette. Dehogy akartak ők visszatérni egy orosz katonákkal teli országba. Zsidók voltak, izraeli gyökerekkel és rokonokkal, és ha lehet ilyen helyzetben optimizmusról beszélni, akkor hittek az új esélyben is.

Az MB, a csehszlovák mérnöki alkotás ékköve – egykor jelentős vagyon – értékét vesztette, amint kerekei Izrael földjére gurultak. Milan eleinte azt hitte, színvonalas járműben ülnek, de Haifa modern autókkal felszerelt útjainak látványa gyorsan visszazökkentette a szilárd aszfaltra. Míg a tulajdonosai által „ezer apró fájdalomnak" nevezett Skoda 1000 MB csendesen rozsdásodott a kikötőben, a szülők rokonoknál szálltak meg, Milan pedig a Masaryk kibucba tartott.

De Tereza nem volt ott, elutazott Bécsbe. Mindenki azt mondta, hogy csak rövid időre. Így hát várt.

Beiratkozott az ulpanba, egy külföldieknek szóló nyelviskolába. A héber nyelv ismerete elengedhetetlen volt. Enélkül nem lehettek esélyei. Még a harmadik napját sem töltötte ott, amikor Tereza lépett be az osztályterembe. A tanárnő bemutatta, de a legtöbbekkel ismerték egymást. Az egyik arc azonban teljesen meglepte.

Milan megvárta a szünetet, amíg mindenki kiment az udvarra, aztán megölelte a lányt. A lány viszonozta az ölelést, és attól a pillanattól kezdve bizonyosak voltak benne, hogy összetartoznak.

– Érted jöttem. Veled akarok maradni.

– Komolyan mondod?

– Feleségül akarlak venni… ha akarod.

Nem, nem, ez nem ilyen gyorsan történt, Tereza biztosan ellentmond majd a leírásomnak, de a próza csak felgyorsítja az időt. Az ő idejüket pedig már régen előkészítette az első találkozásuk a Heyduková, és az a kérdés, amelyet Milan apja a zsinagóga udvarán, Tereza felé hajolva tett fel, és amellyel az egész kezdődött.

– Bemutathatom neked a fiamat?

Milan apja fogorvos volt. Miután visszatért a koncentrációs táborból, megharagudott Bátorkeszire. Nem akart visszatérni abba a faluba, ahonnan a transzportba küldték, a háború után Somorján kezdett praktizálni. Milan a gyermekkorából emlékszik a fogsor-mintázó viaszra, amelyből apja olykor csónakokat és repülőket formált, hogy ő játszhasson velük.

Fürge és finom ujjai voltak. A fogorvos kicsit olyan, mint a művész, még ha nem is érzi magát annak. Próbáljon meg az Olvasó egy fogsort modellezni! Mi más ez, mint apró szobor? E sorok írója is két féléven át fogorvostan-hallgató volt, és krétából kapart fogmodellt. Nos, az a művészeti alkotás, amellyel eszünk, nem kevésbé értékes, mint az, amelyet megtekintünk. Csak az első a szájban található, a második pedig a galériákban lóg.

Tereza a csehszlovákiai tapasztalatai hatására minden hazafiságot bizalmatlanul fogadott. A kommunista ideológusok itthon annyiszor visszaéltek vele, hogy az különösen a fiatalokat undorította. De Izraelben más oldalról látták a dolgot.

Ulpani tanárnőjük például nem akart Spanyolországba menni nyaralni, ahol rokonai élnek. Egyetlen napra sem akarta elhagyni a hazáját, mert mihez kezdene nélküle? Mármint az ország! Komolyan beszélt. Tereza először mulatott rajta, de aztán kezdte mélyen sajnálni, hogy ő nem lehet mindig büszke Csehszlovákiára. Csak olykor-olykor. De születésétől fogva és egyhuzamban semmiképpen. Sajnos nem.

Csupán a mamától kapott levelek emlékeztették eredeti hazájára. Minden héten megérkeztek, és mindig megpróbált válaszolni rájuk. Volt, hogy jó darabig nem ért célt egyetlen levele sem. Némelyik elveszett, főleg, ha fényképekkel volt bélelve. Valakit zavart a mosolygó arcuk a Tel-Aviv-i utcán. Vagy csak képzelte volna?

Aztán a következőben megpróbálta leírni, ami az előzőben állt, de hiába: nem készített másolatokat. A gyakorlati információkat ugyan meg tudta ismételni, de arra már képtelen volt, hogy az anyja és a testvére iránti őszinte érzéseit újra szavakba öntse, mert az ismétlés mintha gyengítené a szeretetet – mint az a csók, amelyet már nem spontán adunk, hanem kikényszerítik tőlünk.

„Tegnap ablakot pucoltam a szobádban, és kimostam a függönyöket, már a helyükön lógnak. Különben nem nagyon takarítok, mert ősszel mindent leporoltam nálad – a foteleket, a kanapét –, és letakartam szilikon ágytakaróval, nem aludt ott senki, tiszta. Elszomorító látvány a szép szobád, hallgat a rádió, a gramofon és a telefon, folyton vásárolok valamit, párnát, takarót, Janko vett neked egy fekete gyertyatartót piros gyertyával a születésnapodra – nem árulhatom el, de hogyan is adná oda, ha nem jössz?

Szörnyű kár, hogy egy ilyen okos lánynak, mint te, aki lassan végzett volna, ott kell megélhetést és munkát keresnie. Nagy dolog bekerülni az egyetemre, és itt mindened megvolt, most pedig semmid sincs. Vissza kéne jönnöd, kipihenni az

ottani hőséget, amely nem tesz jót a szervezetednek. Inkább nem mutattam meg senkinek azt a miniszoknyás fényképet. Különben csinos, te és Milan is szépen mosolyogtok, de az a szoknya. Tudom, hogy kopott, de gondolj bele. Kilátszik a hasad. Tudod, hogy téged szeretlek a világon a legjobban, én vagyok az anyád, aki csak jót akar neked, de gondolj bele. Adódott olyan lehetőség, hogy a lakásunkat kétszobás, központi fűtéses lakásra cseréljem. Azonban neked is nyilatkoznod kell. Hogy ha vissza akarsz jönni, legyen saját szobád. Várom a döntésedet, bár jól tudom, hogy ez nem könnyű…"

A mama levelei után úgy érezte, mintha darabokra törték volna, hogy aztán öccse levelei összeragasszák, mint egy törött vázát.

„Szia Terka, sok újdonság van itt Pozsonyban. Hatalmas Prior áruház nyílt. Már kétszer jártam ott. Még mozgólépcsők és liftek is vannak, kiváló rugózással. Leginkább a mozgólépcsők érdekeltek. A Priorban a világon minden kapható. Főleg szép pulóverek és mindenféle hangszer, szóval a hangszerosztály emeletén furcsa hangokat hallani. A múlt héten beteg voltam. A doktornő mosolyogva gyomormérgezést állapított meg, és szigorú diétára fogott. Három napig feküdtem, és bár pár napja már egészséges vagyok, mama nem enged sem sültet, sem savanyú káposztát ennem. Szomorúan nézem, ahogy ő nagy kanállal eszi…"

A karácsonyt Milannal és barátaival töltötte. Béreltek egy dzsipet, és elmentek a hegyekbe. Jó nagy túrát tettek, mert magasan fent hófödte hegyeket láttak. Megmászták a Chermon-hegyet a Golán-fennsíkon. Egy óra tempós gyaloglás után először láttak Izraelben havat. Hatalmas sziklák kőtengerében hógolyóztak, amíg egy katonai járőr oda nem ért hozzájuk.

– Megőrültek?! Libanonban vannak! Ez az államhatár!

Az őrültek átlépték a határt a hócsata közben. Azonnal vissza kellett fordulniuk. Szerencsére a katonák izraeliek voltak. Máskülönben már régen halottak lettek volna, vagy a legjobb esetben foglyok.

Tereza egy ideig hozott magával a kezében egy kis havat. Persze az eltűnt, csak víz maradt belőle a tenyerén. Azonban még hetekig emlékezett a hidegségére.

Huszonhatodik kép

REPÜLŐGÉP

Annát még nem sikerült áthozni a határon, de Šani nem adta fel. Közeledett az indulás dátuma és nem tudtak tovább várni. A Vöröskereszt tisztviselője azt tanácsolta nekik, hogy repüljenek: minél nagyobb ugyanis a távolság köztük és Anna között, annál erősebbek lesznek a családegyesítés melletti érvek. Petra tehetetlen volt. A mama elérhetetlenné vált számukra, lehettek akár Kanadában, akár csak a Pozsonyon túli határ mellett. A távolságot nem méterben mérték, hanem egy kettéosztott világ paragrafusaiban.

Mindezt tompította az az érzés, hogy olyan országba repülnek, amely úgy döntött, hogy szüksége van rájuk. Telefonon beszéltek Mariškával, aki elmondta nekik, hogy a kanadai kormány minden menekült számára ingyenes hat hónapos nyelviskolát készít elő (Šaninak biztosan nincs szüksége rá), pénzbeli támogatást a lakhatásra (a nagynéni visszautasította, mert szegény férje forogna a sírjában), sőt még ruhákat és cipőket is (ez utóbbit ingyen, a Baťa üzletekből). És a repülőgép mindenkiért a miniszterelnök költségére érkezik.

De Jozef a változatosság kedvéért semmit sem kapott ingyen. Az Egyházak Világtanácsa megvásárolta nekik az összes jegyet New Yorkba, de mivel kétnyelvű nyomtatványon írta alá (nem tudott angolul, ezért azt a nyelvet adta meg, amelyet jól-rosszul megértett) – tačam iznos pozajmice od S.S.C. koju imam da vratim: 350,- $ (mindent vissza kell adni), lice ili ustanova kojoj će se vršiti plaćanje: CH. W. S., Post Office

Box 156. New York, N.Y. 10010 (erre a címre).* Menetrend szerinti járattal repülnek a célállomásukra közönséges utasokként. És az Egyesült Államokban nem vár rájuk sem segítség, sem pénz, sem nyelvtanfolyam. Mindenről maguknak kell gondoskodniuk. Az amerikaiak csak kezet ráztak velük: welcome.

Jozef tudta ezt, és mégis hálás volt. Az volt az érzése, hogy ő, egy kis bábu, életében először sakkozik önmagával, és csak rajta múlik, jót lép-e vagy sem. Többé senki mást nem okolhat.

Az utolsó vacsora Hansival és Rézivel váratlanul kellemesen alakult. A házigazdák megnyugodtak, hiszen alig tizenkét óra múlva megszabadulnak egy olyan problémától, amelyet három hónappal ezelőtt egy nagylelkű bólintással okoztak maguknak. Sőt Rézi úgy kezdte érezni, hogy Petra túl sokat dolgozik nála ahhoz képest, hogy vendég, ezért titokban behívta a kamrába.

Egy kartondobozban, ahol a szárított gombákat tartotta – egykor Hansival együtt szedték őket a külvárosi erdőben, és azóta megpenészedtek –, volt egy ékszerdoboz. A gomba szaga természetes védelmet jelentett. A kincs Camel cigarettásdobozban rejtőzött, egy réteg szerves anyag alatt. Amióta egyszer majdnem kidobták a szeméttel együtt, ahová a nyaralás előtt tették, mert nem bíztak a bankokban, jobb helyet kerestek neki: a kamrát. Petra önkéntelenül befogta az orrát, de Rézi ezt nem vette észre. Arca ellágyult, ahogy meglátta a bársonyba rakott aranydukátok szabályos sorait.

Az egyik legkisebbet választotta, amelynek hátoldalán a lelőtt Kennedy elnöknek, az akkori idők mártírjának ikonikus portréja szerepelt. Ünnepélyes arccal, mintha legalább-

* horvát nyelven – a ford. megj.

is a saját máját készülne felajánlani, nyújtotta át Petrának a pénzdarabot.

– Emlékül neked Tante Rézitől.

Petra erőt vett magán, és megcsókolta őt.

Végül is Jozef látta az anyját, bár csak a távolból. Megint a hórihorgas Jozefko hozta, de ezúttal egy régi Wartburgban érkeztek. A dévényi rakparton sétáltak, a határőrök figyelő szemei előtt. Többen is tettek ilyen furcsa sétákat, akik inkább a túlsó partra néztek, mintsem a lábuk alá. Egy darabig még lehetett álldogálni a Duna mellett Dévény romjai alatt. Onnan gyakran az osztrák partra figyeltek azok, akiket valakitől elválasztott a határ.

Testvérek a testvérüket nézték. Apák az anyákat. Szülők a gyermekeiket és gyermekek a szüleiket. Csak kis távolságra voltak egymástól. A Morva folyó lustán csordogált közöttük, hogy aztán beleömöljön a szilajabb Dunába.

Jozef Erikával és Peťkóval állt egy ártéri erdőben az osztrák oldalon. Egy osztrák katona látótávolságon belül dohányzott. Ahogy a csehszlovák oldalon is a katonák, csak azzal a különbséggel, hogy ő Marlborót szívott, emezek itt Marsot. És volt még egy apróság.

Ha Jozef a folyóba vetette volna magát, és át akart volna úszni, az osztrák utána ugrott volna, hogy ne fulladjon meg. A csehszlovák egy géppisztolygolyóval küldte volna a mélybe. Mindez nem a fegyveres fiúk jellemére utal, csak az általuk kapott parancsra.

– Melyik a nagymama, apa?

– Akin fejkendő van.

– Az öreg?

– Hogy beszélsz a nagymamáról, Peťulko?

– Oda akarok menni hozzá.

– Állj meg, különben beleesel a vízbe!

– Nagymama! Nagymama!

– Csitt, aranyom, könyörgök, maradj csendben, különben mennünk kell innen.

– Mami, a nagyi nevet vagy sír?

Petra az ágyban fekszik, nem tud aludni. Még senkit sem kezelt, amióta befejezte az orvosi egyetemet. Addig negyedévet kellett dolgoznia Trencsénben a belgyógyászati osztályon. Úgy érzi, hogy mindent elfelejtett. Alig várta a kórházat. Bár kissé gátlásos volt, mindig sikerült szívélyesen elbeszélgetnie a betegekkel. Még az idegenekkel is együttérző volt, kíváncsi, elsőként kérdezett. Szavakészsége nagy mértékben megkönnyítette volna otthoni praktizálásának első éveit.

Most egy olyan országba fog repülni, amelynek a nyelvét alig ismeri, és ahol a szakmai problémák mellett főleg a kommunikációval kell majd megküzdenie. Legsötétebb félelme, hogy nem fogja megérteni, amit idegen páciensei mondanak. Végül hajnalban sikerül elaludnia, de beteg emberek falfehér arcáról álmodik, akik sürgetően beszélnek hozzá egy olyan nyelven, amelyet még soha életében nem hallott.

Jozefnek és családjának a repülés előtti éjszakán a légitársaság által biztosított szállodában kellett megszállnia. New Yorkba készültek az izraeli El Al légitársaság járatán, amelyet előző nap Brüsszelben támadás ért. Vagy ezért, vagy a bevándorlási szabályok miatt a családnak helyet kellett változtatnia, aminek Peťko különösen örült. Olyan szobát kaptak, amely egy hostel esetében kifejezetten luxus lakosztálynak számított. A fiút elbűvölték az aranyozott kilincsek: óránként talán százszor is kinyitotta és becsukta velük az ajtókat.

Erika örült, hogy a fiának jó a kedve, és nem érzékeli a szülei által oly nehezen leplezett feszültséget. Jozef ki tudja hányadszor olvasta el az ajánlólevelet és a püspöki meghívót.

A Sion Zsinatnak szlovák lelkészre volt szüksége, mert akik náluk prédikáltak, csak alig beszéltek szlovákul.

Van valami, amivel elindulhat, némi bizonyosság. Legalább egy kicsi…

A schwechati repülőtéren két gép készül felszállásra, mindössze néhány perces különbséggel. A többivel együtt lassan haladnak a sorban, és várják, hogy a torony engedélyezze az indulást. Az egyikben ül Erika a családjával. Menetrend szerinti járat New Yorkba. Turisták, kereskedők, egy fekete család, apácák. A légiutas-kísérő mentolos cukorkát kínál füldugulás ellen. Peťko szemfüles, hármat is vesz belőle. A légiutas-kísérő mosolyog, és rögtön színes zsírkrétákat hoz neki, repülőgépes színezőkkel. Peťko megköszöni.

Miközben a gép elemelkedik a kifutópályáról, Erika úgy érzi, hogy kiszakad a szíve. Visszanéz a kis ablakon – és a szív a gumiktól összefirkált pályán görög. Addig forog, amíg el nem tűnik. Megragadja Jozef vállát.

– Eszembe jutott az előadásod… a transzplantációról, emlékszel?

– Mi ütött beléd?

– Elveszik a régi szívünket, és adnak helyette újat.

– Erika, kérlek…

– Az a nő öt órát élt.

– Túl fogjuk élni, ne aggódj.

Šani és Petra egy Boeingben ülnek, amelyet a kanadai kormány küldött a menekültekért. A fedélzet zsúfolásig megtelt. Ismerős arcokat is látnak, akikkel a nagy térképnél találkoztak. Petra örökké emlékezni fog ennek a gépnek az illatára: bőr, műanyag, Sunar, kisgyerekek izzadtsága, gyorsan elszívott cigaretta és parfümök, amelyek nem tudják elkendőzni a félelmet.

A légiutas-kísérő zsúrkocsit tol a folyosón.

– Whisky? Beer? Wine? Cognac? Juice?

Senki sem rendel. Mindenki Kanadára tartogatja a dollárjait. Petra rájön, hogy a kabinban még mindig közép-európai levegő terjeng, amely csak akkor oszlik majd el, ha odaérnek. Mi lenne, ha nem nyitnák ki az ajtót? Meddig tartana ki? Gyerekes, de fulladozik.

A légiutas-kísérő visszajön, kitartóan kínálgat:

– Whisky? Beer? Wine? Cognac? Juice?

Meglepi, hogy mindenki elfordul. Aztán végre feldereng neki az ok, és hangosan bejelenti az egész társaságnak:

– It's free!

Az utasok felélednek. A légiutas-kísérő nem is mosolyoghatna ennél szélesebben. A zsúrkocsira mutat. Šani odahajol Petrához.

– Képzeld, ingyen van.

A hír azonnal elterjed az egész fedélzeten. A légiutas-kísérő attól kezdve meg sem áll, mindkét oldalra tölti a szeszesitalt. Valamennyien elkezdenek inni. Még Šani is.

Ez a legszomorúbb buli, amire emlékszik. Van, aki énekel, van, aki nevet, de közben összeszorul a torka és könnyes a szeme. Mindenki iszik, és kérdezgeti, mi várhat rá Kanadában. Az alkohol által összehozott idegenek biztosítják egymást, hogy nem lehet rosszabb, mint a tankok által megszállt köztársaságban. S az alkohol óceánjában, amely csak valamivel kisebb, mint amelyik felett repülnek, ezt szinte el is hiszik. Mert az ember már csak ilyen furán optimista lény.

Amikor a New York-i gép elérte az utazómagasságot, és a fagy kezdte finoman átfesteni az ablakokat, Erika a férjéhez fordult.

– Jožko, te lelkész vagy, mondj valamit.

Jozef lehajtotta a fejét.

– Urunk, Istenünk, köszönjük, hogy nem hagytál el minket.

Ennyi volt az egész. Utána hosszasan hallgattak. Ma, több mint negyven év elteltével Jozef azt is tudja, hogy többet kellett volna mondania. Például ezt:

„Urunk, Istenünk, két dologért mondunk köszönetet. Azért, hogy nem hagytál el minket, és azért, hogy nem árultad el nekünk, mi vár ránk ott."

Huszonhetedik kép

A TÖBBIEK

Anna nagytakarításba kezdett. Lemosta a fehér bejárati ajtót, és feltörölte a linóleumot az előszobában. Kiporolta a bolgár futószőnyeget, amelyet Šani hozott egy üzleti útjáról. A kádat súrolóporral dörzsölte végig, és klóros készítménnyel tisztogatta a csempék közötti fugákat. A konyhában kihúzta az összes szekrényt, és szappanos vízzel kimosta őket. Tiszta papírt tett a kredenc tetejére, amit soha senki nem lát, de ahová folyamatosan hullik a por. Felporszívózta a szobákat, és vigyázva kifényesítette a *Zlatá Zuzanát*,* minden család kultikus poharát. Az összes lepedőt kimosta és kivasalta. A paplanok ki lesznek tisztítva, mire erre jár a mobil tolltisztító, amelyet időtlen idők óta egy roma család üzemeltet a régióban.

Ez csak töredéke volt a lakásban végzett munkáinak. Kevesebb, mint egy hétig tartott. Utána minden ragyogott. Mint tudjuk, nincs ragyogóbb a ragyogóan ragyogónál – kivéve a kommunizmus szép jövőjét –, így Anna egy pillanatra megállt. Úgy döntött, nem adja át magát a kétségbeesésnek, és az egyetlen gyógymódot is tudta erre. A munka. De mielőtt kitalált volna egy másik feladatot, a Sanolában voltak olyan kedvesek, és megengedték neki, hogy a munka segítségével intenzíven felejtsen.

Amióta Šani kivándorlása megerősítést nyert, még az a néhány ember is, aki addig köszönt Annának, beszüntette ezt. Ha sorban állt az élelmiszerboltban, vagy betért a pati-

* „Aranyos Zsuzsanna", csiszolt üvegpohár-készlet – a ford. megj.

kába gyógyszerért, mindenütt néma csend fogadta. A Fehér Hölgy 1968 telének szelleme volt. Csendes, láthatatlan, megfélemlítő. Ha az utcán egykori könyvelésbeli kollégái észrevették, inkább átmentek a szemközti járdára. Sőt, mivel Stará Rudában nem voltak széles sugárutak, csak keskeny utcácskák, és a szemközti járda elfogadhatatlanul közel volt, inkább idegen helyekre vagy olyan boltokba tértek be, ahol nem is volt dolguk. Néhányan közülük egyszerűen sarkon fordultak, és ellenkező irányba indultak el. – Hogy miért beszélünk egykori kollégákról? Mert Annát nem egészen egy héttel Šani szökése után másik munkahelyre helyezték át.

Nem kezelhet olyan érzékeny adatokat, mint a bérek. Nem mehet be többé a bankba páncélautóval a fizetésekért. Nem ülhet be két részeg rendőr közé, akik Škorpión géppisztollyal szeretnek hadonászni, annak dacára, hogy még senki sem próbálta ellopni a Sanola-dolgozók fizetését. Anna már nem volt méltó erre a felelős funkcióra. Nyugodtan fogadta a fizikai munkára való váltást. Kevesebb, mint egy óra alatt betanították.

– Ezt így helyezi be… megszorítja… kétszer kell… elmozdítja a horgot, és betesz egy újat.

Szó szerint így hangzott egy új dolgozó szakmai instrukciója a hármas üzemben, azaz a vízórafestő műhelyben. Anna gyorsan tanult, nem volt nehéz dolga. Ezt így tette be, kétszer megszorította, elmozdította a horgot, és betett egy újat. A mozdulatok gépiessé váltak, a szórópisztoly szabályos sziszegése megnyugtató volt. Az arcán légzőkészüléket, a fején sálat viselt, amely mögül egy idő után mindig kikandikált egy-egy fehér hajszál.

Amikor megszólalt a sziréna, kikapcsolta a kompresszort, szekrénybe tette a munkaruháját, és hazament. Nem evett az üzemi menzán. Egyrészt ehetetlen masszákat főztek – egyszer „sárgaborsó-főzelék kolbásszal", másszor „zsemlefelfújt kom-

póttal" néven –, másrészt nem akart senkivel sem találkozni. Sajnálta, hogy az embereknek kínos helyzetbe kellett kerülniük a jelenlétében. Hogy érdeklődést színleltek valami iránt, ami fényévekre volt az ő világuktól.

Az étkezdében a beszélgetések egy asztal kritikusan szűkös terében zajlanak, ahonnan nincs menekvés. Ezért ha ő ült le először, senki sem ült le mellé. De ha ő telepedett volna le valakihez, akkor arra ítélte volna az illetőt, hogy kínlódva magába erőltesse az ételét, és inkább a mosogatóhelyiség ablakához vigye azt, mintsem hogy beszélgetni kezdjen vele. De nem, helyesbítek, nem álltak volna fel azonnal, mivel volt még bennük cseppnyi büszkeség. Inkább az arcuktól az ujjbegyükig elpirulva, teli szájjal motyogtak volna valamit, ami jelenthette volna azt, hogy „jó napot", de azt is, hogy „ma nagy esőt kaptunk, ugye", vagy akár azt, hogy „a Lokomotiva Kladno kiesik a bajnokságból".

Nem, erre senkinek sem volt szüksége, legkevésbé Annának. Ezért inkább otthon főzött, és csak várta a tavaszt. Az „alig várja" kifejezés ebben az esetben nem helyénvaló. Kiiktatta a szótárából. Csak egyszerűen várt. Január volt, a földet hó borította, s ő már kitakarította az egész lakást és a bérház bejáratát. Amikor eljött a tavasz, a bérház és a járda közötti földsávot is megmunkálta, és beültette virágokkal. Fekete teát főzött, és ezredszerre is elolvasta az ottawai képeslapot.

„Nagy szeretettel üdvözlünk, és soha nem feledkezünk meg rólad. Mindkettőnknek saját szobája van, Mariška nagyon gondoskodó. Petra különbözeti vizsgákra kezdett tanulni, mert itt nem érvényes a diplomája. Sokat sétálok a városban és hiányzol. Hamarosan találkozunk! Šani és Peťa."

Csakúgy, mint régen Mariška képeslapjain, Ottawa ezen is az évszakhoz igazodott. Nem a város központja látszott, hanem havas park, a háttérben lakónegyeddel. Anna csak egy hét múlva vette észre, hogy valami más is van a képeslapon:

egy házra mutató nyíl finoman bevésve, csupán egy tű tompa hegyével. Talán ott laknak? Anna már kívülről tudta az összes színes pontot. Néhány barna, a többi szürke. A tető sötétvörösét, az ablak fehérségét. Vagy egy ajtóét?

Barna, szürke, sötétvörös, fehér. Mostantól élete legfontosabb színei.

Mária két extra adagot főzött. Minden ebédre, minden vacsorára. Először azt gondolta, hogy olyan szakácsként, aki mindig is négy személyre főzött, nem tud váltani, de hamar tudatosította valódi szándékát. Egy adagot Ferdinandnak, egyet Terezának. Legalábbis szimbolikusan. És további evőeszközöket, plusz még egy-egy tányért az asztalra. Tudta, hogy soha többé nem lesznek teljes család, de még mindig hitt abban – leginkább esténként –, hogy megcsörren a kulcs a zárban, és Tereza lép be. Időnként írt neki egy-egy levelet, hogy ne felejtsen el rendszeresen enni, ne spóroljon az élelmiszereken, mert a legdrágább ebéd az, amit nem eszik meg, és ez az egészségére is rányomja a bélyegét… A lépcsőházból jövő minden zajra az ajtó felé fordult. Ez nem volt gyakori, mivel csak két család lakott az emeleten. De nap mint nap a remény nyikorgott felfelé a falépcsőn.

Ha már nem láthatta a lányát, legalább megpróbálta vigasztalni. Csomagokat küldött neki. Hol sálat, hol meleg papucsot, néha szoknyát. Az izraeli barátoknak pedig egy csiszolt vázát. Csehszlovákia az üveg és a kerámia országa volt. Régen gépeket exportált, most törékeny üveget. No meg géppisztolyokat, de ezekről nem beszéltek nyíltan. A harmadik világ összes hadserege nagyra értékelte őket, sőt még a terrorizmus jövőbeli bölcsői is, amelyek számára mi képeztünk ki a gyilkolásban profi katonákat és oktatókat. De az üveg, törékenysége ellenére, mindenek felett állt. Halhatatlan volt. Ez

lett a hála pénzneme. Aki neked szolgálatot tesz, azt te üvegtárggyal viszonzod.

Mária ezért állt be a végeláthatatlanul kígyózó sorokba a pozsonyi üzletek előtt. A tartós hiány arra kényszerítette az embereket, hogy inkább a vásárlásról gondolkodjanak, mintsem a politikáról. Még beletelik egy kis időbe, amíg az áruhullám enyhe dagályként elárasztja a csehszlovák polcokat a jólét helyi változatával, és sokan azt mondják, hogy itt nem is olyan rossz, lehetne rosszabb is.

A pozsonyi kígyó méretében és vastagságában különbözött a Stará Ruda-i kígyótól. Ha Stará Rudában inkább törékeny gyíkra hasonlított (nehogy már viperát írjak, a várakozók nem bűnösek voltak, hanem áldozatok), Pozsonyban már nem is állat volt, hanem őselem. Nemrég itt nyílt meg Szlovákia legnagyobb áruháza. Emberek ezrei álltak előtte nap mint nap, abban a reményben, hogy megkapják, amit keresnek. Folyóhoz hasonlítottak. Ők is nagyjából a Dunával egy irányba folytak. Reggeltől estig hullámzottak a Prior üvegajtaja felé. Ezt negyedóránként kinyitották, és beengedtek harminc szerencsést.

Janko is ott állt a mamával a sorban. Nem lehetett eltántorítani azzal, hogy ez hosszú órákon át fog tartani. Türelmesen várt, és hallgatta a tranzisztoros rádiót. Voltak tartalékai (tatranka töltött ostya és sárga málnaital), szellemi tápláléka (az ABC legújabb száma) és mindenekelőtt célja. Megnézni a gitárokat a zenei osztályon. A rock and roll hullám immár több éve sikeresen mossa át a pozsonyi klubokat, Janko pedig éppen most jár abban a korban, amikor a brit bandák többszólamú éneklése (még nem nagyon tett különbséget közöttük) úgy meg tudja szédíteni az embert, mint a szerelem. Két Panenská utcai barátjával menő beat-együttest alapítanak! Olyan jók lesznek, hogy meg fogják hívni őket az iskolai farsangra a tornaterembe! Janko ott fog énekelni és gitározni!

A szuper terv azonban sántított még itt-ott. Nem volt még gitárja, és amúgy sem ment volna a játék. Az utcai srácok pedig szívesebben indultak a pozsonyi vár romjainak a felfedezésére, mintsem hogy rock and roll zenét próbáljanak a fürdőszobában. Fogalmuk sem volt arról, hogy ők valamilyen együttest alapítanának. De Janko következetes volt. Százhetven korona megtakarított pénz lapult a zsebében. Kideríti az árakat, megveszi a legolcsóbb hangszert, amibe – titkon remélte – a mama is be fog szállni. És akkor semmi sem áll majd útjába a rock and roll fejlődésének a Panenská 23-ban.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szőlőskert. A szőlőskert aludt. A szőlőtőkék gyökerei aludtak, az erdei állatok aludtak, a mezők a hótakaró alatt aludtak. De az öregasszony nem aludt. Nem tudott, mert a szenvedés nyitva tartotta a szemét. Este kijött a szőlőbe. Nagyapa, a férje, az ágyban feküdt, arcát egy könyvvel takarta el. De nem olvasott, hanem horkolt. Az öregasszony halinacsizmát rántott, és gyerünk, kifelé. A hó ropogott a lába alatt, és a léptein megcsillant a hold. Fehér a fehéren. Minden a helyén volt. A szőlő, a hold és az ég. Még a pad is, amelyet a fia faragott tavaly nyáron. Utoljára körülbelül egy hónapja látta. Valójában azonban akkor sem.

Dévény vára alatt állt, és három alak integetett neki a túlpartról. Bárkik lehettek, de úgy érezte, a fia, annak felesége és a fiuk az. Otthon felejtette a szemüvegét, így csak találgatni tudott. Nos, jól sejtette. A megsejtés szerve a szív harántcsíkolt izomzatában rejlik. Senki sem határozta meg pontos helyét, még a híres Jan Evangelista Purkyně sem, pedig ő igazán sokat tudott a szívről. De a nagymama is sokat tudott róla. Eleget ahhoz, hogy a szíve megsúgja: a fia ma írni fog. Vagy holnap. Vagy holnapután.

Legyünk pontosak. Nem arról van szó, hogy a fiú nem írt, csak arról, hogy a levelek nem érkeztek meg. És ha nem jönnek a levelek, az nem azt jelenti, hogy senki sem ír. Leveleket pehelykönnyű papírokra, fehérekre, mint a hó. Légipostai leveleket par avion borítékkal. Hópelyhek kezdenek hullani, egy kis téli mese függönyeként: egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy Csehszlovákia, s abban egy szőlőskert; a szőlőskertben egy öregasszony, a testében egy szív, a szívben pedig valami, ami tudott várni. És a vörösbe öltöztetett tájon sok ilyen szív volt, és ezek a szívek vártak, vártak, vártak… amíg meg nem haltak.

Huszonnyolcadik kép

AMERIKA

Amikor Jozef számára New Yorkban elhangzott az áhított welcome, számos dokumentumot kellett aláírnia. Például, hogy ha az Egyesült Államok hívja, bármikor bevonul a védelmére. Aláírta, de belül remegett. Elmenekült egy tankok által megszállt országból, és most azt ígéri, hogy ha megkérik, ugyanilyen tankok elé veti magát? Hová hozta a gyermekét?

Amerika olyan volt, mint egy csupasz nagyfeszültségű kábel. 1969 eleje volt. A vietnámi háború a tetőfokára hágott, újabb és újabb hadköteleseket toboroztak a seregbe, hogy a kiképzés után egyenesen a vietnámi húsdarálóba repüljenek. Az országban nőtt az ellenérzés, a fiatalok nem akartak meghalni a dzsungelben, ami semmit sem jelentett számukra. Az egyetemi hallgatók lázongtak, lövések dördültek az egyetemi kampuszokon, egyre csak nőtt a halottak és a sebesültek száma. Jozef nyomorultul érezte magát. Lehetetlen volt elmenekülni a világ elől.

Csak néhány napot töltöttek New Yorkban. Peťko szomorú volt, hogy nincsenek játékai és barátai. Erikát nyugtalanította, vajon jól döntöttek-e, hogy eljönnek Európából. Odakint jeges szél fújt, szó sem lehetett sétáról. A nagyvárosból, amelynek annyi lakosa volt, mint egész Csehszlovákiának, csak néhány utcát láttak a taxi ablakain keresztül. Ezért úgy várták a szombatot, mint a megváltást. Repülőjegyet kaptak Pittsburghbe, ahol szlovák lelkészre volt szükség.

Hóviharban repültek. Megkönnyebbültek, amikor kiszálltak a pittsburghi repülőtéren. A püspök az érkezési csarnok-

ban várta őket. Felvették a bőröndöket, de nem ültek taxiba. A püspök egy bérelt szobába vezette őket, ahol egy másik gépre kellett várniuk. Változás történt: Jozef nem marad ott, hanem Milwaukee-ba repül, és ott várja a további utasításokat.

A püspök csak beszélt és beszélt, Jozef pedig egy szót sem tudott szólni. Egyetlen bizonyossága épp most szállt el, mint egy marék hó. Nincs munkája. Nincs lakása. Nincs semmije. És még püspöke sincs. Illetve van, de kerüli a tekintetét. Mind nagyon éhesek voltak. A püspök megsajnálta a gyereket, és vett neki egy jégkrémet. Peťko legalább stílusos téli vacsorát kapott.

Jozef nem értette, mi történt. Miért dobták el hirtelen? Fogalma sem volt róla, hogyan játszottak vele az abszurd idők. A püspökhöz már eljutottak róla olyan információk, hogy problémás ember, aki elutasította az otthoni felszentelést. Először látott fiatal kelet-európai lelkészt. Megijedt. Hosszú haja van! Nem valami rejtett kommunista? Hogyan került Amerikába, ha Csehszlovákiából nem lehet kijutni? Amikor a határokat elektromos dróttal kerítik körül? Ki adott engedélyt ennek a hippinek az utazásra? Nem maguk a kommunisták küldték, hogy beépüljön az egyházukba?

Így hát Jozef Rolát, aki inkább lemondott a felszenteléséről, csak hogy ne kelljen a gyülekezeti tagokról jelentenie, azzal gyanúsították meg, ami ellen egész életében harcolt. Ne csodálkozzunk a püspökön. Bár ügyetlenül viselkedett, pontosan azt tette, amit a demokratikus világ összes lakója, mint amaz amerikai forgatócsoport, mint azok a külföldiek, akik évtizedeken át ugyanazt kérdezték tőlünk – amit nem lehetett tisztázni, mert más-más ismeretrendszer volt belénk kódolva –, miért szavazunk ezekre a kommunistákra, amikor folyton szidjuk őket? Ezért soha nem érthetnek meg minket, ahogy mi sem a nyugati baloldaliakat vagy a fiatal párizsi maoistákat. A mi tapasztalataink mellett képtelenség szimpa-

tizálni a kávéházi forradalmárokkal. Ha az előző nemzedékek ott is azt élték volna át, hogy kisajátítják a boltjaikat, kiteszik őket a lakásaikból, vagy elhurcolják az apáikat egy uránbányába, talán megértették volna.

Egyszóval a Sion Zsinat püspöke – az egyetlen, aki segíthetett volna – elbocsátotta Jozefet. Már hat óra volt, amikor üres gyomorral beszálltak a Milwaukee-be tartó esti gépbe.

Erika mindeddig azt gondolta, hogy rosszabb már nem is lehet, mint a bécsi repülőgép fedélzetén. De lehetett. Akkor Schwechat betonpályáján a szívét hagyta hátra, most pedig a szemei voltak soron. Olyan sokat és kitartóan sírt, hogy könnymirigyei fellázadtak, és nem voltak hajlandóak újabb cseppeket kisajtolni magukból. Így hát csak ült, és csendesen zokogott, kiszáradt szemekkel, feldagadt szemhéjakkal.

Aztán olyan repülési magasságban, amely talán megfelel már az angyaloknak is, ezek egyike odalépett hozzájuk. Légiutas-kísérő egyenruhát viselt, és megpróbálta kitalálni, miért sír a 16A ülésen ülő hölgy. Az angyal nem értette Erikát. Sem a síró hölgy, sem sápadt férje, sem alvó fiuk nem beszélt angolul. Idegen szavak áradata ömlött a szájukból, amelyet az angyal mégis felismert. Hol hallotta? Igen! Néha a gép kapitánya beszélt így. Az angyal a pilótafülkéhez ment, és odahozta a kapitányt.

A világot közlekedőedények láthatatlan hálózata köti össze. Ha valahol valami rossz történik, akkor az egyensúly végett máshol valami jó bukkan elő. A gond csak az, hogy a helyek több ezer kilométerre vannak egymástól, és a gonosz áldozata többnyire segítség nélkül marad, a jó pedig valahogy pluszban történik, csak úgy. És ott, ahol senkinek nincs szüksége rá. De most mindez egy pontban találkozott.

Őrületes egybeesés. Az esti gép kapitányának szlovákiai anyja volt. Ha Warhol szlovák kötődésű, miért ne legyen a pilóta is az? Bár Amerikában született, és anyja nyelvét alig

ismerte, Erika zokogásából és Jozef hanglejtéséből megértette, mi történt. Milwaukee-i volt; ott élt Erika egyik unokatestvére is. Soha nem látták egymást, azt sem tudták, hol lakik a lány, csak a nevét ismerték. Közölték a kapitánnyal, aki feljegyezte, és visszament a kabinba. Onnan kapcsolatba lépett a toronnyal, és egy órán belül mindent lenyomoztak. Dolga akadt a gép irányításával, ezért a stewardess-en keresztül üzente meg, hogy Darina asszony várja őket a repülőtéren. Éppen színházba készült, de elkapták telefonon, mielőtt elindult volna.

Dokumentumregényt írok. A szereplőim nevét megváltoztattam, de a Darina név valódi. Felbukkanása és tettei olyan hatást kelthetnek, mintha a szerző érzelmes húrokat kezdene pengetni. De valóban így történt. Közlekedőedények. Egyszer az életben ezt meg kell tapasztalni. Remélem, mindannyian hordozunk a tarsolyunkban egy hasonló esélyt.

Darina baloldali volt. A Demokrata Pártra szavazott, és könyvelőként dolgozott a szakszervezetnél. Marxista fia egyáltalán nem értette, mit jelent eljönni egy totalitárius országból. Jozef nem is nagyon próbált magyarázkodni. Egyrészt hiábavaló lett volna, másrészt udvariatlanság a vendéglátóival szemben, harmadrészt pedig nem ismerte a nyelvet. Darinka, aki szlovák szülők gyermekeként Amerikában született, nagyon jól beszéli a modrai dialektust. Remekül kijöttek vele. De a harmadik napon elutazott egy régóta tervezett québeci nyaralásra. Egyedül maradtak a fiával és a menyével, akik nem tudtak szlovákul.

Társalgásuk Ionesco drámáira kezdett hasonlítani. A Darinka távozása utáni első estén a nappaliban ültek, és kézzel-lábbal, valamint az újság szélére rajzolt ábrákkal próbálták elmagyarázni, mi is történt valójában. Csehszlovákia megszállása ismert volt, de nagyon messze, Európa egy távoli szegletében zajlott le, ráadásul a francia diákok „májusi vihara" is le-

árnyékolta. Vietnám fájdalmasabb téma volt. Ezen a ponton megegyeztek. Egyikük sem szívlelte a háborút. Már az első este kifogytak a politikai témákból, így aztán áttértek a nézések és mosolyok útján történő beszélgetésre.

Jozef kezdettől fogva próbált munkát találni. Néhány dollárért a havat lapátolta. A legjobb öltönyében dolgozott, amivel kirítt a többi munkanélküli közül. Gyakran várakozott az irodában. Kényelmes volt, de unalmas. Egy-egy egész napi munkára várásért három dollárt kapott. De ha felfogadták, egy dollár volt az órabére.

Eszébe jutott Darinka tanácsa.

– Ne fogadj el mindent. Ne mondj mindig igent. Mondj néha nemet is.

Másnap egy jövedelmező állást ajánlottak neki, de ő kitartóan nemet mondott. Nem akarom. Nem. Köszönöm. A férfi, akinek emberekre volt szüksége az építkezéshez, meglepődött, kézzel-lábbal magyarázott Jozefnek, míg végül az igen úgy pukkadt ki belőle, mint egy pezsgősüveg-dugó.

Este fellelkesülve jött haza.

– Van munkám, Erika! Két hónapra! Egy nagy épületet bontunk le.

Erika boldog volt. Még az esti beszélgetés is vidáman zajlott. Mindannyian a nappaliban ültek, a tévé bekapcsolva. Egy szakállas férfi jelent meg a képernyőn, tibeti harangokkal a hüvelykujjain. Tüntetők között állt, halkan csilingelt. Jozef és Erika egyszerre kiáltottak fel:

– Ginsberg!

A vendéglátók szemében nagyot nőttek. Milwaukee-ben is népszerű volt az a költő, aki 1965 tavaszán Pozsonyban ikonná, Prágában a májális királyává lett. A háziak mutattak egy *Howl* című vékony füzetet.

Ettől kezdve a könyvszekrény beszélt helyettük. Jozef társalgás helyett a polcok előtt állva rámutatott Darinka egy-

egy könyvére. Nagyot bólintott, valahányszor ismerős címre talált.

Steinbeck. Igen.

Hemingway. Elismerő bólintás, felhúzott szemöldökkel kísérve: igen. Az öreg halász és a tenger, világos.

Ginsberg – amint tudjuk – szintén „igen".

Miller. Igen, de…

Lássuk csak, Shakespeare! Jozef játszotta az iskolában. Bólintás mosolyogva. Hányszor volt sírásó a Hamletben? Hétszer? Nyolcszor? Kiveszi a zsebéből az útlevelét, a kezébe veszi, bámulja, és belekezd:

– Lenni vagy nem lenni, az itt a kérdés…

Jozef itt már tudtán kívül is apjára hasonlít, aki borozgatás közben olyan jól tudta elemezni az irodalmat. A bor remélhetőleg megtalálható itt is, de a szavak nem. Így hát be kell érni az arckifejezésekkel.

Következő kötet: A fehér bálna! Jelentőségteljesen felemelt ujj – s Jozef hozzáteszi: hmm. Darinka fia és menye bólogatnak. Az őrült Ahabot ők is szeretik… És így telik az este.

Reggel Jozef megkezdte csodálatos műszakját, amelytől oly sokat várt. A korábbi irodákat kellett lebontaniuk. Először azt a feladatot kapta, hogy távolítsa el az összes kilincset az ajtókról. Aztán leszerelte a mosdókagylókat. Három napig tartott. A negyedik napon pirotechnikusok lyukakat fúrtak a hatalmas épületbe, ezeket megtöltötték műanyag robbanóanyaggal, és Jozef két hónapos munkáról alkotott elképzelése eltűnt a porfelhőben.

Egy hétre rá Darinkához megérkezett a repülőjegyeik számlája. Jozef minden munkát elvállalt, csak hogy kifizesse az adósságot. A csípős hidegben nyersbőröket rakodott le vagonokról. Elegáns kabátban dolgozott. Nem volt másik, és nem akart megfagyni. Egy idő után szörnyen bűzlött.

Elkezdett angolt tanulni. Szabad idejében szerzetes nővérekhez járt, akik szívesen tanítgatták. Egy hét után Erika megkérdezte, hogy halad.

– Mondj valamit.

– Bird.

Valóban szépen, mintaszerűen ejtette ki:

– Beerd.

– Kiváló, tovább.

– Beerd.

– Mit tudsz még ezen kívül?

– Beerd.

– Ez minden?

– De figyeld ezt a hangsúlyozást!

Másnap az egyszavas nyelvtudor egy akkumulátorgyárban kap munkát. Minden este, amikor a csarnokok kihaltak, harmadmagával indul takarítani a csúszós padlót. A levegő tele van mérgező higannyal, de a zsebében cédulák lapulnak, rajtuk szavak. Padlóseprés közben tanulja meg a Miatyánkot.

– Our Father, who art in heaven,

Hallowed be thy name,

Thy Kingdom come,

Thy will be done…

Éjjel három óra van. Hosszú nyelű, széles seprűvel halad keresztül az apró halogénlámpákkal megvilágított üres termen.

– On earth as it is in heaven,

Give us this day our daily bread,

And forgive us our trespasses,

As we forgive those who trespass against us.

Munkatársai, két idősebb fekete, akik olajfestékkel javítják a falburkolatokat, leplezetlen csodálattal figyelik a fehér

embert, aki műanyag zsákokba szórja a szemétkosarak tartalmát, és közben az imádságot ismétli.

– And lead us not into temptation,

But deliver us from evil.

For thine is the kingdom, the power and the glory,

For ever and ever. Amen.

Amikor az utolsó zsák hulladékot is kivitte, a kollégái együttérzően léptek oda hozzá:

– Are you O. K.?

Jozef bólintott, és tört angolsággal közölte, hogy azért tanul a vizsgákra, mert lelkész. Attól kezdve csak úgy szólítják: „father".

Erika egy szemeszteren át tanult angolt a főiskolán, de csak a szakterminológiát sajátították el. Kiváló felkészítést kapott: előadást tudott volna tartani a tudományos-technikai fejlődésről, de például hőmérőt kérni a boltban, ez már nem ment. Peťko belázasodott, és nem volt náluk lázmérő. Hiába bökött az ujjával a hóna alá, hogy jelezze a kereskedőnek, mire van szüksége. Az nem értette. Amerikában a lázat a szájban mérik.

Amikor hazaért, Jozef épp akkor ébredt fel az éjszakai műszak után. Darinka már a konyhában várta őket. Mindketten látták az arcán, hogy valami történt. Megvacsoráztak, aztán elkezdett kérdezősködni Szlovákiáról, Jozef mamájáról, arról, hogyan tanult Jozef, hogyan utasította vissza a felszentelést, és végül, csak úgy beszélgetés közben, Erika öccsének a neve is felmerült. Hirtelen minden világossá vált. Lajoš megtudta, hol laknak. Írt az unokatestvérének, akire addig nem is emlékezett, csak azért, hogy tudassa vele, milyen kígyókat melenget a keblén. Darinka átadta nekik a levelét.

„…csak a dollár érdekli, semmi más… gyilkos, otthon hagyta idős anyját segítség nélkül, és futott a karrierje után… nincs is még egy ilyen önző alak… Nem értem, hogy segít-

hetsz neki, miközben jól tudod, nekünk, baloldaliaknak mi a legfontosabb…"

És így tovább. Darinka nem a levélnek hitt, hanem a saját szemének. Látta, milyen is valójában Jozef és a felesége. Amikor elmagyarázták neki, hogy bánik Lajoš a testvéreivel, és egyáltalán ki is ő, eltöprengett a dolgon. De már rég el is feledték volna azt a napot, ha nem akkor hangzik el véletlenül egy szó:

– Kanaszta.

Mind ismerték. Attól kezdve minden este ezt játszották, amikor Jozef nem dolgozott. A kártyának köszönhetően minden akadály eltűnt, nem volt szükség magyarázó szótárra, a játékosok érzelmei és az összetartozás tudata lebegett az asztal felett: olyasmi, amit csak a kártyajátékosok élvezhetnek. Nem voltak többé nyelvi korlátok, nem kellett többé a könyvek gerincét mutogatniuk egymásnak. Kanasztáztak.

Valamivel ezelőtt Jozef ajánlatot kapott a Missouri-i Zsinattól, hogy ott prédikáljon. Azonban vártak még rá a szóbeli vizsgák. Kérdéseket tettek fel neki, de nem voltak tankönyvei, csak Bibliája és imakönyve. Ismét a szerzetesnővérek segítették ki. Kölcsönadtak neki minden könyvet, és végre teljes gőzzel tanulhatott. Már kifizette az amerikai utazás adósságát, és keresett annyi pénzt, hogy kényelmesen éljen. Végre elhagyhatták Darinka vendégszerető házát, amely túl kicsi volt ennyi embernek.

Egy szupermarket-bevásárlókocsival költöztek. Felpakolták rá az összes bőröndjüket. Nem volt könnyű szállást találni. Jozefnek hosszú volt a haja, mert nem járt borbélyhoz. Drága lett volna. A város nem szívesen fogadott be fiatal, gyermekes házaspárokat. Végül egy külvárosi téglaházban jártak sikerrel. A földszintes bérházban hippi kommuna lakott.

Az albérlet minden pénzt elvitt. Erika már próbálta eltervezni, hogyan osztja be a maradékot a hónap végéig, amikor férje falfehéren ezzel érkezett haza:

– Semmi pénzem nem maradt.

– Hogyhogy nem maradt?

– A háziúr a lakbér kétszeresét kérte. Az első és az utolsó hónapért. Állítólag itt ez a szokás. Különben nem adja ki nekünk a lakást.

Nem maradt egy vasuk sem. Peťko éhes volt, folyton azt kérdezte, mikor lesz az ebéd. Szombat volt. Erika nem tudott miből főzni, ezért legalább elvitte egy sétára. Egy óra múlva fáradtan hazaértek.

– Mami, éhes vagyok.

Főzött egy teát, tett bele jó sok cukrot. Peťko mohón megitta.

– Mami, éhes vagyok.

Már sötétedett, és Erikának csodával határos módon sikerült valahogy elaltatnia. Hosszasan fogta a kezét, és a kedvenc meséit mondta el. Reggel, amint Peťko felébredt, félálomban hallották ugyanazt a mondatot:

– Mami, éhes vagyok.

Kétségbeestek, egy pillanatra elvesztették minden reményüket. Ennyi szenvedés után már majdnem célba értek, és hirtelen ez?! Erika sírt, Peťko pedig enni kért. Őrjítő volt.

Ekkor valaki kopogott. Az ajtó előtt egy idős hölgy állt, akivel nemrég találkoztak a templomban. Harminc éve élt itt. Egy kosár volt a kezében, és azt mondta, hogy a plébános újonc itt, és biztosan nincs mit ennie, ezért hoz neki egy csirkét és egy kis zöldséget a vasárnapi leveshez. És hogy nekik biztosan nincs miben főzniük, ezért még egy edényt is cipelt magával. Mindent az ajtón keresztül adott át, nem volt hajlandó beljebb jönni, és eltávozott.

Életük legjobb levese készült el. Erikának már csak sója volt, de rögtön felrakta a vizet, és mindent, amit kaptak, beletett.

A hippik jól fogadták őket. Jozef éjjel dolgozott és nappal tanult (időnként el-elbóbiskolva a könyvek fölött), közben Erika sétálni ment a kicsivel. Hosszú, kibontott hajzatú, fiatal nők gyakran hívták meg kávéra. Tudták, hogy ki ő, ezért fűvel soha nem kínálták. Minden iránt érdeklődtek, Erika pedig kézzel-lábbal – néha még egy tégladarabbal is a falon – próbálta elmagyarázni, hogy kik és mik ők, honnan valósiak.

Annyi kávét ivott, amennyit soha életében. Híg volt, nagy kancsókból öntötték, de ha valaki úgy itta, mint a vizet, akkor jónak tűnt: elvesztette az erejét. Erikának gondoskodnia kellett a fiáról, és minimális forrásokból kellett főznie mindannyiukra. Leggyakrabban csirkezúzával készült rizottót ettek. Ezt lehetett a legolcsóbban kihozni. A kávézások alatt pedig fejleszthette az angoltudását.

A hippiknek sok gyerekük volt, de soha nem tudta, kik is a szüleik. Mindenki törődött velük, ezért úgy vette, hogy ők mindenki gyermekei. A szomszédban lakott Marge, aki gyakran behívta magához. Egy kicsit félt tőle. Mindig csak rövid ideig maradt ott, Peťkóra hivatkozva.

Marge halotti maszkokat készített. Tökéletesen néztek ki, igazi hajjal és szemöldökkel. Volt néhány kiállítva a lakásában: hasonlítottak az afrikai totemekre. Nem keltettek valami kellemes érzést. Megpróbálta rábeszélni Erikát, hogy neki is készthessen maszkot, de ő visszautasította. Még él. Erre Marge: nem számít, az emberek azért kérik, hogy emlékezzenek, hogyan néztek ki.

Még ma, több mint negyven évvel az után, hogy megismerte Marge-ot, sem bánja, hogy nem látja a saját akkori arcát. Fiatalabb volt, igen, minden valószínűséggel szebb is,

de egy bizonytalan ember arca volt, aki attól fél, hogy örökre koldus marad egy olyan házban, ahol csak az önként kitaszítottak hajlandók élni.

Amikor Erika elbúcsúzott Darinától, a könnyeit nyelte. Így még az életben nem segített rajta senki.

– Mondd, hogy tudom neked mindezt meghálálni?

– Segíts majd te is valakin, akinek ugyanolyan gondjai lesznek, mint neked.

Huszonkilencedik kép

OTTAWA

Petra Buenos Airesben születhetett meg.
Az 1930-as évek Csehszlovákiájában a gazdasági válság elérte csúcspontját. Családok ezrei hagyták el a köztársaságot, hogy munkát keressenek a nagyvilágban. Šani nővérei, Anka és Mariška szintén az Egyesült Államokba készültek. Anka tizenhat éves volt, Mariška tizennyolc. A szüleik Stará Rudában maradtak, csak a lányaik mentek világgá.

És Šani is majdnem. De még csak tizennégy éves volt, és a család végül úgy döntött, maradjon otthon, hogy legyen valaki, aki segít a szülein. Šani még mindig emlékszik, hogyan sírt a szénakazalban. A külföldi utazást csodálatosnak képzelte, annak elutasítását pedig elveszett esélynek. Egy biztos, most Kanadában, ahogy lassan az ötvenhez közeledik, nem élvezi a kényszerű utat.

Anka és Mariška kivándorlási útlevelet kapott, és ezerkilencszázharmincegy tavaszán kihajóztak Hamburgból. Felszálltak egy óceánjáróra, vagy ahogy ők nevezték, egy „shiff"-re. Több hétbe telt, mire elértek az Egyesült Államokba. Ott kellemetlen meglepetés várta őket. A bevándorlási hatóságok ideiglenesen leállították a bevándorlást, és a hajó tovább fordult Argentína felé, amely hajlandó volt befogadni őket. Az országnak földművesekre és munkásokra volt szüksége, mivel hatalmas területeket kellett benépesíteni. A szlovák emigránsok, akik értettek a földhöz és képesek voltak végkimerülésig dolgozni, ideális munkaerőnek számítottak.

A katolikus egyház azonnal gondoskodott a nővérekről, szerény szállást biztosított számukra, és munkát is talált nekik. Mindketten egy cipőgyárba kerültek, kicsit a sors iróniájaként: édesapjuk egészen a közelmúltig suszterként dolgozott, és csak akkor hagyott fel a cipészmesterséggel, amikor megjelent Baťa, és elkezdett olcsó cipőket gyártani. Az apa csődbe ment, és a család a lányaitól várta a bevételt. Még az sem számított, milyen keményen dolgoztak. Történetünkben génjeik játszottak szerepet, ugyanis azok révén volt Mariška és Anka gyönyörű teremtés.

Gyorsítok – tisztességesen férjhez mentek. Anka egy építésvezetőhöz, aki végül egy építőipari cég tulajdonosává lépett elő, Mariška pedig egy színesfém-kereskedőhöz. A háború alatt sikerült egy kis vagyonra szert tenniük, de utána, Perón uralma alatt az országon eluralkodott az erőszak és a bizonytalanság. Amikor egy nap Anka férje elment fizetni az embereinek, ott, az építkezésen két alak fegyvert fogott a fejéhez. Odaadta nekik a nála lévő pénzt, és így túlélte az incidenst. Hogy a munkásokat fizetni tudja, eladta a cégét, kivette minden megtakarítását – és tönkrement. De Mariška férje sem érezte jól magát egy olyan országban, ahol a bűnözők fényes nappal fognak kezet az elnökkel.

Most már tényleg rövidre fogom ezt a történetet – a családok Kanadába költöztek. Anka férje soha nem tudott megbarátkozni új környezetével, és néhány évvel később meghalt. De a színesfémek világszerte virágoztak, és Mariška családja végre megtapasztalta a háború utáni stabilitást, ami lehetővé tette, hogy 1969 elején befogadja öccsét és annak lányát. Így harminchárom év után Šani mégiscsak megérkezett az ő Argentínájába, bár jóval északabbra.

– Šani, te specialista vagy. Hogy kell ezt mondani?

– Szakember.

– Keress valamilyen munkát – biztosan találsz, hiszen specialista vagy…

– Szakember.

– Mondom, az olyannak, mint te, kár itthon ülnie.

Naponta hallgathatta a két kötelességének felemlegetését: hogy vasárnap templomba kell mennie, és hogy munkát kellene találnia. Nővére buzgó katolikus volt, és egyfolytában azon csodálkozott, hogy öccse hogyan feledkezhet meg így a vallásáról.

– De hát templomban kereszteltek.

– Arra én nem emlékszem.

– Még bérmálkoztál is. Nem sokkal az előtt, hogy eljöttünk.

– Igen, bérmálkoztam.

– Šani, hogy válhatott belőled kommunista, mikor nagyapánk egyházfi volt?

– Meglepődnél, ha tudnád, ki mindenkiből lett kommunista.

Mariška nem tudta megérteni. Hogy a karrier miatt valaki belépjen egy pártba, azt még igen, ilyen a valóság, de hogy egy olyan pártba lép be, amelyik annyi tagját kivégeztette?

– Nem féltél ott?

– Kérlek, te ezt nem értheted meg. Hagyjuk. Csak felboszszantasz!

– De áruld el. Történetesen nagyon érdekel.

Ilyenkor elkezdte türelmesen magyarázni, hogy ha mérnökként jobb munkára vágyott, olyanra, amelyet élvezhet is, kénytelen volt belépni „hozzájuk".

– Mármint hozzátok?

– Én nem voltam ők.

– De kommunista voltál.

– Jézusmária, én senkit nem végeztettem ki!

– Jézus nevét a szádra hiába ne vedd.

– Megüt tőled a guta, Mária, ha nem hagyod abba!

Mindig ugyanúgy végződött. Šani bevágta az ajtót, és kiment, hogy tegyen egy sétát – még mínusz húsz fokban is. De a családi béke kedvéért minden vasárnap elment a templomba. Mariška és Petra az első padok valamelyikében ültek, ő viszont megállt az ajtó mellett. Nem térdelt le, nem vetett keresztet, nem követte a miserituálékat, de ott volt.

Nővére ugyanilyen kitartást tanúsított az álláskeresés ügyében. Nem a pénz miatt: Mariška, gazdag lévén, el tudta volna tartani, de azt akarta, hogy aktív legyen. Tudta, hogy ha otthon ül, és csak a legyeket fogdossa, annak rossz vége lesz. Eleget látta már, ahogy a húga férje alkoholba fojtja a becsődölt cége miatti bánkódását.

Ezért Šaninak csak egy szabad napja volt, a szombat. Hétfőtől péntekig potenciális munkaadókat keresett fel, vasárnap pedig templomba ment. A legjobban annak örült, amikor látta, Petra hogyan tanul. Reggeltől estig az orvosi könyvekbe temetkezve ült. Készült a különbözeti vizsgákra.

– Keresel te egyáltalán munkát?

– Persze, Mariška. Mindennap elmegyek munkát keresni.

– Öltözködj fel, és most is menj. Ne csak lógj itt nekem.

Šani pedig felvette a legjobb öltönyét, hogy ne csak „lógjon", és elment a következő céghez állás után érdeklődni. Ottawa kétnyelvű volt, ahol mindenki ismerte Villon és Baudelaire nyelvét, Shakespeare-ével együtt. Legalábbis azoknál a cégeknél, ahol ő megfordult.

De egyik nyelvet sem tudta olyan jól, hogy ne érezte volna magát kínosan. Mégis felkészült. Magával vitte a szakmai önéletrajzát és egy pár oldalas elemzést az orvosi berendezések gyártásáról, ahogyan azt a Sanolából ismerte. Mariška fizetett egy szakfordítót, majd Šani tucatnyi helyre elküldte a névjegyét. Mindenütt érdeklődéssel fogadták és hallgatták.

Elolvasták az elemzést, és bár némileg megütköztek a nyelvi hiányosságokon, nem ez volt a fő probléma.

Hogy pontosan mi volt az, megmutatjuk egy olyan beszélgetés példáján, amelyben egy csehszlovák szakember keres munkát Kanadában.

– Az ön mérnöki ismeretei lenyűgözőek, Alexander úr.

– Köszönöm.

– Gyakorlata tiszteletet érdemel.

– Köszönöm.

– Az aktuális kérdésekben való tájékozottsága meglepően pontos, különösen ha tekintetbe vesszük a vasfüggönyt, amely mögött élt.

– Köszönöm.

– Dióhéjban felkínált problémamegoldásai rendkívül előremutatóak.

– Köszönöm.

– Egy olyan személy, mint ön, értékes lenne cégünk számára.

– Köszönöm.

– Kár, hogy nincs kanadai gyakorlata. Majd értesítjük.

Kanadai tapasztalatok. A varázsformula, amely a bevándorlók és a munkahelyek közé ékelődött. Kanadai tapasztalat csak kanadai munkavégzéssel szerezhető, de Kanadában nem adnak munkát annak, akinek nincs kanadai tapasztalata. Pontosabban szakképzett munkát. Azt a magasan szakosodottat, amelyben otthon jó volt valaki. Lehetett akár a legjobb, itt akkor sem vették volna fel.

Először kétkezi munkát kellett végezni. Ily módon, szemtől szemben a többnyire alapfokú végzettségű kanadaiakkal szerezték meg a diplomás szakemberek a helyi tapasztalatokat. Különösen a régebbi hullám bevándorlói éltek ezzel a lehetőséggel. A kormány két évre gazdaságokba osztotta be őket, ahol keményen dolgoztak. Megmunkálták a földeket, kom-

bájnokat javítottak, tejet szállítottak – így tényleg tapasztalatokat szereztek.

Šani nem adta fel. Minden reggel lezuhanyozott, tiszta inget és a legjobb öltönyét vette fel – és ment kivinni a szemetet. Megkerülte a ház elejét, és visszajött. Aztán csak ült a ház előtt, és nézte a felhőket. Mariška látta, hogy öccse szenved. Már felkereste az összes olyan helyi vállalkozást, amely csak távolról is megközelítette a szakértelmét, és mindenhonnan udvariasan elküldték. Nővére már nem ragaszkodott hozzá, hogy Šani tovább próbálkozzon. Így legalább kihordta a szemetet, bevásárolt kisebb dolgokat, és megsétáltatta Mariška collie-ját. Sőt, a templomba is eljárt.

A fentiek ellenére Kanada tette a legtöbbet a csehszlovákok kivándorlásáért. Mérnökök és orvosok százai jöttek ide. Az egyetemeinken szerzett oklevelek nem voltak érvényesek, különbözeti vizsgákat kellett tenni. A tankönyvek nagyon drágák voltak, a fiatal orvosoknak napközben építkezéseken kellett dolgozniuk, hogy esténként tanulhassanak. Később, amikor újabb és újabb emberek érkeztek Csehszlovákiából, fokozatosan szakmai segítséget nyújtottak számukra.

Az idősebb emigránsok két csoportra oszlottak. Az egyiknek semmi köze nem volt az új garnitúrához, ők voltak a kommunizmus által megrontott félműveltek, akik olyan furcsa szerzőket olvastak, mint Hrabal és Škvorecký. Még akkor is, ha volt egyetemi végzettségük. Ugyan kérem – mondták –, milyen iskoláik lehettek ezeknek a kommunista rendszerben! Hiszen a tantárgyak felét nem tanították, mert tilos volt! Megvetették az újonnan érkezetteket, gyűlölték a nyelvezetüket, mert az ő archaikus szlovák és cseh nyelvük megmaradt az 1936-os vagy 1948-as szinten – ezek voltak a régi hazából való elvándorlás legfőbb évei. Hiszen ők két évig a földeken gürcöltek, míg ezek hat hónapos nyelvtanfolyamot, pénzt, cipőt és ruhát kaptak! Hát megáll az ész!

A régi telepesek másik részének nem voltak ilyen előítéletei. Szerettek új embereket megismerni egy érdekesen megváltozott országból, amelyet ugyan épp megszálltak az orosz tankok, de képzett emberek jöttek onnan, akiken szívesen segítettek. Építők szerveztek találkozókat építőkkel, vízmérnökök vízmérnökökkel, orvosok orvosokkal.

Petra kíváncsiságból ment el a fiatal orvosok találkozójára a kanadai szlovákokkal, akik már évtizedek óta itt praktizáltak. Egy évfolyamtársával is ott találkoztak, de ez nem jelentett nekik különösebb örömöt már Pozsonyban sem, nemhogy itt. Csak annyit tudott meg, hogy egy francia étteremben mosogat.

Beszélt egy fogorvosnővel is, akinek magának kellett megszerveznie a záróvizsgáit. Szerzett egy beteget, kifizette a szállodáját, és reggel a bizottság előtt egy lyukas fogát kezdte kezelni. Azonban annyira ideges volt, hogy a beteg lenyelte a tömést, és ezzel a vizsgának be is fellegzett. Így aztán három hónapig részmunkaidőben egy vegytisztítóban kellett dolgoznia, mire összespórolta a pénzt az újabb vizsgára. Mindannyian napról napra éltek, nyelviskolába jártak, kétkezi munkát végeztek, emellett a kanadai kormány szerény támogatása is kisegítette őket.

Petra nem nyomorgott, mint ők. Félve jött, mert friss tapasztalatai voltak Hansival és Rézivel, de csoda történt. Mariška nem fukarkodott, készségesen megvásárolta neki az összes könyvet, és nem akart tőle mást, csak hogy tanuljon. Soha nem volt gyermeke, ezért szívének ezt a részét Petra töltötte ki. Napközben gyakran bejött a szobájába, ilyenkor hozott neki egy csésze teát vagy almát. Élvezte, hogy tanulni látja. Amikor Petra megtapasztalta, hogy másoknak milyen problémákkal kell szembenézniük, miközben ő viszonylagos jólétben él, ez annyira rosszul érintette, hogy soha többé nem ment az új bevándorlók közé.

Miért ilyen szerencsés? Mivel érdemelte ki? Nincs benne semmi rendkívüli. Nem különösebben okos vagy csinos. Nem ment keresztül olyasmiken, amikről érdemes lenne beszámolni. Nem vitt végbe olyan nagy tettet, amely feljogosítaná arra, hogy a boldogságát teljes mértékben kiélvezze. Miért ő, és miért nem mások? Ez már csak azért is igazságtalan, mert szörnyű dolgot tett. Azért hagyta otthon az anyját, hogy ő jól érezze magát!

Anna éjszakáról éjszakára szerepelt Petra álmaiban. Egy olyan szobában ült, amely egyáltalán nem hasonlított a Stará Ruda-i kis nappalijukra. Ez jóval nagyobb volt, sok ablakkal. Amikor Anna felállt szellőztetni, nem a tájat látta az ablakon kívül, hanem egy téglafalat. Anna ekkor visszaült, és nem hallotta, hogy Petra hangja szólni próbál hozzá.

Petra látta, hogy apja mennyire szenved. És ő egyedül végezte el az orvosi egyetemet. Mindig is magától tanult, nem kellett megtárgyalnia a problémákat. Ha kérdéssel találkozott, a választ egy könyvben kereste meg. Hozzászokott a társas magányhoz, akár a kollégiumban vihogó medikák között tanult, akár Tereza mellett, aki éppen kinézett a Panenská utcai ablakon. De most segítenie kellett Šaninak.

– Apuci, figyelj, ráérsz?

– Persze, Peti.

– Segítenél a tanulásban?

Odaadta neki a tankönyveket. Šani ettől új értelmet lelt az életében. Legalábbis egy időre. Amikor egy óra múlva Mariška csendben bejött, hogy hozzon Petrának egy pohár tejet, a lányával szakmai vitát folytató Šanit találta ott.

– Palpitation.

Petra koncentrált, összehúzta a szemét.

– A palpitation is an awareness of the beating of the heart, whether is it too slow, too fast, irregular, or at its normal frequency.

Šani elmosolyodott, kicserélte a könyveket.

– Étiologies?

– Causes rythmiques, causes non rythmiques?

– Non rythmiques.

– Context psychiatrique ou psychologique: stress, angoisse, excitation toxicologiques avec l'alcool ou une autre drogue…

Mariška halkan behúzta maga mögött az ajtót.

Annától ritkán érkeztek levelek. Ha mégis jött egy, az ünnepszámba ment. Petra azonnal félrerakta a könyveit, Šani gyorsan magába lapátolta az ebédet, csak hogy mindketten bezárkózhassanak a szobába, és olvassák a szavait. Légipostán érkeztek a könnyű, fehér-vörös-kék szegélyű borítékok, amelyekbe szinte áttetsző, pókhálószerű betűk voltak beleszőve.

Šani mindig hátulról kezdte olvasni őket. Még elindulásuk előtt megegyeztek Annával, hogy amikor önszántából ír nekik, Ankaként írja alá, de ha a biztonságiak diktálják a levelét, akkor Annaként.

Bármi is volt a végén, mindig mohó kíváncsisággal olvasták. Petra szeme elmerült a kalligrafikus írásban, amit annyira szeretett.

„Drágáim!

El sem tudjátok képzelni, milyen gyakran gondolok rátok! De én tudom, hogy sokszor, és ezért sajnálom, hogy nem láthatjuk egymást. Annyira hiányoztok, hogy szinte belebetegedtem. Köhögni kezdtem. Šani, tudod, hogy »tüdős« család vagyunk, apa is tuberkulózisban szenvedett, de az orvosok azt mondják, nem kell félnem. Ma modern antibiotikumokkal kezelik, amelyekből rengeteg van. Kérlek, gyertek haza, itt minden rendbe jött, és mindenhonnan jönnek vissza az emberek. Paľko Jurík nemrég tért vissza Bolíviából, és ismét iskolába jár. Egyetemi tanulmányai félbemaradtak, de újra

mérnöknek tanul. Šani, itt sokat kérdeznek rólad az emberek. Vannak, akik még dühösek is, amiért elhagytad a gyárat, aztán gondok adódtak. De Dlhoš azt mondta, hogy visszajöhetsz, az egészből nem csinálnak ügyet, ha eljössz és elkezdesz teljes erőbedobással dolgozni. Ott biztosan nincs olyan szép munkád, mint itthon, amit szerettél. A főorvos érdeklődött Peťkáról is, miért nem jelentkezik. Kár érte. A fiatalok lakást kapnak, Trencsénben rengeteg építkezés indult, és eleinte egy garzonlakása lehetne, ahol nem kellene együtt laknia senkivel. Hiányoztok, de minden megoldható! Ha visszajöttök, újra egy család leszünk, és minden olyan lesz, mint régen! Várlak Titeket, jelentkezzetek, hívjatok vagy írjatok, a formaságok gyorsan elintézhetők.

Már nagyon várva, hogy láthasson Titeket

Annátok"

Anna. Mindig csak Annaként írta alá. Šani és Petra látta, ahogy a papír fölé hajol, és valahol a közelben látni vélték egy ismeretlen férfi sziluettjét is, aki diktál neki. Anka nem mondhatta el, mire gondol, csak Anna szólt.

Anna volt az, aki visszahívta őket Csehszlovákiába, de Anka azt akarta, hogy maradjanak.

Harmincadik kép

HAIFA

Terezában kisebb forgószél dúlt. Valami arra késztette, hogy járjon, mozogjon, soha meg ne álljon. Nem volt boldog Izraelben. Fél szívvel úgy érezte, hogy oda tartozik. Hogy ez az az ország, amelyik átadott neki egy kulcsot, és beengedte.

De a szíve másik fele – vagy inkább ama másik szíve, amelyet akkor látunk, ha a minket ábrázoló kártyalapot fejjel lefelé fordítjuk, és még mindig mi vagyunk rajta, a tükörképünk –, ez a másik szív azt mondta neki: távozz.

– Csomagolunk!

– Csomagolunk!

– Csomagolunk!

– hangzott el egyszerre a különböző kontinenseken. A szándékuk ellenére átültetett virágok mindegyike már átment néhány válságon, mióta új országba érkezett, de ez most komolyabbnak tűnt. Szomorúság gyötörte őket a szülővárosaik miatt, amelyeket soha többé nem láthatnak. Hiába képzelték el a csendes utcákat és kerteket, amelyek oly sokat jelentettek számukra. A kép napról napra halványodott. Leginkább a hátrahagyott szeretteikért aggódtak. Šani Kanadában Anna miatt szenvedett, ahogy Jozef az Egyesült Államokban a szülei miatt, Tereza pedig Izraelben anyja és testvére miatt.

Aztán jóval az érkezésük után, és hetekkel a megkönnyebbülést követően – van hol lakniuk, tető a fejük felett, és itt ott munka is adódik –, amikor már nem a legnagyobb nélkülözésektől szenvedtek, kezdték kritikusabb szemmel nézni a befogadó országot.

– A só nem eléggé sós!

– A cukor nem eléggé édes!

– Nem kapni fekete cérnát és gatyamadzagot!

– A kisgyerekkel utazó szülőnek nem adják át a helyet!

– Lehetetlen egy ország!

És ugyanabban a percben Tereza, Šani és Jozef – több száz mérföldre egymástól – sietősen a bőröndjeikbe kezdik dobálni a holmijaikat.

– Csomagolunk!

– Csomagolunk!

– Csomagolunk!

Gyűrött blúzok keveredtek a fehérneműkkel, könyvek a nadrágokkal. A dolgok vonakodva távoztak a szekrényekből, a fogasok belegabalyodtak az ingekbe, mintha nem akarnák elengedni őket. A jelenetek mindig két ember között zajlottak. Csak természetes folytatásai voltak a párbeszédeknek, amelyek hetek óta lávaként fortyogtak közöttük.

– Nem bírom tovább itt! Hazamegyek!

– Haza? De az merre van?

– Odahaza.

– Három évet kapsz! Három évet fogsz leülni a sitten! Most ez a te hazád!

– Jól van, na! Nem kell mondani, magamtól is tudom!

Amíg a beszélgetés folyt és egyikük még csomagolt, a másik figyelt. Nem volt magányos cselekedet. Mindig kellett hozzá egy másik. Mindig kellett egy fal, amelyre a harag úgy fröccsen rá, mint egy vödör koszos víz. És ennek a másiknak, a falnak, csak néznie kellett.

Nem rakhatta vissza a bőröndöt a szekrényekbe, meg kellett várnia a megfelelő pillanatot, hogy társa leálljon. Ilyenkor minden óvatlan mozdulat csak elmélyítené a partner kétségbeesését, és minden elhamarkodottan kiemelt zokni csak fokozná tehetetlenségét.

Petra értette Šani kétségbeesését, Milan látta Tereza bizonytalanságát, Erika átérezte Jozef lelkiismeret-furdalását. Szerencsére mindegyiküknek ott volt a másik, aki az életet normálisabb mederbe terelte. Petra megölelte Šanit, Milan megcsókolta Terezát, Erika pedig megszorította Jozef kezét.

– Csomagolunk?

– Csomagolunk?

– Csomagolunk?

Egy darabig csendben álltak. Aztán Petra kipakolta Šani bőröndjét, Erika felakasztotta Jozef ingeit, Milan pedig összehajtogatta Tereza blúzait. Előbbi lelkiállapotukat legjobban a régi mondás írja le: állítsátok meg a Földet, ki akarok szállni!

Még sokszor meg fogják tapasztalni ezeket a kisebb viharokat. Ismételten feltámad bennük az új helyzettel szembeni tehetetlenség. Egy olyan környezet váltja ki ezt, amely nem érti meg őket, s amely iránt ők is közömbösek. Amelyben nem tanultak meg lavírozni, de valószínűleg örökre az új otthonuk marad. Amelytől egy hisztérikusan megtömött bőröndd-del próbálnak búcsúzni, és amelyet alázatos kicsomagolással üdvözölnek újra.

Amikor befejezték az ulpant, Tereza és Milan a haifai egyetemen kezdtek el tanulni: a fiú mérnöki tudományokat, a lány szociológiát. Nem tudták elég jól a nyelvet, így egyébként is nehéz tanulmányaik még nehezebbeknek tűntek. Lassan, de biztosan elkezdett kavarogni bennük a forgószél. Milan szülei megtalálták a számításukat, ami korukat tekintve meglepő volt. Milan örült, hogy legalább ők megállapodtak. A férfi fogorvosként dolgozott, felesége pedig az asszisztenseként.

A gyerekek viszont a saját kártyájukra tettek: a kétfejű szívre. Nem volt boldogság Haifában élni. A hivatalokban hatalmas bürokrácia burjánzott. Sokat közülük orosz emigránsok vezettek, akikkel szemben tudat alatt bizalmatlansá-

got tápláltak. De különösen a hőség és a párás klíma viselte meg őket, amihez nem voltak hozzászokva. A szörnyű forróság különösen Terezát vette igénybe, de még Milan is többször azon kapta magát, hogy izzadt ingében a hideg őszi esőre gondol. Ez a klíma egyszerűen nem volt nekik való. Ráadásul a totalitárius Csehszlovákiából jöttek, ahol a személyes szabadság volt a legérzékenyebb dolog, amit az akkori idők ellenére mindenki óvott. Itt megvalósult a szabadság, de másképp, mint ahogy ők elképzelték.

Izrael permanens háborúban állt. A hadkötelezettség a nőkre is kiterjedt. Tereza három évig ideiglenes állampolgársággal rendelkezett. Nem kellett bevonulnia és rendszeres gyakorlatokra járnia. Az állandó letelepedést is felajánlották neki, amelyet, ha befejezi a tanulmányait, el kell fogadnia. Ebben az esetben már felvette volna az egyenruhát.

Milannak nem volt választása. Hamarosan be kellene vonulnia a hadseregbe. Tudta, hogy jó katona lehetne, de valami ellenállt benne. Miért menekült el az egyik kegyetlenség elől, ha el kell fogadnia egy másikat? A pokolba is, nincs olyan ország a világon, ahol a katonaság nem dobálja az embereket úgy, mint palacsintát a serpenyőben?

Megbeszélte a szüleivel, hogy elmegy, de ők nagyon próbálták lebeszélni. Tereza mellette állt. Alig élvezték ki annak örömét, hogy a fiuk mellett van egy lány, akit szeret, és akit ők is kedvelnek, máris elveszítsék őket? Mi hiányzik nekik? Mindenük megvan. Nemsokára befejezik az iskoláikat, és kapnak egy jó állást. Építenek majd egy házat. Hová szeretnének menni? Meddig akarnak még menekülni?

De a vihar kitörőben volt.

Pozsonyban, a Panenská utcában viszont boldog napokat éltek. Mária még semmit sem tudott a tervükről, és csak Tereza leveleit olvasta el újra és újra. Órákig tudta nézegetni a lány

kézírását, amely apró és szabálytalan volt, úgy rezgett a papíron, mint az élő katicabogarak. Nagyon örült, hogy a lánya újra iskolába jár, hogy nem pazarolja el a tehetségét. Ferdinand is örülne, hogy ismét tanul!

Valójában a levelek sokkal többet elárultak Terezáról, mint amennyit az anyja képes (és valljuk be, hajlandó) volt kiolvasni belőlük. A nyugtalanság nemcsak gyermekét kerítette hatalmába, hanem annak írását is. Az előadások, tankönyvek, előadótermek és a kollégium részletes leírása mellett egy mondatban lazán megemlítette: azon tűnődik, hogyan tovább. Amit az anya úgy olvasott, hogy „mi lesz az iskola után?", az a fájdalmas „mi lesz az életemmel?" kérdést jelentette.

Janko a mosogatóban hűtötte az ujjait. A folyó víz enyhítette bal kezének fájdalmát. Órák óta gyakorolta az akkordokat, és az ujjbegyeiből kiserkedt a vér. Titokban, hogy az anyja ne lássa, papírszalvétával törülgette, és bezárkózott a fürdőszobába. Veszélybe került a pozíciója, az, hogy ő a „big beat zenekar frontembere". Nemcsak neki volt gitárja, hanem a másik kettőnek is, de ők néhány akkorddal többet tudtak nála. Kezdett kicsúszni a kezéből az együttes vezetőjének a szerepe, akárcsak a névadóé.

– Rakéták.

– Mi ütött beléd? Repülni fogok, mint egy orosz rakéta?

– Az amerikaiaknak is vannak rakétáik. Az Apollo.

– Nem is rossz elnevezés.

– Mi bajod? Már létezik Apollobeat.

– Hol?

– Csehországban.

– Hol tart Csehország, és hol tartunk mi?

– Nem leszek olyan együttesben, amit úgy hívnak, mint bármelyik másikat.

– A nővérem ötlete: Éneklő gyémántok.

– Akkor már inkább legyen Százszorszép.

– Hülye.

– Te vagy a hülye.

– Nem is tudsz gitározni.

– Nálad azért jobban, Tojásfej!

– Ki itt a Tojásfej, te kis biboldó?

Janko először ütött azért, mert valaki zsidónak nevezte. Az iskolában néha mondták rá, de soha nem verekedett emiatt. Csak most jött el az ő ideje. Amikor már „rocker" volt. Kisebb korában egyszer ezzel a kérdéssel jött haza:

– Mami! Én koszos vagyok?

– Miért lennél az? Nem vagy koszos.

– Az osztályban azt mondják rám, hogy koszos zsidógyerek.

Ez jár a fejében, miközben ökölbe szorítja kis kezét, és beleboxol Tojásfej gyomrába. A harmadik srác szétválasztja őket. Ő lett volna a dobos, Janko és Tojásfej a gitárosok. A bunyó mindent törölt, és a híres beatzenekar – a Singing Diamonds vagy Apollo vagy valami ilyesmi – felbomlott, mielőtt megalakult volna. Janko megmakacsolta magát. Annyira meg akart tanulni játszani! Majd ő megmutatja a másik kettőnek! Ezért most az ujjbegyeit hűti, és fortyog benne a visszafojtott düh.

A mosdóban rózsaszínű víz csorog le.

Amikor Tereza és Milan úgy döntött, hogy Londonba utaznak, a vihar hirtelen elült: úgy érezték, hogy a távozás mindent megold. Milan szülei nem így gondolták, és Mária sem helyeselte az ötletet. De ő csak akkor értesült róla, amikor azok már ott voltak a Temze-parti városban. Egy időre újra jól érezték magukat.

– Gondolod, hogy itt maradunk?

– Inkább nem gondolok semmire, csak örülök.

– Hát igen, én is.

Huszonegy évesek voltak. Fiatalok és szabadok, a szívükre hallgattak, és London jelenleg jó helynek tűnt. Csakhogy Mi-

lan két országban is menekült a hadsereg elől. Most már nemcsak Csehszlovákiában, hanem Izraelben is kiadták ellene az elfogatóparancsot. Erre csak egy dolgot lehetett mondani.

– Lassan nem marad ország, ahol ne üldöznének minket.

– Tereza és Milan – Bonny and Clyde.

– Lassan nem marad nekünk más, mint az Északi-sark.

– Szereted a fagylaltot?

– A mogyorót.

– Hozzá kell szoknunk. Meghívlak egyre.

Harmincegyedik kép

ANGLIAIAK

1969 augusztusában Jozef letette a kollokviumait, és még aznap felkérték, hogy legyen egy kis kelet-chicagói gyülekezet lelkésze, amelyet ötven szlovákul és nyolcvan angolul beszélő ember alkotott: még az első megélhetési kivándorlásból származó, immár idős férfiak és nők, akiknek a gyermekei a vasgyárban dolgoztak. Jozef először a templom előtt látta meg őket, a padokon ülve. Megállt az egyik nagymamakorúnál.

– Jó napot, nővérem. Maguk itt szlovákok?

A nagymama így felelt:

– Ó, nem, fiam, mi angliaiak vagyunk.

Ezek az emberek egész életükben nem tanulták meg új hazájuk nyelvét. Mi értelme lenne. Saját közösségük volt, saját boltjuk, saját templomuk. A vasműben végzett kemény munka során pedig nem kellett beszélgetniük. A horizonton látható kémények, amelyekből szüntelenül sűrű füst gomolygott, megerősítették ezt.

A kelet-chicagói gyülekezet szegény volt. Mindenki ott spórolt, ahol tudott. Még a már nyugdíjba vonult egykori lelkész is kaszált és gereblyézett a templom körül, télen pedig havat lapátolt, csak hogy plusz pénzt keressen. Amikor felajánlották Jozefnek, pénztelensége ellenére sem volt hajlandó rá. Úgy érezte, egy lelkész nem tehet ilyet. Tudott dolgozni, kevés ember dolgozott olyan keményen a szőlőben, mint ő. De nemcsak a szakma méltóságáról volt szó, hanem elsősorban

arról, hogy kaszálás helyett inkább a családokhoz járt, és beszélgetett az emberekkel.

Mindenhol adományokat gyűjtöttek a Vietnámban harcoló katonák támogatására. Amikor az elsőt megszervezte, konzerveket gyűjtöttek. Titkárnője, aki már sokat felejtett szlovákul, a következő hirdetményt akasztotta ki a kapura, teljes komolysággal:

„Hozzatok a templomba dobozokat zabálnivalóval."

Jozef nem nevette ki. El tudta képzelni, hogy beszél ő angolul. Még mindig tanult, és lassan haladt. Erika árnyékként követte és tolmácsolt. A szlovákba oltott angol minden lépésnél meglepte őket.

Az itteniek nem tévéztek, hanem „vacsolták a televizsnt".

Nem villamossal vagy autóbusszal jöttek a templomba, hanem „sztrítkárral" vagy busszal a „csurcsba".

Vigyázat, lépcső: „vacsold a sztepszet".

Amikor autóval mentek be a városba, „drájvoltak a dauntaunba".

Prédikálni amerikai lelkészektől tanult. Szívesen segítettek neki, lévén Erika kiváló szakács. Minden látogatásukkor a szegedi paprikás volt a sláger. Vendégszeretete az egyszerű híveket is vonzotta, akik ruhákkal vagy a fiának szánt játékokkal támogatták a családot.

Jozef aggódva figyelte, mi történik az országban. Vietnám egyre több katonát nyelt el, akár egy tüzes kemence. Születési évüknek megfelelően mozgósították őket. Először a két véletlenszerűen kiválasztott hónapban – például márciusban és augusztusban – születetteknek kellett bevonulniuk. Később már hat hónap szülötteit vitték el az évjáratból. Az egyetemisták kezdetben felmentést kaptak, de aztán ez is megszűnt. Kivétel nélkül mindenkit elvittek.

Nemrég egy katona szabadságra érkezett Kelet-Chicagóba. Nyolc napra, mert megszületett a lánya. Jozef mindkettejüket megkeresztelte. A fiatal férfi a karjában tartotta a gyermeket.

Aztán visszarepült a dzsungelbe, és két nappal később jött a hír, hogy elesett. Így Jozef el is temette. Egy bádogdobozt tett a földbe, amelyet nem engedtek felnyitni.

Az Egyesült Államokban érezni lehetett a bizonytalanságot. A marxizmus egyre több szimpatizánst szerzett, amit ő és Erika néma ámulattal figyeltek. Mindenütt zavargások törtek ki, az egyetemeken diákokat lőttek le, a fiatalok tömegesen kezdték szabotálni a háborút, a behívóparancsokat nyilvánosan elégették.

Időnként felkérték, hogy prédikáljon a közeli vidéken. A „közel" azt is jelenthette, hogy ötszáz mérföldre. Ő és egész családja felszállt egy buszra, és ismerkedhettek Amerikával olyan helyeken, ahová egyébként nem jutottak volna el. Így fedezték fel a floridai Slaviát.

Még a háború előtt alapították szlovák emigránsok, a Duda család. Sikeres vállalkozók voltak, ültetvényekkel, s az egyik telket egy szlovák falu alapítására fordították. Fokozatosan megindult a betelepedés, többnyire nyugdíjas vagy család nélküli kivándorlók élhették itt le életük hátralevő részét. Volt a faluban egy öregotthon, egy kórház és egy iskola. Mindannyian egyszerű faházakban éltek, és amikor meghaltak, a házat eladták másoknak.

Otthonról hozott szlovák könyvek maradtak utánuk, amelyek a helyi könyvtárban kötöttek ki. Idővel annyi könyv gyűlt össze, hogy nem volt hova tenni. A könyvtár zsúfolásig megtelt. Egyre kevesebben olvasnak itt szlovákul. Mit kezdjenek az ismeretlen nyelvű kötetekkel, amelyek tartalmát senki sem érti? Buldózerrel kezdték a földbe temetni őket.

Amikor Jozef ezt véletlenül megtudta, elborzadt. Földbe temetett könyvek! Odament a könyvtárba, és utánaérdeklődött az ügynek. Meghatottan nézte végig a szakadt kötetekkel teli polcokat. Látott vallásos könyveket, de regényeket,

verseket és főleg meséket is. Biztosan sokat jelentettek gazdáiknak, amikor más, értékesebb dolgok rovására elhozták őket egy kis bőröndben. És most a földbe kell kerülniük?

Jozef tette, amit tehetett. Annyit hozott el magával, amennyit csak bírt. A többit elküldette csomagokban. Rongyosra koptatott köteteket osztott ki az érdeklődők között. Nem voltak illúziói azzal kapcsolatban, hogy mi lesz a többivel, amikor elmegy, de többet ő maga sem tehetett. Még mindig őrzi Hurban Olejkár* című, megbarnult papírlapokból álló kötetét, amely szinte szétesik. Valahányszor ránéz, egy helység jut eszébe. Slavia Florida.

„Drága gyermekeim és unokám!"
Mama mindig így kezdte. Fennhangon mondta, amit a levélben írt, hogy apa is hallja. Apa soha nem javította ki. Ha írni akart, maga kerített rá sort. De bólogatott, egyetértett, élvezte mindazt, amit a felesége papírra vetett.

„Fogadjátok szívélyes üdvözletemet és kedves emlékeimet rólatok. Ma elmentem megnézni a szőlőt. Mindenhol derékig ért a gyom, le kellett sarlóznom. 4 napig vágtam és aztán csak feküdtem, iszonyatos, 34 fokos hőség tombol. A golgotavirág szaporodni kezdett. Az aratás még csak most kezdődött, mert zuhog az eső. De idén korai szüret lesz, a mazsola már édes. Sokat esett az eső, és elég nagy a meleg. Mindig Rátok gondolok, akár éjjel, amikor nem alszom, akár nappal, bárhová is indulok: mindig ott lebegtek a szemem előtt. Jött egy úr, és azt mondta, írjam meg neked, hogy kérj kegyelmet, nem tudom, milyen érdeküket fűződik hozzád. Mondtam, hogy tényleg nem értek az ilyenekhez, várom, hogy megint mivel jönnek. Hiányoztok, csak nézem a képeket, hogy lássalak Titeket. Melegen köszönt és ölel benneteket Nagymama."

* Az olajárus – a ford.

Jozef leginkább attól félt, hogy a mamát nem hagyják békén. Ezer módja volt annak, hogy megnehezítsék az életét. Nemsokára meg is győződhetett erről.

Kelet-Chicagóban született meg Eva. Kilencszáz dolláros kölcsönt vettek fel a szülésre. Erika mindössze két és fél napig feküdt a kórházban, többet nem engedhettek meg maguknak. Továbbra is járt kontrollvizsgálatokra, de amikor az orvosok megértették, kiről van szó, nem kértek több pénzt.

Peťo már nagyon várta, hogy megláthassa a húgát. A gyülekezet tagjai ruhákra, cumisüvegekre, pelenkákra és babakocsira gyűjtöttek. Mindennek ellenére Jozef úgy érezte, hogy tovább kell mennie. Aggódott a fia egészsége miatt. Peťo sápadt volt, köhögött. Az orvos azonnali környezetváltozást javasolt. A közeli vasgyárak miatt Kelet-Chicagóban nem voltak adottak a jó élet feltételei.

Menekült Nansen-útlevéllel rendelkeztek, a zöldkártyára még várniuk kellett. Jozefnek felajánlottak egy helyet Floridában, Masaryk Townban is. A neve sokatmondó – a hatalmas Egyesült Államokban, mindenfelé szétszóródva, kis közösségekben olyan emberek éltek, akik évekkel azelőtt hagyták el Csehszlovákiát, és még mindig az anyanyelvükön beszéltek.

Az elmúlt hónapokban az angliaiak generációja jelentősen megfiatalodott. A legerősebb menekülthullám 1969-ben érkezett. Fiatalok tucatjai jöttek Kelet-Chicagóba; a helyiek eleinte bizalmatlanul méregették őket. Hosszú hajat viseltek (értsd – amely alig takarta a fülüket), modern öltözéket, rock and rollt hallgattak, és olyan nyelven beszéltek, amely az öregasszonyok számára pogánynak tűnt. Számukra akkor állt meg igazán az idő, amikor elhagyták az országot. Nem tudták megérteni, mi történt hazájukkal a harmincas évek óta, annyira megváltozott minden. Mintha csak ledózerolták volna egykori szülőföldjüket.

Jozef nagyon jól kijött az új emberekkel. Összetartottak, segítettek egymásnak a hivatalos ügyekben, Erika pedig elkísérte őket a boltokba, és elmagyarázta, mit hogy hívnak és mennyibe kerül. Többnyire családos kohómérnökök voltak, akik az öntödében kerestek munkát. A mai napig nem felejtették el 1969 szilveszterét, a búcsúestjüket.

Jozef csak nemrég kapott meghívást Torontóba. Volt ott egy kicsiny, de ígéretes gyülekezet. Egyre több szlovák költözött e gyorsan fejlődő városba, ahol Jozefnek hamarosan sok munkája lett. Rövid úton eldöntötték, hogy mennek. Tehát a jövőbeni cím Kanadában található.

A helyiek nem szívesen búcsúztak el tőlük, mert megszerették Jozefet. De az új ismerősök, akik maguk sem tudták, hány hónapig maradnak ott, és hová vezet az útjuk, mindent megértettek. Bárminő bizonyosság olyan távoli volt, mint a misztikus kétezer év.

Az újak közül valaki hozott egy útmutatót a koktélkészítéshez. Közös lelkesedéssel vásárolták meg az alkoholt és a hozzávalókat, majd elkezdték kikeverni az italokat, annak alapján, ami a fényképeken megtetszett nekik.

– Ez jól néz ki.

– Nézd ezt a színt!

– Megvannak a hozzávalók?

– Tegyünk bele valami sárgát.

Nem piñacoladát vagy daiquirit ittak, hanem a huszonnegyedik és a harminchatodik oldalt. Véget ért az első emigrációs év, a feszültségé és a félelemé, hogy mi lesz ezután. Nagyon, de nagyon messze felkelt a nap. A megkönnyebbüléstől, a szomorúságtól, a nosztalgiától, a szorongástól, ettől az ostoba szép élettől rettenetesen berúgtak.

A huszonnegyedik, a harminchatodik, a negyvenegyedik, az ötvenkilencedik és különösen a hetvenharmadik oldaltól.

Harminckettedik kép

BAMBUSZ

A vietnámi háború Stará Rudáig is elhallatszott. Egyetlen lövés sem dördült el, de a hazaiak tudták, amit tudtak. Nem csak azért, mert állami televíziójuk naponta hergelte őket a B-52-es bombázókkal, amelyek napalmbombákat dobtak a dzsungelre. Köztudott volt, hogy az amerikaiak, amint a koreai háborúban, ebben is Vietnám kormányát segítették, az oroszok pedig a lázadó kommunistákat. És az oroszokkal együtt engedelmes tartományként mi is.

Vannak olyan környezetek, ahol a háborúkat nem lehet megnyerni. A németek számára az orosz tél volt ilyen. Az oroszok számára húsz év múlva az afgán hegyek válnak csapdává, az amerikaiak pedig fiaskót élnek meg a trópusi dzsungelben. De most ezt még egyik fél sem tudja, így aztán mindent beleadva teszik a dolgukat. Az amerikaiak bombáznak, az oroszok pedig fegyvereket és tanácsadókat szállítanak. És a hős vietnámi nép megsegítéséből valamicskét Csehszlovákia is felvállal. Amellett, hogy fegyvergyáraiból sok fegyvert és lőszert küld, továbbá élelmiszert és gyógyszert, még nagy létszámú vietnámi közösséget is befogad.

Egyelőre még olyan felnőtt férfiakat és nőket, akik kiskorú gyermekeknek néznek ki, miközben sokuk túl van a harmincon. Talán e látszólagos fiatalság miatt nem vették őket komolyan az elején? Gyárainkban dolgoznak, és megtanulják a gépek kezelését. Ezek még nem azok az ázsiai maffia által irányított klánok, amelyeket a harmadik évezredben fogunk megismerni, s amelyek, különösen a Cseh Köztársaságban,

komoly mértékben bekapcsolódnak az árnyékgazdaságba. Hanem csendes, nem sok feltűnést keltő emberek, akik korábban harcoltak, de most tanulni akarnak. Stará Ruda a Sanola vállalatnál alkalmazza őket.

Ott találkozik velük Anna is. Egészségügyi okokból visszarendelték a festéküzemből. A köhögés egyre gyakrabban vett erőt rajta. Mint egy rabló, mindig hátulról ugrott neki, és teljesen leteperte. A korlátnak kellett támaszkodnia, hogy el ne essen. Egy pillanattal később rohama elmúlt, és tovább tudott menni.

Most jobb környezetben dolgozott. UV-szűrővel ellátott szemüveget viselt, és ellenőrizte az arcszoláriumot. Felkapcsolta mind a két fluoreszkáló lámpát, és egy ideig hagyta, hogy égjenek. A levegő azonnal ózonszagot árasztott. Szerette ezt az illatot. Jól emlékezett az estére, amikor férje diadalmas arccal hozta haza az Uvir arcszoláriumot. Nincs több drága nyaralás! Nincs több tengeri strand! Mostantól a nappali szobában lehet napozni!

Így hangzottak a korabeli hirdetések, megfeledkezve arról, hogy a szocialista munkásoknak minimális mértékben volt részük drága vakációkban, tengerparti strandokról nem is beszélve. Legfeljebb üdülni mentek valamelyik morvaországi szanatóriumba, amely egy partnervállalathoz tartozott, és jobb esetben egy tó mellett, rosszabb esetben egy tövisekkel és szúnyogokkal teli erdő mélyén feküdt.

Anna a röntgenfelvételeket hozta az orvostól barna papírba csomagolva. A körzeti orvos a kerületi kórházba küldte vizsgálatra. Szerencsére előző nap felhívta a pozsonyi Mária. Gyakran hívták egymást. Egyedül maradtak hasonló sorssal. De Máriának még ott volt Janko, neki viszont senkije sem volt.

– Köhögsz? Mióta?

– Úgy három hónapja.

– Anka, nagyon kérlek, muszáj orvoshoz menned.

– Éppen az egyiktől jövök. Úgy hívják, doktor Hm-hm. Soha nem mond semmit, csak nézi a leleteket, és közben hümmög.

– Én ezt nem bírom hallgatni. Ennyire hazardírozni az egészségeddel!

– Elküldött…

– Szerzek neked egy rendes doktort Pozsonyban. Ferdinand haverja.

– Már egy éve, hogy…

– Szörnyű…

– Bocsáss meg, hogy szóba hoztam… ne sírj…

– Elmész Pozsonyba, és kész. Írd fel a nevét. Doktor Glauber.

A munkából hazafelé menet a Fehér Hölgy a postára ment. Megszokta, hogy szinte senki sem köszönti, és félénken elfordulnak tőle. A Sanolának régóta új igazgatója volt, a termelést egy Šani által Elemi Csapásnak nevezett mérnök vezette. Ki tudja, milyen volt valójában, de tény, hogy az Elemi Csapás által irányított cég tovább működött, és fogászati megrendeléseket is kapott Líbiától. Šani azt mondaná, hogy minket az összes diktatórikus állam és dzsamahirija szeret, de legalábbis van kivel kereskednünk.

Néha Šani és Petra hívta. Semmi sem zavarta őket, sokáig tudtak beszélgetni. Életének két legfontosabb embere állandóan próbálkozott valamivel, hogy ő is külföldre kerüljön. Írtak a köztársasági elnöki hivatalnak, írtak a kanadai miniszterelnöknek. De hiába voltak gyakori vendégek a menekültügyi szervezetek összes kirendeltségén, továbbra sem jártak eredménnyel.

Anna ajánlott levélért sietett a postára. Gyorsabban ment, mint valaha. Már majdnem futott. Ő! Aki mindig olyan las-

san járt! Nagyon várta, hogy kézhez kapja a levelet, ami persze abszurd volt. A nemzedékéhez tartozók semmi jót nem szoktak várni egy ilyen küldeménytől. De ki tudja, hátha Šaninak sikerült valami? Talán megérkeztek az okmányok, és utazhat. Az embert néha furcsa optimizmus keríti hatalmába.

Elhaladt egy vietnámi szálló mellett, amelyet a város a központtól távolabb, egy felújított területre építtetett. Mint mindig, megcsiklandozta az orrát egy ismeretlen fűszer és a rizs édes illata, folyton ezekből főztek. A postán felvette a levelet, és sietve, már a járdán kinyitotta.

„Kedves Elvtársnő!
A Sanola Nemzeti Vállalat lakásügyi bizottsága 1970. január 20-i ülésén úgy döntött, hogy Ön nem felel meg az állami lakáskiosztás feltételeinek. Lakása a Gen. Dibrov utca 12-ben túlméretezett egy személy számára, ezért azt a vállalat szociális szakbizottságával folytatott konzultációját követően egy többtagú, több gyermekes családnak utaltuk ki. Helyette a Lenin utca 16. szám alatt kap lakást.

Békét a világnak!"

Annára rátört a köhögés. Most egy perccel tovább tartott, mint addig bármikor, még a rémült gyalogosok is megálltak.

– Nincs valami baja?

– Jól van?

De a Fehér Hölgy csak megrázta a fejét, és lassan továbbment. Amint elhaladt a Posta- és Újságszolgálat bódéja mellett, az eladónő feje megjelent az ablakban, és összeesküvők módjára suttogta:

– Asszonyom! Nézze csak!

A trafikosnő a 100+1 magazint lobogtatta. Ez a pult alatti, színes papírra nyomtatott olvasmány rendkívüli népszerűségét csak a totális cenzúrának köszönhette. Csehszlovákiába nem hoztak be nyugati folyóiratot, leszámítva a Volkstim-

mét, az osztrák kommunisták szennylapját. A „100+1 külföldi érdekesség", ahogy a teljes cím is utalt rá, kéthetente a vasfüggöny mögötti olvasóknak szállította a pletykákat és a mainstreamet a világ minden tájáról – a gyors autóktól kezdve a brit divaton, a behavazott gorillákon és az Apollo raketa fellövésén át a Beatles felbomlásáig. Šani évekig vásárolta, és a trafikosnő hűségesen elrakta neki, annak ellenére, hogy már régen emigrált. Most a Roľnícke noviny-be csomagolt számot titokban akarta odaadni Annának, olyan arckifejezéssel, mintha bátor disszidens tettet hajtana végre. De Annát mindez nem érdekelte.

– Köszönöm, nem kérem.

És továbbment. A nő az ablakban ledermedt. Nem értett semmit, csak tátott szájjal nézett. Korona a bal felső egyesen sarokban, szuvas a jobb alsó hármas: bárki felismerte ezeket a fogtechnika városában. A Fehér Hölgy már messze járt. Elhaladt a vietnámiak szállása mellett, s észrevett egy kék feliratot, amelyet csak két csavar tartott a fából készült falon: Lenin utca. A bejárat felett pedig feketével írt tizenhatos szám.

Gyorsan átköltözött. Csak Šani vonatait, saját ruháit, edényeket, tányérokat, turmixgépet, rádiót, televíziót és Petra tankönyveit csomagolta be. Vitt még egy konyhaasztalt, egy széket és egy kisszekrényt. Minden egyéb volt a szálláson is: ágy, zuhanyzó és beépített szekrény. A többi bútort pedig nem is tudná hova tenni.

Mindig félt, hogy mit fog kezdeni ennyi tárggyal, ha egyszer költöznie kell, ha egyszer Šanival együtt átadják a lakást a lányuknak, aki férjjel és gyermekekkel költözik oda. Nagyon várta lánya családalapítását, de tartott a költözéstől.

Aztán váratlanul sokkal könnyebben ment minden, mint gondolta. Talán mert szinte semmije sem volt itt. Semmi értékes, különösen nem a festett bútor ébenfa furnérral.

A Sanola bizottságában mégis motoszkálhatott a rossz lelkiismeret, mert maguktól küldtek költöztető kamiont. De ehhez a néhány dologhoz igazán felesleges volt.

– Mi legyen a szobák bútoraival, asszonyom?

Anna átadta a kulcsokat az embereknek.

– Megtarthatják.

A Fehér Hölgy tehát megkezdte harmadik életét. Az első a családjával zajlott, a második az ő eltávozásukkal kezdődött, a harmadik pedig ez volt, a lakás nélküli. Nem volt szomorú. Nem érzett semmit. A régi lakás aknamező volt: sérülés nélkül nem lehetett áthaladni rajta. Minden lépésnél emlékek törtek elő.

Nem mondható, hogy boldog lett volna, de nem szenvedett. A szállóhelyen volt még néhány üres szoba, ahová szociális okokból helyeztek el embereket, de senki nem maradt ott sokáig. A vietnámiak miatt. Azok pedig senkinek nem ártottak, nem bántottak senkit, pláne nem Annát. Sőt hamar megszerették. A probléma másutt rejlett. A helyiek egyike sem vallotta be soha, de utálták a jövevényeket.

– Bambuszlakók.

– Ferdeszeműek.

– Sárgák.

Az emberekben rejtett rasszizmus munkált. A vidám, társasági viselkedés, amint alkalom nyílt rá, átfordult ellenségeskedésbe. A vietnámiakkal folytatott csetepaték egy időben olyan gyakoriak voltak, hogy állandóan rendőrautó parkolt a szálló előtt. A Stará Ruda-i fiatalok részegek voltak a borovicskával kevert sörtől, és gyönyörű meccseket vívtak. A szlovák nép vietnámiak elleni lovagi küzdelmei mindig a fair play jegyében zajlottak: tíz helybéli fiatalember állt szemben egyetlen sárgával.

A történelem nem szívesen örökíti meg, mi zajlott ekkor. Nem szeretünk beszélni saját rasszizmusunkról, de az igazság-

hoz hozzátartozik, hogy nemcsak Stará Rudában volt így, hanem mindenütt, ahová külföldiek érkeztek. Vietnámból, de akár Kubából, Angolából is…

Anna örült, hogy annak idején elvégezte a Vöröskereszt tanfolyamát, mert szobája néha ambulanciává változott. Bekötözte a sérült fejeket, elszakadt izmokat, horzsolt homlokokat. A Fehér Hölgy úgy nézett ki, mint a mesebeli öregasszony, aki rád fúj, megsimogat, és meggyógyít.

A város szemében kívülállónak számított, de itt egyenlő volt az egyenlőkkel. A vietnámiak az első hetekben nem is vették észre. Azt gondolták, előfordultak már ilyenek errefelé. De miután nem költözött el, mindig köszönt, és még beszélgetni is próbált, ráébredtek, hogy ő egészen más. És amióta ezzel-azzal kezelte őket, már minden világos lett számukra.

Ennek köszönhetően nem kellett főznie. Bár nem szeretett mindennap keleti ételeket fogyasztani, annyira kínálták, hogy végül megszokta. Közeledett hozzájuk, és csak azt látta, amit régóta tudott. Ők sem mások. Ők is boldogtalanok vagy boldogok, mint mi, s vannak köztük bölcsek és ostobák, nyájasak és pökhendiek.

Ahogy köztünk is.

Harmincharmadik kép

APA

Tereza Londonban Milan nagynénjénél lakott. Szigorú hölgy volt, és mindkettejüknek saját szobát jelölt ki. Az nem lehet, hogy házasság előtt együtt aludjanak! Úgy érezték magukat, mint egy középiskolai internátusban.

– Még a kezedet is félek megfogni.

– Tudja, hogy járunk.

– Leharapja az ujjamat.

– Örülj, hogy nem kell átmásznod hozzám a villámhárítón.

– Azt hiszed, nem tudnék?

– Meg ne próbáld, még bajod esik!

Milan egy forgalmazó cégnél dolgozott. Fagyasztott élelmiszert szállított iskoláknak. A tél a végéhez közeledett, s a dermesztő hidegben papír ételdobozokat kellett kivennie a hűtőkocsiból. Fagyasztott sült krumpli, steak, zöldség, hal. Kesztyűjén a fagy egykettőre áthatolt, és ujjai azonnal meggémberedtek.

A tavasz beköszöntével a munka egyre jobb és jobb lett, a tikkasztó nyári hónapokban pedig kifejezetten kellemessé vált. Ekkor kapta el először a vezetőülés nyitott ajtaján át a járókelők vágyakozó pillantásait – azok szívesen helyet cseréltek volna vele a hőségben. Még a halrudacskák hidege is kellemesebb volt, mint az utcai fülledtség. De Milan nem sokáig élvezhette a nyári Londont, merthogy minden másképp alakult.

Terezával együtt idegennek érezték magukat itt. Végül is tényleg azok voltak, s örültek, hogy egyáltalán van hol lak-

niuk, de a környék világosan megmutatta, hová tartoznak: a társadalmi létra legalsó szintjére, ahonnan, úgy tűnt, nem vezet felfelé semmiféle lépcső. Felsőfokú tanulmányokat akartak folytatni, de nem ott. Nem akartak valamit ismét elkezdeni és nem befejezni.

Két dolgot viszonylag gyorsan eldöntöttek: hogy Kanadába távoznak, és még előtte házasságot kötnek.

Londont nem tekintették többnek ideiglenes tartózkodási helynél, míg Kanadában már sok barátjuk letelepedett. Petra levelet írt nekik, amely már nem találta őket Izraelben, de Milan szülei utánuk küldték. Olvasása közben megerősödött bennük az elhatározás: tovább kell lépniük. Jól haladtak a nyelvvel, gond nélkül kommunikáltak, de mi lesz a szakmai angollal? A lehető leghamarabb be kell fejezniük az iskolát, mert anélkül csak a fagyasztott borsót szállíthatják a végtelenségig.

A nagynéni húsz éve élt Londonban, és olyan reggelit szolgált fel, amilyenről a bédekker ír. Vendégei azonban nem bírták a kolbász, sült marhahús, meleg bab és narancsdzsemes pirítós együttesét. Tereza tejes zabpehelyre váltott, de Milannak babot is kellett ennie, hogy legyen ereje az egész napos munkához.

– A zabpehely, az csak fél kamion. A bab egész kamion – mondta, s ezzel kiérdemelte Terezától a Mr. Bean nevet. Amúgy a gürcölés nem volt értelem nélkül való: megkeresték a kanadai repülőjegy árát, amit a nagynénitől úgysem kapnának meg. Ő is csak a világ összes apjának és anyjának a kérdését visszhangozná: hát nem jó nektek itt? Hová akartok menni? Nem vár rátok odaát egy lélek sem. Meddig akartok menekülni? Magatok elől úgysem szökhettek meg!

Bár gyakran cselekedtek ösztönösen, ez a döntésük teljesen észszerű alapokon született. Bizonyosak voltak abban, hogy szó

sincs önmaguk előli menekülésről. Nem ők jelentik a problémát, hanem a környezetük. Anglia túl közel esik a kontinentális Európához, amely cserbenhagyta őket. Abban viszont volt némi naivitás, hogy azt hitték: a távolság majd megoldja a gondjaikat. Hogy hét hegyen és hét völgyön túl teljesen más világ nyílik meg előttük. Boldogok a tudatlanok, mert övék a béke országa. De e csipetnyi naivitás nélkül akár ki is ugorhattak volna az ablakon. Az esküvőt arra a hétvégére tervezték, amikor a nagynéninek el kellett utaznia Londonból.

Ő, aki ragaszkodott a külön ágyakhoz, nem tudta elviselni a gondolatot, hogy egyedül maradjanak a házban. Ezért befizette őket egy szállodába néhány éjszakára, bár teljesen világos volt, hogy ott állandóan együtt lesznek. De nem ugyanabban a szobában. Azzal a boldog tudattal, hogy a jó erkölcs érdekében mindent megtett, elindult Liverpoolba.

A szállodába menet bejárták Londont. Először érezték magukat turistáknak, a Trafalgar teret is útba ejtették, s belevesztek a galambok és az emberek kavargásába. Tereza ekkor látta meg először. A jellegzetes, görnyedt alakját, amely távolodott tőle, de néhányszor hátrapillantott. Tereza megállt és utána bámult. Időnként egy-egy galamb szállt a levegőben, és az emberek kitértek előlük a fejükkel. A szárnyak nagy szelet csaptak.

– Mi van veled?

– Csak olyan volt, mintha…

– Mintha?

– Nem érdekes.

– Tényleg nem?

Tereza tett néhány lépést, majd egyszer csak Milan felé fordult és a szemébe nézett:

– Az előbb mintha apát láttam volna.

Milan arrafelé bámult, amerre Tereza mutatott. A több száz ücsörgő, sietős vagy fényképező turista közt nem látta.

– Hol?

Hirtelen nem volt biztos benne, és szégyellte, hogy egyáltalán elmondta. Milan megölelte őt.

– Ez teljesen normális. Nekem a nagyanyámmal volt ilyen.

Egyenesen a szállodába mentek, de a körforgalom mellett elhaladva Tereza nem adta fel, és ismét a zsúfolt térre nézett. Ám akit keresett, már nem volt ott.

A szálloda nagyon egyszerű volt. Az alsó két emeletet olyan idős embereknek adták bérbe, akik még tudtak gondoskodni magukról. Amolyan informális idősotthon volt – eléggé lehangoló. De erőt vettek magukon, és beléptek. Egy tweedöltönyös öregúr ült a recepción, és amikor útleveleiket átadták neki, arca felderült:

– Á, Csehszlovákia! Beneš!

Szép kézírással bejegyezte őket egy könyvbe, és szokás szerint két kulcsot nyújtott át nekik. A szobák egymás mellett voltak, és amikor kinyitották őket, mindketten egyszerre nevettek fel: akkorák voltak, mint a babaházak.

– Szép szekrény.

– Szerintem lift.

– Nem, szekrénynek néz ki.

– És a kapcsolók? Liftre emlékeztet.

Egy ideig eljátszadoztak a kérdéssel, hogy mire hasonlítanak a szobák. Olyan keskenyek voltak, hogy kitárt karjukkal szinte elérték a szemközti falakat. Mindkettőben volt egy vaságy, melyben a matracot dróthálóra helyezték: Milant ez erősen emlékeztette arra, amin a kavicsot szitálták a habarcshoz egy ház renoválásakor Somorján. Amikor lefeküdtek, az ágy szinte a padlóig süppedt.

A szobának volt egy ablaka is, amely vakon meredt a szemközti, az angolok által annyira kedvelt vörös téglafalra. Az ablak volt hivatva emelni a szoba színvonalát. Nem így

a keskeny szekrény, a rúdhoz csavarozott vállfáival. Inkább nevetni-, mint sírnivaló volt az apró mosdókagyló, amelyhez képest a vonatoké tágas medencének tűnt. És fölötte, mint mindenütt, a tipikus brit különlegesség, két csap, külön a hideg és külön a meleg víznek. A szobák azonban tiszták voltak, frissen mosott törülközővel, egy darab szappannal és keményített lepedőkkel, de minden furcsa fertőtlenítőszagot árasztott, amiben volt valami régies.

– Mint Twist Olivér korában.

– Örülj, hogy nem sétálgatnak itt aranyos kis háziállatok.

– Na majd meglátjuk.

Legyünk tárgyilagosak, az állatkák nem tették tiszteletüket. A konyhában a hely nívójának megfelelően főztek. A nagynénitől ismert babhoz, sült marhahúshoz és kolbászhoz főtt zöldségeket, omlettet, zabpehelyet és halat adtak. Minden olyan puha volt, hogy a szálloda fő lakói, az idős hölgyek is élvezhessék.

Esküvői ebédet rendeltek – nem lenne ideillő lakomát írni a szállodától két utcára lévő Park étteremben. Reggelizni azonban a nagymamákkal mentek. Hétvége lévén, Milan nem volt Mr. Bean, hanem Terezával együtt gyümölcsös müzlit fogyasztott tejjel, pirítóst lekvárral. Az asztalnál egy kedves német mérnökkel ismerkedtek meg. Bonni volt, és gratulált nekik a mai esküvőjükhöz. Tereza meglepődött.

– Honnan tudja, hogy összeházasodunk?

– Olyan hangosan tárgyalták, hogy csak aki süket, az nem hallotta. Bocsássanak meg, tudok csehül, nagyanyám libereci volt.

– Külföldön mindenki azt hiszi, hogy senki nem érti meg.

– Hát akkor sok boldogságot, járjanak szerencsével!

A mérnök biccentett, és hozzálátott a virslijéhez. Aznap nem tíz perc múlva tértek vissza a negyedik emeletre. Az ebédlőben sokáig késtek a tálalással. Tereza felkiáltott. Mi-

lan szobájának ajtaja nyitva állt, kirámolt bőröndjük a földön hevert.

– A pénzünk!

Milan lázasan keresni kezdte a mentolos cukorkás bádogdobozt, amelyben az összes megtakarított pénzük ott volt. Gyorsan benézett a párna alá, felemelte a matracot, újra végigtapogatta a bőröndben lévő dolgokat, de nem találta sehol. Abban volt minden keresetük, amit a repülőjegyre szántak. Nem akarták a nagynéni házában hagyni a pénzt, biztonságosabbnak tűnt, ha magukkal hozzák.

Tereza az ágyon ült és sírt. Milan vagy tízszer végigforgatta a holmikat, és csak a szemével szentségelt. Egy szót sem szólt, de rettenetes düh töltötte el. Aztán átölelte Terezát.

– Ezt jelentenünk kell a Benešnek.

Elképzelték a tulajdonost, aki mindig mosolygott rájuk üvegkalitkájából. Úgy nézett ki, mint egy elegáns kakadu, mindig kifogástalan öltönyben. Milan felállt, de Tereza a ruhaujjánál fogva visszahúzta.

– Szóljunk a rendőrségnek?

Milan leült. Áldozatok voltak, mégis féltek a rendőrségtől. Egyikük sem bízott az állami erőszakszervezetekben, amelyek elsősorban őket, az ideiglenes vízummal rendelkező külföldieket, a kommunista blokkból menekülteket szokták gyanúsítani. Még a legantiszociálisabb angolnál is megbízhatatlanabbnak tartották őket. Ki tudja, talán néhány bobby valóban segítene rajtuk, de olyan generációhoz tartoztak, amely nem hitt az egyenruhában…

Sok ember fordult meg aznap a szállodában, a nagymamák látogatókat fogadtak. Itt-ott furcsa fiatal férfiak tűntek fel, akik biztosan nem tisztességből jöttek a nagyihoz, hanem néhány fontot akartak kicsikarni belőle. Talán egy úgynevezett unoka vagy fiú rámolta ki a bőröndöt.

Kínos volt számukra, hogy bárkit is meggyanúsítsanak. Valójában nem is tudták elképzelni, hogy lemennek Benešhez, megkérdezik, nem látott-e valakit, és ha igen, megmondják: az isten szerelmére, ne hívja a rendőrséget. Csak egy lehetőségük maradt. Sírni. Tereza élt is jogával, amelyet egyetlen alkotmány sem rögzít, de amellyel legtöbbször kerül elintézésre a világ igazságtalansága.

Bömbölt. Olyan hevesen, hogy a folyosón több ajtó kinyílt, de amikor meglátták őket egymás karjában, újra bezárultak.

A fiatalok összevesztek, és most kibékülnek. Bizony-bizony, a forró vér. Hja, mi is ilyenek voltunk. Ajjaj! Aki szeret, az gyötör. Dörög az ég, de a nap újra kisüt. És így tovább, bla-bla-bla.

A német mérnök is megállt mellettük. A szállodában nem volt lift, ezért át kellett haladnia az emeletükön. Ő is az ajtóhoz lépett, mint mindenki más. Tétovázott, mint a többiek, de velük ellentétben ott maradt. Képtelenség, hogy azok az emberek, akik egy perce még nevettek a reggelinél, ilyen hamar vitába keveredjenek. Milan mindent elmondott a németnek, aki azonnal pénzt kölcsönzött nekik. Nem teketóriázott, átadta nekik az egész pénztárcáját. Hiszen még az esküvői ebédet sem tudták volna miből kifizetni. Itt nem volt helye a büszkeségnek, hálásan elfogadták. És meghívták délután háromra. A Park étterembe. Ha ráér. Mosolygott és elfogadta.

Így a frissen kirabolt Tereza és Milan azzal az érzéssel házasodtak össze, hogy mostantól már minden jobbra fordul. Annál, ami eddig volt, semmi sem lehet rosszabb.

A nagynéni hamar megtudta, hogy a hétvégén egybekeltek. A német mérnök kedden nála búcsúzott el tőlük. Így már nem volt értelme a rejtőzködésnek. A végén a hölgy még hálás is volt a németnek. Rájuk kicsit megsértődött, de hamar kibékültek. A lopás beindította Milant és Terezát – ismét

pénzre volt szükségük. Milan továbbra is áruszállítóként dolgozott, Tereza esténként a balettiskolát takarította. Nem gondoltak a tanulmányokra. Majd csak ott. Kanadában.

Kezdtek örülni. Azt hitték – minden különösebb kézzelfogható alap nélkül –, hogy utolsó állomásuk Kanada lesz. Hogy az „ideiglenes" szó helyébe az „állandó" lép. Néhány hónap múlva újra együtt volt a pénz a repülőjegyekre. De a rossz és jó történések különleges hétvégéjén, amikor mindent elvesztettek, de egymásra is találtak, esett egy furcsa dolog, amelyről Tereza sokáig hallgatott.

Csak most beszél róla, amikor a Boeing elstartol a Heathrow-ról, emelkedik, és Toronto felé veszi az irányt. A gép megremeg, a behúzható futómű zörög, villognak a figyelmeztető táblák. Mindenki előírásosan be van kötve, a fények le vannak tompítva. Az erős dohányosok szenvednek. Dohányozni csak az utazómagasságban szabad, ami még odébb van.

És abban a pillanatban, amikor a világon a legtöbb repülőgép zuhan le, éppen a felszállás után, Tereza a férjéhez hajol és beszélni kezd.

– Apám meglátogatott.

– Tessék?

– Beszéltünk egymással. Az esküvő utáni éjszaka. Mialatt te zuhanyoztál.

– Apáddal?

– Feküdtem az ágyban, és egyszer csak ott ült. Azon a széken az ablak alatt. Mosolygott. Milyen szép álom – gondoltam, csakhogy nem aludtam. Ő volt, de valahogy áttetsző alakban. A szokásos ingét viselte, de rajta keresztül láttam a széket is. Odakint már sötét volt. Ő úgy festett, mintha párából lenne. Azt hittem, hogy beteg vagyok. Megőrültél, mondtam magamnak. Orvosra van szükséged. És hirtelen megszólalt: – Nem akartalak megijeszteni. Beszélt. Rendesen beszélt. Megkérdezte, hogy távozzon-e. Csak megráztam

a fejem. Nem tudtam mit mondani. Nagy öröm látni engem – folytatta. Azért tudott eljönni, mert sokat gondoltam rá. Az esküvőn sajnáltam, hogy egyikünk szülei sem voltak ott. A tieid oda tudtak volna repülni, de az enyéim… Kezdettől fogva tisztában voltam vele, hogy az anyámat és az öcsémet nem egykönnyen láthatom, de amikor ezzel igazán szembesülsz… És ő váratlanul itt termett. Minden félelmem elszállt. Nem tőle, tőle egy pillanatig sem féltem, hanem önmagamtól. Megőrültél, Tereza, mondtam magamnak, de minél tovább ült ott, annál magabiztosabb lettem, végül is normális vagy, ez nem hallucináció. Igazából azt sem tudom, beszélt-e. Kinyitotta a száját, emlékszem, beszélt… nevezhető ez beszédnek? Ránézett a szekrényre és nevetett, hogy nálunk is volt egy hasonló… amikor hegedülni tanultam… fájt a kezem és duzzogtam, nem akartam gyakorolni… és eszébe jutott. Hogy felültetett a hegedűvel a szekrényre… Ott ültem és játszottam, nem tudtam elmenekülni… Előjött az emlék, ahogy folyt a szememből a könny ott fent a panenskái szekrényen… szüleim a lehető legjobb oktatásban akartak részesíteni, mondták… amit tudsz, az megvéd téged, ami a fejedben van, azt senki nem veheti el… ígérd meg nekem, Tereza, hogy Kanadában elkezdesz főiskolára járni… Természetes, bólintottam, hiszen mi ezt már régen eldöntöttük. Megértettük egymást… néhány percig tartott, aztán már nem volt a székben. Ezután kijöttél a zuhany alól, olyan illatod volt, mint Twist Olivérnek… megcsókoltál. Nem akartalak megijeszteni. Két hónap telt el, és napról napra halogattam, hogy elmondjam.

Milan megfogta a kezét és gyengéden megszorította. Tereza érezte: az övé volt, az övé marad. Számíthat rá. Végül kényelmesen elhelyezkedett az ülésén. Egészen idáig a teste

görcsbe merevedett, izmai megfeszültek. Most érezte a nyomás enyhülését.

– Végül azt mondta nekem… meg tudod csinálni, Tereza. Meg tudod csinálni. És eltűnt. Nos, ezek után mit gondolsz? Van egy őrült feleséged?

Harmincnegyedik kép

AZ ÁRULÁS

Alexander leveleket kezdett kapni Csehszlovákiából. Nem csak Annától. Ilyeneket ritkán talált a postaládájában. Bár a legtöbb levél Anna aláírással volt ellátva, ez azt jelezte, hogy felesége nem önszántából írta őket.

Mégis szerette nézegetni a kézírását, még akkor is, ha a leírt szavakban nem lehetett megbízni. Legalább hallotta a hangját is, amikor egymással telefonáltak. Annyi év házasság után ebből a hangból, mint egy orvos, meg tudta állapítani, hol a baj forrása. Nem a tüdejében. A bántalom a szívéből jött, és sötétre színezte a hangját. Érezte, hogy valami miatt nagyon szomorú. Majd azok az újfajta levelek, amelyek 1970 tavaszán kezdtek érkezni, neki is gyötrelmeket okoztak.

„Tisztelt Igazgató Elvtárs!

Úgy írunk Önnek, mint korábbi kollégák, akikkel a Sanolánál éveket töltött együtt. Nagyon csalódottak vagyunk döntése miatt, hogy elhagyja a köztársaságot, a szülőhazáját, amely biztosította Önnek az ingyenes tanulást, és hasonló lehetőséget adott a lányának is. Elárulta városunk lakosait, akik pedig bíztak Önben. Sokat vártunk volna Öntől, de ez valószínűleg nem elégítette ki Önt. Gyáva szökése után egy időre visszaesett a termelés. Már nem hiszünk abban, hogy amikor évekkel ezelőtt olyan embernek adta ki magát, aki szereti a munkáját és a szülővárosát, ezt őszintén is gondolta. Igen, Ön valóban szakértő volt, de a legrosszabbkor adta fel hivatását.

Szerencsére akadtak újak, akikben annak idején nem bízott, akiket állandóan csak gáncsolt. Átvették a munkáját. És

most kiváló színvonalon teljesítik is. Szégyelljük, hogy egy városból származunk, és hogy nem egyszer úgy ültünk egy asztalnál, mint régi barátok. Semmi sem fáj jobban, mint ha valaki, akiben megbíztunk, elárul minket. Minden korábbi kollégája, a mérnökök és a tervezők nagyot csalódtak Önben a viselkedése miatt. Tényleg annyira hiányzott a dollár, hogy képes volt eladni érte a becsületét? Sajnáljuk Önt.

Talán volna még esély a visszatérésére, de ezt Önnek kellene kezdeményeznie. Talán mégis elfogadnánk, mint egykori kollégát, és el tudnánk felejteni azt a kárt, amit a szökése okozott. Gondolja át, mit tett.

A tervező és fejlesztési iroda nevében Ing. Ulman és…"

Egy tucat aláírás. Šani mindannyiukat ismerte, a barátai voltak. Összekötötték őket a végtelen napok a vállalatnál, amelyre életük legszebb éveit áldozták. És gyakran az éjszakák is, a brünni vásár közeledtekor, ahol új termékkel kellett volna csillogniuk, de az éppen akkor romlott el. Sok vasárnapot töltöttek a nappalijában, olcsó pezsgőt ittak és isteni szendvicseket ettek (made by Anna), nevetgéltek, és osztoztak abban a közös érzésben, hogy a nehéz idők dacára a lehető legjobban élnek…

Nem volt kétséges, hogy ezek valódi aláírások voltak, a kézírás pedig Ulmané. Ismerte őt, a helyettese volt. Nem teljesen idióta, de nem is csúcsprofi. Isten óvja a Sanolát, ha ez az Elemi Csapás vezeti. Tudta, kinek a lelkén szárad a levél: egy elegáns férfi képe jelent meg előtte, bőrdzsekiben és mokaszinban – ez is az ő szintje alatt állt. Tudta, hogy mit akarnak elérni a levéllel, és racionálisan molekulákig lebontotta azt, de hiába. Megfogták.

Csak ült magába roskadtan, remegő kezében a borítékkal. Ilyen állapotban talált rá a konyhában Petra.

– Apa, mi a baj? Apa! Jól vagy?

Egy szót se szólva megmutatta neki a levelet. Petra végigfutott rajta, és az asztalra dobta.

– De apa! Te ezt komolyan veszed? Tudod, hogy mamának is diktálják, mit írjon. Az állambiztonságiak minden alkalommal kihallgattak, amikor külföldről megjöttél, ezt te magad mondtad el nekem. Most megmondták, hogy miről írjanak, és alá is íratták! Szándékosan azokat választják ki, akik szerettek téged. El akarnak pusztítani! Kérlek, ne olvasd ezt!

Petra összegyűrte a levelet, és a szemétbe dobta. Šani felnézett rá, a szeme fénylett.

– De tényleg elárultam őket, Peťka. Igazuk van, akár tetszik, akár nem. Benne hagytam őket a…

– Apa, senkit nem árultál el, még ha benne is hagytad őket a csávában… Engem nem hagytál benne, hanem segítettél nekem!

– Tudom…

– Lehet, hogy hat hónap után elmozdítottak volna. Mindenhol ezt csinálják. Aki nem tart velük, az elmehet.

Šani jól tudta, mi történik Csehszlovákiában, az Amerika Hangjából hallotta. Lecserélik az embereket. Darabonként. Egyetértesz? Aláírod és maradsz. Nem értesz egyet? Elmész. Aki nem üvölt velünk, az ellenünk kiabál.

Tudta mindezt, de már második éve volt, hogy eljött. Már ő is idealizálta a múltat. El sem tudta képzelni, milyen rettenetes lehet otthon az élet. Becsületes volt, és az ilyenek szenvednek a legtöbbet. Azt sem tudta, mennyire provokálta a többieket a sportkocsijával és a menő öltönyeivel, hogy szúrta a szemüket az ő eleganciája, és hogy titokban playboynak becézték, őt, aki soha nem csalta meg a feleségét. Csak kilógott a sorból, és amikor eljött a kaszálás ideje, lekaszálták. A feje is repült, elég volt átdobni a kaszát az óceánon. Tudták, hogyan lehet tönkretenni.

Nem volt elég nekik, hogy elvesztette a munkáját, amit szeretett, és az országot, ahol született. Bele kellett köpniük emlékei edényébe, abba a jó érzésbe, hogy odahaza valamit elért, és nem élt teljesen hiábavaló életet. Az olyan jó embereknek, mint ő, ezzel ki lehet törni a nyakát.

Petra lassan befejezte tanulmányait, közeledett a különbözeti vizsgák ideje. Feláldozott egy fél napot, és magával vitte az apját. Amennyire szüksége volt Šanira Bécsben, annyira szüksége volt rá apjának Kanadában. A városban rendezték meg a Group of Seven-kiállítást: ezek a kanadai klasszikusok, hangulatos tájképek festői már meg tudták ragadni és halhatatlanná tudták tenni az ottani természet vadságát. Petra nem nagyon foglalkozott művészettel. Egyes orvosok néha verseket írnak, színházba és kiállításokra járnak, de ő, akár egy vakond, otthon ült és az irodalomba temetkezett. Viszont imádott síelni. Néha elment korcsolyázni is a befagyott Rideau-csatornán, de ott nagyobb volt a nyüzsgés, mint a pozsonyi korzón. Mindenki a helyi művészek által faragott jégszobrokat csodálta. Korcsolyázott, közben eszébe jutott a síelő csodálatos magánya, a szél, a hó… Megfogadta, hogy ha túljut a vizsgákon és bekerül a kórházba, már az első hétvégén a hegyek felé veszi az irányt. Egyelőre egy galériát keresett fel, hogy megnézze azokat a festményeken.

Hét szerző, hét ablak az országra. Tavak, fák, moha, lehullott levelek. És hó és jég. Petra önkéntelenül elengedte apját, nem volt szüksége a fizikai támogatására. Egyedül járta körbe a festményeket. Először úgy nézett végig rajtuk, mintha gyorsvonatban ülne, egy fülkében: annak ablaka mögött egy olyan Kanada villant fel, amelyet még soha nem látott.

– De hát hová rohansz ennyire?

Meg sem hallotta apja hangját. Körülbelül húsz percbe telt, amíg szó szerint körbejárta az összes festményt, majd visz-

szatért az elejére. Ott már utolérte Šanit. Ez meg volt lepve, hogy a kiállítás ennyire érdekli a lányát. Amikor ő és Anna fiatalok voltak, imádták az operát. Stará Rudából gyakran indultak operalátogató túrák Pozsonyba és Brünnbe. Idővel azonban abbamaradtak a magaskultúra-célú megmozdulásaik, amelyek a kis Petrát egyáltalán nem érintették meg. Šani meghatottan nézett nagy gyermekére, aki csodálkozva áll a festmények előtt. Úgy látszik, valamit elhanyagoltam a nevelésében, hümmögte magában, és ment tovább. Valószínűleg nem fogja behozni, ezt már nem.

Petrát Lawren Harris bűvölte el a legjobban. Az ember, aki gleccsereket, vizet, havat festett. A kezdeti realisztikus ábrázolástól az emelkedettebb, visszafogott stílusig, ahol lenyűgöző mértani formák emelkedtek ki a vízből kékben és fehérben – valahogy ezt az absztrakciót valósághűbbnek látta, mint egy fényképet. Nem tudta megmondani, miért, de így érezte.

Petra hóimádó szíve felébredt, és dobolni kezdett az emlékezés kapuin. Eszébe jutott, hol mindenhol szokott otthon síelni. Az első lesiklásai. Sílécek, amelyeket apa hozott Ausztriából. Mama házilag készített síöltözéke – az üzletekben ilyesmit nem árultak. Az első igazi, Magyarországról érkezett overall. Kötött sapkák, sálak, kesztyűk. Szemüveg. Bambusz síbotok. És az arcokat jégköszörűként simogatta a levegő fütyülése. És a hózuhatag, amikor látványos kanyart tett, és megállt a sílift alatt, ahol Šani hűséges Sancho Panzaként máris felszolgálta termoszból a lovagnak járó teát…

Feltétlenül el kell jutnia a hegyekbe. Apját akarta kimozdítani, de magának szerzett be egy életre szóló vágyálmot. Északra megy! Amint meglesz a helye, azonnal ind…

– Szia! Te vagy az?

Előtte egy fiú és egy lány állt, mindketten vázlatfüzetet tartottak a kezükben, és annak a jéghegynek a geometrikus

képét rajzolták, amely annyira lenyűgözte őt. Ismerősek voltak neki, de honnan?

– Bocsánat, de…

– A vonaton találkoztunk, még akkor.

Augusztus vége, katonák, rengeteg Bécsbe igyekvő menekült, kis hátizsákkal csak ők ketten voltak: Rudo és Silvia. Megölelték egymást.

– Hogy boldogultok?

– Gyerekeket tanítunk rajzolni.

– A művészeti akadémiára szeretnénk bejutni. Hol laksz?

Sokáig beszélgettek. Végigjárta velük a kiállítást, meséltek neki a festőkről, akik faházakban laktak a vadonban, arról, hogy eleinte senki sem vette őket komolyan, és sokan szegénységben haltak meg. Šani megélénkült, érdekelte a téma. Petra egész idő alatt le sem vette a szemét kettejükről. Nem voltak sokkal fiatalabbak nála, de az élethez való hozzáállásuk fényévekre esett az övétől.

Az örökké aggódó Petra, és vele szemben a szabad Silvia és Rudo. Tudta, hogy idealizálja őket, mégis irigyelte azt a könnyedséget, amellyel magukról gondoskodtak. Őt kétségbeesés gyötörte az apja miatt, akiért a világon mindent megtett volna, mégsem sikerült rajta segítenie. Nem tudta, hogy Rudót emészti a lelkifurdalás, amiért otthon hagyta szívbeteg édesanyját. Nem tudta, hogy Silvia elfojtott bánattal teli leveleket kap a szüleitől, akik mindig gondosan ügyelnek az optimista fogalmazásra, mégsem tudják elrejteni, mennyire hiányzik nekik, és mennyire megbánták, hogy annak idején elengedték. És ha nem egyeznek bele? Akkor is eljött volna.

Mindenkinél lapult egy zsebszörny, amiről a többieknek nem volt tudomása. Petra számára a sajátja tűnt a legnagyobbnak. Nem volt partnere, aki megállíthatta volna benne a forgószelet. Egyedül volt. Soha nem szeretett esztele-

nül, csak mértékletesen. A gimnáziumi plátói szerelmen és a krumpli-brigádán a zuhany alatt lefolytatott gyors szexen kívül nem élt meg mást. A részeg medikus teljesen megutáltatta vele a dolgot, így nem keresett további kapcsolatokat.

Most, hogy könyvekkel barikádozta magát körül, nem sok esélye maradt arra, hogy társat találjon. Miközben az emigránsok odakint egymáshoz vonzódtak – persze, néhányan programszerűen máshonnan kerestek partnereket –, neki nem kellettek a mieink. És a kanadaiak sem. Mivel nem volt semmi különös kifogása ellenük, hamar rájött, hogy ő egyszerűen csak magányos ember. Nem akar kapcsolatot. Viszont szüksége lenne barátokra.

És akkor – amit már oly sokszor érzett – megérintette egy szerencsét hozó kéz. Hiszen a nagynénjénél teljes ellátásban részesült – mások, akiknek éjszaka a kocsmákban kellett vécét takarítaniuk, bármit megadtak volna ezért. Ő megtehette, hogy csak tanul. Volt hol laknia, volt mit ennie. És végül a szerencsehozó kéz Claudette-et és Ronette-et is odahozta neki.

Cé és Er, ahogy elnevezte őket, Rudo és Silvia barátai voltak. Ápolónők a kórházban, ahol ők ketten néha a beteg gyerekekkel rajzoltak. Cé és Er nagyon örültek, hogy Petra a kolléganőjük, sőt leendő „boss", és meghívták csónakázni a tóra. Alighogy a lány kirángatta apját otthonról, hogy maga mögött hagyja nyomasztó gondolatait, ez most meglepődve nézte, ahogy lánya ragyog a boldogságtól.

A galériából visszafelé elsétáltak az autópiac mellett. Láttak régi Cadillaceket és Lincolnokat, nagy cirkálókat, amelyeken halszálkás uszonyok voltak az index helyett, fényezett Buick-motorháztetőket, amelyek úgy néztek ki, mintha egyenesen a gengszterfilmekből kerültek volna oda, rozsdától lyuggatva, de mégis méltóságteljesen.

Ha ezek az autók tíz évvel ezelőtt az amerikai álmot testesítették meg, akkor ma az emigránsokét. A Moszkvicsok, Wartburgok, Trabantok és Skodák egykori sofőrjei gyerekkoruk óta vágyakoztak rá, hogy egy ilyen autó volánja mögött üljenek. Mint tudjuk, Šani már otthon megélte ezt az álmát. De akik egykor nem voltak ilyen szerencsések, csak most részesülhettek ebben.

Bementek. A tulajdonos, egy hatalmas, flegmatikus fekete férfi hagyta, hogy ott nézelődjenek, ahol csak akarnak. Šani teljesen feléledt. Megint tizenkét éves volt. Beült az autókba és forgatta a kormányt, próbálgatta a gigantikus ülések rugóit, úgy érezte, mintha buszban foglalna helyet. Petra előkapta táskájából a kis fényképezőgépet, hogy lefotózza elragadtatott édesapját, aki meg róla lőtt egy képet; végül a készséges tulajdonos – Šani csodálkozott, mert Csehszlovákiában már régen kidobták volna őket – néhány közös felvételt is készített a fényezett Lincoln előtt.

Šaninak egyszer csak hiányozni kezdett a Felicia, egy pillanatra ahhoz is kedvet kapott, hogy a hatalmas Cadillacre spóroljon, ami alapvetően nem lett volna drága, hiszen egy négy keréken járó roncs volt, de a lelkesedés, amely hirtelen elöntötte, gyorsan elszállt. Szeméből kialudt a ragyogás. Meggörnyedt, és visszasüppedt a melankóliájába.

Nem akar autót. Soha többé nem akar autót. De egy apró szikra mégis megmaradt. Észrevett a bazár udvarán egy fényesre csiszolt fémdarabot. Nyilvánvalóan hulladék, amely nem hiányzik senkinek. Šani egy pillanatig nézegette, aztán bűntudatos arccal zsebre dugta. De az üzlet, amely észrevétlenül ment át roncstelepbe, tele volt hasonló alkatrészekkel, elgörbült pléhlapokkal, kilyukadt csövekkel és csorba anyákkal. Bárki felszedhette volna ezt a valamit.

Körülbelül egy órával később, amikor Petra már rég megfeledkezett arról, hogy autókat néztek, elővette a fémdarabot, és megmutatta neki.

– Mire emlékeztet?

– Vasalóra?

Šani méltatlankodott:

– A hídra! A kis híd a fűtőház mellett. Stará Rudában, az állomás mögött.

Valóban úgy nézett ki, mint az, amely alatt szeretett elbiciklizni, de ez nem volt köztük beszédtéma. Minden, ami azt a várost érintette, mamát is érintette, akit ott hagytak. Mélységes csendben értek haza.

Péntek este új barátai beugrottak Petráért egy régi Peugeot-val. Šani és Mariška integetett nekik a ház előtt, mint az előírásos szülők, és az autó eltűnt a távolban. Šani bement, de elgondolkodva simogatta a zsebében lévő vasdarabot.

Petra az utazás során beleszeretett a kanadai tájba. Két éjszakát töltöttek egy kis faházban a Little Redstone-tónál, az Ontario állambeli Haliburtonban. Kenuztak a tavon. Az egyetlen hajót felváltva kellett használniuk. Csak ketten fértek el benne, de Petra szinte minden fordulóban ott lehetett. Kivételeztek vele, mert új volt. Élvezték a csodálkozást a lány arcán.

Este, amikor főztek, sokáig beszélgettek. Petra észre sem vette, hogy mennyit fejlődött. Folyékonyan váltott angolról franciára. Ezekben a napokban kezdett először másképp álmodni, mint szlovákul. Reggel aggódva fordult Szilviához.

– Hol követtem el hibát?

Szilvia nevetett, de aztán megragadta Petra kezét. Látta, hogy a lánynak nincs kedve viccelődni.

– Végre eljöttél otthonról.

Ennyiben hagyta. De Cé és Er tovább beszélt. Éppen a Big Trout Lake-hez készültek, egy távoli közösségbe Ontario északnyugati részén, ápolónőnek. Kanada őslakosait akarták gyógyítani. Ezek törzsei hatalmas területen voltak szétszórva, és összefoglaló néven First Nations-nek* nevezték őket. Cé és Er nem akartak a nagyvárosban maradni, úgy érezték, ott lenne a legnagyobb szükség rájuk, ahol kevés az egészségügyi szakember. Éppen ideális korban jártak, amikor egy fiatal képes feláldozni magát másokért. Odarepülni olyan területre, ahol nincs orvos, elvégezni minden kisebb beavatkozást, bízni önmagában és telefonon konzultálni egy Sioux Lookout-i orvossal.

Petra először hallotta annak a helynek a nevét, amely az életét megváltoztatta. Sioux Lookout.

* Első Nemzetek (angol) – a ford.

Harmincötödik kép

TORONTO

Jozef egy kis torontói gyülekezethez került. Amikor a püspök elköszönt tőle az Egyesült Államokban, kezet fogott vele, és azt javasolta, hogy ha ott nem működnek a dolgok, bármikor visszatérhet. Megköszönte. Annyi minden megváltozott, mióta New Yorkba érkezett. Volt munkája és egy második gyermeke is. Meg egy új címe.

Kanadában olyan házat akartak nekik kiutalni, ahol az előző, már nyugdíjas lelkész lakott. Ez azonban azt jelentette volna, hogy az idős embert intézetben helyezik el, s ezt semmiképp nem akarták. Így Jozef a feleségével és két gyermekével inkább egy bérelt lakásba költözött.

Toronto hatalmas volt. Néhányan száz kilométert is megtettek a templomig. Főleg az idősebbek este már nem szerettek vezetni, és inkább reggel jártak. A templom mellett volt egy klubhelyiség, amely vasárnapi iskolaként, rendezvények, tanácskozások, tanfolyamok, előadások helyszíneként szolgált. Jozef még nem sejti, hogy néhány év múlva művészi képzettségét is felfrissíti, és a lelkészi munkája mellett néhány színielőadást is rendez itt.

Köztük Jozef Škvorecký egyetlen darabját. E szerző szintén Torontóban telepedett le, és feleségével együtt létrehozták a legendás *Sixty Eight Publishers* kiadót.

Amikor a jelen regényhez háttérinformációkat gyűjtöttem, már szinte az összes anyag együtt volt, a többit pedig hozzá tudtam képzelni. De azt nem akartam csak úgy kitalálni, hogyan él egy szlovák lelkész Kanadában.

Ezért megkértem Erikát, hogy írjon nekem pár sort. Úgy gondoltam, inspirációt ad, ha megismerkedem a tényekkel. Persze megkerülhettem volna a témát; minden író tud néhány biztos módot arra, hogy kecsesen kihátráljon valamiből, amiről keveset tud, de annál többet sejt. Nem így tettem, és ennek örülök, mert Erika küldött egy igen tartalmas e-mailt.

Ebből megtudhattam mindazt, amire kíváncsi voltam, s a valóság annyira lenyűgözött, hogy szinte változtatás nélkül közlöm, ami a levélben állt. Erika, te következel.

Mik a feladatai egy lelkészfeleségnek egy kanadai gyülekezetben?

Ott lenni minden vasárnap az istentiszteleteken, ezzel példát mutatni mindenkinek.

Aktívnak lenni valamennyi – akár kulturális, akár vallási – közösségben.

Elsőnek lenni a konyhában, amikor egyházi ebédre vagy bankettre főznek.

Mindig hozni süteményt.

Vezetni az énekkart.

Ha nincs ott az orgonista, orgonálni helyette.

Segíteni a vasárnapi iskolában, begyakoroltatni a gyermekprogramokat.

Szerényen öltözködni, hiszen minden, amit a család birtokol, a gyülekezet adománya.

Meghallgatni mindenkit, még akkor is, ha valaki csak azért akar beszélgetni, mert nincs jobb dolga.

Segíteni mindenkin, akár tagja a gyülekezetnek, akár nem.

Megvendégelni mindenkit, aki betér a parókiára.

A lakhelye állandóan ki legyen takarítva, mert fogadni kell az egyháztagokat, akkor is, ha nem jelentkeztek be előbb.

Elszállásolni mindenkit, akinek erre szüksége van; a vendégeskedés időtartama a vendégtől függ.

Ha más lelkészek jönnek látogatóba, tisztességesen megvendégelni őket (egyszer egyikük nem volt megelégedve, és azt mondta, a felesége süteményt sütne, ha hozzá hasonló látogatót várnának).

Barátságban lenni mindenkivel, de nem túlságosan, mert akkor a többiek féltékenyek lesznek.

Férjének segíteni anyagot gyűjteni a prédikációhoz, és ha nincs idő a felkészülésre, akkor még felvázolni is.

Úgy nevelni gyermekeiket, hogy az összes többi gyerek számára példát mutassanak. Soha nem hiányozhatnak a templomból, mindenkinek szépen kell köszönniük, a kérdésekre válaszolniuk. Ne öltözködjenek túl divatosan.

Nem panaszkodni, amikor férje kénytelen megszakítani a családi szabadságot, mert valamelyik egyháztag meghalt.

Karácsony estéjén bármeddig várni, ha valamelyik családban krízishelyzet alakul ki, és a lelkész segítségére szorulnak.

Ha a férje beteg, úgy ápolni, hogy emennek ne kelljen kihagyni egyetlen vasárnapot vagy ünnepet sem.

A karácsonyi vásárlást és az ünnepi előkészületeket egyedül végezni, hiszen a lelkésznek az ünnepek alatt van a legtöbb dolga.

Mindezt a férje iránti szeretetből tenni, ha már egyszer igent mondott.

Jozef végre küldhetett meghívólevelet az anyjának. Emez válaszolt: nem akarják elengedni, amíg fia azt csinálja, amit csinál. Elkezdett ugyanis a rádióban szerepelni, és több ezer ember hallgatta otthonában. Amíg egyszerű emigráns volt, Csehszlovákiában nem sok vizet zavart, viszont a rádiónak köszönhetően ismert emberré vált.

Mindazok a szakmák, amelyeket egykor amiatti kétségbeesésében tanult meg, hogy a fő hivatását nem tudja végezni, Kanadában váratlan hármashangzattá álltak össze. Végül lel-

kész lett, de rendszeresen dolgozott a rádiónál, és alkalmanként színházban is játszott amatőrökkel. Furcsa volt. A hozzá hasonló emberek az időn és az óceánon átvittek valamit a nemzeti újjászületés ősenergiájából – amely igazából a tizenkilencedik századhoz tartozott, és ma már múltnak számít –, hogy külföldön, elszigetelt közösségekben éljen tovább.

Továbbra is tett próbálkozásokat, hogy láthassa a családját. Kérvényeket írt anyja ügyében, Erika pedig Šaninak segített Anna meghívásában. Egy ponton úgy tűnt, hogy Jozefnek végül sikerülni fog. Anna esetében erre nem volt remény.

Jozef mamájának már volt vízuma és kilépési betétlapja, válthatott néhány dollárt az útra, amit a fukar állam csak vonakodva adott ki. De az indulása előtti napon két civil ruhás férfi állt meg nála azzal, hogy még néhány pecsétet bele kell ütniük az útlevelébe. Mama odaadta nekik az útlevelét, és soha többé nem látta viszont. Lekéste a gépet, a vízuma lejárt, és nem repült Torontóba.

Jozef tudta, hogy egyre fogy az az idő, amikor még képes lehet egy hosszú repülésre. Apa az egészségi állapota miatt egyáltalán nem repülhetett, s azt írta, hogy mama a télen szokás szerint meghízott, de majd tavasszal leadja a szőlőben. Jozef szerette az apja leveleit, aki jó borászként egy üveg bor felbontása után látott neki az első soroknak. Mire az utolsó oldalt befejezte, az üveg kiürült, és az írás úgy folyt a levélből, mint a szőlőlé a présből. Azt írta, hogy itthon esik az eső, azonnal megfagy, egészen addig, amíg „ozemritté" nem válik. Jozef elmosolyodott. Náluk az „ozemrit" a csúszós jeget jelenti.

Éppen végigolvasta a levelet, amikor megcsörrent a telefon. Jozef felvette, és majdnem leesett a székről, mintha nála is „ozemrit" borította volna be a szőnyeget.

– Halló, itt Stará Ruda… Lajoš.

– Halló. Lajoš?

– Ja. Csodálkozol, mi?

– Adjam Erikát?

– Nem, ne adjad. Veled beszélnék, ha nem teszed le.

– Hallgatlak.

– Úgy hírlik, nem akarják a mamádat kiengedni Kanadába.

– Honnan tudod?

– Ne légy naiv, Jozef. A mama idős, hiszen tudod.

– Tudom.

– A mi hivatalainknál nem érsz el semmit, akárhogy próbálkozol.

– Ezért hívsz?

– Elintézem neked, hogy a mamát kiengedjék. Szeretnéd?

Erika már ott állt a kagyló mellett, és nagyon elcsodálkozott. Az telefonál, aki évek óta nem is köszönt neki és a nővérének, és ott ártott nekik, ahol csak tudott. Jelzett férjének, hogy tegye le a kagylót, de Jozef kíváncsi volt, miről van szó. Mint később elismerte, valamelyest hitt a beteges hazudozónak, aki arról győzködte, hogy a mamát eljuttatja Kanadába. Nyilván lenne rá módja, de ugyan miért tenne ilyet?

– Valamit csak akarsz, nem?

– Én? Én semmit sem akarok. De ők azt akarják, hogy szüntesd be a köztársaság elleni tevékenységeket.

– Például mit?

– Hagyd ott a rádiózást. Ne menj el azokra a mindenféle emigráns találkozókra, és ne tarts ott beszédeket, mint tegnapelőtt is a torontói Royal Yorkban.

– Jól vagy értesülve.

– Fenéket. Mások azok, akik tudnak róla. De nem akarok neked rosszat. Csak azt, hogy gondolkozz el erről.

Erika odasúgta: kérdezz rá Annára.

– Hogy van Anka?

– Régóta nem láttam. Beteg.

– Mi a baja?

– Valami ül a tüdején. Biztosan egy béka.

Kellemetlen nevetés következett. Erika jó ember volt, de abban a pillanatban egy serpenyővel fejbe tudta volna vágni a testvérét. Beszaladt a konyhából, és éppen a kezében volt egy, amelyben a rántás készült.

– Be kell fejeznünk. Dolgom van.

– Gondolj a mamádra. Nincs sok hátra neki. Láthatjátok egymást, ha okosan döntesz.

A telefonkagylóból a hosszú jelzés szólt. Erika szó nélkül visszament a konyhába. Jozefnek muszáj volt lezuhanyoznia.

Harminchatodik kép

SZÉK

Tereza vett két csokoládés süteményt. Volt mit ünnepelni: az első széküket. Fehér volt, csavart lábú, távoli rokona a Thonet-székeknek. Úgynevezett korai emigráns modell. Ki tudja, előttük hány család használta már. A fehér zománcrétegek itt-ott olyan vastagok voltak, hogy hasonlítottak azokra az üledékekre, amelyekben a régészek néha trilobitákat találnak.

Ha valaki elköltözött vagy jobb bútort vásárolt, eladta a régit. A vándor széken kívül volt még egy vándor asztaluk, két mély, két lapos tányérjuk és evőeszközeik. A fekhely kérdése már megoldódott. Azokon a paplanokon aludtak, amelyeket mama küldött nekik Haifába. Ezek egy nagy piros bőröndben érkeztek velük.

Ráadásul a lakásban meleg volt. Este a padlóra feküdtek, ahol mama paplanjai alatt újságpapírok voltak. Pokróccal betakarództak, ott sutyorogtak:

– Sikerül?

Sikerült.

Közvetlenül a Londonból való megérkezés után azonban még nem nagyon lehetett okuk optimizmusra. Milan felhívta az egyetemen tanító barátját, aki otthonában várta őket. Tereza teljesen kifáradt a repüléstől, hányt, szeme előtt színes karikák forogtak. A legjobban annak örült, hogy végre alhat egy kicsit.

A nyugalom oázisa helyett izzó parazsat találtak. Ez a barátjuk, aki egyébként angol szakos tanár, éppen meghívott egy

diáklányt a lakásába. Milan és Tereza furcsa rituálét látott, ahol nem volt teljesen világos, hogy ki kit próbál felcsípni. Janis Joplin szólt a lemezjátszóból, az asztalon két kihűlt tea állt, a szobában sűrű füst gomolygott, a férfi és a nő pedig beszélgetésbe elegyedtek, egymás mellett ülve a kanapén. A tanár üdvözölte Milanékat, visszaült a nő mellé, és valami nagyon bonyolult elméletről fecsegett neki, amely valószínűleg a shakespeare-i angolról szólt, de ugyanolyan könnyen lehetett a szabálytalan igék ragozása vagy a Dickens-regényekben feltáruló társadalmi helyzetek elemzése is.

A lány figyelmesen hallgatta, bólogatott, mondott egy-két szót, és a professzor folytatta, sikerült rágyújtania még tíz cigarettára, teát főznie Terezának, és háromszor telefonálnia. Amikor a diáklány végül fél kettőkor elment, Terezának már sajnálkozni sem volt ideje, amiért érkezésükkel elrontották a randevút. Azonnal elaludt, és miközben lassan az álom édes mélységébe süllyedt, hallotta, hogy Milan a barátjával a munkájáról beszél.

Másnap reggel elindultak albérletet keresni. A professzor legyintett – semmiség az egész. Sok a szabad szoba, ezeket az emberek szívesen kiadják. Így hát vele mentek. A professzor mindenhol kopogtatott, a háziak ajtót nyitottak, majd néhány szó után be is csukták. Amikor már a tizedik helyen utasították el őket, és a professzor úr folyamatosan azon töprengett, hogy mi lett a régi jó Torontóból, Milan rájött.

A barátja igazi hippi volt. Váll alá leérő hosszú hullámos haj, alatta hímzett indiai ing és szakadt farmer, ami csak azért nem esett le róla, hogy megőrizhesse oktatói komolyságát. Haján gyöngyös fejpántot viselt.

Attól kezdve Milan kopogtatott az ajtókon. Szolid öltözetével és hajviseletével már a második próbálkozásnál sikerült albérletet szereznie. Egyemeletes faház egy hippi negyedben, ahol a régi faoszlopok által tartott elektromos vezetékek hi-

hetetlenül sűrűn keresztezték egymást a levegőben. Milan nem tagadta meg magát mint áram-szakértőt:

– Olybá tűnik, hogy ezen a környéken most fedezték fel az elektromosságot.

Most a szobájukban vannak. Sötét van. Nincs áram. Nem akar működni, pihen. Ők sem akarják, ők is pihennek. Orgonazenét hallgatnak. Először Milan játszik, aztán Tereza. Emlékeztet az ablak alatti kertre a Panenskán. Ez a hangszer mindig is lenyűgözte a lányt. Titokzatos volt. Ezért tehát Kanadában vettek egyet.

– Ezt ismered?

Milan egy Bach-toccatába kezd.

– Persze.

Tereza folytatja, és a melódia halkan zeng az albérletben. Az orgonájuk nem került sokba, még egy dollárba sem. Fésű papírral. Komolyzenét játszanak rajta, igen komolytalanul.

– Hát ezt is ismered?

Szinte üres szoba, bútorok helyett hajóláda, amely egyben asztal is. És az „orgona". Amikor néhány év múlva befejezik az egyetemet, vesznek egy igazi elektromos orgonát, és évekig törlesztik. Amikor Tereza a billentyűit nyomja, azonnal a pozsonyi utcájukban találja magát. És ez olyan dolog, amit semmi pénzzel nem lehet megfizetni.

1970 volt, az első elválások éve. Az emigrálás próbára tette a házasságokat. Sokan azok közül, akiknek sikerült együtt maradniuk a menekülés során, nem tudták elviselni az új ország problémáit. Ideiglenes lakások. Agyonkoptatott bútorok. Pénzhiány. A többieket viszont ez még jobban összekovácsolta. Milan és Tereza azok közé tartoztak, akik kibírták. De hogy nem a háziasszony főzőtudománya miatt, az bizonyos.

Leggyakrabban savanyú bablevest főztek, de volt a repertoárjukban krumpli- vagy lencseleves is. Kedvenc fokhagy-

malevesükre nem is gondolhattak. A kanadaiak utálták a fokhagymát. Megdöbbentek, amikor a csehszlovákok bérelt lakásaikban ezt főzték, és mindent átjárt a szaga. Híre is ment ennek, és néhány tulajdonos elkezdte kikötni a bérleti szerződésben, hogy a bérleményben tilos a fokhagyma használata. Tereza és Milan a maguk módján reagáltak.

Egy alkalommal, a fokhagymamentes lencselevesből álló ebéd után elkezdtek komponálni egy operát „A fokhagyma" címmel.

– Ez lesz a nyitány!

Tereza a fésűvel néhány magasztos tónust produkált – ha ilyesmi e szegények hangszeréből egyáltalán kicsalható.

– Első felvonás. Maxim Fokhagyma hőstenor érkezik a színpadra, és énekel… énekel, Milan!

Milan megértette, és rákezdett halk, határozottan nem tenor hangon.

– Fokhagyma Maximilián vagyok, és millió illatokat ismerek!

Tereza tiltakozott.

– Helyesen illatot, nem illatokat…

– Most akkor te vagy Fokhagyma, vagy én?

– Jól van, na! Énekelj!

Milan nagy levegőt vett, és folytatta.

– Ismerek millió illatokat, végigfertőzöm otthonaitokat!

Most odaállt Tereza, és a nagyobb hatás kedvéért a fejére húzott egy tésztaszűrőt – megvásárlásának történetére még visszatérünk –, majd színpadiasan bejelentette:

– Következik lédi Té, háztartásbeli. Szoprán.

– Arra a földszinti lédire gondolsz?

Milan a házmesterlakás felé mutatott. Tereza ajkára tette az ujját – pszt! Aztán meghajolt, és elkezdett énekelni, bizony nem szoprán hangon.

– Tejfogvesztés terhe mellett szigorúan tilos a váramban fokhagymát használni. Aki ezt megszegi, kerékbe töretik, forró csokoládéba áztattatik, utána Kubába küldetik narancsot szüretelni.

Milan tiltakozott.

– Ez egyáltalán nem rímel.

– Nem hallottál még a szabadversről, a modern költészet franciakulcsáról?

Milan bólintott. Finoman dobolt a jobb lábával, fenntartotta a ritmust.

– A vámpír jön.

– Ki lesz a vámpír?

– Én.

– Te Fokhagyma vagy.

– Nem hallottál még az elidegenedésről, Bertold Brecht német találmányáról?

– Miattam nyugodtan elidegenedhetsz.

Milan két ujjából vámpírfogakat csinál.

– Én lenni német fámpír, és kiszífom a fért e hajlékpól.

– Segítség! Lédi Té védjen meg!

Tereza levette a szűrőt a fejéről:

– Kíváncsi vagyok, hogy játszod el a vámpírt is és Fokhagymát is.

– Potomság, Bertold ezt megoldja.

Milan kivett egy tükröt Tereza retiküljéből, és magára mutatott:

– Élőben vámpír vagyok. A tükörben Fokhagyma vagyok. Nyilván tudod, hogy a vámpír a tükörben nem látszik.

A fésűn eljátszott egy jelentőségteljes hangsort: ez a maga feszültségével arra a szombati ifjúsági műsorra emlékeztetett, amelyet Csehszlovákiában minden gyerek hallgatott.

– Én vagyok Fokhagyma Maximilián,

A vámpírt én vágom pofán!

– Ó, köszönöm, vitéz Fokhagyma, mától megengedem
Használatod szilárd és folyékony ételben,
Sőt a nyers gerezdek
Is lenyelhetők lesznek!

A szomszéd lakásból dörömbölni kezdtek, és ingerült hang hallatszott át a falon.

– Be quiet, please!

Tereza és Milan befogták a szájukat. Rádőltek az ágyra, és a takaró alatt fojtottak el egy szűnni nem akaró nevetőgörcsöt. Elég volt egymásra nézniük, és röhögésben törtek ki. Párnával takarták el a szájukat, hogy ne provokálják a szomszédot, de a nevetésük újra fellángolt, mint a kiégett parázs.

Apa váratlanul jött. Amikor Tereza fogta az evőeszközöket (már volt náluk egy merőkanál), és betette őket egy színes papírral kibélelt fiókba, még nem volt ott. Egy pillanattal később azonban meglátta az ablakban. Még mindig gőzszoborra hasonlított, amely kissé áttetsző, könnyű és anyagtalan. Odakint sütött a nap, és a mögötte lévő fény a testen áthatolva szinte belülről ragyogott.

Terezának az asztalra kellett támaszkodnia a meglepetéstől. Valójában sokkal jobban megijedt, mint Londonban. Akkor azt hitte, hogy ezt csak a repülés előtti pszichés túlpörgés váltotta ki, de amikor újra jött, már nem is próbálta megmagyarázni. Egyszerűen eljött, és ő örül neki, nem fél, élvezi – és ennyi.

– Szia, Cicuška.

– Szia… Nem tudom, hallasz-e.

– Persze, hallak, kicsit távolról, mintha a folyosó végéről szólnál, de hát itt nincs is folyosó, ugye?

– Nincs. Ez a szobánk.

– Tulajdonképpen nem látok semmit, sajnálom. Nem dicsérhetem meg a szobát. Olyan érzésem van, mintha vattá-

ban járnék. Mérges vagy? Hogy nem dicsérem a szobádat? Legalább mondd el, mi van itt…

Tereza remegő hangon kezdte sorolni, de minél tovább beszélt a bútorzatról, annál erősebb lett a hangja. Elővette mama levelét.

– Mama írta, felolvasom neked.

Megtorpant, felnézett.

– De te alighanem tudod. Hogy hogy vannak…

Apa vállat vont.

– Ne haragudj, nem is tudom, hogy tudok-e valamit. Lehet, hogy voltam ott, és mindent tudok, vagyis tudtam, de egy perc alatt elfelejtem. Az a szörnyű, hogy amikor elmegyek, azt is elfelejtem, miről beszéltünk. Csak most örülök neki. Ebben a röpke pillanatban.

A borítékra mutatott.

– Olvass fel nekem valamit…

Tereza Mama levelébe kezdett:

– Janko sokat nőtt, rá sem lehet ismerni, körülbelül olyan magas, mint Milan. Folyton gitározik, de nem tudom, hogy lesz-e belőle valami. Manapság mindenki ezt akarja, egy gitárt. Szerencsére most már keményen tanul is…

Apára nézett, aki finoman elmosolyodott, és valahová őrajta keresztül nézett. Ő folytatta a felolvasást:

– Sokat segít otthon is, a bevásárlásban és a takarításban. Húsvét előtt kitakarította a lakást. Felsikálta és lekente a padlót a konyhában és az előszobában, és kiporolta a szőnyegeket. Mindenki azt mondja, hogy most már nagyon hasonlít a drága nővérére…

Apa belenézett a kihúzott fiókba, megnézte a késeket és a kanalakat.

– Hogy kérdezzelek, apa, hogy hogy vagy?

– Hát csak úgy egyszerűen: hogy vagy?

– Hogy vagy?

– Nekem könnyebb, mint neked. Ott nincs szükség evőeszközökre. Nem iszunk, nem eszünk. Nem alszunk. Állandóan jövünk-megyünk. Talán beszélgetünk, de nem tudom, miről. Nem emlékszem semmire. Amint elmegyek, egy másodperc alatt elfelejtem a beszélgetéseket. Néha elgondolkodom azon, hogy ez talán büntetés, de a Seolban nincsenek büntetések. Szóval ne aggódj, nagyon kérlek.

Újra az ablakkal szemben állt, és úgy tűnt, bekebelezi a napfény. Ahogy tovatűnt, a hangja is egyre gyengült.

– Én már a következő másodpercben sem tudom, hogy bánkódtam. Sajnos azt sem, hogy örültem. Nekünk csak azért vannak kimenőink, hogy titeket, az élőket támogassunk. Tarts ki! Biztosan boldog leszel…

Harminchetedik kép

FÉNYKÉPEK

Anna a röntgen hideg oldallapjára támaszkodott. Az ólmozott üvegen át a laboráns utasításai hallatszottak:

– Vegyen jó mély levegőt, utána tartsa vissza a lélegzetét!

A készülék nyekergett egyet, a piros lámpa kialudt, a piszkosfehér köpenyes fickó kicserélte a kazettát.

– Most álljon oldalvást, így!

Anna engedelmeskedett.

– Vegyen jó mély levegőt, utána tartsa vissza a lélegzetét!

Felvillant a piros lámpa, s a laboráns máris az ajtóra mutatott.

– Várjon odakint a felvételekre.

– Köszönöm.

Anna felöltözött a fülkéjében, és kiment a folyosóra. A kórház, ahol megvizsgálták, úgy nézett ki, mint minden hasonló csehszlovákiai intézmény: borzalmasan. Olyan hely volt, amelyet senki nem akart felkeresni, még látogatóba sem, nemhogy kezelés céljából. A folyosók mégis zsúfoltak voltak. Bár mindenki ismerte a divatos szlogent, miszerint minél távolabb kell maradni az orvosoktól, néha nem maradt más lehetőség.

Amíg nincs szükségünk az egészségügyre, addig csak szidjuk, mint a bokrot, de ha a nyakunkon a kés, akkor balról az önfenntartás ösztöne, jobbról a rokonok taszítanak minket az orvosok karjai közé. Áthaladunk tehát a Kórház feliratú kapun, ami azt feltételezi, hogy már átjutottunk a háziorvos és a szakorvos elő-poklain, s utóbbi éppen ide utalt be minket,

ebbe a pokolba, ahol a kén szaga helyett a jódét lehet érezni, a pokolbéli asszisztensnők pedig csábító kék-fehér egyenruhát viselnek.

De még ez sem foszt meg bennünket a szemünktől, bár megszoktuk, hogy nem vesszük észre mindazokat a lehangoló belső tereket, amelyekben évtizedek óta élünk, és ismét elborzadunk a vállmagasságig olajfestékkel húzott falak látványától. Felette végtelen fehér primalex-festék, a sarkokban összeállva. Az épület, ahol hamarosan létünk vagy nemlétünk dől el, le sem tagadhatná, hogy százéves; fénykorában laktanyának használták a korábbi rezsimek. Leadjuk személyes holmijainkat, kapunk egy ránk túl rövid fürdőköpenyt, és ha szerencsénk van, este megkóstolhatjuk az itteni kosztot.

A tányéron látható főtt massza a szakácsok vonzalmáról tanúskodik a főként keményítőt tartalmazó termékek iránt – a miénket pürének hívják, és a tetején elszenesedett szafaládé kuporog. Mi, betegek egészen idáig úgy éreztük magunkat, mint egy ócska szatíra szereplői, mert szabadon lehet szitkozódni a hús vagy a narancs hiánya, a karbantartók fusizása vagy a bolti eladók lopásai miatt.

Abba azonban soha nem köt bele a szatíra, hogy a munkás-paraszt állam túszként tartja fogva polgárait gyógyszer és korszerű diagnosztika nélkül – noha a legmagasabb rangú elvtársak az Állami Szanatóriumban, a csúcskáderek luxuskórházában kiválóan el vannak látva ezekkel. Az épületnek azonban, amelyben tartózkodunk, a kapuja fölött az „Egyetemi" felirat szerepel. Szerencséről beszélhetünk, mert lehetne akár „Körzeti" is.

Mindezek ellenére ezen a helyen nap mint nap csoda történik – a gyógyszerek hiánya és a felszerelés elavultsága közepette is praktizálnak itt jó szakemberek, akiken még nem lett úrrá a cinizmus. Még mindig van esélyünk arra, hogy olyan orvost találjunk, aki többet ad magából, mint amennyit ép-

pen muszáj. És abban a pozsonyi kórházban, ahol Annát látjuk, vannak ilyen orvosok, akikhez egész Szlovákiából érkeznek a betegek. Őt is ide hozta Mária ezen a reggelen.

Nem tudni, hogy Dr. Glauber intuitív módon barátkozott-e éppen ilyen emberekkel, vagy utóbbiakat vonzotta az ő empátiája, de tény, hogy betegei között igen sok volt az otthagyott szülő, akiknek gyermekei néhány éve emigráltak. Az apák, anyák féltették utódaikat, és aggódtak, hogy a vasfüggöny logikája szerint talán soha többé nem látják egymást. Testük betegséggel reagált. A szívroham és a rák sokkal hevesebben támadta őket, mint a lakosság többi részét.

Most Anna felvételeit nézegeti. A tüdő jobb felében szétszórt szabálytalan pontok láthatók. A kezdődő betegség szigetei. Glauber felfigyel. Ez őrület. Anna tüdejében a lerakódások, amelyek még mindig csak pöttyök, burjánzó sejtekből álló, szinte észrevétlen szigetek, az égbolton lévő csillagokhoz hasonlítanak. Szemből nézve a Nagy Göncöl csillagképet adják ki.

Ilyen még nem történt meg vele. Elképzelte magát, amint begépeli a diagnózist: Nagy Göncöl. Figyelmesen megvizsgálta a beteg mellkasát, majd letette a fonendoszkópot a befejezetlen kávé mellé. Anna lenézett a csészére.

– Megzavartam a kávézásban.

– Ne aggódjék.

Anna sokat beszélt, próbálta leplezni zavarát. Glauber ismerte ezt. Vidékről is jártak hozzá páciensek, és ugyanúgy foglalkozott velük, mint másokkal. Számukra azonban ez olyan színvonalat jelentett, amilyenre a periférián nem volt sem idő, sem forrás, esetleg még kedv sem.

– Mikor kezdődött?

– Doktor úr, nekem nem fáj semmim.

– Úgy értem, a köhögés.

– Úgy fél éve.

– Felöltözhet.

– Rák?

– Ezt nem tudom biztonsággal megmondani…

– Tudom, hogy nem árulhatja el, de köszönöm, hogy megvizsgált.

Az orvos kezet mos.

– Felvesszük kezelésre. A sugárkezelésbe beleegyezik?

– Be kellene feküdnöm?

– Természetesen.

– Én inkább otthon akarok maradni. De az ajánlatát nagyon köszönöm.

Mennyit nyerne? Egy évet? Fél évet? Így viszont ott lesz, ahol szeretne, bár rövidebb ideig. Ellenkező esetben csak a kórház maradna, infúziókkal és kilátással a villamosokra, de fél évvel tovább. Orvosként ezt a hat hónapot fel kellett ajánlania neki, de mint ember megértette, hogy a nő visszautasította.

– Ebben az esetben is kap gyógyszereket. Fájdalomcsillapítókat.

Receptet ír.

– Mária megmondta, hogy Ön kemény jellem. Különben a férjét ismertem. A mi köreinkben nagy hírnévnek örvendett.

Glauber itt megtorpant.

– Nem bántja, hogy róla beszélek?

Anna megrázta a fejét, ő pedig befejezte a receptírást.

– Minden orvos meg akart ismerkedni vele. Tudta, hogyan szerezzen be olyan eszközöket, amilyenekről itt nem is hallottunk. A Sanolában mindenfélét teszteltek, és ehhez kerestek klinikákat. A szabadalmakkal nem nagyon törődtek: fogtak egy német lélegeztetőkészüléket, kicseréltek rajta néhány alkatrészt, és elkezdték gyártani. És az első darabok hozzánk érkeztek meg.

Átadta Annának a receptet.

– Így is fogunk találkozni, akár tetszik, akár nem. Havonta legalább egyszer. Ígérje meg, hogy eljön.

Anna bólintott. Glauber a kezét nyújtotta, de Annának még nem akaródzott távozni. Kinyitotta a retiküljét, fényképeket vett elő.

– Ez ő. A lányunkkal.

Az orvos egy fekete-fehér fényképet nézegetett. Šani egy puccos amerikai autó előtt állt, mellette egy filigrán lány, akin meglátszottak Anna vonásai.

– Mivel foglalkozik a lánya?

– Orvos lesz. A különbözeti vizsgáira készül.

– Híres egyetemünk odakint fenét sem ér.

Glauber már régen megoldotta a dilemmáját. Közvetlenül az invázió után meghívást kapott egy kaliforniai onkológiai kongresszusra, és ott felajánlottak neki egy helyet. Igaz, különbözeti vizsgákat kellett volna tennie, ami, tekintve a publikált munkásságát, nem volt több csekélységnél. De hazatért. Nem volt különösebb oka arra, hogy ezt tegye. Egyszerűen itthon akart lenni.

– Az ő autójuk?

– Nem tudom.

– Valóságos rakéta.

Több tucat hasonló fényképet látott már. A jelenet újra és újra megismétlődött. Betegei gyakran a barátai is lettek. Kinyitották a retiküljüket, a zakóik zsebeiben keresgéltek, borítékokat vettek elő a gyerekeikről készült felvételekkel. Jana a Niagara-vízesés közelében. Peter és Maja a struccfarmon. Olivia az indián totemoszlopnál. Rasťo és Mária a Szabadságszobor közelében. Milan és Tereza Haifa kikötőjében. És Šani a lányával a parkoló Lincoln mellett.

A gyerekek olyan helyeken készítettek fotókat, ahová azt hitték, soha nem jutnak el. És ha megláttak egy luxuskabriót

vagy egy parkoló Rolls Royce-ot, poénból lefényképezkedtek vele. Ugyanezt tették, ha valami extravagáns villa mellett álltak. Nem írták meg a levelekben, hogy ezek csak turistafelvételek, hiszen ez számukra magától értetődő volt. Sok szülő azonban tényleg azt hitte – mert hinni akarta –, hogy fiának vagy lányának elképesztően jól megy a sora. Milyen szép háza van! És az az autó! Óvatosan vezetni, kedvesem! Úgy látszik, rámosolygott a szerencse. Különben mi értelme lett volna az egésznek?

A használt limuzinok olcsóak voltak. Bár az új tulajdonosok több időt töltöttek alattuk, mint bennük, mégis megérte megvenni őket. A kivándorlás ugyan földbe döngöli az egyik álmot, de cserébe felszabadít egy másikat.

Anna Nagy Göncölje, amely a tüdeje boltozatán átgördült, nem sok időt hagyott neki. Még Glaubernek sem volt sejtelme arról, hogy az apró csillagok milyen gyorsan duzzadnak fenyegető napokká, hogy aztán a finálében fekete lyukakként omoljanak össze.

Anna most a kuglófot kóstolgatja. A Panenská utcai lakásban ül, ahol azóta nem járt, hogy a lányát kiköltöztették onnan. Kávét iszik, és hallgatja Mária szemrehányásait a kezelés visszautasítása miatt. De Annának ez egyik fülén be, a másikon ki. Már döntött.

Mária abbahagyja. Nem lehet haragudni a Fehér Hölgyre. Azzal sem akarja felzaklatni, hogy ő is elvesztette a munkahelyét. Már nem szerkesztő, hanem a raktárban válogatja a könyveket, kosarakba rakva azokat, amelyek hamarosan a zúzdába kerülnek. Tereza nem hibás, nem. Hiszen még el sem kezdték az igazoló ellenőrzéseket, amelyek profi szakemberek ezreit teszik majd büfésekké és raktárosokká. Ha körbejárta a szerkesztőséget, és egy-egy beszélgetés 1968 augusztusánál lyukadt ki (ami ma már oly rettentően távolinak tűnik), ő azt megszállásnak nevezte. A kollégák könyörögtek neki, hogy

inkább ne mondjon semmit. Egyáltalán nem akartak beszélni erről.

De Máriát is ugyanaz a forgószél hajtja, mint a lányát. Már azzal is felhagyott, hogy leveleiben arra kérje, ne politizáljon. Ez a te életed, Tereza. Csendben áthelyezik egy raktárba – a képzett szerkesztőből és korrektorból munkás lesz. Janko viszont gond nélkül bekerül a gimnáziumba. A Metodovába, ahová a nővére is járt, akire még mindig élénken emlékeznek. Kitűnő tanuló. Végül rock and roll zenekart alapít, és elsőévesként fellép a saját gólyabálján. Igaz, csak három dalt ad elő, amíg a profik fel nem váltják, de a lényeg, hogy játszik.

Most is gyakorol. Nem jutnak el a tudatáig anyja szavai, sem a furcsa, fehér hajú hölgy hallgatása. A kanapén kinyit egy jegyzetfüzetet a gitárjelzésekkel, és megpróbálja elénekelni a *House of the Rising Sun*-t. Nem játszik úgy, mint az Animals, nem énekel úgy, mint Eric Burdon, mégis van benne valami a dalbéli napból.

Harmincnyolcadik kép

A TÁJ

„Kanada eredeti lakosai sokat szenvedtek európai látogatóiktól, akik azon a kontinensen, amely mindig is hozzájuk (az őslakossághoz) és felmenőik generációihoz tartozott, az óvilágiak úgy viselkedtek, mint a közmondásos elefánt a porcelánboltban.

Mi ragaszkodtunk ahhoz, hogy a nyelvünkön beszéljenek; kultúránkat, vallásunkat és életmódunkat csak azért kényszerítettük rájuk, mert úgy gondoltuk, hogy nekik így lesz a legjobb. Minél őszintébben hittük ezt, annál pokolibb lett az ő életük.

Civilizációnk találkozása ősi kultúrájukkal óriási feszültséget gerjesztett. A legjobb szándékkal elkövetett tragikus hibák közé tartozik, hogy az 1930-as években bentlakásos iskolákat létesítettünk az őslakosok számára. Akkoriban a kormány megbízást adott a misszionáriusoknak, sokszor erőszakkal vitték el a gyermekeket természetes környezetükből, szakították el családjuktól, bentlakásos iskolákba adva őket. Az eredmény nem az őslakosok új, magabiztos és képzett nemzedéke, hanem tragédiák sorozata volt…”

Petra egy fiatal orvos előadásán ül, ahová Claudette és Ronette hozta őt. Feszülten hallgatja, egyetlen szót sem akar elszalasztani.

„Gyermekek egész nemzedékei veszítették el eredeti nyelvüket és kultúrájukat. Sokukat szexuálisan bántalmaztak, és mindannyian megszenvedték, hogy nem a szüleik nevelték őket a maguk közösségében. Amikor évekkel később vissza-

tértek saját törzsükhöz, már nem tudtak beilleszkedni. Nem tisztelték a főnököket, nem értették anyáik nyelvét. Kiközösítették és kitagadták őket. Sokuk öngyilkosságba menekült. Civilizációnkkal együtt érkezett meg hozzájuk az alkohol és a kábítószer, s mint minden negatív dolog, ezek is sokkal gyorsabban terjedtek, mint a tőlünk eredő jó szokások."

Erről Petrának a Stará Ruda környéki, félreállított vagonokban tengődő roma kolónia jut eszébe. Gyerekként félt tőlük, nehogy ellopják a biciklijét. A szülei megtiltották, hogy ott játsszon. Senki sem tudott mit kezdeni velük, így beindult a szociális juttatások körhintája. Egyre inkább rá voltak utalva e juttatásokra, amelyek megillették őket, mert nem dolgoztak; ugyanakkor épp azért nem dolgoztak, mert kaptak ellátást.

„Kormányunk csak néhány éve döntött úgy, hogy bocsánatot kér az őslakos népesség üldözéséért. De még mindig nem jutottunk el odáig, hogy az elszenvedett károkat meg is térítsük. Mindez bizalmatlanná tette az őslakosokat minden kanadaival szemben, holott mi ma már egészen másként viszonyulunk hozzájuk. Jótékonykodásunk a lehető legnagyobb megértésen és a struktúráikba való lehető legkisebb beavatkozáson alapul. Összességében ugyan még nem alakult ki a bizalom köztünk és közöttük, de egyénileg számos pozitív kapcsolatot létesítettünk velük. A Sioux Lookoutban található orvosi állomásunk is ezt támasztja alá."

Amikor befejezte, Petra megtudta Cé-től és Er-től, hogy a fiatal főorvos nemrég feleségül vett egy ojibway törzsbeli nőt. Bemutatták Petrát a férfinak, és egy darabig beszélgettek. Alexander volt a neve, és meghívta északra, hogy dolgozzon velük, de ő ezt csak udvariaskodásnak vélte.

Egy hónappal ezelőtt letette a különbözeti vizsgáit, és elkezdett körözni az osztályokon. Belgyógyászat, sebészet, szülészet, gyermekgyógyászat… Két csodálatos év kezdődött, amely alatt

igazi orvossá vált, és szert tett a szükséges magabiztosságra. A végén egy elméleti és gyakorlati vizsgát kellett letennie, ami egyenértékű a mi bizonyítványunkkal. Háziorvosként kezdett szakosodni. Az orvosnak, aki először lép kontaktusba a beteggel, kiváló érzékkel kell rendelkeznie, hogy bajaikat időben észrevegye, és továbbküldje őket a megfelelő helyekre.

Kezdeti félelme, hogy nem fog tudni beszélni az emberekkel, alábbhagyott. Felfedezte, hogy sokan bevándorlók, és nyelvtudásuk gyengébb, mint az övé. Már mindenhol ki tudta magát fejezni, épp csak az akcentusa árulta el. Összehasonlítva otthoni és kanadai orvosi tanulmányait, azt állapította meg, hogy itt többet foglalkoznak a gyakorlati esetekkel, és kevesebbet az elméleti alapokkal. Egyes kollégáihoz képest a szövettannak szinte a professzora volt, de a klinikumban még sok bepótolnivalója akadt.

A munkába olyannyira belevetette magát, hogy a főnöke már aggódni kezdett az egészsége miatt. Azt tervezte, hogy a két év után még egy évet teljesít a sürgősségi osztályon. Azért is dolgozhatott sokat, mert apjának már nem volt olyan nagy szüksége rá. Ismét régi hobbija, a vasútmodellezés hozta lázba. Nem sokkal ezelőtt a nappaliban találta, amint a vasútmodellek színes katalógusát lapozgatta. Még arra is rávette Mariškát, hogy engedjen át neki egy pincehelyiséget – négy volt a belőlük a házban. Amaz beleegyezett. És örült, hogy öccse kivergődött abból a sűrű kulimászból, amelyben egy darabig megrekedt.

Šani mindazonáltal nem vált egyik pillanatról a másikra teljesen gondtalanná. Még mindig gyötrődött felesége sorsa és a tehetetlenség miatt, hogy nem láthatja őt. De kényszerítette magát, hogy ne gondoljon rá, és a modellezés révén ez valamennyire sikerült is.

Petra segítségével kitakarította a kétablakos pincét, amelyben csak Mariška régi bútorai voltak. Miután azokat elvitték

a szemétszállítók, úgy rendezkedett be, ahogy csak akart. Egyedül egy hatalmas, mahagóni furnérból készült, kihúzható asztalt hagyott meg, amely remek darabja volt Mariška enteriőrjeinek egészen 1958-ig, amíg a víz rá nem szivárgott. Šani új deszkákat, gipszet, papírt és ragasztót vett. Ami lent készült, azt meglepetésnek szánta. Nem engedett be senkit a pincéjébe, és az érdeklődésre csak sejtelmes válaszokat adott.

– Majd meglátjátok!

Esténként nem is nézett tévét, hanem mindig rajzolgatott valamit egy hatalmas vázlatfüzetbe, hogy aztán egy ötlettől elkápráztatva azonnal a pincébe rohanjon. Néha az ételt is úgy vitték oda neki. Amikor Mariška szobalánya a tálcáért jött, bentről csak fűrészelést és kalapálást hallott, és az ételt nem egyszer érintetlenül találta. Ilyenkor azonnal szólt Mariškának, aki vette a fáradságot, lesántikált a lépcsőn, és jól megszidta az öccsét.

– Šani! Muszáj lenne valamit enned, Šani! Hallasz?

– Igen, igen, persze, máris!

Újabb fél órára bezárkózott, s csak fúrás, köszörülés és a csiszolópapír zörgése válaszolt helyette. Petra művésznevet is adott neki.

– Papi! Téged Leonardo da Stará Rudának foglak hívni!

Nem sejtette, mennyire közel jár az igazsághoz.

Közös sétáik már nem voltak olyan gyakoriak. Kevesebbszer ért rá, egyfolytában a kórházban dolgozott, Mariška meg a csípőműtétje után bottal járt, így apa kénytelen volt egymaga gyalogolni.

Mindig teli táskával tért haza. Titokzatosan surrant be mellettük, és úgy válaszolt a kérdésekre, hogy mit cipel, mint egy kisfiú – seeemmit! Amikor apa és lánya együtt indultak el otthonról, Šani felcsapott kincsvadásznak. Inkább a lába alá nézett, mint maga elé, időnként felkapott a földről egy-egy követ, darab gallyat vagy üvegkupakot.

– Érdekes, nem? Ezt nézd! Milyen szép!

Zsebei tele voltak tűzkővel, csutakkal, kerek kaviccsal, de nem vetette meg az érdekesebb alakzatúakat sem. Šani kőgyűjtő lett. Petra egyszer azzal próbálta megtréfálni, hogy ez Kanada törvényesen védett nemzeti kincse, és ha véletlenül kihúz egy nagy szuperkövet a földből, Kanada összeomlik, mert minden országnak van valahol egy fűvel benőtt köve, amely összetartja azt.

Šani ránézett.

– Már nem vagyok kisgyerek.

Tovább gyűjtögetett. És boldog volt, mint egy kisfiú. Petra számára ez nagy megnyugvást jelentett. Amit később igencsak megbánt.

Ekkor már havonta tizenkétszer volt éjszakás, és hazavitte az eseteket. Ez azt jelenti, hogy ha valamiben kétségei támadtak, azonnal ellenőrizte a szakkönyvekben. Sokszor egyenesen az egyetemi könyvtárba ment a kórházból, és az ebédje néhány rizsszeletből állt, amit egy közeli sushi bárban fogyasztott el. Egy ilyen alkalommal hívta fel Mariška. A hangja remegett.

– Peti, én félek.

– Mi történt, néném?

– Apuka, hisz érted…

– Történt valami?

– Gyere haza, ha tudsz.

Šani bezárkózott a pincébe, és nem válaszolt. De amikor éppen hívni akarták a kertészt, hogy segítsen nekik kidönteni az ajtót, ő maga nyitotta ki. Nem értette, mi keltett ekkora ijedséget, elvégre ő csak nem hallotta őket, rosszabbul hall, ebben a korban már joga van hozzá, és talán el is szundikált egy kicsit, ki tudja, a ragasztó és a festék altatta el, hiszen a makettezők rejtett drogosok, nevetett, ellépett az ajtótól, és beengedte őket.

Ekkor látták meg először a Tájat.

A pincehelyiség szinte teljes területét egy asztal és deszkákkal összekapcsolt sörösládák foglalták el. A modell még nem volt készen, az asztal – a fő Táj – és a ládaszigetek közötti összekötő deszkák távolabbi területekre utaltak. Nemcsak a kerületét lehetett bejárni, hanem – hogy az alkotást tovább javíthassa – az alkotó itt-ott lyukakat hagyott, és ezeken ügyesen átcsúszva kukucskált ki a Táj hol egyik, hol másik részéből, mint kukac az almából. Petra nem akart hinni a szemének. Nem modellvasút volt, mert szinte nem is voltak sínek, hanem egy hatalmas terep. Csak alapos keresés után talált egy kis állomást. De a mű nem a vonatokról szólt. A pincében egy miniatűr Stará Ruda volt látható.

Petrának rögtön a Doktor Caligari Kabinetje című expresszionista film jutott eszébe. Šani épületei éppolyan görbék és szabálytalanok voltak, mint a német filmben láthatók. Valami betegesség, diszharmónia sugárzott a Tájból. Szinte egyetlen épület sem tartalmazott derékszöget, az utak a semmiből vezettek a semmibe, a járdák pedig egy szakadék fölött végződtek – ott volt az igazi világvége, egy mesterséges világé, amelyet az alkotó csak az emlékezetére hagyatkozva teremtett.

Petra felismerte a szülővárosát, de úgy tűnt, mintha azt egy őrült építész alkotta volna. A megdőlt gyárkéményeket limonádé-szívószálakból készítette, a fűtőolaj-hordókat, amelyek körül gyakran játszott a gyerekekkel, joghurtos üvegekből. A legmagasabb kéményre cigarettapapírból készült vörös csillagot ragasztott, amely ott fénylett a Sanola felett. Sok épületet cipősdobozból vágott ki, és acetonfestékkel festett le. Az oly régóta gyűjtött kövei alkották az őstermészetet a kiszáradt mohával együtt, amit az erdőben szedett. Felismerte az utcájukat és a házukat. Az is festett kartonból készült, és poroló állt előtte, amit Šani drótakasztóból hajlított.

– És ezt felismered, Petra? Ez a mi boltunk, oda jártunk tejet venni, ott árult az a dagadt nő, egyszer vitatkozott velem, hogy visszaadott az ötvenesből, pedig nem, és itt van a gyógyszertár. Hasonlít, ugye? Kirakata még nincs, ez hiba, de ráérek. Itt a híd, ahol te bicikliztél, tudod, ezt találtam először a földön, és rögtön arra gondoltam: Petra hídja. És a mama sziklája, mit szólsz a mama sziklájához? Utazás után mindig ráültünk, borzasztóan fájt a lábad, sírtál és nyűgös voltál, szerencsére anya mindig vitt neked egy csokis nápolyit, és ez megnyugtatott, aha, ott ülünk mi!

Petra egyszerre csak ott látta magát kisgyerekként, valamint apját és anyját, valamilyen anyagból megmintázva. Odanyúlt, de megijedt, hogy gyurma, nem akarta megsérteni a figurákat. Apja biztatta.

– Fogd meg nyugodtan, ne félj, próbáld ki te is, Mariška, ez egy nagyon jó új anyag, abban a sárga bevásárlóközpontban árulják, megformázod, forrásban lévő vízbe dobod, és pillanatok alatt megkeményedik. És felismered ezt az utat? Ez a Čvirigéch ulička és a Dolný mlyn,* aztán Hoštáky és Kujanovec, és itt lesz Rudník. A tavat még nem csináltam meg, ha méretarányos lenne, akkor Mariška hálószobájába kellene raknom.

A pincében megszólalt az ébresztőóra.

– Aha, most mennem kell, bocsássatok meg, de az öreg összehívott valami megbeszélést, és megígértem a Sanolában a fiúknak, hogy utánanézek a fogászati készletnek. Csináltál nekem tízórait, Anka? Köszönöm!

És lánya meg nővére rémült szemei előtt Šani felveszi és újra leveszi a zakóját, mosolyog és hadonászik, fél lépést tesz előre, megáll, tesz egy lépést hátra, Mariška pedig könnyekben tör ki.

* Čvirigéch utcácska és Alsó malom – a ford.

Harminckilencedik kép

A HÉT

Jozef szeretett vezetni. Mindennap a volán mögött ült. Ha belenézett a visszapillantó tükörbe, hogy megigazítsa a gallérját, egy harminchárom éves férfit látott fehér ingben.

Egy futó pillantás nem árulná el, hogy lelkész. És biztosan nem derülne ki, hogy kis közösségének jogi és pénzügyi tanácsadója is, pszichológus, hogy házasságra felkészítő központot vezet, hogy házastársi és örökösödési vitákat, családi nézeteltéréseket, feleségbántalmazásokat, alkoholizmust, gyermekkori drogfogyasztást igyekszik kezelni, és hogy segít munkát találni az embereknek. Azért ennyi egy sofőrnek több mint elég.

A motor úgy dorombol, mint a macska, akit a gyerekek tegnap találtak – megígérték, hogy vigyáznak rá, majd meglátjuk. Hétfőnként sofőrünk a volánra tett kézzel azon gondolkodik, hogyan telt a vasárnapja. Aztán az emberek elmondják neki, hogy ki beteg, és ő beütemezi a látogatásukat. Vasárnap általában elhozzák azokat az irataikat is, amelyekkel nem tudnak mit kezdeni. Ha tud, tanácsot ad. A hét első napján kiválaszt egy részt a Bibliából, amelyről a következő vasárnap prédikálni szeretne. Egész hete van rá, hogy az újságban találjon valamit a témában, vagy megfigyeljen az utcán valamit, amivel élővé teheti a prédikációt. És az tényleg eleven lesz, ezért vonz sofőrünk hétről hétre további sofőröket, akik szívesen parkolnak ugyanott, ahol ő: a templom előtt.

A fia az iskolában a szorzótáblát tanulja, és miközben Jozef gázt ad, akaratlanul is önmagát vizsgáztatja.

– Hétszer kilenc? Hatvanhárom!

Az egész család már egy hónapja szoroz és oszt, és ő, bár nem számított rá, újra együtt számol velük. Kilencszer kilenc? De könnyű! Nyolcszor három? Potya.

A kedd olyan nap, amelyet a sofőr szinte teljes egészében az autóban tölt. Betegeket látogat a kórházakban. Kettőnél több nem szokott sikerülni, a látogatások maximális száma a négy, és máris itt az este. Most a Fordjával a Yonge Streeten, a világ leghosszabb utcáján száguld, amely 86 kilométer hosszú, és méltón mutatja meg Toronto és a környező területek óriási voltát. Rutinos mozdulatokkal kormányoz, már ezerszer járt arra. Anyja levele fut át az agyán.

Azt írta, mindaddig nem engedik, hogy meglátogassa, amíg ezekkel a klerikusokkal dolgozik. Ezt mondták neki a hatóságok. Szegényke, valószínűleg nem tudta, kik azok a klerikusok, mert ő maga is klerikus: lelkész. Tudja, hogy Csehszlovákiában profanizálták ezt a kifejezést, és inkább katolikusokra vonatkozik, mert ők papi gallért viselnek. Mindazonáltal felháborító, hogy egy idős embert büntetnek a felnőtt gyermeke miatt, akire már semmilyen befolyása nincs.

Erősen fékez. Izgalmában kis híján nekiütközik az előtte haladó autónak. A kórház felé fordul. Ott vár a betegek közül az első, a legnehezebb. Tudja, hogy közel a vég, és ezért akarja látni Jozefet. Egy öregember, aki soha nem tanult meg angolul. Egész életében fával dolgozott, ujjaiban az inak merevek, a kézfeje kicsavarodott.

Amikor először látta, a férfi ezzel lépett hozzá:

– Tudja, én Vele is a mi nyelvünkön beszélek.

És az égre mutatott.

– Az én Istenem szlovák.

Nemsokára meghal, de még egyszer el akar beszélgetni a lelkésszel, mielőtt eltávozik arra a valóban utolsó beszélge-

tésre a Fentivel. És az öregúr tényleg meglepetést okoz, ahogy Jozefet korábban is meglepte már.

A gyónás után még beszélni akart – a húsról!

– Borzasztóan hiányzott itt, tudja… ahogy otthon disznót vágtunk… remek vigasság volt, hetekig vártuk… itt egészen más… a fiam és én is próbáltuk, de nem volt az igazi… a hentestől vett húsból csináltunk kolbászt… ő sonkát és májas hurkát készített, de ezeket össze se lehetett hasonlítani… jugoszláv volt… otthon egészen más volt az illata, mint Kanadában…

A füst és a lógó kolbászok szagát a benziné váltja fel. A sofőr ismét az autópályán halad, mert már szerda van. Meglátogat egy családot a közösségéből. Évente legalább egyszer el kell jutnia mindegyikhez. A látogatásokra mindig este kerül sor, mert az emberek napközben dolgoznak. Délelőtt csak a nyugdíjasok tartózkodnak otthon.

Az egyik helyen leültetik, és teával kínálják. A beszélgetés Annára terelődik, a háziak ugyanis orvosok. Erika már értesült arról, hogy a nővére súlyos beteg. Jozef érdeklődik a citosztatikumokról, arról, hogy milyen a kanadai kezelés az otthonihoz képest, és a házigazdák, akik jól ismerik egészségügyi rendszerünket, szkeptikusak. Csak a Glauber névre figyelnek fel.

– Igen, ő kiváló. Jó orvos.

– Ő is mit tehetne megfelelő gyógyszerek nélkül? Legjobb lenne idehozni a nővérét.

– Nem engedik.

– De ebben az állapotban ki kellene engedni. Persze csak ha bírja a repülést… Írja meg nekik, mi a baja. Szerintem akkor megsajnálják.

– Az én mamámat sem engedik.

A sofőr számára csak este van fájront. A fülében tovább hallja a motor zaját, és hiába próbál a könyvre összpontosítani. A mama utolsó levelének egyik mondatára gondol.

– Ez a Rohadék* továbbra se akar kiengedni.

Ez a név ráillik arra a politikusra, akit soha nem fognak megbüntetni egy tizenötmilliós ország normalizálásáért. Ahogy azt a másikat sem, aki elégedett nyugdíjasként Pozsonyban éli majd le az életét. És mi marad nekünk, a többieknek? Csak az irónia. Gúnyneveket adhatunk, miközben ők még a sírból is hosszú orrot mutathatnak nekünk.

Csütörtökön a sofőr kereket cseréltet. Egyszer ő maga is csinálta, de gyengén húzta meg az anyákat, és attól kezdve nem tette próbára az ügyességét, amelyet az emigráció előtt a szlovák rádióban *Vigyázat, kanyar!* címmel csillogtatott. Egy overallos indiai tökéletesen és gyorsan elvégzi, és még csak sokba sem kerül. A sofőr beül a guruló irodájába, és fejben átfutja a következő vasárnapi prédikáció témáját. A csütörtök az otthon fekvő betegek napja.

A gyülekezet rohamosan öregszik, az ágyhoz kötöttek száma egyre nő, akár tízen is lehetnek egyszerre. A sofőr meggyóntat négy-öt személyt, és máris beesteledett. Az emberek kertes negyedekben élnek, Torontóban sok a zöld terület, egymásra hasonlító fehér faházakkal kilométereken át. A sofőr nem mer térkép nélkül közlekedni. A hét nagy részében ugyan nincs rá szüksége, de ma igen.

Fehér juhászkutya fut a ház előtt. Csak a szlovákot érti. A fekvő hölgy simogatja, a kutya figyelmesen hallgatja őket.

– Amikor egy hónapra el kellett mennünk, hogy megnézzük a gyerekeket – tudja, Washingtonban vannak –, otthon hagytuk a kutyát, és egy malajziai fiú vigyázott rá. A gyerek-

* Hnusák, ti. Gustáv Husák – a ford. megj.

nek meg kellett tanulnia szlovákul, hogy boldoguljon vele. Csodálatos jelenet volt, ahogy a malajziai a mi nyelvünkön kiáltott rá Belánkra: Maradj! Ülj! Fekszik!

A szuka gyanítja, hogy „hiába veszik szájukra" a nevét, ezért vakkant.

– Nem szereti a postásokat. Félnek hozzánk jönni, inkább a szomszédoknál hagyják a küldeményeinket. Nem tudom, mi baja lehet az egyenruhákkal?

A sofőr örül, hogy nem tartozik az üldözöttek kategóriájába. Bela a cipőjén pihenteti a fejét, csendben marad. Elfogadta őt.

Igen, a sofőr péntekjei. Ha nem történik semmi rendkívüli, az autó a ház előtt parkol. Erikával és a gyerekekkel Toronto egyik zöld negyedében élnek. Nemrég költöztek ide. Igyekszik a prédikációra koncentrálni, jegyzeteket ír, újságkivágások között tallóz. Erika nem akarja megzavarni. Telefonon hív segítséget.

Ugyanis a kertben egy bűzösborz ólálkodik. Jozef ezt már nem bírja, és odamegy. Védett állat. Jól érzi magát a gyepen, de nem lehet elkergetni anélkül, hogy az ember ne részesülne egy büdös fuvallatban.

Közben Erika sikerrel jár. Egy fickó érkezik rozoga furgonnal, és mindjárt elképesztő összeget kér. Hogyhogy?! A srác magára mutat – a kockázat miatt. Ha nem jön össze a dolog, akkor két napig nem mutatkozhat kint, és az egész ruházatát kidobhatja.

Lehasal a fűbe, és végtelen lassúsággal közeledik az állathoz. Minden percben tíz centimétert. A kezében ketrec. A borz levegőzik, időnként felemeli a farkát, újra leengedi. Jozef prédikációt ír, már a felénél tart, de a fiatalember még az elején jár. Lassan lebírja a végtelen kertet. A szeme kommunikál az állattal. Amikor a prédikáció elkészül, a borz a ketrecben ül, a fiatalember sértetlen, Erika pedig elégedett. Viszontlátásra!

A sofőr szombatja a templom előtti parkolóban kezdődik, a klubhelyiségben a gyerekek a konfirmációra készülnek. Délután a házasulandók következnek, az esküvő előtt akár hatszor is találkozik velük, és megbeszélik, mit szeretnének kihozni a kapcsolatukból. A többit nekik maguknak kell bizonyítaniuk. Ebédjét a sofőr nem eszi jóízűen, mert felesége egy levelet olvas fel a testvérétől.

Megkeseredik az étel a szájában.

„Anyád utazásához minden útlevéladat készen áll. Kanadai vízumot kérhet, de. A párt továbbra is elítéli a köztársaság elleni munkádat, Jozef. Képes lennél-e írásban vállalni, hogy abbahagyod ezt a tevékenységet? Ha igen, édesanyád kanadai utazása realitássá válik. Garantáltam a nevedben, hogy aláírod a nyilatkozatot, és lemondasz a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal szembeni összes politikai funkciódról. Lajoš"

A sofőr alig eszik, hallja Erika szavait, hogy még gyomorfekélyt kap, mire ő azt válaszolja, hogy nem kellett volna felolvasnia neki ebéd közben, de akkor mikor? Mikor van itt az ideje, hogy emlékezz: itthon találhatod meg a karokat, amelyek közt őrjöngve kibőgheted magad?

Az autó vasárnap sem pihen. A sofőr először a templom elé érkezik, ahol angol, majd szlovák istentiszteletet tart. Ezek után tankol, és elindul a Niagara-vízeséshez. Nem messze fekszik Smithville városa. Havonta egyszer meglátogatja azokat a honfitársakat, akik itt élnek farmokon, és gyümölcsöt, zöldséget termesztenek vagy baromfit nevelnek. Sokan közülük a harmincas évek óta laknak itt.

E nyolcvanon túli sorstársakkal szerzett élmények olyan erősek, hogy Jozefben élete végéig megmaradnak. Ezek az emberek nyitottak, és őszintén beszélnek vele. Leszármazottaikkal az angol nyelvű gyülekezetben később sokkal visszafogottabb lesz a kapcsolat.

Már kezd sötétedni, amikor elhalad a Torontót jelző tábla mellett. A sofőr ismét fehér ingben, amely már senkit sem fog meggyőzni arról, hogy reggel vasalták. Az autó motorja hibátlanul működik – egy indiai autószerviz tette le vele a névjegyét –, a sofőr pedig fejben választ fogalmaz.

„Kedves Lajoš!

Ha mama megjön, felhagyok a Szabad Európa rádióban való szerepléssel, ehhez tartom magam. Mindazonáltal nem vagyok hajlandó engedelmeskedni pártod parancsainak a mama érkezését illetően. Nem értem, ennek mi köze van őhozzá és az én munkámhoz itt Kanadában.

Soha nem dolgoztam a köztársaság ellen, és kikérem magamnak az ilyen vádakat. Senki nem veheti el tőlem azt a jogot, hogy szlovák legyek, és hogy büszke legyek arra, aki vagyok. Nagyon jól tudod, hogy szeretem a mamát, és látni akarom. Eddig a türelmes várakozás útját választottam. De ha nem engedik ki, kénytelen leszek nyilvánosságra hozni, mi folyik körülötte.

Szabad ember vagyok, és vannak elveim, amelyekből nem szándékozom engedni.

Rev. Jozef Rola."

Negyvenedik kép

EGYETEM

Tereza a Torontói Egyetemre iratkozott be. Neogótikus épületegyüttes a belvárosban, borostyánnal benőtt falakkal, nyeregtetőkkel, tornyokkal, tetőablakokkal, hatalmas kapukkal, faburkolatú könyvtárral… Átjárta a hely varázsa, amely Cambridge-re emlékeztette. Ahogy az egyetem terjeszkedett, folyamatosan új földterületeket vásárolt, és újabb fakultásokat épített rajtuk, de már modern épületekben. Ő az egyik öntött beton épületbe járt, amely eszébe juttatta a csehszlovákok imádatát ezen anyag iránt. Az épület már nélkülözte a régi angolos hangulatot, és ő elveszettnek érezte magát benne. A nagyelőadásokra több mint ötszáz diák sereglett össze.

Amikor Milan a város északi részén talált munkát, odaköltöztek. Épp most fejezték be a lakást, és ők voltak a második lakók. Az elsők az egerek voltak. Nem derült ki, hogyan kerültek a tizenegyedik emeletre. Komor, magas épület volt, amelyben főleg diákok laktak. Megvették az első bútoraikat. Már nem kopottas modell volt, hanem új a boltból – két sárga heverő. Elviselhetetlen volt mama paplanjain aludni, amelyek takarókként viszont jól beváltak.

Az új helyen Tereza beiratkozott a York Egyetem Arts and Science karára. Miután részletre vettek egy Pontiac Firebirdöt, a lány azzal járt iskolába. A kanadai tél megkeserítette az életét. Nem egyszer Milan mentette ki a hóviharból. Mikor leparkolt, és felgyalogolt a végtelenül hosszúnak tűnő rámpán a főiskola bejáratához, jéggé fagyott. Időbe telt, amíg kiolvadt, és használható lett.

A nyarak és az őszök azonban csodásak voltak. Az egyetemnek volt egy úgynevezett francia kampusza – a Glendon College, egy borostyánnal borított régi épület. Úgy nézett ki, mint egy gyönyörű erdei parkban pazarló módon megépített kastély. Egyszer előadásra menet egy kis utcában olyan házra bukkant, amelynek ugyanolyan korlátja volt, mint a régi, panenskái házuknak, így még jobban szeretett arra járni. Minden alkalommal megsimogatta az öntöttvas korlátot, míg az egy idő után annyira lecsiszolódott, mint valami bronzszobor szerencsét hozó ujjai.

Minél hamarabb be kellett fejeznie a tanulmányait, hogy jó állást találjon, ezért délutánonként is látogatta az előadásokat. A szláv irodalomról Škvorecký, a világirodalomról Foster professzor adott elő, aki nyaranta, az esti órákban, felnőtteknek tartott remek kurzusokat. Már nem voltak ott diákok, csak ő és a kanadai érdeklődők.

Tízen voltak a csoportban. Imádta ezeket az órákat: alkonyatkor átsétáltak a francia kampusz rétjén, és prózát olvastak fel, vagy verseket szavaltak. A szavak, ahogy átáradtak a völgyön, a verseknek nemcsak a hangzását, hanem a jelentését is felerősítették.

Amikor jobban megismerték egymást, a professzor megkérdezte, hogy hoznának-e bort az órára. A diákok felváltva vállalták, Foster is beszállt, és Tereza ebben az oldott hangulatban teljesen maga mögött hagyhatta a hatvanas éveket (hiszen már hetvenegyet írtak). Egyszer a professzor marihuánát is hozott, de ő visszautasította.

– Csehszlovákia tiszta.

– Sorry?

– My country is clean.

– Clean?

– No drugs.

– Really?

Tereza bólintott. Felkeltette az érdeklődést, és attól kezdve informális nagykövete lett annak az országnak, ahová nem térhetett vissza. A megszállás mégis mondott valamit a hallgatóságnak, volt, aki az Obchod na korze-t* látta, volt, aki Janáčeket és Dvořákot ismerte, de különben… A népzenével érte el Tereza a legnagyobb sikert. Ő, aki otthon ki nem állhatta a folklórt! Ő, aki azonnal kikapcsolta a rádiót, amint elkezdtek hegedülni a népzenészek – szegényekkel rémesen elbánt az állam, amikor egyedüli jónak nyilvánította a művészetüket, és ezzel megfosztotta őket szimpatizánsaik felétől!

Kanadában a helyzet teljesen megváltozott. Ha Milan véletlenül szlovák folklórra bukkant a rádióban, felcsavarta a hangerőt. Együtt hallgatták, könnyekkel a szemükben. Ilyenné tette őket az emigráció – de nem szégyellték. Talán vesztettek is a sznobizmusukból, talán szükségük volt erre az elszakadási próbatételre, hogy megértsék, ez egyfajta szlovák blues, amelyet a parasztok a hegyek alatt gürcölve énekeltek. És hogy ez akkor is az övék. És ezt szégyellni kínos lenne. Még ha csak a napocskáról van is szó, amelyet a lábánál fogva kell húzni, hogy végre lenyugodjon. Tereza el is kezdte tanítani a kanadaiakat a népdalainkra.

Az előző heti sláger a Glendon College-ban a következő volt: *červené jabĺčko v oblőčku mám.*** A helyiek felejthetetlen akcentussal való éneklése – cervaune jau baulkou vou blokou mem – kifejezetten pazar élményt nyújtott!

Még mindig hadilábon állt az angollal. Persze nem úgy, mint korábban, amikor még egy szűrőt sem tudott kérni a boltban, és kézzel-lábbal kellett magyaráznia a boltosnak – water go, spagetti stop –, és az mosolyogva hozta neki. De egy dolog az

* Üzlet a korzón – a ford.

** Van egy piros almám a kisablakban – a ford.

élőbeszéd, és egészen más az irodalomtörténet. Olyan témákban, amelyek a nyelv tökéletességén keresztül érzékeltetnek rejtett árnyalatokat, beszéde akadozott. Meg-megbotlott, de mindig felállt. Ilyen volt Tereza: bevert térdekkel újra meg újra felült a nyelv kerékpárjára, a nyelvtan meredek hegyén igyekezett leereszkedni – és nem egyszer orra bukott a kivételek kövein, amelyekben az angol igazán bővelkedik.

Amikor nem tudott megbirkózni Jehuda Amichai egyik versének elemzésével, betűkre vágta, és így újraalkotta az ábécét. Aztán felragasztotta a betűket egy festővászonra, és kapcsolatot kezdett keresni közöttük. Milan egy elektronikai cégnél dolgozott, és onnan hozott el kidobott chipeket. Finom vezetékeikkel Tereza új szavakká fűzte a betűket, amelyek a mű gondolatait adták vissza. Egy angol verset atomjaira bontott, és újat huzalozott belőlük. Azt is elmondta ezzel, hogy az idegen országban élő idegen újra gyermek, akinek meg kell tanulnia az ábécét, és csak ezután tud megnevezni mindent, ami körülveszi.

A professzor, aki a hallgatókkal együtt hosszú időt töltött a mikrochipekkel átszőtt kódok megfejtésével, el volt ragadtatva a munkájától. Tereza maximális pontszámot kapott. Más alkalommal, egy másik vers szavaiból labirintust alkotott. Milan használt papírkötegeket hozott neki a számítógépekből, ő ezeket összeillesztette, és a kapott, számára reptérnek tűnő hatalmas területet teleragasztotta szavakkal, amelyek közé be lehetett lépni. Foster és a többiek sorban, földig lehajtott fejjel léptek be a versbe. Szövegek között bolyongtak, a nyilakat követték a költészet titkait rejtő nagy labirintusban.

Éppen azért lett a legjobb az osztályban, mert az angol szavai nem voltak elegek ahhoz, amit szlovákul érzett. Fizikát és matematikát is tanult. Az egyetem azt az elvet vallotta, hogy nemcsak a művészetekben, hanem a természettudományokban is jártasnak kell lenni.

Terezának minden sikerült, nem volt elveszett ember. Hogyan is gondolhattuk volna, hogy ő, akit egykor számos univerzum központjának neveztem, aki új barátokat képes vonzani, a távoli Kanadában elhalványulna, mint egy halott csillag? És próbált a lehető legjobban öltözködni, még ebben a helyzetben is, amikor erre nemigen áldozhattak. Abból a generációból származott, amely hozzászokott a varráshoz és a foltozáshoz. Igaz, varrógép nélkül, de számára a tű és a cérna is megtette.

Az intézményben nem volt menza. Minden reggel szendvicset, joghurtot, almát és más gyümölcsöket csomagolt a férjének. A többiek mind az egyetemhez közeli kis éttermekben étkeztek, de ő ezt nem engedhette meg magának. Csak a végzős évében, amikor a tanulmányai mellett munkát is sikerült találnia, rendeltek Milannal alkalmanként pizzát vacsorára. Élvezték a forró olajbogyó és az oregánó illatát, nagyvilágiaknak érezték magukat.

Minden hétvégén volt egy buli a barátokkal a lakásukban. Tizenketten is elfértek ott. Összejöttek egy kis szendvicsre, gyümölcsre, borra, és mindannyian spontán zenéltek. Volt, aki szaxofonozott, volt, aki gitározott vagy trombitált, a többiek a fésűjükből csiholtak ki hangokat. Mivel a környéken főleg diáklakások voltak, a zene senkit sem zavart, sőt vonzotta a zenésztársakat és a közönséget.

A lakást virágokkal díszítették. A házuk körüli rétekről gond nélkül szerezhettek friss virágokat a vázákba. Nagyon szerényen éltek, de volt mit enniük, voltak barátaik, virágaik és zenéjük. Ezeken a hétvégi estéken úgy érezte, hogy boldog.

Az erkélyen kiszellőztette a fejét, mert a bortól kicsit megszédült. A szobai zenekar éppen a Let it be egy sajátos változatát adta elő, ahol az altszaxofon és a trombita játszotta a fő szólamot, hat fésűmuzsika és Milan gitárja kíséretében.

Amint becsukta maga mögött az ajtót, felsikoltott. A levegőben, a tizenegyedik emelet magasságában, közvetlenül az ablakokkal szemben egy alak lebegett, és kíváncsian kukucskált befelé.

– Apa, ne csináld ezt velem!

– Bocsáss meg.

És a finom, kavargó gőzből álló alak, a remegő sziluett, aki apja hangján beszélt, lassan leszállt az erkélyre.

– Először észre se vettem: látok egy fényt, követem, és benézek egy ablakon. Nem zuhanhatok le, ugye érted…

– Ne haragudj, de nagyon meglepődtem… olyan régen voltál nálam…

Apa széttárta a karját. Régen? Mi az, hogy régen? Egész más az idő neki, és más a lánynak.

– Örülök a sikereiteknek. A kevésbé szerencsések nem tudnának így mulatni. Tényleg régen voltam itt utoljára?

– Másfél éve… de nem akarok semmit a szemedre hányni, inkább örülnöm kell, hogy látlak, tehát örülök is. Mindjárt ezt kellett volna mondanom.

– Hogy állnak a tanulmányaid?

– Van egy új diáktársunk, Yossinak hívják, amolyan szakállas mély lélek. Neki is az akcentussal vannak gondjai, mint nekem. Izraelben befejezte a katonai szolgálatát, és egy kanadai nőt vesz feleségül. És miközben próbálja megtalálni a szavakat és szétszálazni a mondandókat, mindenki nagyon figyelmesen hallgatja, ahogy annak idején engem is hallgattak. Az intézetben senki sem mondta, hogy külföldi vagyok, és hátráltatom őket. Csak Yossival kapcsolatban döbbentem rá erre. Apám, én itt kivirágoztam.

A jelenés a virágokkal teli szobára nézett, és elmosolyodott.

– Amikor otthon a filozófia szakra jártam, néha ellógtunk az előadásról.

– Szép, szép, mondhatom.

Tereza nem tudta, hogy apja tréfára veszi-e ezt vagy haragszik. Hirtelen kislánynak érezte magát. Amaz soha nem szerette, ha hiányzott az iskolából. Ferdinand a pontosság, a szigorú elvek embere volt, az óráját követte, és gyűlölte a lógósokat. Tereza gyorsan folytatta.

– De itt annyira kreatív minden, hogy eszünkbe sem jutna nem megjelenni. Otthon időnként másoltunk egymásról, itt senki nem csinál ilyet. Hiszen ők fizetik az iskolát, így maguknak ártanának, nem? Messzire kellett jönnöm, hogy megértsem ezeket a dolgokat.

– Örülök, hogy nem pazaroltad el a tehetségedet. Mindig tudtam, hogy képes vagy…

Hirtelen kinyílt a szoba ajtaja, belülről ömlött a cigarettafüst. A balkonra Milan lépett ki, és megcsókolta Terezát.

– Mi történik?

Tereza mosolygott. Minden a helyén volt. Apa nézte őket. Milannak látnia kellene, ha ott lenne. De apa ott van, és Milan nem szól semmit. Ő azonban tudja, hogy jelenleg óriási kegyelemben van része – eltölthet még néhány pillanatot valakivel, aki meghalt, csak hogy neki meleg kabátot és ételt hozzon Bécsbe. Apa egyre sápadtabb és áttetszőbb lesz, majd egy pillanat múlva eltűnik.

Valaki odabent néhány akkordot játszik a gitáron. Ez egy feladvány, és mindenki próbálja kitalálni, hogy melyik dalról van szó. Valamire emlékeztet, de a lazán kezelt ujjrend miatt ez tényleg bármi lehet.

– *Satisfaction?*

– *Love me do?*

– *Help?*

Milannak eszébe jut valami, és mire lefordítja a címet angolra, még legalább három felrémlik neki.

– *Běž domů, Ivane?**

A gitáros értetlenül mosolyog.

– Mi az?

Tereza már hallja is belül a dalt, amelyet egykor minden csehszlovák állomás játszott, s amelyben egy bizonyos Iványt hazaküldtek, mert az itteni lányoknak egyáltalán nem jön be, hogy tankkal jött meglátogatni őket. A kibucban hallotta. Istenem, gondolta, de régen volt! Mintha meg sem történt volna.

Milannal bement a szobába. Sötétedésig énekelt a barátaikkal, és időnként kiment az erkélyre, de egyetlen gramm levegő sem változott át beszélgető párává, akivel annyi megtárgyalnivalója lett volna.

* Eridj haza, Iván (cseh) – a ford.

Negyvenegyedik kép

ÉRKEZÉSEK

Erika a buszhoz sietett. Šani Stará Ruda-i ismerőse és családja ma kellett, hogy megérkezzen. Ezt Anna telefonálta meg neki, és Erika alig tudta lenyelni a könnyeit. A nővére hangja gyenge volt, többször köhögés szakította meg. Vidám hangnemet erőltetett magára, de rossz színésznő volt. Abból lehetett tudni, hogy komoly a baj, hogy egyszer sem nevezte kicsinek. Megkérte, hogy segítsen ezeknek az embereknek. Ha Ottawa felé tartanának, akkor Petra tudna intézkedni, de ők mindenáron Torontóba akartak menni, ahol a férfinak volt valami elintéznivalója.

Szerencsére időben odaért. A bevándorlási formaságokon éppen túl voltak, és már jöttek is ki az első utasok. Erika soha nem felejtette el, mit ígért Darinkának. Viszonozni akarta, amit kapott, és most adódott erre egy lehetőség. Ezért gondjaiba vette a Stará Ruda-i családot. A férfi egy vállalat pszichológusa volt, a nő fodrász. Volt egy lányuk, csendes, copfos kislány, aki azonnal összebarátkozott Peťkóval. A felnőtteknél bonyolultabb volt a helyzet.

A pszichológus körbenézett a repülőtéren, köszöntötte Erikát.

– Mennyi fekete pofa, ugye? Kezét csókolom!

Csúnyán nézett az indiai hordárra, aki a bőröndök cipelésére ajánlkozott.

– No, no, no!

És a saját testével állta el a poggyászt. Ő maga pakolta fel egy kocsira, azt lassan a buszhoz tolta. Ausztriából, a trais-

kircheni menekülttáborból érkeztek. Egész úton Erikáékig az osztrákokat szidták.

– Éjszaka értünk oda, képzelje el, Madame Erika. A tábor zárva volt, és reggelig várnunk kellett! Elkezdett esni az eső. Bőrig áztunk. Mondhatom, szép kis demokrácia!

Az asszony ellenkezni próbált:

– De az a zsaru…

– Ott terpeszkedett az autóban, és a rádiót hallgatta! Amikor elkezdett esni, csak bámult minket.

– De Lucinkát azért beültette az autóba.

– Beültette, beültette, mi meg ázhattunk!

A pszichológus alaposan próbára tette Erika türelmét. Ez a bemutatkozás váratlanul érte. Önmagából kiindulva azt feltételezte, hogy a férfi hálás lesz a menedékért és a fedélért a feje fölött. Idővel, amikor már több tucat ilyen találkozást megélt, bölcsebbé vált. Tudta, hogy a kivándorlók egyik fajtája beleszeret az új országba, a másik pedig vég nélkül hibákat fog találni benne. Amikor Erika a Stará Ruda-i nővéréről kérdezte, a férfi semmit sem tudott róla. Korábban a Sanolánál dolgozott, és onnan ismerte Šanit. Úgymond volt egyszer náluk valami szendvicses összejövetelen, és valószínűleg ennyiből állt az egész ismeretség.

Erika ügyvédekkel konzultált, mindenhová írt, követségeket keresett fel, Petrával tisztázta anyja diagnózisát, de Annát még mindig nem tudták eljuttatni Kanadába. Szerencsétlen emberek százain segített, de a saját nővérén nem tudott.

Újabb menekültek érkeztek Torontóba, és ő spontánul úgy döntött, hogy szabadidejében a repülőtéren fogja várni őket. Darinkára is gondolt, és szerette is csinálni ezt. Mekkora volt a meglepetése, amikor egy idő után az oktatási minisztérium multikulturális osztálya nemcsak a köszönetét fejezte ki hivatalosan, hanem fordítói fizetést is kezdett juttatni neki. Így második munkája a menekültek segítése lett. A rep-

téren megvárta a gépet, megszólította a családokat, segített nekik szállást találni, gyermekeiket iskolába juttatni, munkát keresni. A nőkkel elment a boltokba, megmutatta, hol mit vásárolhatnak.

A mai napig nem tudja elfelejteni azt az első estét a pszichológus családjával. Amint végeztek a sült krumplival körített steakkel – Erika megpróbált kitenni magáért, és az étel valóban mindenkinek ízlett –, a pszichológus töltött magának egy kanadai sört, amely a hűtőből került elő. Tétován megkóstolta.

– Nem lehet egy napon említeni a mi söreinkkel, Madame Erika.

Aztán Jozefhez fordult.

– Tudja, tiszteletes úr, csodálom magát. Hogy lehet kibírni egy ilyen kulturálatlan országban? Olvastam statisztikákat arról, hány százalék hallgat itt komolyzenét. Mit gondol, mennyi?

Jozef nem próbálta kitalálni.

– Harmincnégy százalékkal kevesebben, mint Csehszlovákiában!

Majd a Jozef szobájában levő fekete villanykapcsolóra mutatott.

– Hát nem undorítóak ezek a kapcsolók? Nálunk újabban már mind krémszínű. Kicsit hangosan működnek, de egyébként beválnak.

Az Erika és férje közti szemkontaktus a *Help! – S. O. S.*-frekvenciára váltott, de a pszichológus még inkább lázba jött.

– Ez a kapitalizmus, Madame Erika, nagyon jól tudom, hogyan működik ez itt. Nem fogok előttük fenékre esni! Ingyen kaptak meg egy kész embert! Az oktatásom nekik egy fillérjükbe sem került, és most a maximumot kellene nyújtanom magamból? Hohó! Megteszem, megteszem, de csak akkor, ha jól meg is fizetnek!

A pszichológus töltött magának még egy rossz minőségű sört, és egy hajtásra kiürítette a poharát. A felesége megpróbálta leállítani, de a férfi megbénította a tekintetével.

– Tudom, mennyit érek, és nem hagyom magam kizsákmányolni!

Azok közé tartozott, akik háromszor jártak hivatalos úton Bukarestben, kétszer Kelet-Berlinben, egyszer Krakkóban, sőt negyvennyolc órát Bécsben is eltöltöttek, és mindezek alapján meg voltak győződve világlátottságukról. Jozef derekasan tartotta magát. Nem vitatkozott, csak udvariasan érvelt, de egy pillanatra sem szakította félbe vendége monológját. A látogatók lassan kifáradtak az időeltolódás miatt. Peťko kiürítette a gyerekszobát, oda helyezték el őket.

A vendég napról napra elviselhetetlenebb lett, szerencsére már talált szállást. Jozef szelíd modorú volt, hiszen hivatásához tartozott a megbocsátás, de az utolsó estén, amikor a látogató öndicsérete ódává nőtte ki magát, nem bírta tovább. Odahajolt a vendéghez:

– El kell ismerjem, igen széles a látóköre, de csak Cífertől Báhonyig* terjed.

A pszichológus elvörösödött, a beszélgetés félbeszakadt, helyébe a kanadai jégkorongliga közvetítésének nézése lépett. Sokkal rosszabb volt, mint a csehszlovák, de szerencsére ezt senki sem mondta ki hangosan. Másnap a pszichológus családostul elköltözött, és soha többé nem hallottak felőle.

Erika segített a gyerekek beiskolázásában is. Tesztelte, menynyire ismerik a szorzótáblát, az angol nyelvet, és ennek megfelelően sorolta be őket. A menekülttáborokban tanulás nélkül nőttek fel, és néhány szülő saját maga indított egyetlen közös osztályból álló iskolákat, hogy a gyerekek ne vaduljanak

* községek Trnava (Nagyszombat) közelében – a ford. megj.

el teljesen. Hogy milyen szinten voltak, azt el lehet képzelni. Kanadában meg kellett szervezni a felzárkóztatást. A gyerekek közül sokan vöröskeresztes nővérek kíséretében érkeztek, jóval a szüleik után. Mire minden formaságot elintéztek, különösen a kicsik már szinte elfelejtették, hogy néz ki az apjuk vagy az anyjuk.

Erika egy kisfiúval ül, akit a nagymamája visz majd el. Már repül ide Vancouverből. A gyerek teljesen tanácstalan.

– Hova valósi vagy?

A kisfiú nem tudja.

– Van-e valami érdekes abban a városban, ahol laksz?

A kisfiú gondolkodik és mond egy mondatot csehül, amelyet szó szerint idézek, azaz nem csak egy rosszindulatú szerzői kitaláció:

– Lovon ül egy bácsi, galambok kakálnak rá, körülötte villamosok mennek.

Tehát prágai volt.

Jozef már több mint egy éve az Amerika Hangja és a Szabad Európa műsorvezetője. A felvételek a templomában készültek, a meditációk pedig a technikus pincéjében. A szalagokat New Yorkba vagy Münchenbe küldték. Erikának is segített: a családoknál szervezett gyűjtést ruhákból és konyhai eszközökből. Máskor együtt főztek gnocchit, és mindenkit megkínáltak, aki hozott valamit a templomba a menekülteknek.

Évente egyszer karácsonyi bazárt szervezett. Sokan segítettek. Együtt dolgoztak fel mintegy háromszáz kiló májat, kolbászt és paprikás szalonnát; valaki savanyú káposztát is adott, s az étel egykettőre eltűnt az asztalokról. Az adventi ünnepségen káposztalevest szolgáltak fel. Bográcsban főzték, és óriási sikert aratott. A családok ostyát és karácsonyi süteményeket hoztak. Amikor ezek a fahéj- és vaníliaillatú ünnepségek vé-

get értek, és mindent eladtak, az egyház keresett néhány ezer dollárt.

A bazár után mind neki, mind Erikának henteslegényszaga volt a káposztától és a füstölt hústól. Éppen lefektették Peťót és Evát, utána még megmosakodni sem volt idejük, amikor megcsörrent a telefon. Éjfél előtt volt. Egy ijedt hang hebegett a vonal másik végén.

– Jó estét! Ne haragudjon, hogy csak így felhívtam, de breznói vagyok, most érkeztem repülővel Torontóba, és nem tudok tájékozódni.

– Hová akar menni?

– Van valami szállásom, de nem tudom, most hol vagyok.

– Honnan telefonál?

– Egy telefonfülkéből.

– Nézze meg, hogy hívják az utcát. Olvasson fel valamilyen feliratot!

Egy pillanatig csend volt a kagylóban, azután Erika megint hallotta a lihegő hangot.

– Az olvasható, hogy one vaj.

Az illető egy közlekedési tábla szövegét olvasta be.

– Az utca nevét keresse!

Újabb csend, majd kis idő múlva kibetűzte az utcanevet. Erikának így végül sikerült elirányítania a férfit a metróhoz. Ő volt az egyetlen kapcsolata. A montréali YMCA (Young Men's Christian Association) vécéjében találta ugyanis a falra vésett telefonszámukat, alatta pedig egy szlovák mondatot, amelyet Erika és Jozef a címerükben helyezhetnének el, ha lenne nekik olyan:

„Ezen a számon mindenkinek segítenek, nem csak lutheránusoknak."

Negyvenkettedik kép

A SARLÓ

A Fehér Hölgy csendben halt meg. Nem tudni, hogy eszméleténél volt-e vagy aludt. Lehetetlen volt kitalálni, hogy melyik parton van. Az utolsó napokban csukott szemmel feküdt, nem reagált, ha szóltak hozzá. A szálláson volt egy közös telefon a folyosón, amelyet Petra is hívott. Naponta százszor is csörgött, de ő nem reagált. Ám ha a lánya hívta, még javában csöngött, amikor a Fehér Hölgy kinyitotta a szemét.

– Ez Petra.

És visszamerült a félig alvás, félig ébrenlét állapotba, mielőtt bárki megerősíthette volna, hogy valóban Kanadából hívják. Fiatal vietnámi nők vigyáztak rá egymást felváltva. Az egyik épp most tért haza a munkából, a többiek pedig a Sanolába mentek éjszakai műszakra. Éjjel is kellett termelni, mert hiába dolgoztunk, nem tudtuk megelőzni, de még utolérni sem a nyugatot.

Amikor Petra utoljára hívta, mama már nem tudta felvenni a telefont. Ottawából kora reggelenként, amikor megitta az első kávéját, a kórházba indulás előtt mindig felhívta Stará Rudát, ahol délután volt. Már régóta nem hibáztatta őt, amiért nem kezeltette magát. Tudta, hogy mama Kos – a keményfejűség jegye –, aki mindig keresztülviszi az akaratát. Hányszor tett szemrehányást neki, amiért nem volt hajlandó kórházba menni! Ő, egy orvos anyja, szerencsejátékot űz az egészségével! De a gyermekeként tudta, hogy minden hiába, anyja betegsége az ő távozásával kezdődött. Hogyan is hibáztathatta volna? Anna már a fény és a sötétség között tartóz-

kodott. Éppen elhagyta az egyik partot, és mezítláb mászott fel a másikra.

Glaubernél a legutóbbi kontroll alkalmával, amelyre Petra és Mária is kényszerítette (sőt Erika is felhívta ez ügyben), egyikük sem beszélt sokat. A beteg hallgatott, az orvos pedig a röntgenfelvételeket nézegette. Amikor egymás mellé rakta őket a betegség súlyosbodásának sorrendjében, úgy néztek ki, mint közeledő csillagok képei. Az elsőben a Nagy Göncölszekér emelkedett ki a tüdő sötét univerzumából. A következőben a csillagok valamivel nagyobbak voltak, az az utániban pedig még nagyobbak. Az utolsó kettőben már közvetlenül a kamerába törtek ki a halálos anyag nagy csomói meteorok százait szórva szét, amelyek mindent elpusztítottak maguk körül.

– Anna… Szólíthatom Annának?

– Természetesen.

– Előrehaladott áttétei vannak több szervében. Itt kell maradnia.

– Köszönöm, de nem tehetem.

– De miért nem?

– Nem akarok senki terhére lenni. Mit írjak alá, hogy Önnek ne legyen kellemetlensége, doktor úr?

– Nekem nem lesz. De ha a dolog az idegszöveteket támadja meg…

– Bármit elviselek.

Glauber tudta, hogy nincs értelme győzködni őt. Miközben a pultnál ülő nővér egy új beteget készített elő – a klinikája előtti folyosó zsúfolásig tele volt várakozókkal –, ő az írógépén megírt egy nyilatkozatot. Ebben az állt, hogy a beteg elutasította a fekvőbeteg-ellátást, és ragaszkodott ahhoz a jogához, hogy otthon haljon meg. Szó szerint ezt írta, mert ez volt a hölgy kívánsága.

– Tudja, ez az utolsó jog, ami még megmaradt nekem.

Aláírta a papírt, és lassan elindult a folyosón a várakozó emberek között. Nem tudta, hogy sokaknak van ugyanolyan diagnózisa, mint neki. Hogy egy őrült univerzum felrobban a testükben, csak azért, mert egyszer régen elveszítették gyermekeiket. Anna volt az ambulancián az egyetlen „Kanada". Útközben megpillantott, de nem ismert fel két „Németországot", egy „Egyesült Államokat" és egy „Argentínát". Ahogy lefelé haladt a lépcsőn, üdvözölt egy apró termetű hölgyet, akivel időnként találkozott a kontrolljakor. Egymásra mosolyogtak. A hölgy „Ausztrália" volt, amit ő már nem fog megtudni soha.

Kint csengetett a villamos, és a Fehér Hölgy az Avion irányába sietett. Pár perc múlva indult a busza.

Stará Ruda 1972 nyarán másképp nézett ki, mint évtizedekkel korábban. A városatyák már régóta a változások polisztirol makettjét tanulmányozták. Eldőlt. A tizenkilencedik századi kis paraszthá zak megszűnnek, helyüket előregyártott épületek foglalják el. A Sanola terjeszkedik, orvosi technológiát exportál az egész világra, és az új alkalmazottaknak nincs hol lakniuk. Egykori gazdák gyermekei érkeznek a városba, és az új panelházakba települve megfeledkeznek saját gyökereikről. Itt-ott egyesek nem tudnak lépést tartani, és csirkét, nyulat nevelnek az erkélyen, de a szocialista együttélés gyorsan visszazökkenti őket a normális kerékvágásba. Az erkélyeken csak a muskátlit tűrjük meg.

Az akkori Csehszlovákia egy nagy cukorszóró. Igyekszik minél jobban megédesíteni a lakosok életét. A kormány mindent megtesz azért, hogy elfelejtsék a megszállás következményeit, a szabadság hiányát és a félelmet. Egyre kevesebben gondolnak arra, ami volt. Élvezik azt, ami van.

És van: munka, béke, boldogság, nyugalom, proletár internacionalizmus.

És van: telefonbeszélgetés 25 fillérért, a fagylalt gombóca 50 fillérért, menzaebéd egy korona negyvenért, és mindenhol esély a millióra.

És még van: ifjú házasok kölcsöne, fiatalok lakása, hűtőszekrény részletre, pár év után színes televízió.

Kell lennie, és lesz is: egyetértésben és vidámságban.

A lakosok saját véleményüket adták el az életszínvonalért. Mindegy, hogy nincs valódi összehasonlítási alap. Csak azt látják, hogy itthon jobb, mint Lengyelországban, Bulgáriában, az NDK-ban, Romániában vagy a Szovjetunióban. Csehszlovákia bármelyikhez képest olyan, mint egy kis Nyugat. A szocialista turisták mindenhez hozzájutnak itt – szeszesitalokhoz, paplanokhoz, szőnyegekhez, kerámiákhoz, csillárokhoz. Magyarországnak is éppilyen jól megy: a gulyásszocializmus mindenkit elaltatott. A csehszlovák kommunisták most ugyanilyen recept szerint főznek.

De hogy valójában milyen a vasfüggönyön túl, azt senki sem fogja megtudni. A nyugati sajtó nem jut el ide, csak kritikus filmeket vetítenek, amelyekben az olasz maffia megöl egy bátor ügyészt, vagy a neofasiszták szétvernek egy progresszív kávézót. Valami csoda folytán néhány tisztességes alkotás is megjelenik, és egyszer a Stará Ruda-i moziban a Sárga Tengeralattjáró is látható lesz. A Beatles egy régóta feloszlott csoport, a világnak új popikonjai vannak, de Lennont, mint „békeharcost", valahogy megtűrik a politikusaink. Szívesebben írnak a szimbolikus makkültetéséről, mint a Yokóval készült ágybéli sajtótájékoztatójáról. Az viszont igaz, hogy a Sárga Tengeralattjáró telt házzal ment Stará Rudán, és a tinédzserek következő generációja, akik között e könyv szerzője is ott ül, a recsegő faüléseken beleszeret a Beatlesbe.

Minimális mennyiségű információ ér el ide, de a szerző, mint a szocialista országok legtöbb lakója, tehetséget fejleszt ki a sorok között való olvasáshoz és az apró dolgok élvezeté-

hez. Egy pszichedelikus zenés film, amely a mai napig az animáció nagyszerű alkotása, láncreakciót indít el az elméjében, melynek végén képzelete is fellángol. A többi fiúval együtt karácsonyfaként kivilágítva sétálnak ki a moziból. Elkezdik hallgatni a zenét, és egy új világ fénylik a nyomukban, amely kívülről úgy néz ki, mint egy épülőfélben lévő város, tele Tatra teherkocsikkal, kotrógépekkel és panelekkel, de belülről az a boldog hely, ahol gyerekkorukban élhettek.

A szerző kipróbálja első cigarettáit, elutasítja az olcsó Letka és Bystrica gyártmányokat, és áttér a füstszűrősökre. Nem pöfékel, csak a szájába szívja a füstöt, ami csípi a nyelvét, ezért inkább kifújja. Fiús harcokat vív a szomszéd házbeliekkel, versenyt talál ki, hogy melyikük tudja erősebben bevágni a bolt ajtaját és felbosszantani az ellenszenves eladónőt, felneveli a fehér-barna kutyust az utolsó házból, amelyik még időben megúszta a bontást, és végignézi, ahogy az előtte lévő házak megtízszereződnek, és a mohával borított cserepeket törtfehér panelek váltják fel, lyuknyi ablakokkal.

A szerzőnek fogalma sincs arról, hogy tömbházától nem messze a vietnámiak szállásán haldoklik egy fehér hajú hölgy, akivel időnként találkozott, és akitől kicsit félt. Nem érez semmiféle korlátozást az életében, kivéve, hogy az anyja megtiltotta egy Kínából importált elemlámpás gépfegyver vásárlását. Érdeklődve nézi a munkásokat, akik a városba vezető felhajtó mellett fából készült zsaluzatot állítanak fel, majd egy farmernadrágos férfi éber felügyelete alatt betont öntenek bele. A férfi szobrász, és a figyelmesebb gyerekek számára sok éven át a művész tipikus példája lesz. Ősz haj, sport széldzseki és farmer, amit mindenki szívesen viselne, de a szüleik nem engedik. Olyat kell viselni, amilyet Vaszil. Néhány napon belül egy sarlót markoló nagy betonököl bukkan elő a fából egy betoncsillag előtt, amelybe betűk vannak beágyazva, valójában csak betonnal körülvett üres tér: DICSŐSÉG A CSKP-NAK.

A szerző évekig azt fogja gondolni, hogy a művészek küldetése ez: csillagokkal és kalapácsokkal telerakni az utak mentét, és hogy ő nem akar művész lenni hasonló gyalázatért. A természettudományok felé kezd el tájékozódni, és orvosi diplomát szerez. De most aztán tényleg rátaposunk a gázpedálra, különben ez még évekig fog tartani.

Egyelőre Stará Ruda lakosait éppúgy, mint a járás, a régió és tulajdonképpen egész Csehszlovákia lakosait, az állami cukorgyár finom cukra lepi be. Minden szép és tiszta. Mint télen, amikor esik a hó, és a kristályos víz jótékonyan beborítja a szemetet és a felásott járdákat.

A kosz csak tavasszal válik láthatóvá, de az még messze van. Egyelőre megállás nélkül ömlik ki a cukortartóból az ország által vállalhatónál magasabb életszínvonal. De mit ne tenne meg az állam az átmeneti békéért? Még akkor is, ha ezzel eladósítja gyermekeit, és gyermekei gyermekeit, akiknek egy napon meg kell majd fizetniük érte.

A fehér hölgynek ez már mindegy volt. Csendben halt meg. Hatalmas szürke sarló keringett a város felett, és véget vetett a szenvedéseinek. Aztán, mint egy hang nélküli bumeráng, visszatért a beton-ökölhöz, és nyugodtan figyelte az elhaladó menetet.

Bizarr temetés volt, néma, zene nélküli. Az elhunyt néhány kollégája, akikkel együtt dolgozott a Sanolában, eljött, de a legtöbben a vietnámiak voltak. Úgy érezték, hogy illendő a halott mögött lépdelni, mert oly sokszor segített nekik, és annyi éjszaka ápolta őket, amikor a helybeliekkel verekedtek, vagy a gyermekeik betegek voltak.

Egy parkoló Skodában magas, göndör férfi ül. Nem véletlenül parkol ott. Megvárja, míg elhalad a menet, majd elindul és lassan megfordul. Ő Anna testvére.

Sem a férj, sem a lány nem megy a halottaskocsi mögött. A férj még a nevére sem emlékszik, és arra sem, hogy ki az

a hölgy, aki ápolja őt. Mariška gondoskodott az öccséről, amennyire csak tudott, de már a hatvanas évei felé járt, és inkább fizetett egy ápolónőnek. Petra a kórházból egyenesen apjához ment, hogy felolvassa neki az újságot, és beszélgessen vele. A pszichiáter azt tanácsolta, hogy folyamatosan tartsák vele a kapcsolatot. Apa figyelmesen hallgatta, de Petra nem tudta, hogy értett-e valamit. Még azt a rigót sem volt képes megnevezni, amelyet az ablakból Mariška cseresznyefáján látott.

– Hogy hívják… ezt a kis fickót?

Soha nem mondták meg neki, hogy a felesége meghalt. Petra nem vehetett részt a temetésen. A csehszlovák nagykövetségen megtagadták a vízumot. Nemkívánatos személy volt, és visszatérése esetén, ha bármilyen módon átjutna a határon, azonnali börtönbüntetéssel fenyegették, mert illegálisan elhagyta a köztársaságot.

Ezért ül most Mariškával a konyhában, és mindketten egyszerre bámulnak a gyertya lángjába. Elképzelik, mely helyeken halad el a gyászmenet. Mariška nádtetős falut lát, ahol sáros út mellett libák legelnek. Petrának látnia kellene a panelházakat az MB-kkel, de még ha behunyja is a szemét, akkor sem emlékszik szülővárosára. Csak apja papírból, kavicsokból és mohából készült épületeit látja. Táncoló falakat és a semmiből a semmibe vezető utakat. Sem gyalog, sem autóval nem lehet odamenni.

Az igazi menet most fordult rá a hídra, amelyet Šani a modelljében az eldobott vasdarabbal helyettesített. Éppen egy motorvonat haladt át rajta. Kétszer dudált, hogy állítsák szabadra a szemafort. De tudjuk, hogy egy olyan nőtől búcsúzott, aki az ágya alatt évekig ott tartott egy modellvasutat, csupán a férfi iránti szerelemből.

A gyászmenet felvonult a meredek parton a temetőhöz, ahol azután a hársfák ágai némán eltakarták.

Negyvenharmadik kép

A VENDÉG

Erika a sötétedő nappali szobában ült. Nem kapcsolta fel a villanyt. Erőltette a szemét, hogy megnézze a nővére fényképeit. Nem sok volt belőlük, bár mindet becsomagolta, mielőtt elhagyta Pozsonyt. Anna nem szeretett fényképezkedni.

Jozef az uszodában volt a gyerekekkel. Máskor Erika is velük szokott menni, de most látszott rajta, hogy egyedüllétre vágyik. Jozef fogta Peťót és Evkát, a felfújható mandzsettákat, a törölközőket, a hajszárítót – néma csodálattal adózva feleségének, aki egészen természetesen kezelte ezeket a nehéz műveleteket. Beültek a kocsiba, és elmentek fürödni. Erika Annára gondolt, a gyerekkori játékaikra, Anna éneklésére, udvarlóira, akikből mindig is több volt, mint neki.

Még alig húsz perce, hogy bealkonyodott, amikor telefoncsörgés szakította meg az emlékek sorát. Élete leghihetetlenebb beszélgetését tapasztalta meg – az öccse hívta.

– Halló, Lajo vagyok.

Csend volt. Erika úgy látta ezt a csendet, mintha feje fölött egy nagy kockát vagdostak volna késsel, és apró darabok hullottak volna rá, mint a hó.

– Erika, te vagy? Ne tedd le. Itt Lajo.

– Mit akarsz?

– Abbahagyhatnád már ezt.

– Mit?

– Hogy mi egymással…

– Nem én kezdtem. Honnan tudtad, hogy én vagyok?

– Jozef rögtön megszólalna. És éppen vele akarok beszélni.

– Elment a gyerekekkel.

– Ne tedd le! Fontos!

Újabb csend. Erika nem tudta, hogy sértődötten lecsapja-e a kagylót, vagy nagylelkűen hallgasson. A hívó nem szolgált rá a nagylelkűségére.

– Csak annyit kell tenned, hogy figyelsz rám. A dolgok mozgásba jöttek itt, és bizonyos emberek, akiket ismerek, segítenének. Valós esély van rá, hogy kiengedjék Jozef anyját.

– A férjem nem ír alá semmit.

– Minden ilyesmi nélkül kiengedik. Elintézem.

– És mit kérsz ezért?

– Semmit. Illetve csak azt, hogy hívjatok meg engem egy hétre.

Már nem volt mit vágni a kockán, a csend annyira fel volt darabolva, hogy csak a kés villogott Erika feje fölött. A testvére akar jönni? Ő?! Lajo tudta, mi jár a nővére fejében. Nyugodt hangon beszélt, mintha használt biciklit adna el, és engedne az árából, ha meghívják egy sörre.

Erikának ez annyira váratlan volt, hogy elakadt a szava. Üvegprotézisként esett ki a szájából, és darabokra tört. Nézte a csillámló szilánkokat, és hirtelen könnyek szöktek a szemébe. A kialakult helyzet miatt. És főleg Anna miatt, aki már nincs. Így hát csendben maradt, míg testvére sürgetően folytatta.

– Nézd, egyezzetek meg Jozeffel, holnap ilyenkor hívlak. Vagy én egy hétre, és a mama utánam, vagy soha többé semmi. És ne aggódj, megveszem a repülőjegyet. Még valami. Senki nem tesz nekem szívességet, oké? Én segítek nektek. Szia. Holnap hívlak.

A kagylóban zörgést lehetett hallani, majd a foglalt hangjelzést. Erika szinte érzékelte, ahogy több más kagylóban is hallatszik a kattanás: figyelik, hogy hányan beszélgetnek ép-

pen a testvérével, vajon azt mondja-e, amit kell, és jól mondja-e. Egyfajta játék volt ez, annyi világos, de hogy mire ment ki, arról egyelőre még fogalma sem volt.

Egyre több látogatást engedélyeztek Csehszlovákiából. A hatvannyolc utáni első években ez szinte lehetetlen volt, de a nyomás kezdett enyhülni. Testvérek látogatták meg a testvéreket, a nagymamák pedig végre láthatták az unokáikat. A Csehszlovákiából érkezők többsége azonnal szólt vendéglátóinak, hogy az Isten szerelmére, ittlétük alatt ne hívjanak meg senkit magukhoz, és ne mondjanak nyilvánosan semmit, amivel a régi hazát kritizálnák, mert otthon mindent jelenteniük kell majd.

Egyfajta csere volt ez – valamit valamiért. A csehszlovák kormány már ekkor készült arra az undorító játékra, amelyet csak néhány évvel később kezdett el megvalósítani: a „kapcsolatok rendezésére". Ha egy emigráns kifizette a tanulmányait és mindent, amit korábban otthon „ingyen" kapott, szabadon beléphetett Csehszlovákiába turistaként. Az elvtársak mindenkinek más-más „fájdalomdíjat" szabtak meg. De legalább azonnal világossá vált, hogy az ideológiát nem is titkoltan félreteszik, és hogy elsősorban a dollárról van szó, aminek a szocialista paradicsom szűkében van. Semmi különös – merő materializmus, sőt dialektikus materializmus.

A kapcsolatok rendezése nem érintette az olyan embereket, mint Jozef, akit rádiózásáért az állam ellenségének nyilvánítottak. Meglepődött Lajo javaslatán, és másnap egy hosszú telefonbeszélgetést követően végül beleegyezett a meghívásba. Nem volt veszteni valója. Sokkal többet nyerhetett. Talán tényleg újra láthatja a mamát. Erika is egyetértően bólintott. A férje kedvéért belement.

Három héttel később Lajo a kertjükben vacsorázott. Mindazok számára, akik az alkonyatban ott ültek a gázgrill mellett, ez a találkozás szürreálisnak tűnt. Jozef hivatásos panaszfa volt, akinek sokan elmondják kényes ügyeiket, és emiatt kifejlődött benne egyfajta pszichológiai ellenálló képesség. Nem lepődött meg a látogatáson. De Erika nem tudta áttörni a gátat, amely öccse és őközte létesült. Kimért volt, míg Lajo egy cseppnyi alázatot sem mutatott, még kevésbé állt szándékában bocsánatot kérni bármiért is. Azt mondta, hogy ott volt Anna temetésén, de Erika nem hitt neki. Tudjuk, hogy tévedett. Testvére a gyászmenetet a kocsijából nézte végig.

– Nem akart zenét. Ilyet még nem láttam. Állítólag azt mondta, hogy neki ne játsszon olyan fúvószenekar, ami május elsején szokott fellépni.

– De hát kómában volt. Akkor hogy mondhatta?

– Nem volt kómában. Néha megszólalt.

– Ott voltál a temetésén?

– Úgy is mondhatjuk. Rajtam kívül a temetésen csak ferdeszeműek voltak.

Ezek az első estén hangzottak el, amikor a vacsora és egy kevés ital után a vendég hamar nyugovóra tért, hogy az időeltolódás miatti alváskiesést bepótolja. Másnap reggel elvitték a gyümölcspiacra, ahol Lajo átélhette a második kultúrsokkot. Az első még előző nap érte a házukban, de akkor nem szólt semmit. Ő egész eddigi életében csak az állami három plusz fél szobás panellakásig jutott el, ezeknek meg pár év után külföldön, ahova csupasz fenékkel érkeztek, kertes házuk lett!

Ez mardosta, de bátran kitartott. Rögtön megoldotta a dilemmát – elvégre őt nem zsákmányolták ki, mint itt ezeket. Otthon együtt uralkodott a munkásokkal, parasztokkal, becsületesen dolgozott, szemben Jozeffel, aki úgy gazdagodott meg, hogy a népet vallással, a tömegek ópiumával szédítette! Alig tett rendet ideológiailag a fejében, máris odaértek a piacra.

Ama gyümölcsök színei, illatai és formái, amelyek közül sokat életében először látott, kitörték a belső ablakait, és mindent szétszórtak odabent. Hirtelen rendkívül összezavarodott. Olyan országból jött, ahol banán és narancs csak karácsonyra és néha május elsejére jutott. Itt egész évben kaphatók, és velük együtt avokádó, ananász, kivi és tucatnyi más színes szépség, amelyeket szinte transzba esve simogatott és szagolgatott, miközben Jozef elmondta a nevüket.

A piacról kifelé menet megálltak egy banknál. Lajo megvetéssel az arcán lépett be oda. Hiszen ez a viperák székhelye, a tőke melegágya, a dolláristen bálványa. Jozef felvett némi készpénzt, és szívélyesen üdvözölt egy középkorú, elegánsan öltözött fekete férfit. Ez utóbbi kezet fogott Jozeffel, váltott vele néhány szót, és kisétált az üvegajtón. Lajo visszanézett utána.

– Ki volt ez?

– A bank igazgatója.

Ettől a pultnak kellett támaszkodnia. Jozef megrémült, hogy el fog ájulni.

– Jól vagy?

Lajo feltűnően elsápadva bólintott, és kiment az épületből. A fekete férfi az igazgató! Ennek a rettenetesen gazdag banknak, ennek a krómból és üvegből készült palotának az igazgatója egy nála fiatalabb fekete férfi! Hogyan lehetséges ez? Hiszen legfeljebb a járdát kellene sepernie, vagy felmosnia a linóleumot! A rasszizmus által sújtott Nyugaton a feketék elnyomottak, munkanélküliek és nyomornegyedekben élnek! Legjobb esetben ukulelén játszanak és buszt vezetnek! Hogyhogy ő itt az igazgató?!

Ezután körbesétálták a Toronto Mall bevásárlóközpontot. Lajo arannyal, ruhákkal, elektromos cikkekkel teli kirakatok előtt haladt el. Úgy érezte, mintha álmodna. Vele szemben

tarka tömeg áramlott – fehérek, feketék, indiaiak, kínaiak… Egzotikus éttermek és kis kávézók mellett mentek el, az egyik utcasarkon a hegedülő fiatalember Vivaldit játszott, nem messze tőle egy másik pantomimot adott elő, háromszáz méterrel arrébb egy fiatal lány dzsesszt improvizált a szaxofonján. Az emberek szabadon áramlottak, akár egy folyó, beszélgettek, hangosan nevettek, padokon és kis bisztrókban ültek, csókolóztak, komolyan vitatkoztak, és újságot olvastak. Nyoma sem volt annak a szürke fátyolnak, amely a csehszlovák utcákra és gyalogosokra borult rá. Lajónak egy pillanatra úgy tűnt – de akkor már kételkedett az ép eszében –, hogy itt még valahogy a levegő is más.

Egy japán étteremben ebédeltek. Rábeszélték a szusira, de az evőpálcikákat visszautasította. Méltóságteljesen felnyársalta a rizstekercseket a villájára. Csendesen rágott, a szemében fogaskerekek forogtak. Nem értett semmit. Valahogy minden más volt. Ezt sérelemként élte meg. Aztán véletlenül több wasabit evett a kelleténél – azt hitte, hogy ártalmatlan zöldség. Végre szabadon sírhatott.

Jozef aggódni kezdett vendége egészsége miatt. Lajo az utazás után két napig csak hallgatott. Egy szót sem szólt. Még Erika is megsajnálta. Csak lapozgatta a magazinokat, belenézett az összes tévécsatornába, amiből volt elég, mert az USA-ból is fogták a jelet. Sétálgatott a csendes, fehér faházas környéken, kétszer a városban is járt: először félve engedték el, de gond nélkül sikerült eligazodnia.

Negyvennyolc óra után az első mondata Jozefnek szólt.

– Egész életemben hazudtak nekem.

És tovább lapozgatott egy újságot. Jozef kezdte azt hinni, hogy valami csoda történt, de Lajo rögtön dialektikusan visszaszívta vallomását.

– De azért itt sem fenékig tejfel, ne gondold.

Összecsukta a színes újságot, tekintete az utolsó oldalon pihent meg, ahol egy fürdőruhás nő valamilyen napozókrémet reklámozott.

– Nem vagyok én olyan disznó, amilyennek gondoltok. Anyád jönni fog. Személyesen nézek utána.

A búcsúztató csak kettesben zajlott, Jozeffel. Erika a gyerekek ürügyén mentette ki magát: elaltatásuk szokatlanul hosszúra nyúlt. A lehető legkevesebbet szeretett volna együtt lenni az öccsével, ezért több történetet is elmesélt saját gyerekkorából, melyek Peťót igencsak mulattatták. Evka korábban elaludt. Peťo kérdéseinek özöne – Milyen ruha volt rajtad? Hogy nézett ki a kerékpárod? Tényleg nem volt elemes robotod? – majdnem tizenegy óráig kitartott.

Az urak régi kanadai whiskyt kortyolgattak a nappaliban, kilátással a juharfára, amely alatt az az emlékezetes esemény történt, hogy elkapták a borzot. Tulajdonképpen csak Lajo ivott, a házigazda előtt még ott volt az első teli pohár. Lajo már majdnem az üveg felét elfogyasztotta, és könnyekben tört ki.

– Jožo, tudod, milyen nehéz a szintet tartani? Neked könnyű, mert ott van mögötted egy egyház, és máris egy bizonyos szinten vagy. Én meg egymagam vagyok, és nagyon oda kell figyelnem magamra, hogy tartsam a szintet. Olyan disznók ólálkodnak, hogy nem is hinnéd, várják, hogy hibázzak, és már süllyedek is lefelé. Mindenki szinten akarna lenni, de hiába, én meg ott vagyok, és miért? Tudod, miért? Te tudod? Mert óvatos vagyok. Ne aggódj, a mama el fog jönni. És nem mondok rólad semmi rosszat. Csak egy kicsit. Nem tehetlek meg valami élmunkásnak. Az gyanús lenne. Valami rosszat is kell mondanom. Hiszen gyökerestül felforgatod az államunkat, de mi közöm nekem ehhez? Ők tudják, én megerősítem, de vigyázzunk, mondom magamnak. Vigyázzunk, ő nincs elveszve itt. Mint én. Akivel mit meg nem lehet tenni.

Ne aggódj, nem akarok semmit. Nem hülyék. Tudják, hogy te vagy az Igaz József. Nem akarsz pénzt, nem akarsz csajokat. Nem fognak megtörni. Már elértek egy szintet. Jožo, figyelj, te lelkész vagy, úgyhogy nem mondhatod el senkinek, amit mondanak neked, igaz? Ezért beszélek előtted ilyen nyíltan. Ha otthon tudnák, hogy ezeket elmondtam, nekem annyi lenne. Titkot kell tartani, igaz? Mint az a Nepomuki… Tudom, hogy katolikus volt, de megtartotta magának. Nem mondta el. Összekaszabolták, vízbe dobták, akkor se mondta el. Ti, lelkészek soha nem mondtátok el. Ötvenkettőben is volt dolgom eggyel, ne aggódj, nem vertem meg, arra ott volt Szergej. Nem is vallattam, csak elmentem megnézni. Ő is Nepomuki volt, hallgatott. Jožo, mesélnem kell magamról. Ez nem olyan, mint egy gyónás, szóval ne gondold, hogy nem érdekel a Torontótok vagy a juharszirupotok, nem, én még mindig kommunista vagyok, de egy bizonyos szinten. Ez nem vallomás, csak beszélni szeretnék. Néha rettenetesen bunkó vagyok. De csak néha, mert tartom a szintet. Én írtam a kihelyezett iskolának, hogy egybekeltek. Egy diák és egy lelkész. Amúgy is tudták, de én akkor még új voltam a pártban, meg kellett mutatnom, hogy jó vagyok. Erikát pedig kirúgták. Amúgy is megtették volna, én viszont akkor még nem voltam ezen a szinten.

Annáról is leírtam, hogy a férje opportunista és trockista. Én már elértem egy szintet, ezért írtam a trockistát, tudod, olvasunk, máris egy szinten vagyunk. Valószínűleg nem volt helyes, Jozef, de hát megtörtént. Nem akarok tőled semmit… még bocsánatot sem… ezt akartam neked elmondani, mint egyházi embernek. Ne csak az én fejemben legyen, hanem másében is, aki nem mondhatja el. Már tudom, hogy nem volt jó, amit néha én is… érted… nem volt jó. De megtettem, mert el akartam jutni egy szintre. Értesz engem? Legalább egy kicsit?

Másnap Jozef kikísérte a repülőtérre. Erika velük tartott, hogy megvárjon egy németországi csoportot. Lajónak rettenetesen fájt a feje a tegnapi nap után, mert az ötéves whiskyre kétéves bort és alig ötperces, frissen őrölt kávét is ivott, hogy felébredjen. Nem segített. A gépen az út felét átaludta, és még egy sört sem fogadott el légiutas-kísérőtől, mert a repülés másik felét a WC-ben töltötte.

Hiszen nem fog mindenki szeme láttára papírzacskókba hányni. Aki egyszer elért egy szintet, az ilyet nem csinál.

Negyvennegyedik kép

AVATÁS

Hol egy város volt, hol pedig hatalmas síkság. Egy darabig hegyek emelkedtek a horizont fölé, és egy ideig lehetett látni a tenger hullámait. Néha homokos tengerpart volt a lába alatt, néha pedig kövek, amelyeket sok ezer lépés simított ki, és szekérnyomok.

Ferdinand a Seolban volt, az alvilágban, ahol azok találkoznak, akik eltávoztak fentről. Időnként városfalakat látott maga előtt: a régi Jeruzsálemre emlékeztették, ahogy a rabbi leírta nekik az iskolában. Csak néhány lépést tett, és nedvességet érzett a cipőjében. A tengerparton volt. De ahogy a lábára nézett, látta, hogy nincs is cipője. Nem tudta, meddig sétált a városban vagy a tengerparton. Elveszett az idő, már senkinek sem volt szüksége rá, senki sem mérte. Átélhetne több száz földi évet, vagy akár csak egyetlen másodpercet, és nem tudna róla.

A föld alatti birodalom többnyire gőzből állt. Fogalma sem volt, hogyan nevezhetné másképp a tengert, a falakat, a várost, a tengerpartot, és végül az őt magát is alkotó, folyton kavargó masszát. Néha a gőz valami ismerősre emlékeztette.

A vasútállomáson állt, ahová egy vonat érkezett. Ausztria-Magyarország régi vagonjai alkották. A gőzmozdony – maga is csupa gőz – megállt, a kocsik ajtaja a gőz sziszegése közepette kinyílt. Az egyikben az a kalauz tartózkodott, aki őt is elhozta. De nem tudta, hogy mikor. Már nem volt érvényben az idő.

Ferdinand nem emlékezett pontosan, milyen körülmények között találkoztak. Nem emlékezett arra, hogy ez az arc hajolt

föléje azon a vonaton, amivel Bécsből indult, mikor Tereza integetett neki a peronról. Nem emlékezett arra, hogy a férfi megpróbált segíteni neki, és végül Pozsonyba hívott mentőt. Már abban sem volt biztos, hogy ez a kalauz hozta-e ide a Seolba, éppúgy, ahogy ma másokat. Mindennap új emberek érkeztek felülről, ismerősök várták őket a peronon. Férfiak, nők, sőt gyerekek nyüzsögtek ott végestelen-végig.

De a mai nap nem volt olyan színes, sokkal inkább monoton. Katonák tömegei szálltak ki a szecessziós kocsikból. Ők is könnyűek voltak, életlen körvonalakkal, áttetsző egyenruhát és vállukra vetett áttetsző fegyvert viseltek. Ezek nyele úgy csavarodott, mint a kígyók. Más katonák az emelvényen várták őket; hangosan üdvözölték, vállon veregették egymást és nevettek, de Ferdinand nem értette a nyelvüket.

Ma senki ismerős nem jött, ezért visszafordult. Homályosan azt hitte, hogy örül. Örül, hogy a vonat nem hozott senkit, akit szeret. Napról napra – pontosabban benyomásról benyomásra, mert merész dolog napokról beszélni az időtlenségben – egyre kevésbé volt biztos az érzéseiben. Már azt sem tudta, mi az, hogy szomorú és mi az, hogy vidám, mit jelent aggódni és mit elégedettnek lenni.

A kavargó pára világában, amelyen keresztül – sőt, egyszerre saját magán keresztül is – nemcsak személyeket és dolgokat, hanem mögöttük milliónyi más személyt és dolgot is láthatott, nehéz volt bármi egyedit megkülönböztetni. Nem ismerte fel az arcokat és a megszokott helyeket, de az érzelmeket sem. Minden áttetszőnek tűnt. Semmi sem tudott lelkesedést vagy örömöt kelteni benne.

Most pihen egy kicsit. Hatalmas szaunában ül egy fapadon, és nem csak mellette, de fölötte is több ezer hasonló pad található. Itt mindenki fehér lepedőbe bugyolálva ül a gőzben és izzad. Rettentő nagy a meleg. Ferdinandnak időnként úgy tűnik, hogy szomjas, feláll, előtte egy kancsó víz. De nincs

más, csak kavargó gőz, sőt, már nem is érzi a szomjúságot. Csakúgy, mint ő, mások is felkelnek a mellette és felette lévő több száz padról, a végtelen szauna üvegmennyezetén lépkednek a kancsójukhoz – majd újra leülnek.

Egyszerre csak felismeri a mellette álló férfit. A jellegzetes arcát, a nagy száját, egy hulló hajtincset. Látta őt egy fényképen, eddig csak ott látta… Ferdinand tudja, hogy valamiért tiszteli a férfit, de nem tudja, miért. Talán ott volt a fényképe valamelyik könyv borítóján, amit Mária hozott? Igen, egy fehér könyv fekete csíkokkal, a felső világ emberei egymás kezéből tépték ki, és Mária egyre több hibás példányt hozott a kiadóból, amit hálásan átvettek, a hiányzó oldalakat pedig írógéppel lemásolták és berakták a kötetekbe, mert másképp nem lehetett volna megvenni a könyvet…

Az a világ jelenik meg egy pillanatra Ferdinand előtt, amelyben a könyvek nem gőzből, hanem papírból készültek. Megint látja a könyvet. Egy fiatal barna hajú lány olvassa. Ferdinand őt nézi, nem szaunában ül, nem, a képe éles, túl konkrét a pára árnyaihoz képest. Valami odavonzza Ferdinandot, nem tudja, hogy a lány az, vagy a könyv, mert nem ismeri a lányt.

Most már tisztán lát. Az ember a szaunában az ember a könyvjelzőről. Elolvassa a címet. Valami orvos. Zsiva… zsiva… go? Zsivago doktor. Nem emlékszik. Orvos lenne az, aki mellette van? Egyre homályosabban látja, valaki megnövelte a gőznyomást, és a fehér lepedőben ülő emberek eltűnnek egymásban. Egyszer csak hideg levegő árad Ferdinand felé. Ez frissítően hat.

Rögtön tudja, hová menjen. Nem a fény vezeti. A friss levegő után megy. Odalép a lányhoz, aki a könyvet olvasta, és gyors léptekkel megy, mert nem a könyv az érdekes, hanem az olvasója. Hirtelen a szandálját és régi öltönyét viseli, azt a kényelmes, kikönyökölt zakót, amelyben olyan jól érzi ma-

gát. Nem tudja, hogy pontosan mit érez, de az, ahogy megy, és hogy a lába alatt fű van, változásnak tűnik. Mi ez az érzés? Nem tudja. Tulajdonképpen mi az, hogy érzés? Emlékeiben kutat. Talán élvezi is.

Amikor Tereza tizenkét éves volt, megtartották a Bat Mitzvá-ját. Apja ezután már elvitte magával a Štefánka kávéházba, ahol hetente találkozott a barátaival. Vasutas volt ugyan, de szerette az irodalmat. Mindig meghívott az asztalához írókat, és beszélgettek az újdonságokról.

Amikor Tereza először ült ott, sárga málnaszörpöt ivott. Lassan kortyolgatta egy szívószálon keresztül, és úgy érezte, mintha a Les Deux Magots kávézóban ülne, és abszintot inna, Verlaine és Rimbaud pedig hangosan veszekedne mellette. Nem nagyon figyelt apja barátainak szavaira, élvezte azt a felnőtt légkört, amelybe végre – korántsem véletlenül, hanem megérdemelten, hiszen tizenkét éves volt! – belecsöppent.

Ki tudja, miért éppen ezek a pillanatok cikáznak a fejében? A Štefánkára, a szlovák Parnasszusra gondol, amely akkor éli rövid, néhány évig tartó fénykorát. Azóta is gyakran járt oda. Újabb emlék jut eszébe: mindenki izgatottan beszél Pasztternakról, a regényéről, a Nobel-díjról, amelyet visszautasított, a művészetben lévő szabadságról és igazságról, a vallásról, amely a regényében annyira irritálta a szocialista kritikusokat, és az író szavairól, miszerint a keresztény szimbólumokra ugyanazért van szükség a prózájában, mint a kemencékre egy házban: hogy melegítsenek…

Tereza most az egyetem udvarán áll több száz másik diákkal együtt, fekete talárban, kezében a diplomával. Maga sem tudja, miért nézelődik annyit.

De igazából tudja. Az apját keresi. Mindenkinek van ott valakije. Még az indiai, kínai, kongói és malajziai diákoknak

is, mindegyiküknek vannak ott rokonai. Csak neki és Milannak nincs senkije.

Legalább telefonáltak. Milan Haifába, ő Pozsonyba. Mária sírt. A lánya végre végzett az egyetemen! Annyi akadály, hosszú utazás után és egy másik kontinensen, de mégiscsak sikerült. – Legalább egy hang jutott neki a telefonkagylóban a torontói postán (húsz fülke egymás mellett, és mindegyikben beszél valaki).

Letette a kagylót, és kilépett. Kifizette a hívást a pultnál, és megvárta, míg Milan és a szülei befejezik. Nem sokkal zárás előtt volt, és a kabinok fokozatosan kiürültek. Tereza egy nagy világtérkép alatt ült: ezen piros vonalakkal összekötött városok villogtak, mindazok a helyek, ahová lehet telefonálni. Egy kivilágított világ alatt foglalt helyet, amely önmagával beszélt, és hirtelen melegebb lett körülötte a levegő.

Mellette ott ült Ő. Szinte észrevétlen volt, szinte nem is volt, de Ő volt az.

– Ma volt az avatásom, apa.

– Lekéstem róla… bocsáss meg…

– Semmi baj. Örülök, hogy látlak.

– Egyre gyengébben hallak… Már majdnem azt hittem, hogy nem jövök… valahogy nem bírom tovább, és ez nem a szívem miatt lehet, hiszen nincs is szívem… Azt hiszem, most vagyok itt utoljára…

– Ne mondj ilyet.

– Nagyon szerencsés voltam, hogy újra láthattalak. Már nincs szükséged rám. Megcsináltad. Hallod? Megcsináltad, Terezka…

Lassan eltűnt, a meleg pára fokozatosan kihűlt, huzattá változott. Milan éppen kilépett a telefonfülkéből.

– Az enyéim sokszor üdvözölnek.

Bólintott.

– Hol ünnepeljük meg? Valami kivételesen jó vacsora jár a diplomásomnak.

– Két eshetőség van. Vagy elmegyek a diplomásommal abba a francia vendéglőbe, amelyik annak idején úgy megtetszett neki…

– Csak a kirakatán keresztül.

– Igen, de tetszett – vagy ott a másik lehetőség, hogy a diplomás nő otthon tyúkhúslevest készít, útközben megveszik azt a jó bort, amelyikkel már fél éve kacérkodnak, és a vacsora után egy kicsit berúgnak.

– Jó, de csak kicsit.

– Egy üveg elég?

– Inkább kettő.

– Akkor nem lesz pénzünk benzinre.

– Csak egyszer avatnak.

– Jó. Akkor kettő.

Negyvenötödik kép

ÉSZAK

1973 nyarán meghalt Šani, két hónappal később pedig Mariška. Petra éppen sürgősségi gyógyászatból vizsgázott. Egy éve dolgozott a sürgősségi osztályon, olyan helyen, ahol a stressz, a vér, a fájdalom és a kevés idő megtanítja az orvost a precíz és gazdaságos cselekvésre. Az ügyelet éjszakáról éjszakára megtelt autóbalesetek és verekedések sérültjeivel, banális csonttörések, ételmérgezések és kábítószer-túladagolás miatti esetekkel. Háziorvosként felbecsülhetetlen tapasztalatokat szerzett.

Két kórház között élt. Az egyikben praktizált, a másikban lakott. Egy ideig édesapját és nagynénjét is otthon ápolta, egy felvett gondozóval együtt. Mariška még a zord ottawai teleken is mindennap eljárt a templomba. Vagy Petra, vagy a kertészük szállította, aki télen sofőrként működött, de ez sem mentette meg az eleséstől. Mindössze öt métert kellett gyalog megtennie az autótól a templom ajtajáig, de ez elég volt ahhoz, hogy elessen, és eltörje a combcsontját és a medencéjét. Bevitték a klinikára, és ott tartották.

Csak Alexander maradt otthon. Már régóta nem ismerte meg a lányát, és ideje nagy részét az ablak előtti karosszékben töltötte, akár a levelek hullottak, akár az eső vagy a hó. Nem volt hajlandó semmilyen ételt magához venni, csak infúziókon élt, és így egy idő után elment, mert a szervei egymás után felmondták a szolgálatot.

Körülbelül egy hónappal az után halt meg, hogy felvették az osztályra. Reggel volt, Petra éppen befejezte a műszakját.

Naponta többször is felkereste. A személyzet jól ismerte őt, és már az ajtóban rövid leírást adott neki édesapja állapotáról. Ez egyre inkább csak egy fejrázásból állt. Nem reagál. Nem tért magához. Rosszabbul van.

Lánya most is melléült, mint mindig, és megmosdatta, bár jobban nem is lehetett volna már megmosdatva, a nővérek tényleg nagyon igyekeztek. Gyorsan elmondta neki, mi újság, mert biztos volt abban, hogy beszélni kell hozzá. Mi van, ha meghallja? Mi van, ha kimond valami kulcsszót, amitől kinyílik a szeme? Aznap reggel a szokásosnál tovább ült mellette, valami visszatartotta. Végül felállt, váltott néhány szót a nővérrel, és elindult hazafelé.

Amikor kinyitotta Mariška házának ajtaját, megcsörrent a telefon. Azonnal tudta, hogy ki hívja. Csendben fogadta az üzenetet, és visszament a kórházba. Előtte teljesen gépiesen, könnyek nélkül, összeszorított ajkakkal szedte ki a szekrényből a halottnak szánt holmit. Šani legjobb öltönyét, amelyben a ház előtt ült, és az eget nézte. Inget, zoknit, nyakkendőt, mindent. És a mandzsettagombokat, amelyeket Anna vett neki a huszadik házassági évfordulójukra.

A szertartás a krematóriumban volt. Figyelembe véve apját és annak életvitelét, furcsának tűnt volna neki, hogy misét celebráljanak és papot hívjanak. Jozeffel is megbeszélte.

– Tudod, Peťka, lelkészként rá kellett volna beszéljelek az egyházi temetésre, de mint ember, megértem, ha elutasítod.

Csak Jozef, Erika és ő voltak ott a szertartáson. És Mariška kertésze, aki csodálta Šanit a Stará Ruda-modellért. Amikor már világos volt, hogy Šani átkelt az értelem túlpartjára, türelmesen lekísérte a pincébe, és végighallgatta a magyarázatát, hogy az egyes épületek mit jelentenek, és kik laknak bennük. Legalábbis a kertész feltételezte, hogy erről volt szó, mert Šani szlovákul beszélt, ő pedig csak angolul, de ettől függetlenül mindig jól eltársalogtak.

Petrának most már csak Mariška maradt. Olyan volt neki, mintha az anyja lett volna, és soha nem felejtette el, hogyan segített nekik, amikor tanácstalanul megérkeztek Bécsből. De a nagy szürke sarló már kirepült a betontenyérből az óceán fölé. A nagynéni tüdőgyulladást kapott, miután olyan sokáig feküdt, a törés nem forrt össze, mert cukorbetegsége is volt. Bár a lehető legjobb ellátást kapta, bekövetkezett, aminek be kellett következnie.

Petra újra találkozott Jozeffel, ezúttal a temetésen, Mariška akarata szerint misével és pappal. Később, amikor a torontói látogatóval együtt ebédeltek, Peťo és Eva pedig, akiket ezúttal magukkal vittek, szabadon rohangáltak az étteremben, Jozef megkérdezte Petrát, mihez kezd majd.

A lány a tekintetével válaszolt. A szemében iránytű volt, amely csak egy irányba mutatott.

Hat órája ült az autóban, szünetet kellett tartania. Egy kis országúti pihenőben megevett egy szendvicset, és vett az útra kávét. Felkészítették rá, hogy az út Sioux Lookoutig huszonegy órát is igénybe vehet. Claudette és Ronette évekkel azelőtt bemutatta neki a főorvost, aki még mindig Ontario északnyugati részén dolgozott. Petra gyorsan döntött. Már régóta szeretett volna északra menni, és többé nem volt oka arra, hogy Ottawában maradjon. Mariška házát egy belga családnak adta bérbe, kivéve a szobáját és az egyik pincehelyiséget, amelyet gondosan elzárt. Ez a hely sok éven át izgatja majd az új bérlők gyermekeit, mert a kulcslyukon keresztül pár papírházat és hosszú, limonádé-szívószálból készült kéményeket látnak, amelyekre vörös csillagot ragasztottak.

Csak egy évre ment, nem tudta, meddig bírja a vadonban. Átmeneti helynek kellett volna lennie, amíg végleg el nem dönti, mit kezdjen az életével. Elment felejteni. Egy pillanatra azt hitte, megkönnyebbült, hogy újra szabad, de aztán rögtön

bűntudatot érzett. Hiszen már nem volt sem apja, sem nagynénje, akik egykor mindent megtettek azért, hogy most az autójában ülhessen a Trans-Canadian Highway-n.

Petrára igen nagy szükség volt az új helyen, mert az egyik orvosnőjük épp most indult Vancouverbe. Inkább nem mondták meg neki, hogy elődjének egy medve szakította el az inait futóedzés közben.

Minél tovább ült a volán mögött, annál szebb lett a táj, és annál kihaltabbak lettek a települések. Úgy néztek ki, mint a szellemvárosok, eladó házakon bedeszkázott redőnyökkel. Az emberek elhagyták a zord vidéket, hogy ott telepedjenek le, ahol könnyebb az élet. Ő az egyetlen, aki a másik irányba megy. Kicsit megijedt, de aztán felülkerekedett benne az öröm, amelyet a körülötte lévő szépség láttán érzett. Tavak, hegyek és dombok azokban a színekben, amelyek úgy megragadták őt a régi tájképfestők művein. Az éjszakát Wawa városában töltötte, majd reggel továbbindult.

Sioux Lookoutban valamivel több mint ezren éltek, és vasúti megállója volt a Trans-Canadian Railway-n. Észak kapujának hívták. Ez volt a helyi bennszülött közösségek, főleg az ojibway és a cree közigazgatási központja. Petrának szerencséje volt. Míg a többi orvos panelházakban lakott a kórház közelében, a főorvosa az Ábrahám-tónál gyönyörű faházat szerzett neki, amely éppen most vált szabaddá. Egészen addig egy pilóta bérelte, aki teljesítette a kötelező óraszámot a vadonban, majd Montréalba távozott, hogy valamelyik jól fizető kereskedelmi légitársaságnál dolgozzon.

A repülőgép jelentette az egyedüli összeköttetést a több száz mérföldre levő környező településekkel. Már nem vezettek hozzájuk sem vasutak, sem utak, csak a levegőn át.

A városnak volt egy főutcája néhány szállodával és étteremmel, közösségi központtal, két élelmiszerbolttal, jégpályával és egy szörnyű szagú mozival. A két kórház egyike a vá-

rosi volt, a másik a regionális kórház. Az utóbbiba lépett be. Kizárólag őslakosokkal foglalkozott. A területet huszonhat olyan közösség lakta, amelyeknek nem volt sok közös vonásuk. Százötventől ezerötszázig terjedő lélekszám, saját iskola és egészségügyi központ ápolónővel. A hozzájuk tartozó terület akkora volt, mint egész Franciaország.

A regionális kórház arra a felsőhági épületre emlékeztette, ahol diákként praktizált. A radiológus egy halk szavú ír volt, aki abbahagyta a McMaster Egyetemet, hogy északra jöjjön. Ő és Petra azonnal jól megértették egymást. Mindketten átadták magukat a hatalmas, végtelen égboltnak, amely minden eddig látottnál magasabbnak és nagyobbnak tűnt.

Olyan szabadságérzetet élt át, amilyet addig soha. Ennek oka alighanem a tér lehetett. Annak óriási kiterjedése. A levegő. A tó. A hegyek. A Magas-Tátra, amelyet szeretett, egyszeriben olyannak tűnt számára, mintha az apja modellvasútja lenne: kicsinyített mása annak a valóságos világnak, amelyet imádunk, és amelybe egy életen át próbálunk visszatérni. És neki sikerült. Visszatért.

A Sioux Lookout orvosai gyakran repültek betegekhez. Ezért túlélő-kiképzésen kellett részt venniük. A tanfolyam célja az volt, hogy segítség nélkül kibírjanak huszonnégy órát a vadonban, ha balesetet szenvednek. Kaptak egy oktatót, hálózsákot, gyufát, fűrészt.

A képzés január végén kezdődött. Mindent hó takart, és a hőmérő mínusz harminc fokot mutatott. Petra csoportjába több kolléga is bekerült a kórházból. Kénytelen volt elviselni egy belgyógyászt, akit mindig zavart valami, mindent kritizált, és mindenről más volt a véleménye, mint a többieknek.

Két napot és egy fagyos éjszakát töltöttek együtt a szabad ég alatt. Csak diót ettek és olvasztott havat ittak. Az oktató egyszer olyan tésztát sütött a gázforralón, amelynek íze

édesanyja fánkjára emlékeztette. A belgyógyász állandóan és mindenre panaszkodott. Ő pedig megértette: a túlélésben az a legnehezebb, hogy az ember nem választhatja meg a társaságot, amellyel hajótörést szenved.

Az a negyvennyolc óra a vakító fehér hóban és a hidegben, amely késként hatolt a tüdőbe, gyógyító hatással volt a lelkére. Ha volt is benne seb, kiégette. Petra megkönnyebbült. Feje kitisztult, elméje ellazult. Túlélte az első olyan éjszakát, amikor nem álmodott sem az apjával, sem Mariškával. Könnyen és tisztán ébredt, és amikor meghallotta az értük érkező helikopter hangját, már-már sajnálta, hogy el kell mennie.

Negyvenhatodik kép

JÉZUSKA

Jozef éppen egy pillanattal ezelőtt fejezte be az anyjával való telefonbeszélgetést. Úgy tűnt, az asszony érkezése ügyében semmi előrelépés nem történt, pedig Lajo, akiről Erika gyanította, hogy bujkál előlük, de akit végül is felhívtak, azt mondta, hogy már rég megérkezett volna, ha nincsenek azok a balhék. Hogy miféle balhékra gondolt, hamar rájöttek.

Hetvenhárom karácsonya előtt, amikor Jozef a legelfoglaltabb volt, Erika pedig adománygyűjtést szervezett a gyerekeknek, mindkettejüknek ajándék érkezett a montréali csehszlovák konzulátustól.

Erika évek óta számított erre a levélre, hirtelen mégis megdöbbent.

„…megfosztja a Szlovák Szocialista Köztársaság állampolgárságától Erika Rolovát (született…)"

Mint minden menekültnek, neki is voltak olyan rémálmai, hogy Pozsonyban van, és nem tud kijutni onnan. Pedig semmit sem szeretett volna jobban, mint odamenni. Legalább egyetlen napra.

„Indoklás. Erika Rolová 1968. november 15-én 4 napra Ausztriába utazott. Erről az útról nem tért vissza Csehszlovákiába, és 1968. november 21-e óta a csehszlovák hatóságok engedélye nélkül külföldön tartózkodik…"

Egy pillanattal utána Jozef is kinyitotta a levelét:

„…külföldre érkezése után a Szabad Európa rádiónál dolgozott bemondóként…"

Mindketten ott álltak, és a kerek pecséttel ellátott papírlapot olvasták. Rajta volt a kétfarkú oroszlán, mellén az égő tűzzel, feje felett a pislákoló csillaggal.

„Tekintettel arra, hogy a nevezett személy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államrendje és társadalmi berendezkedése ellen irányuló nyilvános tevékenységet folytat, továbbá, hogy idegenben való tartózkodásra jogosító érvényes csehszlovák okmány nélkül külföldön él, az idézett törvényi rendelkezések értelmében adva vannak a feltételek…"

Erika ugyanilyen levelet hajt össze.

„Erika Rolova… Jozef Rola állampolgárságának visszavonására… az idézett törvényi rendelkezések értelmében."

Jozef leült, Erika körbejárta a konyhát, és megigazgatta a poharakat a kredencben. Elhallgattak, és tudták a dolgukat. Tudták, hogy az otthon az, ahol jól érzed magad, és ahol jól bánnak veled, tudták, hogy ez a hely most már Kanada, és azt is tudták, hogy csak formális törlése történik valaminek, amit mindenki magában hordoz, és amit az emlékeikből úgysem vehetnek el.

Mégis úgy érezték, mintha csak egy óra telt volna el azóta, hogy autójuk mögött bezárult a fehér-piros sorompó, amely mögül továbbra is látszottak Pozsony fényei.

Amikor 2007 forró nyarán Torontóban gyűjtöttem anyagot ehhez a könyvhöz, sok szlovák fiatallal találkoztam, akik úgy döntöttek, Kanadában maradnak, hogy személyes és anyagi gondjaikat megoldják. Egy egész generáció élt már ott: ők nyolcvankilenc után távoztak. Sokukban feltámadt a kétely, vajon jól döntöttek-e. Ott dolgoztak, s persze jobban kerestek, mint Szlovákiában, mégis hiányérzetük volt.

Valaki azt mondta, hogy valójában irigyli azt a régi generációt, amelynek az orosz tankok elől kellett Kanadába menekülnie. Hogy irigyli őket döntésük egyértelműségéért, hisz

nekik akkor nem volt más választásuk. Ahogy oly sok más külföldinek sem a multikulturális Torontóban, akik háborúk, éhínség vagy őrült diktátorok miatt távoztak eredeti hazájukból.

Szerencsére a mostani szlovákiai migránsok élete soha nem forgott kockán. Bármikor visszatérhetnek annak veszélye nélkül, hogy otthon bezárják őket, vagy hogy mélyszegénységben éljenek. Amint megérkeztek álmaik országába, valami mégis zavarta ott őket. Elégedetlenségükben azon töprengtek, hogyan térhetnének vissza. És sokan közülük valóban visszajöttek, hogy aztán itthon rögtön elkezdjék átkozni ezt a lehetetlen Szlovákiát, majd újra tervezgetni, hova is távozzanak.

Azokban az években, amikor a regényem játszódik, Csehszlovákiából sokan menekültek el légi úton Havannán keresztül. Otthon befizettek egy kubai útra, és amikor a gép Montréalban leszállt tankolni, az utasoknak el kellett hagyniuk a fedélzetet. Sokan ezt az alkalmat ragadták meg, hogy menedékjogot kérjenek. Nem egyszer félig üresen repült tovább a gép Kubába. Az akkori csehszlovák kormány ezt a maga módján oldotta meg – a kanadai tartózkodás alatt minden nemzetközi előírás ellenére az utasoknak a fedélzeten kellett maradniuk. Nem jöttek a lépcsők, ők pedig életüket kockáztatták, mert mindenhol a tűzveszélyes repülőbenzin gőzölgött.

De az emberek így is kijutottak. Ahogy nyíltak az ajtók, a légiutas-kísérők tiltakozása ellenére ebből a magasságból ugrottak ki a repülőtér betonfelületére. És bár lábukat törték, megsebesítették magukat és gyermekeiket, végre elkövetkezett számukra a szabadság.

Ma már senki sem tudja elképzelni, mi mindent voltunk hajlandók megtenni ezért. Azóta a legtöbb dolog megdrágult, csak a lelkiek lettek valahogy olcsóbbak. Akkor miért ne csökkenhetne a szabadság ára is?

1973-ban az utolsó csehszlovák menekültek a szenteste előtti napon érkeztek. Québecbe repültek volna, de a repülőteret egy hóvihar miatt lezárták, így Torontóban szálltak le. A bevándorlási hivatal úgy döntött, hogy ott tölthetik a karácsonyt, majd továbbrepülhetnek a célállomásra. Körülbelül negyvenen voltak, többnyire kisgyermekes családok. Franciaországban találkoztak először egymással, ahol több hétig tartott, amíg bevárták őket. Mindannyian menedékjogot kértek Kanada frankofón részén.

Erika mindig úgy végezte a munkáját, mintha most látna először menekülteket. Nem rutinszerűen közeledett hozzájuk. Minden repülőgép a maga módján az első volt számára. Mindegyikben voltak olyan eredeti sorsok, amelyek még évekkel később is összefonódtak az övével. Ez a kapcsolódás sajnos nem mindig volt vidám. Egy zsolnai fiú jutott az eszébe, és az, ahogy neki munkát és szállást keresett. Egy évvel később találkozott vele a bíróságon. Olyan bandához csapódott, amely ritka szőnyegek lopására specializálódott. Erika rövid és lényegre törő tanúvallomást tett, mert a fiú érkezése nem különbözött több száz másikétól. Még mindig látja a szemét, amikor amaz az ítélethirdetés során ránézett. Telve volt bocsánatkéréssel. Nem, soha nem fogja elfelejteni.

Ahogy a karácsonyi québeci járatot sem. Az összes utast összegyűjtötték egy sebtében bérelt szobában, és szállodába akarták vinni őket, amíg nem tudnak tovább repülni. Leginkább a gyerekek miatt aggódott. Fáradtak voltak és féltek, de kíváncsian nézték a körülöttük levő karácsonyi díszeket. Beszélgetni kezdett egy fiúval.

– Szia! Örülsz a karácsonynak?

A gyerek zavartan bólintott.

– Idén a Jézuska nem jön el hozzánk.

– De miért nem?

– A mieink mondták. Hogy folyton költöztünk egyik helyről a másikra, és nem tudja a címünket.

Erika elmosolyodott.

– Ez soha nem biztos.

Vizet és szendvicseket osztogattak az embereknek, és miközben kollégái bevándorlási űrlapokat töltettek ki velük, ő elment a legközelebbi fülkébe telefonálni.

– Jozef, figyelj, hívj fel mindenkit, hogy aki ráér, főzzön káposztalevest, Marika csinálhatna krumplisalátát… nem minekünk, hanem negyven embernek… Igen… küldd el Peťót a játékboltba… tudod, ahol legutóbb pénzt adtál neki, hogy vegyen néhány apróságot, játékot… Megszámolom őket, várj… tíz fiú és tizennégy lány… négy és hét év között… Szabad a termetek? Karácsony este… Igen… valaki hozzon asztalterítőt és evőeszközöket… tányérok is kellenek… Megkérdezem Ľudmilkát, hogy nem akar-e még ostyát sütni… Igen… Szia.

A barátaik egymást múlták felül. Feldíszítették a helyiséget, terítőket, edényeket, evőeszközöket hoztak otthonról – másnap pedig odavitték a negyven meglepett embert. Volt, aki fát vett, mások karácsonyi díszeket kölcsönöztek, amikből mindig több van otthon a kelleténél – és ajándékokat tettek a fa alá a gyerekeknek.

Soha többé nem látta azokat az embereket, másnap továbbmentek Québecbe. Este csak a kisfiút nézte, akivel a reptéren beszélgetett. Éppen egy apró lendkerekes rendőrautót tartott a kezében. Cinkosan kacsintott rá, és a fiú izgatottan mutatta fel neki az ajándékot.

A kis Jézus állítólag aznap este megérkezett Torontóba. Ennek legalább negyven tanúja van. Egyikük szerint úgy nézett ki, mint egy kockás szoknyás hölgy, de ezt nem lehet ellenőrizni.

Negyvenhetedik kép

A VADON

Az őslakosok, akiket kezelt, soha nem néztek a szemébe. Az ő szokásaik szerint ez udvariatlanság lett volna. Még csak meg sem köszönték a velük való foglalkozást. Többnyire hallgattak. Petra eleinte nehezen viselte ezt. Szerencsére akadt egy, a törzsükből való tanácsadója a klinikán, aki nemcsak tolmácsolt, hanem a szokásaikat is elmagyarázta.

A legfontosabb az volt, hogy mindent átgondoljon. Lassan beszéljen, és ne válaszoljon azonnal. Mindent kis szünet után kellett elmondani. Nem volt mód gyors diagnózis felállítására. A szavak között is szünetet kellett tartania. Nem csoda, hogy az anamnézis felvétele egy órát vett igénybe, és nem tudott meg semmit.

Példa:

– Fáj valamije?

Szünet, majd az őslakos válaszol.

– Kicsit.

Szünet, az orvos tűnődik.

– És hol fáj?

Szünet, aztán az őslakos megmutatja. Az orvos a homlokát ráncolja. Gondolkodik.

– Hogy fáj? Hasogat?

Szünet, az őslakos nemet int a fejével. Az orvos újra a homlokát ráncolja, erősen gondolkodik.

– Kisugárzik a bal karjába?

Szünet, az őslakos fejmozdulata nem jelent sem igent, sem nemet.

– Amikor felfelé megy, kifullad?

Satöbbi.

Miközben az orvos fejében az iszkémia tünetei kis patakokként egyesülnek a diagnózis nagy folyójává, tudja, hogy még egy darabig szóval kell tartani a beteget. Nem szabad elhamarkodottan megbízhatatlan következtetéseket levonnia. De egyvalami legalább biztos volt: mindenki, aki bejön, tényleg beteg. Szimulánsok nem léteztek, elvégre a kórházba vezető hosszú út elvonta volna őket a mindennapi munkától és a vadászattól.

Az őslakos nők gyakran eltitkolták, hogy terhesek, csak azért, hogy ne kelljen kórházban szülniük. Ez legalább egy hetes ott-tartózkodást jelentett volna. Mi lesz közben a gyerekekkel? Minden családban volt legalább öt, és a férfiak sötétedés után mentek ki dolgozni. Ki vigyázna a gyerekekre? Ezért a nők inkább a településeken rejtőztek el, és csak komplikációk esetén hívtak orvost. Sokszor már túl későn. Az sem volt ritka, hogy az időjárás döntött a beteg sorsáról. Ha hóvihar volt, a repülőgép nem tudott felszállni, és az anya számára csak egy ápolónő maradt.

Az őslakosok nem szívesen nyíltak meg a fehér orvosok előtt. Ezek legtöbbje csak egy évre érkezett. Túl rövid idő, hogy megismerjék egymást. Miért beszélnének magukról? Egy év múlva mások jönnek, és újra elkezdenek kérdezni az elejétől.

A Sioux Lookout orvosaiból nagyon sokszínű csoport állt össze. Mindannyian fiatalok voltak, a legidősebb harminckilenc éves; sokuk bejárta már a világot, működtek Indiában és Afrikában is, és tudatosan jöttek ebbe a vadonba, mint olyan helyre, ahol valóban van értelme gyógyítani. Néhányan hippinek tűntek, és Petra úgy érezte magát közöttük, mint egy banki alkalmazott. Ezért azonnal vásárolt egy hímzett bundát az őslakosoktól, és a kollégái elkezdték Főnöknőnek szólítani.

Egyszer ő is egy helyi étteremben evett. Valójában faház volt, tele kitömött medvékkel és hódokkal. A szemközti falról egy agancsos jávorszarvas nézett le rá. Üveges tekintetétől rosszullét kerülgette. Hátat akart fordítani neki, de ekkor egy nagyfogú hód bámult a tányérjába. Elég agyara volt ahhoz, hogy ne csak az ebédjét, hanem az asztalt és az összes széket is pillanatok alatt felfalja.

Csak sült ételeket lehetett rendelni, és mindet egy azonosíthatatlan szószba fojtották, amit kollégái a Hegyi Szellemek Boszszúja névvel illettek. Kétféle italt szolgáltak fel – kávét és sört. Aki mást rendelt, vagy ne adj' isten nem kért mártást az ételhez, azonnal gyanús idegennek minősült. A kollégák csodálkoztak Petrán, hogy miért abban a giccses lebujban akar enni, de semmi sem ér fel a személyes tapasztalattal… Ettől kezdve csak a saját konyhájában főzött, vagy a kórházi menzán étkezett.

Claudette és Ronette nemrég mentek el, hogy befejezzék az egyetemet, így legalább telefonon tudott velük érintkezni. Nem érezte magát egyedül, az intenzív orvoslás intenzív életérzést is hoz, és nagy elégedettséget – legalábbis amíg az ember fiatal és még nem fáradt bele. A regionális kórház legidősebb orvosa Alexander főorvos volt, aki élethivatásának tekintette az őslakos közösségek szolgálatát. Annyira lázba tudott jönni, amikor az őslakosok problémáiról beszélt, hogy kollégáival folytatott vitáik egy igencsak megosztott parlamentre emlékeztettek.

A Sean nevezetű belgyógyásszal nehéz volt együttműködnie. Állandóan a magánéletével foglalkozott. Hol randizott, hol nem randizott Rhondával, egy forróvérű barnával. A kapcsolat sok feszültséget és fájdalmat hozott számukra. Ott volt Brenda is, aki éppen Albertában fejezte be az orvosi egyetemet, és valójában semmilyen tapasztalattal nem rendelkezett, mielőtt Sioux Lookoutba jött volna. Sok kapcsolaton kellett keresztülmennie fiatal pilótákkal, mire ráébredt, ki ő, és mit

is akar valójában. És Petra? Az ő kapcsolatai megoldódtak. A gyerekeket, akiket a világra segített, bizonyos értelemben a sajátjainak is tekintette.

Tapasztaltabb kollégái figyelmeztették: az őslakos nők nem mutatják ki, ha fáj valamijük, ezért nehéz kideríteni, hogy vajon vannak-e már fájásaik, beindul-e hamarosan a szülés. A főorvos a következő jó tanáccsal látta el:

– A homlokukat figyeld, Petra. Ha izzadni kezdenek, akkor fájásaik vannak.

Ez volt az első szülése északon. Ellentétben Ottawával, ahol az összes anya jajgatott, itt két csendes őslakos nőt talált. És az egyiknek már izzadt a homloka. A főorvos zöld köpenyt, sapkát és maszkot adott át neki.

– Na akkor hajrá.

Petra meglepetésére olyan öltözéket kapott, amilyet csak a műtőben hordanak. A kanadai orvos egyenruhája férfinadrág, fehér ing és sztetoszkóp a nyakban. Gyorsan magára húzta a köpenyt, felkötötte a sapkát, a maszkot, és belépett a szülőszobába. Nem érezte jól magát ezekben a ruhákban, de a főorvos meggyőzte, hogy itt ez így megy. Petra biztos volt benne, hogy minden rendben lesz. Az anyánál éppen beindult a szülés, már látszott a fejecske. A főorvos és szinte az összes kollégája ott állt mellette, de ő nem törődött velük, csak a szüléssel, és a kisfiú egy pillanat alatt kibújt, nagy levegőt vett, és sírni kezdett.

Jókora baba volt, sokkal nagyobb, mint amekkorákat addig a világra segített. Várt egy pillanatot, amíg az utolsó csepp vér is átjut a köldökzsinóron az újszülöttbe, majd elkötötte. Ahogy átadta az anyának, a többiek nevetni és tapsolni kezdtek. Mindannyian nadrágot és inget viseltek, csak ő lógott ki a sorból zöld köpenyében. Ez volt a tűzkeresztsége. Levette a maszkját, és velük együtt nevetett. Úgy érezte, jól ki fog jönni ezekkel az emberekkel.

Az eredeti lakosok civilizációs ugrása csodálatra méltó volt, de problémákat is hozott magával. Ki tudja, mi volt jobb – a természethez vagy a civilizációhoz kötődő élet? Ez utóbbival a jólét betegségei is együtt jártak. Korábban az idénynek megfelelő húst ettek, de ekkorra már minden fellelhető volt a fagyasztókban. A vadászok abbahagyták a vadászatot, és elvesztették életük értelmét. Sokat ittak, és depresszióba estek. Legtöbbjük cukorbetegségben és asztmában is szenvedett. A ház előtt ugyan állt egy fa totemoszlop, de bent mosógép, rádió és televízió működött. Gyakran volt a házukban nyitott kandalló, és mindenki beszívta a füstöt. Rövid időn belül olyan lett a tüdejük, mint a nagyvárosok lakóinak.

Petrának tizenkét, sőt huszonnégy órás műszakja is volt. Közben folyamatosan érkeztek telefonhívások a vadonból. Minden rezervátumban volt egy őslakos ápolónő, akivel a kezeléssel kapcsolatban konzultált. Néhányan még csak most kezdtek, mások gyakorlott, nagyszerű diagnoszták voltak. Tudtak röntgenfelvételeket készíteni, EKG-zni és vért venni. Az eredményeket ezután megtelefonálták az orvosnak, aki eldöntötte, hogy a beteg távolról is kezelhető-e, vagy át kell szállítani. Petra minden szolgálat után elsuttogta a mantráját:

Túléltük, köszönöm, csak azt remélem, nem követtem el túl sok hibát.

Amikor letelt az év, gondolkodás nélkül aláírt egy új szerződést. Rövid szabadságra ment Ottawába, gyertyákat gyújtott a síroknál, megnézte Mariška házát. Elment moziba és színházba, sétált a Parliament Hillen, vacsorázott egy indiai étteremben, de egyfolytában türelmetlenül számolta az időt, amely elválasztotta az Északra való visszatéréstől. A nagyváros már nem mondott neki semmit. Ott ő egy volt a sokaságból, elveszett a tömegben.

Csak Sioux Lookoutban volt Főnöknő.

Negyvennyolcadik kép

A SZAKÁLL

– Meglepetés lesz.

– Nem árulhatod el?

– Akkor nem lenne meglepetés.

– Na hát, milyen vagy!

Peťko lebiggyesztette alsó ajkát, ami az ellenállás jele volt. Apja kirándulni viszi, és nem akarja elárulni, hová! Beültek az autóba, és egy darabig mellékutcákban kanyarogtak több tucat olyan faház körül, amilyenben ők is laktak. Nem bírta sokáig a sértődést. Győzött benne a kíváncsiság.

– Torontón kívül vagy Torontóban van?

Jozef megvárta, amíg átmennek a közlekedési lámpákon. Miközben a Yonge Streeten hajtottak, a visszapillantó tükörben a fiára pillantott.

– Is-is.

– Is-is? Torontóban is, meg nem is?

– Valahogy így.

Peťko összezavarodott, és még jobban lebiggyesztette alsó ajkát. Jozef nem akarta megharagítani, és békítőleg hozzátette:

– Fél óra múlva ott leszünk, és nagyon fogsz örülni, meglátod.

Megtörtént, amit már nem remélt. Lajo beváltotta ígéretét, és Jozef édesanyja már repül is feléjük Bécsből. Hat éve nem látták egymást, ha nem számítjuk a Dévény melletti találkozást, ahol az osztrák partról a nagy folyó által elválasztva

integettek neki. Azóta is bántja, hogy nem tudott elbúcsúzni tőle, mielőtt elmenekült Csehszlovákiából.

Amikor anyja néhány napja megkérdezte, mit hozzon magával, csak annyit mondott: saját magadat. Gyere épségben. De aztán eszébe jutott valami. Ő – egy volt szőlész – szőlőültetvényt létesít Kanadában! És megkérte az anyját, hogy hozzon néhány tövet. Ez lesz a legértékesebb ajándék, amit kaphat, persze rajta kívül.

– Apu! Nem akarsz szakállt növeszteni?

– Hát ez meg hogy jutott eszedbe?

– Csak úgy.

Anya egyedül repül, apa nem jön. Nem engedi az egészsége. Az év nagyobb részét tölti kórházban, mint otthon. Most éppen jobban van, ezért repül anya, különben hallani sem akarna az utazásról. Apa kezdett kifogyni az erejéből, ami leginkább olvasási szenvedélyének alábbhagyásában mutatkozott meg. Elmúltak azok az idők, amikor naponta elolvasott egy-egy könyvet, majd a szerzőkkel borozgatva meg is vitatta azokat.

Jozef a másik oldalát is látta a dolognak – nemcsak apa, a könyvek is megváltoztak. Már nem volt mit olvasni, nem volt kivel beszélgetni. A szabad kiadók külföldre költöztek, az egyik éppen Torontóba, de sajnos a tulajdonosa nem tudott meginni egy pohár bort a modrai olvasóval.

– Apu, szakállt kellene növesztened.

– Ha legalább egy indokot fel tudsz hozni, Peťko, akkor elgondolkozom rajta.

– És megmondod, hová megyünk?

– Ne keverjük össze a kettőt. Egy dolog a szakáll, és egy másik a meglepetés.

Pont szakállt! Most? Talán néhány év múlva. Néhány év… mi lesz egyáltalán néhány év múlva?

Tizedik évfordulóját ünnepli a felszentelésének. Tíz év telik el, mire az élete elviselhetővé válik, sőt nem fél kimon-

dani, jóra fordul. Erikát pedig a kabinet ajánlja, a parlament jóváhagyja és az angol királynő kinevezi – menekültügyi bírónak. Nem is sejti, hogy néhány éven belül a világ minden tájáról érkező menekültek ezreinek sorsáról fog dönteni. Mindenhol máshol a bevándorlási hivatalnokok a kormánynak vannak alárendelve. Csak Kanadában cselekszenek a legjobb lelkiismeretük szerint, és nem a politikai széljárás alapján. Mi már tudjuk, hogy Erika lesz a megfelelő személy a feladatra, de ő még mit sem sejt erről.

Csak néhány órára lát előre, akár bármely közönséges halandó. Tudja, hogy anyósa pillanatokon belül megérkezik. Minden előkészületet megtesz. Ünnepre terít, pecsenyét süt, krumplisalátát állít össze, tyúkhúslevest főz, körtepálinkát hűt be, evőeszközöket fényesít; és mindebben szívesen, bár nem túl hatékonyan segíti a kis Eva, akire ugyanúgy kell vigyáznia, mint egy kristálypohárra.

– Még két indokom van.

Peťko tíz perce hallgatott, és Jozef már elfelejtette, miről beszéltek. Az autópálya felé tartó autóáradat egyre sűrűsödött.

– Szükséged van szakállra. Ez természetes, a szőrzet mégiscsak növekszik, nem igaz? Nem természetes leborotválni, az a természetes, ha nem gátoljuk.

– De mindenki megijedne tőlem, amikor felmegyek a szószékre. Mondj egy jobb indokot.

Peťo nem tagadhatta meg, milyen családból származik. Mély levegőt vett, és kilőtte a nehéz kalibert.

– Az Úr Jézusnak is volt szakálla. Ő Isten Fia volt, te pedig csak a szolgája vagy.

Jozef átélte, mit jelent, ha valakinek elakad a szava. Csendben vezetett, megdöbbenve saját fia súlyos érvelésén, akiből tizenöt év múlva nagy orvos lesz. Tizenöt év múlva… de ő még nem tudja. Csak a szerző tudja, és ezt ki is élvezi.

– Ez a második ok. És van még egy. Minden vasárnap szépen meg vagy borotválva. Mi lenne, ha a templomban az embereknek egy kis változatosságot kínálnál? Legalábbis egy időre.

Jozef nem bírta tovább, s ahogy hangosan felnevetett, megint tudta, mit mondjon.

– Előbb meg kellene kérdeznem tőlük, hogy nem zavarja-e őket a szakáll.

– Akkor megkérdezed?

Tényleg, megkérdezi őket. Kicsit abban reménykedik, hogy visszautasítják, de nem teszik. És így a fiával kötött megállapodás értelmében szakállt fog viselni – a születésnapjáig. Játéknak veszi, de egy kis áldozatnak is, amiért ma ilyen szerencse érte. Az autó letér az autópályáról, és a repülőtér felé tart.

– A repülőtérre megyünk? Ki érkezik?

Jozef egy perc elteltével válaszol. Helyet keres a parkoláshoz, majd a fiához fordul.

– Nagymama jön.

Peťo ugrálni kezd az ülésen, és sikoltozik örömében. És ebben a pillanatban Jozefnek eszébe jut, hogyan imádkozott vele anyja lefekvés előtt.

– Půjdu spáti, dej mi vstáti, o, můj Bože, z mého lože. V ranním čase, v zdraví zase, o, můj Pane, ať se stane.*

Gondolatban ismétli anyja eme szavait. Szóval sikerült. Peťo pedig ott ugrál mögötte, előtte, körülötte, mindenhol. Mielőtt belépnének az érkezési csarnokba, legalább három gyönyörű, fehér repülőt látnak leszállni a távolban. Peťo sze-

* Megyek aludni, kelts fel reggel az ágyamból Istenem, újra egészségben, ó, Uram, így legyen (cseh) – a ford.

rint a nagymama mindegyikben ott ül. Egy-egy újabb gép érkezésével korrigálja magát: ebben van, aztán abban, végül pedig amabban. Érkeznek repülőgépek a legkisebb Cessnától a hatalmas Boeingig, ez az oka annak, hogy mindig a következőbe teszi.

Tényleg ott van, a legnagyobbikban.

Negyvenkilencedik kép

REFRÉN

– Halló! Mami?

– Terezka! Hogy vagy?

– Minden jót kívánok a születésnapodra!

– Hát nem felejtkeztél meg róla?

– Eszemben volt, meg a naptáramban is. Mit csináltok?

– Végre van időm kijárni a kertbe. Ti jól vagytok? Milan otthon van?

– Új állása lett, behangosítják a filharmóniát. Mit csinál Janko?

– Hát nem hallod?

– Hazai Jagger?

– Idén érettségizik, de többet foglalkozik a gitárjával, mint a tankönyvekkel.

– Adjad, légy szíves.

– Csaó, tesó. Szombaton koncertünk lesz.

– A PKč-ben?

– Pontosan! Amatőr együttesek versenye a Vajnorskán.

– Játssz nekem valamit!

– Sok pénzedbe fog kerülni.

– Én hívtalak titeket, vagy te engem?

– Adom mamát.

– Szalad gyakorolni. Azt mondja, még valamit el kell játszania.

– Nincs semmire szükséged, mami? Mit küldjek?

– Jankónak olyan zoknikat, tudod, milyeneket.

– Rifle-t?

– Mást nem hord.

– Elköltözünk, megveszünk egy kis házat, nagyon tetszene neked, Jozef is a közelben lakik. Tényleg, üdvözöltetnek, tegnap voltunk náluk.

– Köszönöm, te is add át üdvözletemet.

– Sokat nevettünk, mert elmentek a mamájával megnézni a Niagara-vízesést, nagyon várták, mennyire elcsodálkozik majd, Jozef nagy előadást tartott neki, hogy ez a világ legnagyobb vízesése, és így tovább – a mama nézi egy darabig, majd megvonja a vállát, és csak annyit mond – víz. Semmi több, csak víz. Egyébként Petrával levelezünk. Tudod, hol van?

– Küldött nekem egy jegesmedvés levelezőlapot.

– Ez már igen. Peťkánk, az inuit.

– Azt nem mondom, hogy milyen jó nekem, hogy közületek, lányok közül, egyik sincs itt…

– Mami, ne sírj.

– Kell, hogy valami sikerüljön már nektek, hogy valahogy megváltozzon…

– Akarsz hallani egy óriási, valóban óriási hírt?

– Jó hír?

– Nagyszerű.

– Hadd halljam.

– De mami, hagyd abba a sírást.

– Jó.

– Teherbe estem. Mami! Megígérted, hogy…

– Bocsáss meg, muszáj bőgnöm.

– Tesó? Eljátszom neked valamit.

– Szuper.

– Csak a refrén van meg… mami… tartsd ide a kagylót… náá na na, minden ablak világít, mi van a szobáddal, miért

sötét, meteor repül az égen, bárcsak újra veled lehetnék…
…na na na náá, náá na na – náá na na, náááááááááááááá.

– Mindennap játszol?

– Arra nincs időm. Nyakamon az érettségi.

– Tarts ki, nekem is az idegeimre ment. Elénekled nekem még egyszer azt a náá na na náá-t?

– Na na na náá na na – náá na na, náá…

Ötvenedik kép

BOLDOGSÁG

Kedves Tereza!
Gratulálok a csodálatos hírhez, hogy babát vársz. Szuper lány vagy!!! Ha véletlenül keresztanyát keresel, mi, főnöknők, szabadok vagyunk! Üdvözöld Milant, ő biztosan nagyon boldog. Én az orvostudomány felesége vagyok, hiszen tudod. Csak egy kutyám van, ezt is tudod. Egy hétre magára kell hagynom szegényt, a főorvos megígérte, hogy arra az időre befogadja.

Holnap megint megyek északra, havonta egyszer mindenki sorra kerül. Afféle PD („pulse detonation") kisgépek repkednek itt. A pilóták annyira fiatal srácok (képzeld, lányok is), hogy azt gondolnád, még jogosítványuk sem lehet. Viszont jól repülnek, és olyan kifutókon landolnak, amelyek nem nagyobbak, mint a Stará Ruda-i iskolai játszótér (nem ismered).

Csomagoltak nekem egyheti élelmet, salátát, paradicsomot, csirkét, gabonaféléket, teát, magam főzök, csak egy bolt van (minden háromszor annyiba kerül, mint az ottawai olasz csemegeüzletben). A Webeuie nevű rezervátumba repülök, már jártam itt. Van egy csodálatos ápolónőjük, egy őslakos, mindenkit ismer, mindenkiről mindent tud (egészség, gyerekek, nők, állatok és fogott fókák). Egy ilyen nővér rakétakarriert futna be a fővárosban, de nem akar innen elköltözni: ő itt van otthon.

A minap egy nagyobb gépen repültem, halat vittek, de el tudod képzelni? Kiszedték az összes ülést, csak kettőt hagytak meg nekem, és mögém végig hallal teli műanyag kádakat pakoltak. A helyi bennszülöttek rakták be, de ha közülük

legalább egy józan volt, akkor én Albert Schweitzer vagyok. Nem érdekelt, viszont rosszul zárták le a kádakat, és a bozótpilótánknak manővereznie kellett (itt nem lehet normálisan repülni, csupa tó és völgy), aztán amikor leszálltunk, bokáig ért a víz a repülőben, és nemcsak én kerültem ki, hanem a halak is.

A világért sem cserélném el ezt a helyet. Egész életemben menekültem. Itt vagyok a világ végén, hála Istennek, nincs tovább. És egyszerre csak elmúlt a mehetnékem. Jól érzem magam itt. Egyszer majd Neked, Milannak és a babának is el kellene jönnötök.

Az itteni égbolt tényleg végtelen. Télen pedig az északi fény világítja meg. Aurora borealis. Olyan fény, amilyet még soha nem láttam. Itt békére és nyugalomra leltem. Fonott bútorokat készítek, itt ez a menő, egy asztalkát kezdtem el csinálni, de végül virágtartó lett belőle. Nem leszek népművész.

Emlékszel a szarvasra Stará Rudában? A karámban cigarettával kínáltuk, amikor odajött hozzánk. Itt csak jávorszarvasok vannak. Megpróbálom kideríteni, szeretik-e a dohányt, de csak egy keveset adok nekik, nehogy kábítószer-függővé váljanak. Akkoriban megmutattam Neked apám vasútját az ágy alatt. Amikor kicsi voltam, nekem is vett játékvonatokat a karácsonyfa alá, de ő maga játszott velük. A kedvencem az volt, amikor áramot adott a sínekre, én pedig ráraktam a mozdonyt, és tartottam. Egy pillanatig csak csúszott valamennyit, de azután kilőtt a kezemből. Ma én is így érzem magam. Nem tudom, megérdemlem-e ezt a sok boldogságot.

Rólam elég legyen ennyi. Írd meg, hogyan növekszik a baba, mi a helyzet az új házzal, mi van Milannal, mi az ábra Torontóval, Jozef bácsival és Erika nénivel, írj meg mindent!

Csókol a Te Petrád.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ez a regény valós személyek életén alapul. Nevüket megváltoztattam, és hagytam, hogy hasonmásaik a maguk módján éljék életüket. Így az élő vagy nem élő személyekkel való bármilyen hasonlóság egyáltalán nem véletlen, még akkor sem, ha a valóságban minden másképp történt. Köszönöm nekik a bizalmat, amelyet 2007 forró nyarán torontói otthonaikban tanúsítottak irántam, amikor sokszor éjszakába nyúlóan meséltek nekem a sorsukról.

Negyven év után ez volt az első alkalom, hogy ki merték beszélni magukból azt, ami ebben a könyvben áll. Hallgatva őket megdöbbentett, lenyűgözött és végül meghatott az események ereje, amelyek egyik napról a másikra az egész életüket megváltoztatták.

A SZÓBAN FORGÓ SZEMÉLYEK

Dušan Tóth – tiszteletes és színművész, aki mindent megmozgatott a kedvemért, bemutatott másoknak is, és felkért egy darab megírására, amelyet Torontóban, majd Szlovákiában mutattak be

Valéria Tóthová – csodálatos felesége és társszervezője, akinek elsőként jutott tudomására, hogy meg fogom írni ezt a könyvet

Peter Tóth – a fiuk, orvos, aki mindent elmondott nekem a kanadai északról

Soňa – köszönöm a nyitottságodat, a bizalmadat és az energiádat, amellyel minden rosszon túltetted magad

Ivan – a férje, egy rokonszenves ember
Juraj – Soňa öccse, nem érte meg a regény megjelenését, de benne még mindig él
Eva – ő inspirálta Petra és Alexander figuráját, bár az ő sorsa másképp alakult
Ady Stražovec – építész és művész, akinek nevét 1968 után kivágták a stáblistáról, és sajnos 1989 után sem került vissza a filmjeibe
Katka és Mat'o Biro – Opel Rekorddal szöktek meg, de nem a regénybeli Šani és Anna
Sylvia és Štefan Galvánek – művészek, akik egy csodálatos galériát mutattak be a Group Of Seven* munkáival
Ivan Rázl – ő vitt el a Fehér Hölgyhöz
Stanislav Jančárik – Perón Argentínáját hozta közelebb hozzám
Jurij Dojc – adott nekem egy jegyzetfüzetet, amelybe a regény első sorait kezdtem írni.

És más, a Torontói Szlovák Színházhoz kapcsolódó emberek, akik egy ötlettel, egy mondattal vagy akár csak egy szóval járultak hozzá a műhöz.

Külön köszönetet mondok *Klimáček* névvel született nagynénéimnek, *Anne de Cortés*nek és *Mária de Dominquez*nek, akik a háború előtt Buenos Airesbe költöztek, de testvérüket, *Iva*nt – akinek fiaként negyedszázaddal később megszülettem – nem vitték magukkal. Ez már egy másik regény lenne, és ki tudja, hogy egyáltalán lesz-e valaha is.

Viliam Klimáček, 2011 forró nyarán, Pozsonyban

A könyv a Szlovák Irodalmi Alap támogatásával jelent meg.

* A Group of Seven egykor Algonquin Iskola néven ismert kanadai tájképfestők csoportja volt 1920 és 1933 között. (A ford. megj.)

TARTALOM

Első kép: ASZFALT 5
Második kép: ALBÉRLET 11
Harmadik kép: MIATYÁNK 17
Negyedik kép: ALAGÚT 21
Ötödik kép: PANELHÁZ 25
Hatodik kép: SZŐLŐSKERT 29
Hetedik kép: MODRA 37
Nyolcadik kép: TURBINA 42
Kilencedik kép: MASARYK 45
Tizedik kép: MOTOR 51
Tizenegyedik kép: SZÍV 56
Tizenkettedik kép: A TÓ 60
Tizenharmadik kép: TANKOK 64
Tizennegyedik kép: MÉSZ 73
Tizenötödik kép: KÖRTE 78
Tizenhatodik kép: RÁDIÓ 84
Tizenhetedik kép: A KISBŐRÖND 91
Tizennyolcadik kép: TETVEK 98
Tizenkilencedik kép: GESZTENYE 105
Huszadik kép: A SZALAG 114
Huszonegyedik kép: A CSATORNA 119
Huszonkettedik kép: A CSOMAG 127
Huszonharmadik kép: AKKUMULÁTOR 131
Huszonnegyedik kép: A TÉRKÉP 138
Huszonötödik kép: HÓ 145
Huszonhatodik kép: REPÜLŐGÉP 150

Huszonhetedik kép: A TÖBBIEK 157
Huszonnyolcadik kép: AMERIKA 164
Huszonkilencedik kép: OTTAWA 176
Harmincadik kép: HAIFA 186
Harmincegyedik kép: ANGLIAIAK 193
Harminckettedik kép: BAMBUSZ 199
Harmincharmadik kép: APA 206
Harmincnegyedik kép: AZ ÁRULÁS 216
Harmincötödik kép: TORONTO 226
Harminchatodik kép: SZÉK 232
Harminchetedik kép: FÉNYKÉPEK 240
Harmincnyolcadik kép: A TÁJ 247
Harminckilencedik kép: A HÉT 254
Negyvenedik kép: EGYETEM 261
Negyvenegyedik kép: ÉRKEZÉSEK 269
Negyvenkettedik kép: A SARLÓ 275
Negyvenharmadik kép: A VENDÉG 282
Negyvennegyedik kép: AVATÁS 291
Negyvenötödik kép: ÉSZAK 297
Negyvenhatodik kép: JÉZUSKA 303
Negyvenhetedik kép: A VADON 308
Negyvennyolcadik kép: A SZAKÁLL 313
Negyvenkilencedik kép: REFRÉN 318
Ötvenedik kép: BOLDOGSÁG 321

Köszönetnyilvánítás 323

Jakabffy Imre (1944) közgazdász, matematikus, fordító. Francia, angol, cseh, szlovák és lengyel nyelvű szövegek állnak hozzá a legközelebb. Lányával, Jakabffy Évával (pszichológus, filozófus, tudományos újságíró, műfordító) együtt fordít filozófiai és pszichológiai műveket, esszéköteteket, regényeket, verseket.

2001-ben a Vajda András műfordítói versenyen Victor Hugo és Tristan Tzara versek magyarra ültetésével 2. helyezést értek el. 2006-ban az Örömódát fordították újra egy pályázat keretében, művüket a *Lyukasóra* című lap jelentette meg. 2014-ben az Országos Idegennyelvű Könyvtár pályázatán 3. díjat nyertek a boszniai horvát költő, Mile Stojić versének fordításával. További munkáik a *Nagyvilág*, illetve a *Napkút* című folyóiratokban jelentek meg. 2016-ban Jakabffy Imre fordításában látott napvilágot Dušan Mitana *Jelenés*, majd 2022-ben *Nálunk a temetőben* című regénye a Gondolat Kiadónál.